STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00944

AZOY LAKH IKH

Der Lebediker

•

Permanent preservation of this book was made possible
by Bob & June Safran
in honor of
Steven Lesser, a real mensche

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

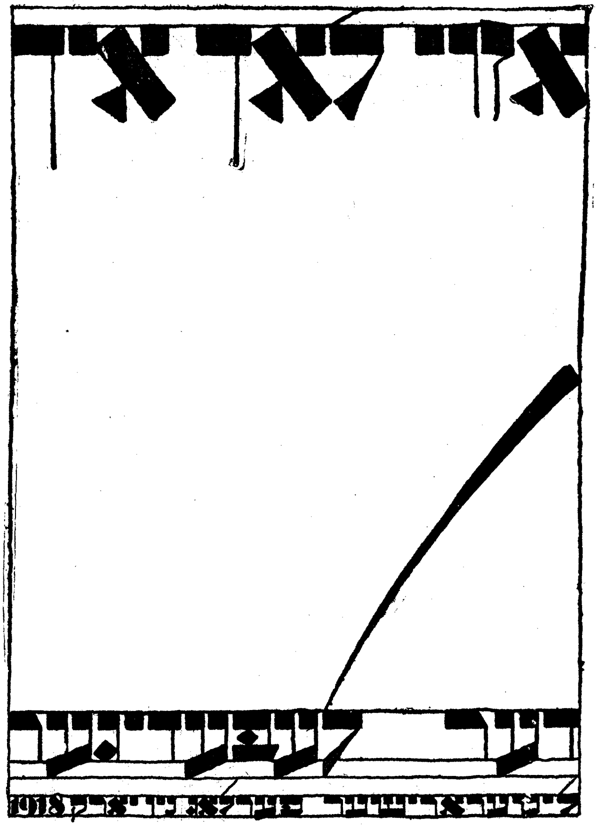

צייכענונגען פון קארל האופטמאן

Copyright, 1918
by
H. GUTMAN

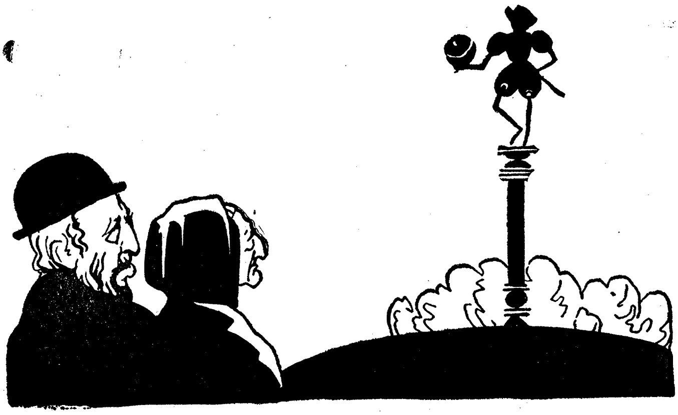

עד, אמעריקא

אויפ׳ן פארם.

(א געשפרעך מיט אן עלטערען אידען).

איך האב זיך מיט איהם צושמועסט.

איך: ווי געפעלט אייך די קאונטרי?

ער: א בלאף, ווי אלץ אין אמעריקא. ווי קומט עס צו א היימישע דאטשע אין רוסלאנד!

איך: וואס מיינט איהר מיט דעם ווארט בלאף?

ער: א בלאף ווי א בלאף! א געבלאפטע זאך, און פערטיג.

איך: למשל?

ער: אלעס!

איך: אט למשל: קוואקען דא די הינער, נו, וועט איהר זאגען, אז דאס איז א בלאף?

ער: געוויס איז דאס א בלאף! איהר קענט זיך גלויבען באמונה שלמה, אז דאס קוואקען היהנער, אבער איך בין איבערציינט, אז דאס קוואקען דעם פארמערס טעכטער!...

מיר געפעלען זיינע השערות, און איך ציה איהם אן ווייטער.

איך: אט הערט איהר די הענער קרעהען, איז דאס אויך א בלאף?

ער: געוויס! מיך נארט מען ניט!... איך וויים אויף זיכער, אז דאס איז דעם פארמער זוהנדעל׳ס מלאכה!

איך: אבער אט שפרינגט דאך א פויגעל — קוקט! פונקט ווי אין דער היים!...

ער: נארישקייטען, און אז איהר קוקט איז וואס? איהר ווייסט א סך מיט אביסעל!... איך בין זיכער, אז דא שטעקט עדי־

סאָ׳ם קעפּעל!... די פויגעלע שפּרינגט געווים אויף עלעקטריק... און דער פאַרמער שטעהט און ציהט עס אויף א דרעטעל...

איך (לאַכענדיג): און די בהמה וואָס מעקעט איז אויך עדי־סאָ׳ם אַרבייט?

ער: מעגליך... אָבער זיכערער פון אַלץ איז, אַז דאָס טהוט די געדונגענע פוילישע שיקסע... איהר זייט אַ גרינער און ווייסט ניט אמעריקאַ... ווען אונזער פאַרמער וואָלט געהאַט ריכטיגע בהמות, וואָלט ער דאַך ניט געדאַרפט שיקען קויפען מילך אין שטאָדט!...

איך: און די בוימער?

ער: בלאַף! בלאַף! בלאַף! ס׳איז געקויפטע ב׳ימער... אין אַמעריקאַ קריגט מען פאַר געלד אַלעס...

איך: אַלזאָ, גלויבט איהר ניט אין אַמעריקאַנער קאַונטרים?

ער: ניין! בפרט, ווען זי איז אין אידישע הענד. אַלע אידי־שע פאַרמערס זיינען בלאַפערס און גאַר!... איין בלאַפער גרעסער פון׳ם צווייטען! מען האָט שוין מיך ניט איינמאָל אָבגענאַרט, איך בין שוין, אַ דאַנק גאָט, ניט דעם ערשטען מאָל אין קאַונטרי, אַלע יאָהר פאָהר איך...

איך: וואָס האָבען זיי אייך אָבגענאַרט?

ער: למשל, איהר לעזט אַן אַדווערטייזמענט פון אַ פאַרם, וואו מען זאָגט אייך צו, אַ טייך צום באָדען זיך... אָבער ווען איהר קומט אויפ׳ן פּלאַץ געפינט איהר אַ ריטשקעלע וואַסער וואָס רינט פון אונטער אַ שטיין, גרויס ווי אַ סענט, ניט גענוג פאַר אַ דאַרער קוה צום אָנטרינקען זיך... אַ הון פון אַ טאָג, קען עם אַריבערבראַ־דזשען און בלייבען מיט טרוקענע פיסלאַך... און מיט אַ פאָר יאָהר צוריק בין איך געפאָהרען אין קאַונטרי, וואו מען האָט אַדווער־טייזט אַ גרויסע הויז מיט אַ פּראַכטפאָלען פאַרטש צום טהיי טריני־קען...

איך: און וואָס איז געווען?

ער: און צום סוף איז געווען פערקעהרט: דעם פּראַכטפאָ־לען „פאַרטש" בין איך אייך מוחל... אָבער קיין סמן פון קיין הויז.

איך: איז וואָס האָט איהר געטהאָן?

ער: גארנישט... מיר האבען אלע געמוזט שלאפען אין שטאהל, דרייסיג בארדערס זיינען מיר געווען.

איך: און וואו איז הינגעקומען די הויז?

ער: מיר האבען דאס אויך געפרעגט. האט אויף דערויף דער פארמער געענטפערט, אז די הויז האבען די פליעגען פאנאנדער געטראגען...

איך: אזוי גאר?

ער: אזוי האט ער אונז פערזיכערט... און אמאל בין איך געווען אין א קאונטרי, איך פאהר יעדען יאהר. האט מען אונז געגעבען בלויז גלעזערנע אייער.

איך: וואס הייסט, גלעזערנע? ווי קען מען עם עסען?

ער (רוהיג): נו האט מען עס טאקע ניט געגעסען... און אויף די טענות פון די ווייבער ווי איז דאס א קאונטרי אהן אייער?! — האט דער פארמער קאלטבלוטיג געענטפערט, אז דאס טהוט ער גאר צוליעב אונזער טובה וועגען... ער וויל אונז ניט געבען אייער, ווי אלע פארמערס, פון וועלכע מען קריעגט אפענדיסיטיס אין לינקען זייט... אבער די גלעזערנע אייער קען מען דאך ניט עסען? האבען די בארדערס געוואלדעוועט. — דערפאר אבער זיינען זיי אונשעדליך! — האט דער פארמער גע'טענה'עט.

היינט געה טענה זיך אוים מיט אזא ליגנער!

איך: ס'איז אינטערעסאנט.

ער: און ווייטער אמאל בין איך געווען אויף א אידישען פארם, וואו, מען האט אלע טאג דערלאנגט צום טיש צוויי לעבעדיגע טשיקענס און מען האט זיי גלייך צוגענומען צוריק.

איך: וואס איז דאס פאר א וויץ?

ער: דאסזעלבע האבען מיר אויך געפרעגט. האט אונז דער פארמער, געווען א געלער אידעל, א גאט'ס גנב, אזוי געענטפערט: אויף מארגען ווילט איהר עסען טשיקען? — יעס! — האבען מיר אלע געענטפערט אין איין קול. — נו, טא האט זשע שכל און פערשטעהט: איך האב אדווערטייזט אייך צו געבען לעבעדיגע טשיקען יעדען טאג... האלט איך ווארט! אזוי ווי האבען האב איך ניט

מעהר ווי צוויי לעבעדיגע טשיקענס, קען איך זיך ניט ערלויבען זיי אוועק צו קוילענען!

און אזוי האט ער דערלאנגט יעדען טאג אויף צוויי טעלער די צוויי לעבעדיגע טשיקענס און זיי צוגענומען צוריק — אמעריטשקע בלאף!

איך: אונערהערט!

ער:ווארט אוים א ווייליטשקע, וועט איהר הערען נאך א שעהנע זאך: אמאל בין איך געוועזן אויף א פארם וואו מען האט ניט געגעבען קיין מילך — טאקע קיין טראפען ניט! ווען איינער האט געבעטען מילך, האט איהם דער פארמער, א איד מיט א בערדיל ווי „א קמץ" און מיט הויזען ווי אייער טשאלי טשאפלין, אנגענומען ביים האנד און געשלעפט צו דער קוה.

איך: איז דאך גוט!...

ער: איז אבער די קוה געוועזן בייז ווי א קאזאק. און אפשר איז דאס גאר געוועזן א בוהאי... ס'איז דאך אמעריקא! איז ווי דער בארדער פלעגט נאר צוגעהען נאהענט, פלעגט זי איהם גלייך וועלען ארויפכאפען אויף די הערנער...

און אויף די געשרייען: ווי סטייטש? ווי איז דאס א קאונטרי אהן מילך! — האט דער פארמער פאר אונז געהאלטען א גאנצען ספיטש.

אידען און אידענעס! — האט ער געספיטשט — וואס ווילט איהר פון מיין לעבען האבען! אין מיין אדווערטייזמענט אין די פייפערס האב איך בפירוש געשריעבען: מילך דירעקט פון דער קוה! פיהר איך אייך צו דער קוה, אז די קוה וויל אייך ניט צולאזען, איז וואס בין איך שולדיג? מסתם, האט זי געגען אייך עפעס פערזענליכעס... למאי לאזט זי מיך צו און למאי לאזט זי צו מיין ווייב און מיינע טעכטער און דעם פוילישען גוי?...

ס'איז אמעריטשקע בלאף און דאטס־אלל!

איך: מיסטער! אויב איהר ווייסט, אז אלעם איז א בלאף טא צו וואס פאהרט איהר אין די קאונטרי?

ער: אלע פאהרען, פאהר איך אויך... מיין זוהן איז ניט קיין ארימאן, מען קען זאגען, ער איז א שטיקעל נגיד, האט אן אייגע־

נעם שאַפ פון הויזען, און זעהר א געטרייער זוהן. זאָגט ער צו מיר: טאַטע, פאָהר אין די קאונטרי! רוה זיך אוים אַביסעל! — פאָהר איך, כאָטש אין אמת'ן, ווייס איך, אַז דאָס איז קיין קאָונטרי ניט. אַז דאָס איז אַ בלאָף און ניט מעהר, און אַז רוהען קען מען דאָ אודאי ניט, ס'איז, הערט, אמעריטשקע מיט איהרע בלאָפס און דאַטס־אָלל!

מיין לאַנדסמאַן אויפ'ן לײדיגען פעלד.

איינמאָל געה איך מיר אזוי פערביי א לײדיג פעלד ערגעץ אין בראָנקס.

ערשט איך זעה מײנעם א לאַנדסמאַן, זיצענדיג אויף א צו־בראָכען קעסטיל.

הויב איך זיך אָן וואונדערען: ווי קומט ער אהער אין מיטען טאָג, אויף א לײדיג פעלד?

געה איך צו איהם צו און זאָג:

— האָללאָ, יאָסעל!

— האָללאָ, חיים!

— וואָס טהוסטו דאָ?

— זעהסט דאָך!

— דו ביזט געוואָרען א שומר פון א לײדיגען פעלד?

— ניין!

— א „בילדער" פון הייזער?

— ניין!

— האָסט דאָ א ראנדעווױ מיט דײן געליעבטער?

— אויך ניט!

— וואָס־זשע?

ער האָט מיר געמאַכט פּלאַץ אויפ'ן ברעג קעסטיל, און דערצעהלט:

— ווי דו ווייסט, האָב איך מיט א האַלב יאָהר צוריק געזאָלט חתונה האָבען, נאָר מיר האָבען נאָך ניט חתונה געהאַט. פאַרוואָס, פרעגסטו? דו ביזט נאָך א בחור, און דו ווייסט ניט. דו מיינסט

אודאי, אז חתונה האבען איז א קונץ? דער עיקר קונץ, מיין פריינד, איז קריגען צימערן.

— וואס רעדסטו! ווייניג צימערן זיינען דא אין אמעריקא!

— אט דאס וואס דו הערסט!... איך האב אויך אזוי געמיינט, ביז איך האב ניט גענומען זוכען.

— וואס הייסט? טאקע פשוט ניטא?

— ניטא! — האט מיין לאנדסמאן ארויסגעזאגט מיט א קרעכץ — מען קען ניט זאגען, אז ס'איז גאר ניטא... רומס זיינען גראדע דא פיעל, אבער אלץ אזעלכע, וועלכע טויגען ניט פאר דיר...

— מיין כלה, למשל, — האט מיין לאנדסמאן ווייטער דער־צעהלט — וויל נאר ד ר י י רומס, מיט אלע „אימפּרואוו־מענטס,“ מיט סטים היעט, עלעקטריק, אויפ'ן ערשטען פלאר, אין א ריינער גאס און ניט אזוי טהייער, אז מען זאל זיי קענען נעהמען ניט פערזעצענדיג זיך אין פאון־שאפ!

— טא נעהם פיער רומס! — האב איך איהם געראטען.

— מיין כלה וויל אבער נאר דריי און ניט קיין א נ ד ע ר ע... נו, און אזעלכע רומס קען מען ניט געפינען... ס'זיינען דא פיער, פינף, זעקס, זיבען און ניין רומס, אבער ניט קיין דריי... און געפינסט שוין דריי, איז דאס אהן סטיעם היט, אויף א טאפ פלאר, אין א שמוציג גאס... און די רומקעס זיינען קליין ווי טשאקאלאד־קעסטעלאך.

— מיט איין ווארט — האט מיין פריינד פארטגעזעצט — איך מיט מיין כלה זיינען אויסגעגאנגען אוואו די וועלט האט אן עק און ס'איז ניטא...

— טאקע פשוט ניטא? — האב איך איהם געפרעגט.

— עס זיינען אפשר ערגעץ יא דא ד ר י י רומס אזעלכע, ווי מיין כלה וויל, אבער זיי זיינען שוין אויסגעכאפּטע... האבען מיר שוין געזוכט אין „אפּארטמענטס“, וואס האלטען זיך נאך אין בויען, ערשט דארטען איז שוין אויך פערכאפּט... אזוי איז שוין דער מנהג דא...

— אלזא, וואס איז ביי אייך געבליבען? — וויל איך שוין וויסען דעם סוף.

— גאַרנישט... — האָט ער געענטפערט מיט אַ קרעכץ — פון מײַנטװעגן, װאָלט איך שוין אַרײַנגעטופּט װאו ניט איז, כאָטש צום טײַפל אויף די הערנער... אַ קלײניגקײט, מײַנע צװײ פיס זײַנען מיר טהײערער װי די ד ר י י רומס, אָבער מײַן כלה װיל ניט.

— בכן? — פרעג איך — װאָס־זשע טהוסטו דאָ, יאָסעל?

— בכן — זאָגט ער — הער װײַטער: אַזוי װי מײַן כלה װיל ניט געהן צו דער חופּה אָהן די ריכטיגע רומס מיט „אימפּ־רואװומענטס“, איז דאָך מיר געװאָרען שלעכט און ביטער, דערצעהל איך עס אײנמאָל מײַנעם אַ פרײַנדעל, אַ יונגערמאַן, ערשט אַ יאָהר נאָך דער חתונה, און פרעג איהם „אַן עצה“. רופט ער זיך אָן צו מיר: ליעבער פרײַנד! די מעשה איז אַזוי: נײַע רומס אין אַפּאַרטמענט הײַזער און נאָך דרײַ רומס מיט אַלע אימפּרואװומענטס איז אונמעגליך צו קריגען... על כן, זאָגט ער, טהו אַזוי װי איך האָב געטהאָן: געה אװעק אין אַ סטריט און װען דו װעסט דערזעהן אַ לעדיגע פּלאַץ, דאַרפסטו פערשטעהן, אַז דאָ געהט מען באַלד בויען אַ הויז מיט די לעצטע אימפּרואװומענטס, טאַ כאַפּ און זעץ זיך אַנידער אויפ׳ן פּלאַץ און װאַרט ביז דער „בילדער“ װעט קו־מען מיט די בעלי־מלאכות, און דו װעסט גלײַך רענטען די רומס...

— אַ מאָדנער פּלאַן! — רוף איך זיך אָן — אַלזאָ, װי לאַנג זיצסטו שוין דאָ?

— איך זיץ שוין דאָ אַ קימאַ לן איבער צװײ מאָנאַטען... איך האָב געדונגען אַנטקעגענאיבער אַ צימער און שלאָף דאָרטען — און... פון דער פריה ביז נאַכט זיץ איך און היט דעם לעדיגען פעלד.

— און װען, דענקסטו, װעט מען זיך דאָ נעהמען צו בויען די הויז? — פרעג איך.

— װער װײס? — האָט ער געקרעכצט — דער גראָסערימאַן פון י ע נ ע ם ראָג זאָגט, אַז אין דרײַ מאָנאַטען; דער בוטשער פון ד ע ם ראָג פערזיכערט, אַז באַלד... װאָס הײסט „באַלד,“ פרעג איך דעם בוטשער. באַלד, זאָגט ער, הײסט בײַ מיר, נאָך דער מלחמה...

איך האָב אויך אַ קרעכץ געטהאָן.

— יאָ, און איך האָב דיר פערגעסען דערצעהלען — האָט געזאָגט מיין לאַנדסמאַן — איך בין שוין דאָ ניט קיין עלענדער אויך. נעכטען איז דאָ געקומען אַ יונגערמאַן און אויך זיך אוועקגעזעצט אויף אַ קעסטעל... מסתמא אויך אַזאַ קלוגער ווי איך...

— ביז ענדע וואָך, דענק איך, וועסטו שוין דאָ האָבען אַ מנין! — רוף איך זיך אָן.

— איך דענק אויך אַזוי.

— און וואָס טהוט דערווייל דיין כלה? — האָב איך געפרעגט.

— מיין כלה? — האָט מיין לאַנדסמאַן געקרעכצט — זי זיצט גאַנצע טעג אין מואווינג־פּיקטשורס און געהט צו דער נייה־טאָרען.

— גוד־באַי! — האָב איך זיך מיט איהם אָבגעזעגענט — זאָל דיר גאָט העלפען, יאָסעל, די הויז זאָל זיך אָנפאַנגען „בילדען" נאָך פאַר א ו נ ז ע ר ל ע ב ע ן, און דו זאָלסט קענען חתונה האָבען ווי אַלע אידען.

— דענק־יו — האָט ער געקרעכצט צוזאַמען מיט דער קעסטעל — אמן, הלואי, רבונו של עולם!

ערב פסח'דיגע לאנדסלייט.

דאס האט פאסירט תיכף נאך מיין חתונה. איך בין נאך דאן געווען גרין, ערשט פון אונטער דער חופה ארונטער, און בין געווען א גאנצער מחותן מיט לאנדסלייט. ווי איך פלעג נאר בעגעגענען א לאנדסמאן, פלעג איך איהם געבען מיין אדרעס. איך האב דאך ניט געוואוסט, אז מען דארף זיך היטען פון לאנדסלייט ווי פון א פער־קיהלונג אין פריהלינג.

איינמאל אבענד, פונקט א וואך פאר פסח, רופט זיך צו מיר און מיין זעהר יונג ווייבעל:

— וואס וועט זיין מיט מצות?

זאג איך:

— א זארג האסטו מיט מצות? איך וועל בעגעגענען משה זלמן חאיאטעס, וועט ער אונז שוין בעזארגען מיט מצות.

— ווער איז משה זלמן חאיאטעס?

— א לאנדסמאן, א איד און ארימאן, א פעדלער, זעהר א וואוילער איד!

ווי מיר זיצען אזוי און רעדען, איך און מיין ווייבעל, ערשט, מען קלאפט אין טיהר.

— קאם־אין!

עס עפענט זיך די טיהר און עס קומט אריין בעריל משה זלא־טעס א לאנדסמאן, און ער גיט אונז אפ א ברייטען גוט־אבענד און שיסט גלייך ארויס:

מר. חיים'קע! איך האב אייך געבראכט מצות! וואס מאכט

איהר עפּעס? ווי געהט עס ביזנעס? וואָס הערט מען עפּעס פון דער היים?

מילא, קלעהר איך: אַ לאַנדסמאַן איז ער דאָך, אַז אַרימאַן אַ איד אודאי, און מצות האָט ער שוין געבראַכט, טאָ זאָל שוין זיין! וועל איך זעהן משה זלמן חאַיאַטעס און איהם גאָר ניט זאָגען.

קלעהר איך זיך אַזוי. נעהם ביי איהם צו די מצות, בעצאָהל איהם, און ער געהט אַוועק.

ווען ער איז אַוועק, רוף איך זיך אָן צו מיין ווייבעל: — און אַבי דו האָסט זיך געזאָרגט וועגען מצות, אָט האָבען מיר שוין 10 פונט מצות!

איך האָב נאָך ניט אויספּעיעט ענדיגען די ווערטער, ערשט מען קלאַפּט שוין ווידער אין טהיר.

— קאַם־אין!

איך עפען אויף, ערשט עס קומט אריין יאָסעל־דוד־חנה־ציר־רעלס. אַ לאַנדסמאַן, וואָס איז דאָ אין אמעריקא אַ וואַטשמאַן אין אַ שאָפּ. אין דער היים האָט ער געהאַלטען די פּאָסט. דערלאַנג איך איהם אַ ברייטען שלום־עליכם, שטעל איהם פאַר מיין ווייבעל און בעט איהם זיצען, און וויל שוין דערלאַנגען כיבוד.

רופט ער זיך אָן:

— מר. חיים׳קע! איך וועל אייך זאָגען דעם אמת. איך בין צו אייך געקומען ניט פאַר „פּלעזשור“, נאָר פאַר ביזנעס... איהר ווייסט, ס׳איז פאַר פסח, בין איך געוואָרען אַ פּעדלער מיט מצה. דערביי עפענט ער די טיהר און נעהמט אריין פון האָל עטליכע פּעקלאַך און זאָגט:

— דאָ האָט איהר דריי פּעקלאַך מצה, צו 5 פונט יעדעס. זעהר גוטע מצה, און אָט האָט איהר 5 פונט מצה־מעהל.

גיב איך זיך אַ טראַכט: אַ לאַנדסמאַן איז ער, אַז אַרימאַן אויך אַ גרויסער! די סחורה האָט ער שוין געבראַכט, קאָר־פּעיר קאָסט איהם. מילא, דאַרף מען צונעהמען! נעהם איך און בעצאָהל איהם און ער געהט אַוועק.

— האבען מיר שוין 25 פונט מצה! — רוף איך זיך אָן צו מיין ווייבעל.

— ווער וועט עס קענען אַזוי פיעל אויפעסען! — קרימט זי זיך.

— וועסטו מאַכען מצה־מעהל! — טרויסט איך איהר.

ווי מיר רעדען אַזוי, ערשט, מען קלאַפּט אין טיהר.

— קאַם־אין!

עס עפענט זיך די טיהר און עס שטעקט זיך אַריין אַ קאָפּ.

— האַללאָ! משה זלמן האַיאַטעם? קומט אַריין!

אָבער משה זלמן וויל ניט אַריין און ער שיט אויס מיט פּאַל־גענדען מאַנאָלאָג:

— פריינד, חיים'קע! איך בין זעהר ביזי. איך האָב דיר גע־בראַכט 10 פונט מצה. ווייז האַסטו שוין? זעה, איך האָב דיך אין זינען! גוד־ביי, איך מוז לויפען! געלד וועסטו מיר שוין געבען שפּעטער.

איך האָב איהם עפּעס געוואָלט זאָגען, נאָר ער וואַרט ניט, וואַרפט אַריין צוויי פּעקלאַך מצה און ואַיננו. ער איז שוין פון יע־נער זייט טיהר.

— האָבען מיר שוין, מיין זיס לעבען, 35 פונט מצה, — רוף איך זיך אָן צו מיין יונג ווייבעל.

— גוואַלד, וואָס וועלען מיר טהאָן מיט אַזוי פיעל מצה?!

איך האָב איהר געוואָלט צוואוואַרפען איינעם פון מיינע אונ־שטערבליכע וויצען, נאָר עס האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טיהר, און איידער מיר האָבען אויסגעפּעט צו זאָגען: „קאַם־אין", האָט זיך אין הויז אַריינגעריסען אַ איד און מיר דערלאַנגט אַ ברייטען שלום־עליכם.

— איהנען דערקאַנט מיך גאָר ניכט?

איך האָב געקוקט און געקוקט און זיך ניט געקענט דער־מאָנען.

— איהנען האָט אַ שלעכטען זכרון — האָט ער זיך אָנגערו־פען. — איך זינד דאָך ישראל בער, דער פעדלער מיט וויגרישנע בילעטען, איהנען האָט דאָך ביי מיר אַמאָל געקויפט אַ בילעט!

איך האָב זיך דערמאָנט. דאָס איז טאַקע ישראל־בער, וואָס רעדט דייטש אין אַמעריקאַ.

— אהא! איהנען האָט מיך שוין דערקאַנט! — האָט ער זיך דערפרעהט — און ווייסט איהר, וואָס איך טהו ביי איהנען? איך האָב איהנען געבראַכט מצות! איך זאָג איהנען, דאָס די מצות זענען „פעווי סאָרט" מצות! אַזעלכע מצות קאָנען איהנען נאָר געפינען ביי מיר! איהנען האָבען שוין פּלענטי מצות? — גאָר ניכט! איהנען וועלען מיינע אויך ניט אַרויסוואַרפען. איך לאָז דאָ איבער פאַר איהנען 15 פונט מצה!

איך האָב בעמערקט, ווי מיין ווייבעל האַלט אין פאַלען חלשות פון זיין דייטש, האָב איך זיך צוגעאיילט, איהם בעצאָהלט און ער איז אַוועק.

— אוי, מיר איז ניט גוט! — האָט מיין ווייבעל פּערוואָרפען מיט'ן קאָפּ.

איך האָב געכאַפּט זי מינטערען. זי האָט קוים געעפענט די אויגען, ערשט מען קלאַפּט שוין ווידער.

— ווער איז? — רוף איך שוין אויס אַביסעל צאָרענדיג.

— איך! — הערט זיך אַ הייזעריגע שטימע.

איך עפען די טהיר, ערשט עס קומט אַריין אַ איד מיט אַ באָרד, וואָס האָט ניט געזעהען קיין קאַם ווער ווייס ווי לאַנג, און רופט אויס:

— איהר דערקענט מיך ניט? איך בין דאָך ברוך אשר גיטעלס, אייער רבי!

— שלום־עליכם! דאָס זייט איהר מיין רבי? זיצט און וואָס מאַכט איהר? ווי געהט עס אייך אין אַמעריקאַ? האָט איהר מיר געבראַכט מצות? — וויל איך איהם אויפנעהמען זעהר פריינדליך.

— פונקט ווי געטראָפען! — האָט ער אויסגערופען — פערשטעהסטו, חיים'קע, פון מלמדות אַליין קען מען אין אַמעריקאַ ניט מאַכען קיין לעבען. איך האָב דיר געבראַכט מצה שמורה 10 פונט. מיט קיין אַנדערע פּעדעל איך ניט!

וואָס, פרעגט איהר, האָב איך געזאָלט טהאָן? מיין רבי, זאָל

איך ביי איהם ניט נעהמען קיין מצה? האב איך איהם בעצאהלט און ער איז אוועק.

ווען ער איז אוועק, בין איך מיט מיין ווייבעל געבליבען זיי־צען, ווי אבלים. די הויז איז געווען פול מיט מצה.

— נומיר אויסדרעהען די גנז און זיך לעגען שלאפען! — האט מיין ווייבעל זיך אנגערופען. — איך האב מורא דיינע לאנדס־לייט זאלען אונז ניט דערטרינקען אין מצות!

זי האט ניט אוספעיעט צו ענדיגען, ערשט מען קלאפט שוין ווידער.

— חיים, עפען ניט! — שעפטשעט צו מיר מיין ווייבעל.

נאר עפען ניט אהער און עפען ניט אהין. די טיהר האט זיך שוין געעפענט און א יונגערמאן אין בלויע ברילען האט אריינגע־ווארפען צוויי פעקלאך מצה און איז אנטלאפען. איך האב קוים אוספעיעט צו כאפען, אז דאס איז פון זעליגען דעם לאנדסמאן.

— ווער איז זעליג דער לאנדסמאן? — האט מיין ווייבעל גע־פרעגט.

— זאל איך אזוי וויסען פון בעז! — האב איך געענטפערט מיט כעס.

בקיצור. איך וועל אייך לאנג ניט האלטען. מיר האבען אויס־געדרעהט די גנז און זיך געלעגט שלאפען, ערשט מען קלאפט שוין ווידער. מיר האבען ניט געענטפערט, נאר יענער האט אלץ גע־קלאפט.

— ווער איז? — האב איך אויסגערופען שוין מיט כעס.

— א לאנדסמאן!

— וואס דארפט איהר?

— איך האב אייך געבראכט מצה!

— איהר זאלט שוין אוועק — ווען ניט, צופלעט איך אייך דעם קאפ!

און איך וויים ניט, ווי אזוי, נאר מיין האנד האט געכאפט א שטוהל און איך בין געווען גרייט צו שלאגען זיך ביז בלוט.

דער לאנדסמאן האט זיך הפנים דערשראקען, ווייל איך האב דערהערט, ווי ער האט זיך געקייקעלט פון אלע טרעפען.

וואס איז געווען ווייטער? תיכף נאך פסח האב איך געמופט.

וואס טהוט ניט א איד צוליעב א ווייב.

איהר פרעגט מיך, וואס רויכער איך אזוי פיעל אין דער צייט ווען איך הוסט אזוי שרעקליך?

קכע, קכע!... הערט א מעשה: ווי איהר קוקט מיך אן, האב איך ביז מיין חתונה ניט גערויכערט.

טאקע לחלוטין ניט. טאקע גאר, גאר ניט...

ס'איז אייך טשיקאווע, הא? איך האב קיינמאל ניט גערויכערט... און מיין טאטע האט קיינמאל ניט גערויכערט... און מיינע ברידער רויכערען נאך איצט אויך ניט. און מיין אנקעל יאסעלבער דער וואלד־הענדלער רויכערט אויך ניט...

ס'איז ביי אונז שוין א משפחה אזא...

און ווען איך האב חתונה מיט א'ן אנדער פרוי און ניט מיט מיין פלארא'ן, וואלט איך אויך זיכער קיינמאל קיין רויך ניט פערזוכט...

חכע קכע!... איהר קוקט מיך אן און וואונדערט זיך, ווי הייסט רויכערען גאר צוליעב א ווייב?

ס'איז דאך אונגעוועהנליך. ניט על פי דרך הטבע. אומעדום איז דאך פערקעהרט: א פרוי סטארעט זיך דאך מיט אלע מיטלען אפגעוועהנען א מאן פון רויכערען?...

קכע! קכע!... אבער ניט אלע פרויען זיינען הפנים גלייך, אלענפאלס ניט מיין פלארא... און איך בעשולדיג איהר אויך גאר ניט... אין דערין שטעקט גאר א'ן אנדער זאך...

הערט א מעשה: דאס האט פאסירט פינף וואכען נאך דער חתונה.

איהר ווייסט דאך, ווען אלץ איז נאך נייע, די העמד און די ווייב.

אין יענער צייט, ווען דו וואָלסט פאַר א ווייב געטהאָן אלץ אין דער וועלט, ווען דו וואָלסט אפילו מיט איהר געפאָהרען צעהן מאָל א טאָג ארויף און אראָפּ אויפ'ן סטיפּעל־טשיים אין קוני־איי־לאנד.

רופט זיך אָן איינמאָל צו מיר מיין פרוי:

— זאָג מיר, מעקס, ווארום רויכערסטו ניט?

— ווארום? — ענטפער איך איהר מיט א קוש, — ווייל איך רויכער ניט... ווייל איך האָב זיך, ליובע, ניט צוגעוואוינט, ווייל מיין טאטע האָט ניט גערויכערט און מיינע ברידער רויכערען ניט, און אפילו מיין אָנקעל יאָסעל־בער דער וואַלד־הענדלער רויכערט אויך ניט. ס'איז ביי אונז אַ משפחה אזא...

— וואָס ארט מיר פאַר דיין משפחה? א י ך וויל דו זאָלסט אָנהויבען רויכערען! — ענטפערט זי מיר.

— וואָס פאַלט דיר איין, ליובאַ מיין! — רוף איך זיך אָב — צו וואָס לוינט זיך עס. און ס'איז דאָך אומגעזונד אויך!...

— דאַרפסט — זאָגט זי — ניט פיעל... נאַר אזוי איין סיגאַר א טאָג.

— און וואָס וועט דיר דערפון ארויסקומען? — וויל איך וויסען.

— ס'וועט שוין גאַר ארויסקומען — ענטפערט זי מיר דיפּלאָמאַטיש און גלעט מיך איבער'ן קאָפּ.

— וואָס, צום ביישפּיעל? — וויל איך זיך דערגרונטעווען.

— האָב אביסעל געדולד, — זאָגט זי — און איך וועל דיר אַלץ קלאָר מאַכען: ערשטענס איז גלאַט שעהנער פאַר א מאַן צו רויכערען... עפּעס יו נאָו... מען קוקט אוים מענערישער... א מאַן דאַרף רויכערען!... און צווייטענס, איז ווען מען רויכערט קריגט מען אזעלכע שעהנע פּרעזענטען, פאַר די קופּאָנעס... און צוליעב דעם אליין איז ווערט צו רויכערען...

— דו וואָלסט אָנקוקען — איז זי ארייַנגעפאַלען אין התפעלות — וואָס פאַר א פּרעזענטען אונזער נעקסט־דאָריגע האָט! און אלץ פון די קופּאָנס פאַר סיגאַרען! גאַנצע סעטס מיט לעפעל און גאָפּעל, און לימאָנייד־סעטס און שפּיגעלאַך און קישע־

לאך און שטיקער ק א ט ג ל א ז... דו וואָלסט אַנקוקען דעם קאַט־גלאָז! אמת, דו וועסט בלויז רויכערען א סיגאַר אַ טאָג, אָבער אין אַ יאָהר צייט וועט עס זיך אַנקלייבען א היבש ביסעל קופאָנס און איך וועל דערפאַר אויך האָבען שעהנע פּרעזענטען! היינט פערשטעהסטו שוין פאַר וואָס איך וויל דו זאָלסט רויכערען?

— אַלל־רייט, פלאָרא, — ענטפער איך — איך וועל דיך פאָלגען... נאָך היינט געה איך קויפען אַ סיגאַר.

קבע קבע!... און אין הארצען קלעהר איך, מילא, וואָס טהוט ניט אַ איד צוליעב אַ ווייב! בפרט אַ פינף וואָכען נאָך דער חתונה...

אויף מאָרגען רופט זיך אָן צו מיר מיין פלאָרא:

— דו ווייסט, מעקס! איך האָב דיר געקויפט גאַנצע צוויי באָקסעס מיט סיגאַרען. אַט וועסטו ניט דאַרפען לויפען יעדען מאָל נאָך אַ סיגאַר!

— איך דאַנק דיר זעהר, — ענטפער איך. — ביי מיר איז נאָך דאָ דער נעכטיגער סיגאַר... ס'קומט מיר אָן זעהר שווער צו רוי־כערען. איך פערהוסט זיך תיכף, און ווי מיר דוכט, וועט עס מיר שאַדען צום געזונד...

— דאָס רעדסטו זיך נאָר איין, אַז דו קענסט ניט!... — ענט־פערט מיר פלאָרא — וואָרום שאַדט עס ניט דעם נעקסט־דאָריגען? ער איז געזונט ווי א פאָליסמאַן... און וואָרום שאַדט עס ניט אונ־זער קאַזין סעם'ען, און אונזער לאַנדסמאַן דייוו'ען, אונזער אונ־טערפיהרער, ער איז דאָך ניט געזינטער פאַר דיר?

— זיי זיינען שוין געוואוינט דערצו — פרוף איך זיך פער־טהיידיגען.

— נו, וועסט זיך אויך צוגעוואוינען — ערקלעהרט זי מיר.

און אַזוי רעדענדיג, זעצט זי זיך ביי מיר אויף די קניע, איהר ווייסט דאָך, ווי אַ יונג ווייבעל קען, נעהמט ארויס א סיגאַר, צינדט איהם אָן און שטופּט מיר אריין אין מויל...

— נאַ, רויכער, מיין טהייערער! ניש־קשה, עס וועט דיר גאָר ניט שאַטען. אוי, וואָלסטו געזעהן, האָט היינט מיר די נעקסט־דאָ־ריגע געצייגט אַ נייעם שטיק קאַט־גלאָז, וואָס זי האָט געקראָגען

אלס פרעזענט פון סיגאר־סטאר!

קבע, קבע... א ברירה האב איך געהאט? איך האב געראויכערט און געהוסט, געהוסט און געראויכערט. וואס טהוט ניט א איד צו־ליעב א ווייב, בפרט די ערשטע עטליכע וואכען נאך דער חתונה!...

בקיצור, קבע, קבע!... ס'זיינען פערלאפען עטליכע מאנאטען און איך בין שוין געווען א גאנץ היבשער רויכערער. מיין ווייב פלעגט ברענגען באקסעס מיט סיגארען און איך פלעג רויכערען און הוסטען, הוסטען און רויכערען...

איך האב שוין דאן געהאלטען ביי צעהן סיגארען א טאג.

מיין פלארא האט פשוט פון מיר אנגעקוואלען...

אין א צייט ארום בין איך קראנק געווארען... מיין הוסט האט זיך פיין ארויפגעארבייט.

בין איך ארויף צו א דאקטאר.

רופט זיך אן צו מיר דער דאקטאר: מיסטער! איהר מוזט אויפגעבען רויכערען! ווייל ווען ניט, וועט איהר קריגען „א טאטש"...

נאר ווער האט שוין געקענט דאן פאלגען דעם דאקטאר. איך בין שוין געווען א ליידענשאפטליכער רויכערער.

קבע! קבע!... אט אזוי, ווי איהר קוקט מיך אן, רויכער איך שוין אן ערך א יאהר צעהן... איך האב זיך שוין צוגעוואוינט צום הוסט און צו דעם וואס די דאקטוירים זאגען, אז איך האב „א טאטש"...

אבער דערפאר ווען איהר קומט צו אונז אריין אין הויז, וואלט איהר אנגעקוקט פרעזענטען!

מיר האבען שוין איצט אי קישעלאך, אי לעפעל, אי גאפעל, און דער הויפט — שטיקער קאט־גלאז... מיין פלארא זאגט, אז מיר האבען שוין לאנג געביעט אונזער נעקסט־דאריגע!

קבע! קבע!... אין אבענד, אדער בייטאג ווען איך ארבייט ניט, ליעג איך מיר ווי א פריץ ביי זיך אויפ'ן לאנדזש, דער קאפ אויף צוויי פרעזענטען־קישעלאך און איך רויכער און הוסט, הוסט און רויכער...

וואס טהוט ניט א איד צוליעב א ווייב? קבע! קבע!

שוין איינמאל אן אתרוג.

(דערצעהלט פון א לאנדספרוי).

איהר פרעגט מיך צו איך בענש אתרוג? אודאי וואלט איך געוואלט בענשען אתרוג, ווי אין דער היים, וואס, איך בין דען קיין אידישע טאכטער ניט? נאר די פראגע איז: מיט וואס בענשט מען?

הערט א געשיכטע! ס'איז געווען פאר דריי יאהרען סכות. איך בין דאן געווען ערשט א האלב יאהר אין לאנד. א גרינע נאך. מיין מאן איז געקומען אהער מיט עטליכע יאהר פריהער. געוועהנ־ליך, ווייסט איהר דאך, אז מען איז ערשט פון שיף איז מען פרום. מען וויל היטען אידישקייט! קומט סכות רוף איך זיך אן צו מיין מאן: „פנחס־אליו! וואס וועט זיין מיט אן אתרוג?“ צולאכט ער זיך... אין אמעריקא, זאגט ער, שילט מען קאלומבוס'ן, אבער מען בענשט ניט קיין אתרוג.

זאג איך: וואס הייסט, מען בענשט ניט? איז מען דען דא גוים?

זאגט ער: ווער האט עס דא צייט זיך אפצוגעבען מיט אתרוגים! מען דארף, זאגט ער, לויפען אין שאפ און מאכען א לעבען!

זאג איך: מילא, מיט דיר איז דאך ניטא וואס צו רעדען, דו ביזט דאך נאך א גוי פון דער היים! — אבער איך וויל בענ־שען אתרוג!

זאגט ער: בענש פון מיינעטוועגען, וויפיעל דו ווילסט, אפילו א גאנצען טאג!

בין איך אוועק פון שוהל, טאקע פון אונזערע לאנדסלייט און

געפרעגט פאר דעם שמש ירחמיאל משה דער מלמד, איהר דארפט איהם קענען, ער האט געוואוינט אויפ'ן שוהל־הויף. א פיינער איד, אן עהרליכער. דערזעהענדיג דעם שמש, רוף איך זיך אן צו איהם: רב ירחמיאל משה! איך וויל איהר זאלט מיר ברענגען דעם אתרוג אין הויז! וויפיעל דארף עס קאסטען?

זאגט ער: אלל־רייט! דאס וועט אייך קאסטען גלייך מיט אלעמען, ניט מעהר און ניט וועניגער — 10 סענט א טאג!

זאג איך: אלל־רייט, ברענגט! איך וויל זיך מיט אייך ניט דינגען!

כך הוה. א גאנצען סכות, ירחמיאל משה ברענגט דעם אתרוג און איך בענש. אמת, ער ברענגט אביסעל צו שפעט און מיר פאלט ארוים דאס הארץ פון הונגער, אבער ער ברענגט... אמת, מיר איז ניט שטארק געפעלען געווארען, וואס ווען ער פלעגט שוין ברענגען, פלעגט ער זיך איילען אזוי ווי אויף א יריד, ער פלעגט דעם אתרוג ניט לאזען גוט אין האנט נעהמען, און גלייך אויפ'ן ארט די 10 סענט זאל איך איהם געבען, אזוי ווי איך וואלט גאט בעהיט געוועזן אן אנזעצעריין פון דער היים, — אבער אזוי צו אזוי, געבענשט האב איך דאך!

אבער איין מאל, הערט א מעשה: ס'איז געווען אויפ'ן זעקס־טען טאג סכות. ירחמיאל־משה האט געבראכט דעם אתרוג, איך האב אפגעבענשט, דערלאנגט די 10 סענט און זיך גענומען פארען אין קיך. אבער דעם מאל איז ירחמיאל משה ניט אנטלאפען אזוי שנעל, נאר ער האט דעם אתרוג אוועקגעשטעלט אין א ווינקעל אויפ'ן ביורא, און איז, ענטשולדיגט, אריין, איהר ווייסט דאך וואר־היז...

האב איך א באי, אין גאנצען 10 יאהר אלט, לאנג לעבען זאל ער מיר, אבער א ברען, און קלוג ווי די גאנצע וועלט. דערטאפט ער עפעס א זאך, מוז ער עס גלייך נעהמען אין האנד און בעקוקען. האט דער דאזיגער חברה־מאן מיינער דערזעהען דעם אתרוג — נו, איז ער מסתמא שוין לעבען איהם!

אין א מינוט ארום הער איך א געשריי: מאמע! האררי־אפ! קום אהער און איך וועל דיר עפעס ווייזען!

איך קום צו, מיין באַיטשיק שטעהט מיט א מעסער'ל אין האַנד, האַלט דעם אתרוג, שניידט איהם און לאַכט.

איך בין א פערציטערטער געוואָרען, גיב איך א געשריי ניט מיט מיין קול. אוי וועה איז מיר! וואָס טהוסטו, שגץ איינער! עס איז דאָך אַן אתרוג!

לאַכט ער ווייטער און שניצט מיט'ן מעסערעל.

גיב איך איהם א פּאַטש איבער'ן הענטעל און שריי ווייטער: שווין, לעג אוועק דעם אתרוג! באַלד וועט ארויסקומען ירחמיאל משה און דו וועסט כאַפּען א פינסטערען פּסק! אַן אתרוג קאָסט דאָך, היינטיגע צייטען, גאָלד!

רופט זיך אָן מיין באַיטשיק: זעהסטו ניט, מאַמע, אַז דער איך מיט די ווהיסקים בלאָפט דיר!

זאָג איך: וואו איז דאָ דער בלאָף?

זאָגט ער: דער אתרוג, מאַמע, איז דאָך א הילצערנער! נאַ, נעהם און זעה אַליין!

איך נעהם דעם אתרוג און עס ווערט מיר פינסטער אין די אויגען.ווירקליך, א הילצערנער אתרוג, אויסגעטאַקט פון האָלץ, מיט א פּיטום, מיט אַלע פּופּטשיקעס, און אָבגעפאַרבט אין דעם ריכטיגען קאָליר פון אַן אתרוג. איך גיב א שניט — האָלץ! האַרטע האָלץ! איך האָב זיך געכאַפּט פאַר'ן קאָפּ! סטייטש אַזאַ סקאַנדאַל! אַזוי בלאָפען? און ווער? — ירחמיאל משה דער מלמד!

ווי איך שטעה אַזוי און האַלט דעם אתרוג, קומט אריין ירחמיאל משה פון ענטשולדיגט... ווישט זיך די הענט, נאָר ווי ער דערזעהט, אַז איך האַלט דעם אתרוג, גיט ער גלייך א שפּרונג צו צו מיר און גיט א כאַפּ ארוים און צושרייט זיך:

— מען טאָר ניט האַלטען דעם אתרוג מיט ניט געוואַשענע הענד.

רוף איך זיך אָן:

— געווים טאָר מען ניט האַלטען אַזאַ אתרוג, עס איז דען אַן אתרוג? — עס איז דאָך האָלץ!

קוקט ער מיך אָן און זאָגט ארוים: ווער האָט עס אייך געזאָגט, אַז עס איז האָלץ?

זאָג איך: וואָס דאַרף מען מיר זאָגען? איך ווייס שוין מיין בראָך! און מיט אזא אתרוג האָב איך עס געבענשט א גאַנצען סוכות! א קלאָג מעג פערגעהן נאָך אמעריקא!

בקיצור, ער האָט דערזעהען, אז איך ווייס שוין אַלץ, איז ער צוגעפאַלען צו מיר: גיטעל, האָט ער כמעט ווי געוויינט, איך בעט אייך, זאָגט עס קיינעם ניט אויס! ווייל ווען איהר זאָגט עס אויס, בין איך א פערלאָרענער מענש. ווער איך אויס שמש, און איך מוז געהן איבער די הייזער.

זאָג איך: אָבער ווי טהוט עס אזא פרומער איד ווי איהר אזא זאַך?

זאָגט ער: וואָס זאָל מען טהאָן, גיטעלע? ס'איז דאָך אמע־ריקא! אמת'ע אתרוגים איז דאָ שווער צו קריגען צוליעב דער מלחמה, און א לעבען מאַכען דאַרף מען, האָב איך זיך מיישב גע־ווען: אזוי ווי די מלחמה, זאָגט מען, קען נאָך אָנהאַלטען א 5—6 יאָהר, און אתרוגים וועט דאָך זיין נאָך שווערער צו קריגען, בין איך אוועק צו מיינעם א פּלימעניק, וועלכער איז א גוטער סטאָליער פון דער היים, ער קען פון האָלץ אויסטאָקען די שעהנסטע זאַכען... האָט ער מיר אויסגעטאָקט דעם דאָזיגען אתרוג.

פון דאַן אָן, הערט איהר, גלויב איך שוין דאָ מעהר קיינעם ניט, אז מען קען מאַכען הילצערנע אתרוגים, דאַן איז אויס, בענש איך ניט מעהר!

מען שלאָגט זיך פאר איהם.

— וואָס מאכט א איד ? — האָב איך זיך אָנגערופען צו מיין לאַנדסמאַן רב מאָטעל ברײנעס, אַ עלטערער איד איבער די זעכ־ציגער, וועלכער האָט זיך מיר שטענדיג בעקלאָגט אויף אמעריקאַ און אויף זיינע קינדער. וואָס ווילען פון איהם ניט וויסען.

— אַ דאַנק גאָט, ניטאָ וואָס צו זינדיגען ! איצט איז מיר גוט ווי די וועלט ! — האָט ער געענטפערט זעהר פרעהליך.

איך האָב אַ קוק געטהאָן אויף איהם, ערשט ער האָט אויסגע־זעהען פיעל יינגער, ווי אלע מאָל. געוועזן ריין אָנגעטהאָן און פיין פערקעמט. און איך האָב איהם געפרעגט :

— איהר זייט אודאי רייך געוואָרען, געפונען אַן אוצר ?

ער האָט אַ גלעט געטהאָן זיין לאַנגע גרויע באָרד און געזאָגט:

— אוצר ניט אוצר. נאָר מיר האָט צוגעדיענט די מלחמה !

איך האָב איהם אָנגעקוקט מיט גרויס פערוואונדערונג און זיך צולאַכט :

— וואָס הייסט ? וואָס קען אייך די מלחמה צודיענען ? סיידען איהר זייט אפשר אריין אין די אמונציאָן־ביזנעס ? אָדער דער פרע־זידענט האָט אייך געמאכט פאר אַ גענעראל ?

— גענעראל, שמענעראל ! — האָט רב מאָטעל פרעהליך גע־זאָגט — וואָס דאַרף איך זיין אַ גענעראל, אַז מיר איז אזוי אויך גוט ! זאָל נאָר די מלחמה אָנהאַלטען אַ היבש ביסעל, וועל איך קו־מען צו זיך... הערט איהר, אַ מענש און אַ איד בפרט, טאָר דאָך ניט בעטען אויף מלחמה... בלוט־פערגיסונג, אלמנות און יתומים, עס איז אַ גרויסע עבירה. נאָר אדם קרוב לעצמו, ווי זאָגט דער

נוי: סוואָיאַ רובאַשקאַ בליזשע" און אַז איך האָב זיך געפּלאָגט האָט עמיצער אויף מיר רחמנות געהאַט?

— אַלזאָ, רב מאַטעל — האָב איך זיך אָנגערופן — זאָגט שוין וואָס האָט מיט אייך אַזוינס פּאַסירט?

רב מאַטעל האָט זיך אויסגעהוסט, אַרויסגענומען פון וועס־טעל־פּאַקעט אַ סיגאַרעט'ל, פעררויכערט און געזאָגט:

— קומט און מיר וועלן זיך צוזעצן אַט־אַ־דאָ־אַ, און איך וועל אייך אין אַלץ קלאָהר מאַכן!

מיר זיינען צוגעגאַנגען צו אַ באַנק אין העסטער פּאַרק, זיך צוגעזעצט, און רב מאַטעל האָט אָנגעפאַנגען:

— איהר ווייסט דאָך, ווי מיר האָט זיך געלעבט. איך האָב צוויי זיהן און איין טאָכטער אין אַמעריקאַ. איהר קענט דאָך זיי! זיי אַלע מאַכען אַ דאַנק גאָט אַ לעבען, אָבער פאַר'ן טאַטען איז ניט געווען. דער אַלטער טאַטע איז שווער געווען. פּלעגען זיי מיך מאַ־כען צו מופּען. דער עלטערער זוהן מענדעל, פּלעגט מיך שיקען צו אָווערעממשיקען, און אָווערעמטשיק צו גיטלען, מיין בת־יחידקה, און גיטעל פּלעגט מיך שיקען אַרבייטען...

סך הכל: איך האָב זיך מיט זיי גוט אָנגעמוטשעט. ביז איך האָב געמוזט מופּען צו פּרעמדע לייטע און געהן אַליין פּעדלען מיט אַ קאָשיקעל פּרוכט.

ער האָט זיך אָפּגערוהט אַביסעל און נאָכדעם פאָרטגעזעצט:

— נאָר, זינט אַ פּאָר וואָכען, הערט איהר, האָט זיך אַלץ גע־ענדערט. די מעשה איז אַזוי געווען: איך קום איינמאָל אַרויף צו מיין מענדלען, ניט אַזוי, ווייל איך האָב זיי געוואָלט זעהן, נאָר צו־ליעב מיין אייניקעל — אַ באָיטשיק — אַ גאָלד! אַ טהייער קינד! קום איך אַזוי אַרויף, קלאַפּ אָן, ערשט די טהיר עפענט זיך און עס קומט אַרויס אַנטקעגען מיין שנור מיט אַ ברייטען — האַללאָ, שווער!

קלעהר איך זיך: זי איז הפנים משוגע געוואָרען, ניט אַנדערש.

איך קום אין הויז, טראָגט זי מיר אונטער אַ שטוהל און בעט מיך זיצען, גאָר ניט ווי שטענדיג, און נאָכדעם בעט זי מיר עסען, אָדער אפשר וויל איך לכל הפּחות טרינקען אַ גלאָז טהיי?

איך קוק און גלויב מיינע אויגען ניט, אבער איך זאג:

— א גלעזעל טהיי — מהיכי תיתא... וואס קען עס שאדען א גלעזעל טהיי!

הכלל, זי האט געמאכט טהיי, און דערלאנגט אייגענעם געבאקענעם קייק. און זי זאגט צו מיר עפעס אזוי זיך:

— שווער! איהר וועט דאך אודאי בלייבען אויף סאפער! מענדעל קומט היינט פריה פון שאפ, וועלען מיר עסען צוזאמען סאפער!

שטים איך צו, נאר איך וויים נאך אלץ ניט, וואס דא איז געשעהן.

הכלל, איך בין געבליבען צו סאפער. זיך אנגעשפיעלט מיט'ן אייניקעל, א לעבען אויף איהם. עס איז געקומען מענדיל פון שאפ און מיר האבען זיך געזעצט צום טיש.

ביים עסען: מערק איך ווי מענדעל טורקעט זי, מיין שנור און זי זאגט: — באלד!... און ווען מיר האבען געהאלטען ביי'ם סוף, רופט זי זיך אן:

— שווער, איהר ווייסט וואס ביי אונז איז געבליבען, אז איהר זאלט אריינמופען צו אונז! מענדעל פערדיענט היינט, א דאנק גאט, ניט שלעכט, טא וואס וועט איהר זיך וואלגערן אין דער פרעמד? און טאקע שוין מארגען זאלט איהר געהן נאך די זאכען!

— קינדערלאך! וואס איז דאס פלוצלינג מיט אייך געווארען פאר אן איבערקעהרעניש?

שווייגען זיי. קלעהר איך זיך, מילא, וואס דארף איך א סך קלעהרען? אבי עס איז צום גוטען! בלייב איך נעכטיגען, און תיכף אין דער פריה שטעה איך אויף און געה אוועק נאך די זאכען.

איך קום אריין אויף מיין לאזשי. מישטיינס געזאגט א לאזשי! סך־הכל האב איך געצאהלט א דאלאר און א האלב א מאנאט פאר איבערנעכטיגען אין קיטשען! איך קום אריין, ערשט איך געפין דארט מיין שנור, מיין קלענערען זוהן'ס, אווראמטשיק'ס ווייב!

— הינדע, וואס טהוסטו דא? און אזוי פריה?

רופט זי מיך אפ אן א זייט און פערטרויעט מיר א סוד, אז זי ווארט שוין דא איבער א האלבע שטונדע, און אז ביי איהר מיט

אווערעמטשיקען איז געבליעבען ניט אנדערש, אז איך זאל גלייך מופען צו זיי. זיי האבען איצט געמופט אין די בראנקס, האבען פיער גרויסע רומס און ס'איז דא פלאץ. און וויפיעל איז גלאט דער שיעור צו וואלגערן זיך אין דער פרעמד?

קוק איך איהר אן ווי א משוגענע און זאג:

— קינדערלאך! וואס איז דאס געווארען מיט אייך אלעמען? וואס איז עפעס דער טאטע ביי אייך פלוצלינג עולה לגדולה געווארען? האט זיך אמעריקא איבערגעקעהרט, צו וואס?

זאגט זי: — הכלל, שווער, זי וויל פון גאר ניט וויסען, איך מוז מופען צו זיי!

איך האב נאך ניט אויסגעפעט צו ענדיגען די ווערטער, ערשט עס עפענט זיך די טיהר און עס קומט אריין מיין טאכטער גיטעל.

— גוט מארגען, טאטע! — קוים זיך דערפרעגט צו דיר!

— וואס טהוסטו דא אזוי פריה? — פרעג איך, און ווייס שוין ניט וואס איבערצוטראכטען.

— איך וויל דיר עפעס זאגען, זעהר א וויכטיגע זאך. און מיר טרעטען אפ אין א ווינקעל און זי פערטרויעט מיר א סוד — כדי הינדע זאל ניט הערען, ווייל מיט מיין שנור איז זי שוין ברוגז מעהר ווי א יאהר — זאלסט וויסען טאטע, אז ביי מיר און בענע'ן איז געבליבען ניט אנדערש, אז דו זאלסט אריינמופען צו אונז!

זאג איך: וואס איז דאס פלוצלונג פאר אן אויסכאפעניש געווארען אויפ'ן טאטען?

זאגט זי: זי ווייס גאר ניט... בעני ווייס...

הכלל — זאג איך, טאכטערשע, אודאי וואלט איך בעסער געוואלט מופען צו דיר. א טאכטער איז ניט קיין שנור, נאר איך האב שוין געגעבען מיין ווארט מענדלען, אז איך מוף צו איהם, און א ווארט איז א ווארט.

לויפט צו די שנור און רופט אויס הויך אויפ'ן קול:

— נישקשה, בעני מעג געהן פאר א סאלדאט! ער איז געזונד, ווי א מויער! אווערעמטשיק'ן איז בילכער צו ראטעווען!

כאפט זיך ארויס זיין טאכטער:

— ווייס איך וואס די שטיק פאסקודסטווא פלאפעלט! מיין

בעני הוסט אַלע פריהמאָרגען, זעהט איהר, אוורעמטשיק איז גע־זונד ווי אַ פערד, קיין קינדער האָט איהר אויך ניט, מעג ער געהן דיענען!

ווערט די שנור שוין גאָר אין כעס און צושרייט זיך:

— מיין אוורעמטשיק איז געזונד? אויף מיינע אַלע שונאים געזאָגט געוואָרען אזא געזונד! סך־הכל שטעכט איהם אין אַ זייט און ער האָט רעוומאַטיזם אין אַ פוס!

שטעה איך אזוי און הער ווי זיי קריגען זיך און פערשטעה אַלץ נאָך ניט וואָס דאָ טהוט זיך. נאָר פיהלען פיהל איך, אַז עס איז ניט גלאַט...

רוף איך אָפּ די טאָכטער אָן אַ זייט און פרעג איהר:

— גיטעל! דערצעהל מיר דעם גאַנצען אמת! וואָס טהוט זיך דאָ אַזוינס?

זאָגט זי: — טאַטע, איך וועל דיר דערצעהלען. דו ווייסט דאָך, אַז באַלד וועט אין אמעריקאַ אויך זיין אזא פריזיוו, ווי אין רוסלאַנד. מען געהט דאָ נעהמען סאָלדאַטען צו דער מלחמה. אָבער מען זאָגט, אַז דער, וואָס האָט אַן אַלטען טאַטען אין הויז, דעם נעהמט מען ניט... דערום, טאַטעלע, מוזטו מיר טהאָן אַ טובה, און מופען צו מיר, ביי מיר וועט דיר גאָר ניט פעהלען... טאַטע, אויב מען וועט ביי מיר צונעהמען מיין בענע'ן, וועל איך ניט אויסהאַל־טען! און זי צוואויינט זיך.

הכלל, איך האָב שוין פערשטאַנען וואָס דאָ טהוט זיך. פון וואַ־נען די גאַנצע ליעבשאַפט צום טאַטען האָט זיך גענומען. נאָר איך טראַכט זיך: זאָל זיין פון אַ גוי, אבי צום לעבען, ס'איז דאָך אַמע־ריקאַ. און איך רוף זיך אָן צו דער טאָכטער און שנור:

— קינדערלאַך! מיין וואָרט האָב איך געגעבען מענדלען, נאָר פונדעסטוועגען וועל איך זיך נאָך מיישב זיין.

איצט ווייס איך ניט וואָס צו טהאָן, איך האָב נאָך ניט בע־שלאָסען וואוהין צו מופען. דערווייל געה איך צו אַלעמען, און מען נעהמט מיך אויף בכבוד גדול און מיר איז גוט. באמת וואָלט איך זיי אַלעמען געוואָלט העלפען, זיי זיינען דאָך אַלע מיינע קינדער... נאָר ווי קען איך פון זיך מאַכען דריי טאַטעס?

די ווייסע כפרה.

אז מען זאגט אמעריקא בלאף, — טא גלויבט.

נאך זייענדיג אין דער היים, אין מיין שטעדטעל קריוואשעי, האב איך געהערט, אז אמעריקא איז א פערקעהרטע מדינה.

דארט געהט מען אום מיט'ן קאפ אראפ און מיט די פיס ארויף, ר"ל.

דארט טראגט מען זיך ווי רוחות איבער דעכער און מען פאהרט אין דער ערד.

הכלל: דאס איז א מדינה פון מאשינעס און בלאף. און קו־מענדיג אהער האב איך זיך דערוואוסט נאך פיעל מעהר. איך האב זיך דערוואוסט, אז אין אמעריקא איז אלץ געבלאפט, אז דא איז ניטא קיין ריכטיגע מאכלים, קיין ריכטיגע מלבושים, קיין ריכטי־גע הייזער און אפילו קיין ריכטיגע ווייבער...

ברענגסטו א אידענע פון דער היים — איז נישקשה, — ווען ניט, ביזטו אויף גוטענע צרות...

נעהמט, למשל, מאכלים: איז פוטער דא קיין פוטער ניט, צוקער קיין צוקער ניט, קריעס, ווי מען רופט עס אין דער היים סמעטענע — איז קיין סמעטענע ניט, נאר מען מאכט עס פון קרייד.

מילך מאכט מען דא פון א ווייסען פראשאק. פלייש פארבט מען דא ווי האר און דאס זעלבע פיש.

היינט נעהמט מלבושים! אין דער היים א שטיקעל שווארצע קרעפ איז דאס קרעפ, א חיות אין האנד צו נעהמען, און דא, שמא־טע שבשמאטע, געבלאפט... אבי מען האקט עס אפ אויפ'ן מאשינע און מען טראגט...

און נעהמט אפילו הייזער! ביי אונז אין דערהיים איז א וואנד א וואנד, און א סטעליע א סטעליע. און דא איז א וואנד דין

ווי פּאַפּיראָס פּאַפּיר, ממש צונויפגעקלאַפּט מיט נסים, צונויפגע־טורכעט פון גאַרגישט... און די סטעליע פאַלט אייך, מיר ניט דיר ניט אראָפּ.

הכּלל, וואָס איז דאָ פיעל צו ברייען — ס'איז א מדינה פון בלאָפס.

נאָר פונדעסטוועגן האָט צו אַלץ א שיעור. אז מען זאָל בלאָ־פען אפילו אין כּפּרות, דאָס האָב איך זיך ערשט דערוואוסט לעצ־טען ערב יום כּפּור.

דוכט זיך, וואָס קען מען אין א טשיקען בלאָפען — א טשי־קען איז א טשיקען — א בעסערע, אַן ערגערע, א פעטערע — א מעגערערע — איז אָבער ניין! — צו אמעריקאנער בלאָפס איז גאָר ניטאָ קיין גרונד. דאָ קען מען אַלעם.

אָט הערט אויף א טשיקאָוועסט א מעשה:

אין דער היים האָב איך זיך נוהג געווען צו שלאָגען כּפּרות בלויז מיט א ווייסען האָהן.

אז איך טהו שוין א מצוה, טאָ זאָל זיין אויף ריכטיג א ווייסע כּפּרה איז כּשר'ער.

אָבער זינט איך בין מגולגל געוואָרען אין אמעריקא, האָב איך דאָס ארויסגעשלאָגען פון קאָפּ, ווער מצוות, וואָס מצוות?

מען איז צופריעדען, אז מען טהוט דאָ ניט קיין עבירות...

וואָס, איך וועל דאָ געהן זוכען, אין אמעריקא־בלאָף, ווייסע כּפּרות?

ס'איז דאָך א זאַך וואָס אונמעגליך.

איך זאָג זיך אזוי: דאָ ווערט מען געווג פערשוואַרצט מיט אי־דישקייט און אָהן אידישקייט — נו, איז מיט איין שוואַרצקייט מעהר!

אָבער מיין גיטעל ביילע האָט מיך הפּנים געוואָלט סופּרייזען.

קומט זי היינטיגען ערב יום־כּפּור פון גאַס מיט די כּפּרות, און רופט זיך אָן צו מיר:

— שלום! זעה, איך האָב דאָך פאַר דיר געקראָגען א ווייסען האָהן! מעלד זיך, ס'איז מיר געווג שווער אָנגעקומען ביז איך האָב איהם אויסגעדונגען — אָבער דערפאַר איז ער ווייס ווי מילך.

זאָג איך צו איהר:

— זעהר שעהן פון דיין זייט גיטעל־ביילע, נאָר דו ווייסט וואָס איך וועל דיר זאָגען, אז עפּעס גלויבט זיך מיר ניט, אז דאָס זאָל זיין א ווייסער האָן, עפּעס איז ער שוין צו וויים!...

זאָגט זי, מיט א בייזער:

— וואָס הייסט, דו גלויבסט ניט! וואָס גלויבסטו ניט, ווען גלויבסטו ניט? משוגע'נער איד וואָס דו ביזט, זעהסט דען ניט, אז דאָס איז א ווייסער האָן?

— יא — זאָג איך — זעהן זעה איך, אָבער איך גלויב מיינע אויגען ניט... אין אמעריקא, פערשטעהסט, גיטעל־ביילע, איז אלץ בלאָף און מאשינעס, מאשינעס און בלאָף — איז דער האָן אויך מן הסתם א געבלאָפטער...

— שלום, דו ביזט, שונאי ציון משוגע געוואָרען! אויפ'ן נייעם יאָהר רעדסטו ווי א פערריקטער. וואָס הייסט דער ווייסער האָן איז א געבלאָפטער, איך פערשטעה ניט!

— אָט וועל איך דיר באלד צייגען, אז שלום האָט רעכט, אז שלום איז ניט משוגע, נאָר שלום איז שלום!

אזוי רוף איך זיך אָן כלומר'שט מיט א וויצעל און אין דער מינוט טאקע תוך כדי דבור, פאַלט מיר איין א פּלאַן, און ווייסט איהר וואָס איך טהו?

איך נעהם דעם ווייסען האָן, במחילה, זעץ איהם אריין אין סינק, לאָז אָפּ די וואסער פון סינק, נעהם ארוים מיין „העגקי־טשע," נעץ עם איין און לאָז עם פיהרען איבער'ן האָן, אזוי לאנג־זאם, ניט געאיילט...

— וואָס טהוסטו מיט'ן האָהן — צושרייט זיך מיין גיטעל — וואָס דו מאכסט איהם א וואנע?

— ווערסט שוין באלד זעהן! — זאָג איך ארוים מיט א זי־כערהייט.

און ווי נשתומם איז מיין גיטעל־ביילע געוואָרען און ווי נשתומם בין איך אליין געוואָרען!

פאר אונזערע אויגען איז געשטאַנען א שווארצער האָן...

שוואַרץ וואָס שוואַרץ הייסט, אַז אמת׳ער רוסישער שוואַרצמאַה׳־ניק!

און ווען דער האָהן האָט אַ פּאַטש געטהאָן מיט די פליעגלען, אַרויסגעלאָזט אַ „קוקעריקו“ און איז אַרויסגעשפּרונגען פון סינק— איז מיין גיטעל פון גרויס שרעק געפאַלען אין חלשות — קוים זי דערמינטערט.

ביי מיר אַליין האָט אויך די האַרץ געקלאַפּט ווי אַ האַמער אין אַ היימישער קוזשנע. ווען איך גלויב, אַז אין אַמעריקאַ זיינען דאָ נאָך שדים — אויסער די קינדער — וואָלט איך זיך אויך גוט דערשראָקען.

איהר פערשטעהט? דער ווייסער האָהן איז געווען אַ גע־בלאָפטער, מען האָט איהם מן־הסתם גוט אָפּגעקאַלכט מיט פאַרב צו מיט אַזאַ פּוידער, דער שוואַרץ יאָהר וויים זיי! ס׳איז שוין איינ־מאָל אַ חברה בלאָפערס!

נו, וואָס זאָגט איהר איצט אויף אייער אַמעריקאַ?

קאָנקורענץ.

איך האָב זעהר ליעב טרינקען „מאַלטעד“. אויב איהר האָט עס ניט געוואוסט ביז היינט — ווייסט איהר עס איצט.

געה איך אזוי איינמאָל אין עסעקס סטריט, פערטיעפט אין מיינע געוועהנליכע טיעפע געדאנקען, פּלוצלונג גיט פאר מיינע אויגען א שיין אויף א שילדעל מיט פאָלגענדע ווערטער: „באָרדען׳ס מאַלטעד“ מיט אייז קריעם פאר 3 סענט.

דריי סענט מאַלטעד און דערצו נאָך מיט אייז קריעם — דאָס איז דאָך אונערהערט! און ניט אָפּגעבענדיג זיך קיין רעכענונג שטעה איך שוין ביים אָפענעם פענסטער און אָרדער א „מאַלטעד.“

א מאָגער אידעל מיט איינגעפאלענע באקען, וועלכער איז געשטאַנען ביים קאָנטער, האָט אויסגעפילט מיין בעפעהל און פויל, כמעט ברוגז׳לעך גענומען מאכען דעם „מאַלטעד“.

אין קענדי סטאָר איז געווען שטיל. איך האָב זיך אָנגענומען מיט מוטה און א פרעג געטהאָן:

— מיסטער, גיט איהר טאַקע די ריכטיגע „באָרדען׳ם מאַלטעד?“

דער מאן האָט א קרעכץ געטהאָן און קאלט ארויסגעזאָגט פון אונטער די ציינער:

— געוויס די ריכטיגע!

— ווי זשע לוינט זיך עס? — האָב איך געוואָלט צוקומען צו זיין הארצען.

— און ווער האָט אייך געזאָגט, אז עס לוינט זיך?

— טאָ פאר וואס זשע טהוט איהר עס? איבעראָל איז דאָך 5 סענט און אָהן אייז־קריעם! — האָב איך מיטפיהלענד געזאָגט.

— איך טהו עס דען? האָט דער אידעל ארויסגעזיפצט — די

קאָנקורענץ טהוט עס! איהר זעהט די סטאָר אנקעגען מיר? אַט דאָס האָט מיך אומגליקליך געמאכט!

די מאַלטעד איז פארטיג געוואָרען. דער אידעל האָט אריינגע־גאָסען אין א גלאָז, און האָט זיך צורעדט.

— איך זעה דאָך, אז איהר זייט א קלוגער יונגערמאן, וועט איהר מיך פערשטעהען. די מעשה איז אזוי געווען: ווען איך האָב מיט עטליכע יאָהר צוריק, דאָ געעפענט מיין סטאָרקע, בין איך געווען דער ערשטער וואָס האָט איינגעפיהרט „מאַלטעד". דאַן האָב איך נאָך געהאט בלויז איין מאַשינקע. די ביזנעס איז אוועק גוט, איך האָב געגעבען א גלאָז „מאַלטעד" און ס'איז געווען „ביזי". מיט דער צייט האָב איך געמוזט אריינשטעלען נאָך א מאַשינקע, ביז איך האָב זיך ארויפגעארבייט אויף 6 שטיק.

איך זאָג אייך ניט קיין ליגען: איך האָב זיך דאַן קיין הענד ניט געקענט אָנגעהמען! מען פלעגט שטעהן אין „ליין", ווי אין פאָסט אָפיס ביים שיקען געלד אין יוראָפּ, אָדער אין טהעאטער זונטאג אבענד ביי א גוטער „שאו". אזוי איז אוועק א יאָהר. איך האָב געמאכט א פיינעם לעבען, חתונה געמאכט א טאָכטער און געדאנקט גאָט פאר די „מאַלטעד".

פלוצלונג, האָט זיך אנקעגען מיר געעפענט א קענדי סטאָר. מילא — קלעהר איך — יענער איד דאַרף אויך מאכען א לעבען! עס וועט קלעקען פאר אונז ביידען.

און כך הוה: דער אידעל האָט גענומען מאכען „מאַלטעד", אָבער עס געהט ניט. די „ביזי" איז ביי מיר! און געוועהנליך, צו־ליעב א „מאַלטעד" לייזט מען שוין אויך פאר אנדערע זאכען. פאר סיגארעטס, אייז־קריעם, קענדי א. אז. וו.

האָט דער אידעל דערזעהען, אז מען געהט נאָר צו מיר. איז ער זיך מיישב און הויבט אָן קאָנקורירען, שלאָגען מיך מיט די „מאַל־טעד", ער נעהמט און שטעלט ארויס א שילד: „די אמת'ע מאַל־טעד, פון דעם אמת'ן באָרדען 3 סענט א גלאָז."

דערזעהען די שילד איז מיר פינסטער געוואָרען אין די אויגען. ס'איז ניט אזוי די קאָנקורענץ און דאָס שניידען די פרייזען— ווי קען מען עס? ווי לוינט זיך עס?

איז מיינט איהר וואָס? דאָס האָט ניט געהאָלפען? עס האָט גראָדע יאָ געהאָלפען! קאָסטימער זיינען דאָך, ענטשולדיגט, ניט מעהר ווי חזרים, ביי זיי פאַר אַ סענט וועלען זיי פערקויפען זייער בעסטען פריינד, בפרט דאָ איז צוויי פענעס מיט אַמאָל! — האָט מען זיך אַלע אַ לאָז געטהאָן אַהין, זיי אָרט דען אויב דאָרט איז די ריכטיגע אָדער די ניט ריכטיגע מאָלטעד? — אַבי ביליג!

האָט עס שוין מיך פערדראָסען, און איך האָב בעשלאָסען אויב קאָנקורענץ — טו זאָל זיין קאָנקורענץ, און איך געה און לאָז מיר מאַכען אַ שילד: „מאָלטעד מילך דריי סענט אַ גלאָז מיט אייז־קריעם!" נאָך אַלעמען, הונד וואָס דו ביזט, בין איך דאָך עפּעס רייכער פאַר דיר, שטעה דאָ פריהער פאַר דיר און קען מעהר אָפּאָרדען!

און מיינט איהר עס האָט ניט געהאָלפען? נאָך ווי געהאָלפען!

קאָסטימער זיינען, ענטשולדיגט, דאָך ניט מעהר ווי חזירים, האָבען זיי זיך אַלע אַ לאָז געטהאָן צו מיר.

האָב איך זיך אַזוי געטראַכט: פּרנסה איז טאַקע ווייניג, מילך, טשאָקאָלאַד, אייז־קריעם, דירה־געלד און די מאַשינקע וואָס ניצט זיך אָפּ, און וואָס מען דאַרף אַלע מאָל צורעכט מאַכען — איז אויך געלד. נאָר וואָס קען מען מאַכען — קאָנקורענץ! אידען דאַרפען ניט לאָזען לעבען איינער דעם צווייטען — דאָס איז דאָך אַ געזעץ.

אָבער מיינט ניט, אַז איהר זייט שוין פערטיג. יענער איד איז אַ „יאַבעדניק" אַ זלידנע פליעג. שטעה איך איינמאָל אויף איין פריהמאָרגען זעה איך שוין דאָרט אַזאַ שילד:

„די אמת'ע „מאָלטעד" פון אַמעריקאַ, מיט אייז־קריעם און צוויי „מעקעס" אַלץ פאַר דריי סענט!"

איז מיר אַרויסגעפאַלען דער ביסען פון מויל, איך האָב דאָן גראָד געגעסען ברעקפעסט. אַ קלייניגקייט, דער איד האָט זיך דאָך פערמאָסטען אויסטאָן זיך פון העמד, און מיך אויך!

הכלל, וואָס זאָל איך אַ סך בריינען, אויף מאָרגען, דאָס איז גע־שעהען ערשט לעצטע וואָך, האָבען זיך אַלע קאָסטימער אַ לאָז גע־טהאָן אַהין. און איך, ווי איהר זעהט, זיץ גאַנצע טעג אָהן לעזונג,

ס׳איז מיר געקומען באַטש נעהם און פערשליעס דאָס קרעמעל!

און מען קען א קאַסטימער ניט בליימען אויך: א „מאַלטעד" מיט אייז־קריעם און צוויי „מעקעס" — דאָס איז דאָך פליין אומ־זיסט! און מעג ער שוין אפילו געבען אַ מאַלטעד מיט גראַסערי מילך און ווערעמדיגע טשאָקאָלאַד — אַבער די מעקעס! א קליי־ניגקייט, די מעקעס!

אַבער מיינט ניט, אז איך גיב זיך אונטער: איך האָב זיך פערשוואָרען: איך מעג זיך אויסטהאָן פון העמד, נאָר איך וועל דעם אידען פערטרייבען! אזא „זלינדע" טאָר דאָ ניט זיין! איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, איך האָב נעכטען גענומען א גמילות חסד אין אונזער גמילות חסדים פעראיין און איך וועל פייטען! פייטען „דאָ פאָסלעדנאהא!" איך מוז איהם פערטרייבען.

— וואָס דענקט איהר מהאָן? — האָב איך דעם אידען גע־פרעגט. דער איד האָט א בים געטהאָן דאָס בערדעל און נאָכהער גע־ענטפערט:

— אַן אנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלט, נאָר אזוי ווי איך זעה פון אייך, אז איהר זייט א פיינער מאַן, און פערשטעהט ווער עס האָט רעכט, וויל איך אייך פערטרויען. איך האָב אזא פלאַן: „אזוי ווי מעהרסטענס וואָס טרינקען „מאַלטעד" זיינען חתנים און כלות, דענק איך טהיילען ט א י ס, זומערדיגע ווייסע ט א י ס, איך האָב שוין אַנגעפרעגט ביי א טאָי־פאַבריקאַנט, קען איך זיי קריי־גען אויפ׳ן אָרט, פאַר א פענע און א האלב א שטיק. דאָס איז פאַר די באָיעס און פאַר די מיידלאַך פלאַנעווע איך געבען צוויי בריוולאַך האָר־נאָדעלס. און אלץ פאַר דריי סענט!

איך בין זיכער, אז דאָס וועט נעהמען, עס מוז נעהמען! איהר פערשטעהט? איך וויל טאקע עטליכע וואָכען גאָר ניט פערדינ־נען און אפשר צולעגען עטליכע דאָלאר א וואָך, אבער איהם די „זלידנע" וועל איך פערטרייבען!

ער פרעהט זיך מיט די ווייבערשע געווינסען.

וואס זאגט איהר אויף די ווייבער? געוואונען, הא?

אט, ווי איהר קוקט מיך אן, בין איך שוין א איד אין די ששים'ער, אריבער די זעבציגער מיינט עס, און איך בין שוין אלט גענוג אום זיך ניט נאריש צו מאכען.

און דאך ווי איהר קוקט מיך אן פרעהט מיך די מעשה, פאר־וואס די ווייבער האבען געוואונען.

איך האב זיך מיין שיטה: בהמות, מאנזבילען, וואס ארט אייך, אז די ווייבער וועלען אויך האבען א דעה אין דער מלוכה, וואס קענט איהר מיט דעם פערלירען?

אט, ווי איהר קוקט מיך אן, האב איך נאך אויך אביסעל שכל און פערשטאנד און פערשטעה אן עסק.

פרעג איך טאקע אייך, פאר וואס זאל מען דא די ווייבער ניט לאזען „וואוטען"?

וואס איז עפעס דער „וואוטען" א הייליגע זאך, שרייבען א ספר־תורה?

איך האב זיך פיעל מאל אפגעשטעלט אין גאס הערען די ווייבערשטע מגידים, הער איך ווי עס שטעהען מאנסביל ארום און טענה'ן: ווען די ווייבער וועלען קריגען זייער רעכט, וועלען זיי פון הויז מאכען א תל, זיי וועלען חרוב מאכען דעם שלום־בית, דאס פאמיליען־לעבען!

הער איך אזוי צו וואס דער עולם רעדט און רוף זיך אן:

— מיסטערס! ווענען דרעהט איהר דא א ספאדיק מיט הויז שמויז!

אמעריקא איז דען יוראפ?

און אזוי זיצען דען די אמעריקאנער ווייבער אין הויז?!

ס'איז דאָך איינע בלאָפס און ניט מעהר!

אַט האָב איך א זוהן, א גאַנץ פיינער ביזנעסמאַן, גוט־אָפּ הייסט עס... האָט זיך איהם פערוואָלט דאַ חתונה האָבען מיט א „יענקעל", מיט א היגע געבוירענע...

איך האָב צו איהם די גאַנצע צייט גע'טענה'ט, וואָס טויג דיר די „יענקלאך?" דו נעהם א היימיש מיידעל, א לאַנדס־מיי־דעל און דו וועסט ווּיסען מיט וועמען דו געהסט צום טיש? פאַר וואָס, זאָג איך, זאָל אזא יונגערמאַן ווי דו, קריכען מיט א געזונ־טען קאָפּ אין א קראַנקער בעט?

איז האָט ער מיך סתם ניט געפאָלגט. ער האָט פיינט גרינע מיידלאך, זאָגט ער.

מילא, האָט ער חתונה געהאַט פאַר דעם יענקעל...

איז נו, וואָס־זשע מיינט איהר, ער האָט א ווייב? ס'הויבט זיך גאָר ניט אָן!

מיין שנורלאָ איז דען אמאָל אין הויז? — נעוועך! ווער קוקט זי אָן?

זי איז אזוי פיעל אין הויז, ווי איהר זייט אין שוהל.

און יעדען טאָג, ווען מיין זוהן קומט פון אָפיס, א מיעדער, א צופלאָכטענער, געפינט ער מיך, דעם טאַטען, אָבער די ווייב? — א פייג!

אָדער זי איז ביי דער שניידערקע, זי נעהט יעדען מאָנטאָג און דאָנערשטאָג שמאַטעס. אָדער זי איז אין די גרויסע סטאָרס, ביים וואָנעמאַכער, ווי רופט מען זיי דאָרטען, דעפּאַרטמענץ סטאָרס אָדער זי איז אין מואווינג־פּיקצעס ביי טשאַלי צאַפּעל, איך ווייס ווי מען רופט איהם דאָרטען.

בקיצור: קיין סאַפּער איז קיינמאָל ניט געקאָכט, די הויז איז ניט געקלינט און מיין זוהן ליידעט זיך אָן געגוג, עסט זיך איבער די גאַל...

און אזוי זיינען אין אמעריקא כמעט אַלע ווייבער...

היינט, פרעג איך אייך: וואָס בלאָפט איהר מיט הויז, שמויז, דרויז! ניטאָ קיין הויז אין אמעריקא און גע'פּטר'ט אָן עסק!

אנדערע חכמים מאַנזביל האָבען מורא, אַז די ווייבער וועלען

צוליעב די „וואוטס" אויפהערען קינדלען, דאָס הייסט, זיי וועלען קיין צייט ניט האָבען צו האָבען קינדער?

איז, זעהט איהר, אָט דאָס אָרט מיך שוין גאָר גאָרניט!

אַ מעצעצע גדולה, וואָס מען האָט דאָ פון קינדער? דעם נחת, וואָס מען האָט פון זיי?

לויט ווי איך בין אַ מבין אויף די אמעריקאנער לויפערס, איז גלייכער, אז מען זאָל זיין גאָר ניט האָבען און האָדיע, גע־פטר'ט אַן עסק!

איידער האָבען אזעלכע באָמס און לויפערס, איז שוין גלייכער האָבען אַ אידענע פאַר אַ פּרעזידענט...

אָט, נעהמט מיין טאָכטער, דוקא אַ גאַנץ פיין ווייבעל, נאָך פון יוראָפּעאישען סטייל, איז זי שוין פערהייראַטה דעם צעהנטען יאָהר.

האָבען זיי איין בן־יחיד. זאָג איך אייך, אז דאָס איז שוין איינמאָל אַ קדיש!

אַזאַ קינד איז גלייכער, אז מען טראָגט ניט, און אז מען טראָגט שוין יא, איז גלייכער, אז מען זאָל עס פערלירען איידער מען האָט עס, און אז מען מוז שוין דאָס האָבען, איז פיעל, פיעל גליי־בער, אז מען — אָבער לאָמיך בעסער שווייגען, ס'איז דאָך פאַרט אַן איניקעל...

ער איז ניט מעהר און ניט ווייניגער ווי אַ פּיק־פּאַקעט, מען האָט שוין איהם אמאָל צעהן געכאַפּט ביי דער האַנט און ער איז איצט ערגעץ איבער'ן וואסער, אין אזאַ הויז, וואו מען לערנט דרך־ארץ. אז אַך און וועה צום דרך־ארץ!...

אַמעריקאַ איז דאָך ניט יוראָפּ...

אין דער היים איז אַ ווייב — אַ ווייב, און אַ קינד — אַ קינד.

אָבער דאָ, איז אַ ווייב — „אַ מואוויניג־פּיקצע" און אַ קינד — אַ סטריט!

אין דער היים, וואָס מעהר קינדער מען האָט, איז אַלץ מעהר ברכה, ווי שטעהט דאָרטען געשריעבען: זרעינו וכספּנו... קינדער נאָך פריהער פאַר געלט, נאָך טהייערער ווי געלט.

אָבער דאָ, ווייס איך וואָס — בלאָף!

איך האָב נאָך געהערט מאַנזביל טענה'ן: סטייטש קאָכען! ווען די ווייבער וועלען זיך נעהמען צו שטאָדט־עסקים, ווערען קהל'שע קליאַמקעס, וועט זיין אַ סוף צו דער קיך!

וואו וועט א אידענע נעהמען צייט צום קאָכען, אז זי וועט זיך מוזען קאָכען אויף מיטינגען און אסיפות?

אָבער איך זאָג אייך מיינס, ס'איז גאָרנישט מיט גאָרנישט! ווער, פרעג איך אייך, דאַרף אין אמעריקא קאָכען, אז מען קען געהן אין רעסטאָראַן!

אָט האָב איך נאָך א זוהן, אַ קלענערען און אַן ערגערען פון דעם עלטער'ן, ער איז א גאַנצער וועלט־פערזאָרגער, א פרייד־עגס, א פריידענקער!... איז האלט ער ניט פון רומס און פון קאָכען און פון אלץ מיט אנאַנדער.

ער האָט חתונה געהאַט, און אפילו מיך ניט גערופען... וואוינט ערגיץ אין א בעד־רום, און מען געהט אין רעסטאָראַן, ווי באַר־דערס.

איינמאָל זיינען זיי געקומען צום ברודער צו גאַסט, הער איך זיי דערצעהלען, ווי זיי עסען אין א וועגעטעריאַנעם רעסטאָראַן און ס'איז זעהר גוט, נאָר זיי ליידען אביסעל אויפ'ן מאָגען... ער נעהמט פילען אזעלכע, און זי אנדערע פילען...

גלייכע ריעכטע, פערשטעהט איהר מיך...

רוף איך זיך צו זיי אַן: קינדערלאַך, אמת, איהר זייט פרייד־עגס, פריידענקער, מיין איך, אָבער צו וואָס ניט לעבען ווי מענ־שען? פערדיענען פערדיענסטו? טאַ פאַר וואָס ניט פיהרען א הויז, ווי ביי לייטען? ווארום ניט קאָכען אליין און פערשפּאָרען האָבען, וואָס צו טהאָן מיט די פילען?

כאַפּט זי זיך ארויס, מיין שנור הייסט עס: וואָס ווילט איהר שווער, אז איך זאָל געהן זיך פּאַטשקען אין דעם „דוידי" קיך?! וואַשען דישעס און סקראָבען טעפּלאַך, ווי א פּליינע יאַכנע?! — נישקשה, דער טייפעל וועט אונז ניט נעהמען, מיר קענען געהן אין רעסטאָראַן!

היינט, פרעג איך אייך, וויבאַלד קאָכען אויך ניט, איז וואָס איז דאָ צו פערלירען? וואָס, דעם רעסטאָראַן וועלען זיי פערלי־

רען? — די הויז מישטיינס געזאָגט? די „לויפערס“, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט?

איך פרעג אייך, וואָס קען שוין דאָ זיין ערגער ווען די ווייבער וועלען וואוטען?

פערקעהרט, ס'איז נאָך מעגליך, אז אפשר גראָדע, ווען זיי, די ווייבער, וועלען זיך אָנהויבען מישען אין דער מלוכה, וועט אויף אַלץ מיט אַנאַנדער קומען אָן אויסמישעניש... אַ נייער מין מבול... און עס וועט נעהמען אַ סוף צו די אידישע צרות און דיינו! אראָב אַ האָרב פון די פּלייצעס!

כ'לעבען, מיך פרעהט, וואָס די ווייבער האָבען געוואונען!...

אַמעריקאַנער קינדער.

(דערצעהלט פון אַ מאַמע, וואָס איז זעהר קלאָהר אין צאינה וראינה.)

צו מיר געפעלט אמעריקא, פרעגט איהר? אוי, אוי, געפעלט זי מיר! פאַראַן וואָס צו געפעלען מישטיינס געזאָגט! ווי שטעהט אין דער הייליגער „צאינה וראינה" אין דער סדרה „חיה שרה". איהר האָט דאָך געווים געלערנט, און ווייסט אַלעס. עס שטעהט דאָרט אזוי געשריעבען: „ויהיו חיה שרה". „ויהיו," האָט דעם צאָהל זיעבען און דרייסיג. צו ווייזען, אז דאָס רעכטע לעבען פון שרה איז געווען זיעבען און דרייסיג יאָהר. פון דעם מאָל אָן וואָס יצחק איז געבוירען געוואָרען ביז דער עקידה, וואָס יצחק איז דאַן אַלט געווען זיעבען און דרייסיג יאָהר. אבער די יאָהרען וואָס זי האָט געלעבט איידער יצחק איז געבוירען געוואָרען, דאָס האָט קיין לעבען ניט געהייסען, דען ווער עס האָט ניט קיין קינדער, דער איז גלייך ווי טויט.

און אזוי איז אויך מיט אמעריקא: דאָ קען מען רעכענען בלויז די יאָהרען, וואָס מיר האָבען געלעבט אין „יוראָפּ", אבער די יאָהרען וואָס מיר זיינען דאָ אין אמעריקא קען'מען ניט רעכענען, דען דאָס איז קיין לעבען ניט.

ווארום, דאָ איז יום־טוב, קיין יום־טוב ניט, אַ מאַן קיין מאַן ניט, קינדער קיין קינדער ניט, און סדרים קיין סדרים ניט. ווי שטעהט אין „צאינה וראינה", „ואלה שמות בני ישראל" דאָס זיינען געווען די רעכטע קינדער צו זייער פאָטער, אבער אין אמעריקא זיינען קיין רעכטע קינדער גאָר נישטאָ...

אַט איז פסח אין דער היים, און פסח דאָ. ביי מיר אין הויז, קומט ח"ו קיין חמץ ניט אריין, אבער דאָך ווער קען זיך „רוטשאיען"

פאר די קינדער. זיי לויפען דאך ארום אלע ווילע אין די „מופינג פיקצעס“ און עסען זיך אן מיט חמץ׳דיגע קענדי, און אפשר געהן זיי אין גוי׳אישע רעסטאוראנטס אויך? ווער קען זיי איינהיטען? ס׳איז דען אין דער היים? ווי שטעהט אין „צאינה וראינה“ „פוקד עון עבות על בנים.“ דער טאטע איז ניט בעסער ווי די קינדער. דער טאטע טהוט נאר און וויצעלט זיך. זינט ער איז געקומען אין אמעריקא וויצעלט ער זיך.

נעכטען פארנאכט, א פאר שטונדען פאר׳ן סדר, זיינען זיי מיינע קינדער, געקומען צולויפען פון גאס הונגעריגע ווי די וועלף און — שנעל מאמע גיב אונז עסען!

זאג איך צו זיי: קינדערלאך, באלד וועט זיין דער סדר!

צושרייען זיי זיך נאך העכער: העל מיט׳ן סדר! מיר ווילען עסען!

און מיינט איהר וואס? איך האב זיי געמוזט געבען!

האבען זיי אויפגעפרעסען אלע קוגעלאך פון פיטייטאס און פון מצה און די פיש און זיך צולאפען. און אז עס איז געקומען צום סדר, זיינען זיי געזעסען ווי אויף שפילקעס, ניט פערזוכט אפילו א שטיקעל הגדה, ניט געוואלט אנטהאן די היטלען, ווי די גוים. זיי האבען בלויז געבעטען דעם טאטען ער זאל זיי דערמאנען ווען מען דארף טרינקען די כוסות.

און גלייך נאך די כוסות, זיינען זיי זיך צולאפען אין מופינג פיקצעס.

מיין קלייגער בענעלע האט אפילו געפרעגט די קשיות, אבער ניט אין אידיש, נאר אין ענגליש, און וואס איז דאס פאר א קשיות, כ׳בעט אייך?

א טהייער קינד, מיין בענעלע, א שעהנער און א חכם, נאר קיין אידיש וויל עס ניט ריידען.

רופט מען איהם מיט׳ן אידישען נאמען בעריל, צוואויינט ער זיך און שרייט „דאן קאלל מי נעימס.“

ער איז געבוירען אין אמעריקא, און איז אויף דעם שטאלץ ווי ער וואלט אויסגעלערנט אויף אויסוועניג די גאנצע תורה, אמע־ריקא — א ווערטעל אויסצורעדען! ווען ער צופייט זיך מיט די על־

טערע ברידער ווארפט ער זיי אוים, אז זיי זיינען געבוירען אין „יוראָפּ".

נו, האָט ער געפרעגט די ענגלישע קשיות און די איבעריגע האָבען געלאכט און געפייפט. און דער טאַטקע דער „מיילאך" איז געזעסען און אויך געלאכט.

און וואָס זאָל מען טהאָן, ווייט קען מען מיט זיי ניט געהן... ווי שטעהט אין „צאינה וראינה", אז גאָט האָט געהייסען אברהם די בהמות צוהאַקען און די פויגעל ניט צוהאַקען, מיט דערמיט האָט ער געוויזען די בני ישראל, אז זיי זיינען געגליכען צו די פויגעל.

און די אמעריקאנער קינדער זיינען באמת, געגליכען צו די פויגעל.

זאָגט מען זיי נאָר עפּעס א וואָרט וואָס זיי געפעלט ניט, איז תיכף א פּאַטש מיט די פליגעל, א קלאַפּ מיט'ן טהיר — און מען מופט!

אָט האָט זיך מיין אייבי, אזוי א גאנץ וואוילער באָי. א גוטער און א „פּאַסלושנער", זיך אנומעלט, אין מיטשקע דערינגען אויפגעהויבען און איז אוועק פון הויז.

אפילו ניט געזאָגט דער מאַמען, וואוהין.

בלויז געלאָזט א צעטעלע: „מאַמע, איך פּאָהר!"

און ווענינ געזונט האָט עס מיך געקאָסט. איהר ווייסט דאָך א קינד, עס מעג זיך זיין אן אמעריקאנער קינד, אבער ס'איז דאָך א קינד.

א מאַמעס הארץ טהוט וועה. ווי שטעהט אין „צאינה וראינה": „כרחם אב על בנים."

און וואָס איז געוועזען דער סוף, פרעגט איהר?

אין אכט וואָכען ארום ערשט מיין אייבי איז דאָ.

— אוואו ביזטו געוועזען שעהנער מענש?

— אין „פּרענטש!"

— וואָס הייסט נעהמען „שטראָם האלאוואי" און לויפען אין פּרענטש?

זאָגט ער: איך האָב דערזעהען א שיף פּאָהרט אין „פּרענטש",

רוף איך זיך אָן צום „קעפּטען“ נעהם מיך אויף! זאָגט ער „קום!“ בין איך אוועקגעפאָהרען.

אַז עם האָט פאַר גאָר נישט קיין מורא ניט: ניט פאַר פייער, ניט פאַר וואַסער.

אַ ים — איז אַ ים! אַ ווערטעלע אויסצורעדען אַ ים. ווי שטעהט אין „צאינה וראינה“: צעהן נסים זיינען געשעהן ביים ים. איינס, וואָס ער איז געשפּאָלטען געוואָרען, דאָס אנדערע, וואָס ער איז געוואָרען ווי אַ הויל און ווי אַ געוועלב. דאָס דריטע נאָר אייך דאַרף מען דאָך ניט דערצעהלען, איהר ווייסט דאָך מסתמא אליין.

נאָר אין אַלץ ווענדעט זיך אָן פּאָטער. מיינער איז ניט קיין פּאָטער. ער איז אליין אויך ניט שטאַרק פרום. די הגדה וויל ער אויך ניט זאָגען. פון אָנפאַנג האָט ער נאָך עפּעס געזאָגט. נאָר נאָכ'ן עסען — ניט אין מויל!

רוף איך זיך צו איהם: יודע משה! פאַר וואָס זאָגסטו ניט די הגדה?

רופט ער זיך אָן: ברכה ביילע! איך וועל דיר דערצעהלען אַ מעשה!

זאָג איך: וואָס טויג מיר דיינע מעשיות? דו זאָג די הגדה!

זאָגט ער: הער אַ פריהער די מעשה. ווען די אידען, זאָגט ער, זיינען געווען אין מצרים איז פּרעה, זיי מיר מוחל געשטאָפּט „ראקאם“ און מיר אידען האָבען געקושט. ווען מיר אידען זיינען אַבער אריבער דעם ים, זיינען מיר געשטאַנען „ראקאם“ און פּרעה האָט געקושט... אזוי איז אויך ביי מיר מיט דער הגדה. פאַר די פיש און קניידלעך, האָב איך געמוזט זאָגען די הגדה, ווייל דו וואָלסט ניט געגעבען עסען, אבער נאָך די פיש און די קניידלעך, איז ווער הערט דיר?

ער איז, פערשטעהט איהר מיך, אַ איד וואָס האָט ליעב זאָגען אַ וויצעל און געה טהו איהם עפּעס!

נאָר פונדעסטוועגען, איז נאָך ביי מיר אַ דאַנק גאָט גאָלד. ווי עס איז, דאָך אַ שטיקעל סדר און אביסעל הגדה. — ביי אַנדערע איז גאָר קיין סימן פסח ניטאָ.

נעקסט דאָר עסען זיי חמץ ווי די אמת'ע גוים. און נאָך דוקא „פּאַמפּעניק", ס'איז מעהר חמץ... זיי האָבען נאָך קיין מורא ניט פאר „כרות יאַהרען".

ביי דער טאָפּ־פלאַריגער האָט מען צום סדר געשפּיעלט אין קאָרטען און געטרונקען המץ'דיגען ביער.

און ביי דער הויזקיפּערין האָט מען זיך צום סדר גאָר געשלאָגען. דער „מיילאַד," א קלאָג צו איהם, האָט זיך ערגעץ „אַנגעשליאָקעט" ווי א דבר אחר, און געקומען אהיים און געמאַכט א סקאַנדאַל דער „מלכה". ווער סדר, וואָס סדר? ער איז אן עקספּרעסמען און האָט ליעב ארייננגיסען אין לאָמפּ.

אויף איהר רעדט מען אויך צו, אז זי מאַכט מחזקות מיט'ן באָרדער.

אַמעריקאַנער ווייבער אויף קיין גוטען אָרט זאָל מען זיי ניט לעגען.

איהר פערשטעהט? ביי מיר איז נאָך גאָלד. טאָקע ניט קיין גרויסען נחת פון קינדער, אָבער דאָך ניט אזעלכע „באָמס" ווי ביי אנדערע.

און אלץ איז נאָך בעסער, ווי צו האָבען קינדער אויף דער מלחמה. ווי שטעהט אין „צאינה וראינה" „בנים גדלתי" האָדעווע קינדער פאַר'ן טייוועל.

עס קלינגט.

דער טעלעפאָן האָט אַ קלונג געטהאָן. די אַלטע מוטער איז צוגע־לאָפען צו איהם, דאָרט עפּעס אַריינגעשריען, צוריקגעקומען, אַ קרעכץ געטהאָן און דערצעהלט:

אונזער נייע דירה וואָלט געווען אַ פיינע דירה, ווען ניט אָט דער קליינער מוזיק. (זי האָט אָנגעוויזען אויפ׳ן טעלעפאָן).

ער האַלט טאָג און נאַכט אין איין קלינגען ווי אין דער היים ביי די גוים צו אַ פגר...

מיין עלטערער טאָכטער האָט זיך פערוואָלט אַ טעלעפאָן!...

מיין טאַטע עליו השלום איז געווען אַ פיינער איד, אַ פרומער איד, און אַביסעל רייכער פון אונז, האָט ער ניט געהאַט קיין טע־לעפאָן אין הויז און מיר מוזען איהם האָבען!

און ווער ליידט דערפון? ווער שטעהט אויס אַלע צרות? די אַלטע מאַמע!

איהר פערשטעהט? אַ גאַנצען טאָג איז דאָך קיינער ניטאָ אין הויז אויסער מיר.

מיין מאַנטעל זאָל לעבען, שטעהט מיט׳ן פושקאַרט... די קלע־נערע קינדער זיינען אין סקוהל. זי, די עלטערע טאָכטער — אין שאַפּ.

ווער בלייבט אין הויז? — די אַלטע מאַמע!

און עס קלינגט!...

די ערשטע צייט פלעג איך זיך גאָר דערשרעקען. ציטערען צו געהן צו דער טרובקע.

עס קלינגט. ווי אַ ניט גוטער וואָלט אין איהם געזעסען... נאָכ־דעם האָב איך זיך צוגעוואוינט... איך געה שוין צו.

אָבער אַקוראַט פערשטעהן וואָס ער רעדט דאָרטען, ווייס איך

נאָך אַלץ ניט... איך הער בלויז האַללאָ און האַללאָ און האַללאָ!
זאָל זיי האַלאַקען אין קאָפּ, די וואָס האָבען עס אויסגעקלעהרט!

און וואָלט כאָטש זיין פאר ריכטיגע ביזנעס, וואָלט עס מיך ניט פערדראָסען.

איז וויים איך וואָס! — סאָסייעטים!

איך און מיין מאַטעל זאָל לעבען האָבען ניט אזעלכע ביזנעס. וואָס זשע דען — די עלטערע טאָכטער!

זי איז, פערשטעהט איהר מיך, פול אין אַלע סאָסייעטים. אַר-מעדום בעלאַנגט זי. אָהן איהר טהוט זיך אין אמעריקא גאָר ניט.— א גאַנצע מאַכערטע!

אָבער איך פרעג אייך, וואָס האָט זי דערפון? איך וועל פאַר אייך רעדען ווי פאַר אַן אייגענעם מענשען; ניחאי וואָלט זי בעסער געקראָגען א חתן...

אמת, זי איז נאָך ניט קיין אלט מיידעל, נאָר איך אין איהרע יאָהרען האָב שוין געהאַט דריי קינדער...

טענה איך צו איהר: מערי! דו געהסט אום טאָג און נאַכט אין די סאָסייעטים, דו ביזט א גאַנצע קנאַקערין, טאָ פאַר וואָס זעהסטו ניט דאַרטען עפּעס א חתן פאַר דיר?!

זאָגט זי: מאַמע, טשעפּע זיך פון מיר אָפּ מיט די חתנים. איז היינט געווען א טעלעפאָן פאַר מיר פון מיסטער ווייסמאַן?

— ווער איז דער ווייסמאַן?

— ווייסמאַן!

געה וויים ווער איז דער ווייסמאַן!... געווען איז געווען א טעלעפאָן! עס הערט דען אויף צו קלינגען? נאָר געה געדענק אַלע נעמען!

ווערט זי נאָך מעהר אין כעס, די טאָכטער מיינע:

שוין צייט, זאָגט זי, אז דו זאָלסט פערשטעהן וואָס מען רעדט אין א טעלעפאָן!...

ענטשולדיגט! אָט קלינגט שוין ווידער!

האַללאָ! שוין ווידער עפּעס אַן אַנשיקעניש! זייט זשע מוחל, געהט פרעגט וואָס מען וויל... איך הער מעהר ניט ווי איין האַללאָ און האַללאָ!

א מיטינג? שוין ווידער ווענן א מיטינג! א בחור, וואס הייסט מיסטער צאפעלמאן, פרעגט ווען איז דער מיטינג?

טפוי זאל דאס ווערען! נעכטען האט ער דאך אויך געפרעגט. דאס זעלבע, דער צאפעלמאן!

איך זאג אייך, איך וועל עס לאנג ניט אויסהאלטען...

אט אזוי אלע 10 מינוט... עס קלינגט! אז קלינגען זאל מיינע שונאים אין די אויערען.

און אלץ אזעלכע וויכטיגע עסקים!

איינער פרעגט, צי האט מיין טאכטער געארדערט די באטאן'ס? און ווען מארטשט מען? און אזוי כסדר. ביי טאג און ביי נאכט. אזוי ווי אין גיהנום...

און די אלטע מאמע ווערט אויסגעריסען... דא זידט דער טע־פעל... דא לויפט די מילך... דא קומט דער וואגען נאך דעם שמוץ... דא דארף מען לויפען אין מארק איינקויפען... מען איז דאך עפעס א שטיקעל בעל־הבית'טע, מיט א הויז... און אין מיטען דערינען: עס קלינגט!

איך זאג אייך, ס'איז פשוט ניט אויסצוהאלטען. כאטש לאז אלע מלאכות און שטעה גאנצע טעג און רעד אריין אין לעבעל! עס קלינגט!

זאגט אייך, וואס איהר ווילט, די אמעריקאנער קינדער זיינען משוגע.

איהר מיינט זי אליין וויים דען וואס זי לעבט? זי עסט דען, זי טרינקט דען אין צייט? ווייס איך וואס! זי איז דאך א סאסייע־טי־ליידי, א גליק האט איהר ניט געטראפען! איז גלייך ווי זי קומט פון דער ארבייט נאך ניט אוספעיעט זיך איינוואשען, שטעהט זי שוין ביים טעלעפאן. האללא און האללא, און האדי־יו־דו און האו־וא־יו. אזוי כסדר... דער סוף ווערט קאלט... די פלייש פערלירט דעם טעם און זי טעלעפאנירט...

אה, עס קלינגט שוין ווידער! איך בעט אייך, איהר זייט דאך אן איינענער מענש, האט איהר אפשר פאר איהר א חתן? אויף מיין ווארט, זי איז א טהייער קינד! האללא! זייט זשע מוחל געהט צו און פרעגט וואס וויל מען?...

א מעשה מיט א „פענסי" רעסטאָראַנט.

(דערצעהלט פון אַ אידען אַ רעסטאָראַטאָר).

איהר שמועסט וועגען ריינע און שעהנע רעסטאראנטס. יע, איך וויים אויך פון דעם.

אָבער פאר מיר זיינען זיי טריף ווי חזיר...

מיר, אז מען דערמאָהנט נאָר דעם נאָמען פון א „פענסי" רעסטאָראנט, לויפט מיר דורך אַ ציטער איבער'ן גאַנצען קערפּער.

איך וויים וואס איך רעד. איך האָב ערפאהרונג. איך בין אליין אין די ביזנעס. איך בין שוין באלד א רעסטאָראטאָר, אזוי פיעל וויפיעל איהר עמט...

מיינט ניט, אז איך בין א געגנער פון ריינקייט, ביי מיר אין דער היים שפּיגעלט אלץ און גלאנצט, אבער פאר אידישע ביז־נעס טויג עס ניט...

און דערהויפּט אויף דער איסט־סייד, און אין אונזער גע־גענד.

אַט הערט א מעשה, וואָס מיט מיר אליין האָט פּאסירט.

ווי געזאָגט, בין איך שוין א רעסטאָראטאָר זעהר לאנג, האלט מיין רעסטאראנט שוין צעהנדליגע יאָהרען, און מאך גאנץ גוטע ביזנעס.

איהר זעהט דאָך, ביי מיר איז אימער „ביזי".

נאָר איינמאָל, ס'איז געווען מיט א פּאָר יאָהר צוריק. פער־ווילט זיך מיר פלוצלונג איבערפיקסען מיין רעסטאָראנט.

איהר פערשטעהט, מיר האָט פשוט דערעסען דאָס שמוץ, די ניט ריינקייט פון מיין אייגענעם פּלאץ.

ס'האָט זיך מיר פערוואָלט זיין מיט לייטען צוגלייך.

איך קלעהר זיך אזוי: ממה נפשך, קאסטימער האב איך, אל־טע, גוטע איינגעטרייעטע קאסטימער. מיינע אייגענע געבאקטע קייק האט א שם אין דער וועלט.

איז וואס וועט די קאסטימער ארען, אז איך וועל מיין פלאץ איבערפיקסען, און מאכען איהם ווי א בראדוויייער פענסי פלאץ? מיט גרויסע ווינדעס, ווייסע ווענט, גרויסע עלעקטרישע לאמפען. שעהנע מארבעלנע טישען, פארקעטנעם פלאר און ריינע ווײטערס?

איך קלעהר זיך אזוי: מיינע אלטע קאסטימער וועל איך דאך ניט פערלירען, זיי וועלען דאך געוויס „אפרישיעיטען" מיין ארבייט פאר זיי. און דערצו וועל איך נאך צוקריגען נייע קאסטימער, וואס געהען נאר אין „פענסי" פלעצער און מיר וועט זיך בעצאה־לען.

נאר דעם אמת געזאגט, ס'איז מיר ניט אזוי אנגעגאנגען אין די גרעסערע פערדיענסטען, ווי איך האב פשוט געוואלט האבען א „קלינעם" פלאץ.

שוין גענוג געלעגען אין בלאטע.

אלזא, ניט קיין סך געטראכט, איך האב צוגעמאכט דעם רעס־טאראנט, ארויסגעהאנגען גרויסע „סיינס", אז דער פלאץ ווערט אויפ'ס ניי איבערגעפיקסט, און דאס וועט זיין דער שעהנסטער פלאץ אויף דער איסט־סייד, און זיך גענומען צו דער ארבייט.

הכלל, ס'האט גענומען א היבשע ביסעל צייט און דער רעס־טאראנט איז געווען פערטיג.

איך האב ניט געזשאלעוועט קיין געלט, איך האב געוואלט, אז אויב „פענסי", טא זאל זיין „פענסי"!

איך האב געמאכט אלץ פון דער ברייטער האנד.

און הערט איהר, ווען דער רעסטאראנט האט זיך געעפענט איז דאס געווען, ממש, ווי זאל איך אייך מאלען? — א פאלאץ איז וועניג, ס'איז געווען א רעגעלער קייזערליכער פא־לאץ.

אלע בראדוויייער רעסטאראנטס האבען זיך גערארפט פערדר־קען ערגעץ אין בראנזוויל, פאר מיין רעסטאראנט.

איהר האָט געדראַפּט אָנקוקען דעם פּלאַץ! אַלץ איז געווען פון דאָס בעסטע און דאָס שעהנסטע.

די ווענט ווייס, די טישען מארבעלנע און ריינע, די ווינדעס גרויס און פון בעסטען גלאָז, די בעלייכטונג איז געווען וואונדערבאַר.

איך האָב אריינגעשטעלט די גרעסטע שעהנסטע לאָמפּען, וועלכע מען האָט נאָר געקענט קריגען.

ווען מען פלעגט אָנצינדען די לאָמפּען, פלעגט ווערען ליכטיג אויף צוויי בלאָק ארום.

אויך וועיטערס האָב איך אריינגענומען, הויכע און שעהנע, אָנגעטהאָן ריין און זויבער, גאָר ווי אין די גרויסע מקומות.

הכלל, איך בין געווען זעהר צופריעדען מיט מיין ארבייט. און דער טאָג ווען מיין נייער איבערגעפיקסטער רעסטאָראנט האָט זיך געדראפט עפענען פאר די קאָסטימער, איז פאר מיר געווען א יום־טוב.

איך האָב זיך געפיהלט פונקט אזוי ווי איך וואָלט אויסגעגעבען מיין טאָכטער.

אָבער, דאָ קומט די צרה. ס'איז אוועק א טאָג, ס'זיינען אוועק צוויי טעג, אכט טעג, און קיין קאָסטימער זיינען ניט געקומען, דער פּלאַץ איז געווען כמעט פוסט.

ווען ניט ווען, פלעגט זיך אריינכאפּען עפּעס א נייער קאָסטימער, אָבער די אַלטע זיינען אזוי ווי אויסגעשטאָרבען, אין דער ערד אריין, און דאָטס־אָל!

ס'איז יאָ געווען „ביזי", נאָר די גאַנצע „ביזי" איז געווען גאָר „אויטסייד."

איך וועל ניט איבערכאפּען די מאָס, אז אין גאָס, ארום מיין רעסטאָראנט, פלעגען אימער שטעהן איבער הונדערט מענשען, אבער „אינסייד" פלעגט קיינער ניט אריינשמעקען.

אידען, ווייבער, באָים מיט מיידלאך פלעגען אימער שטעהן ארום די ווינדאָוס קוקען, הנאה האָבען און אוועקגעהן.

אנדערע פלעגען שטעהען און שאצען וויפיעל דער רעסטאָראנט

איז ווערטה, וויפיעל די לאמפען קאסטען, די טישען, שאקלען מיט די קעפ, אבער אריינגעהן „אינסייד" — לא מיט אן אלף!

האב איך דערזעהן, אז דער עולם קומט ניט, בין איך אליין ארויס צווישען עולם הערען און שמעקען „פאר וואס" דאס איז אזוי...

ערשט, איך האב זיך דערוואוסט, אז דער עולם האט מורא: צו „פענסי", מסתם קאסט דארט יעדע זאך א מיליאן! מען וועט אבשינדען די „הויט", און דער עיקר עס איז צו ריין, צו זויבער, און מען וועט זיך ניט פיהלען היימיש...

איך ב'ן געגאנגען אזוי ווייט, אז איך האב אנגעשטעלט א „פולער אין" און געשלעפט מיינע אלטע קאסטימער אין רעסטא־ראנט.

אבער אויך דאס האט ניט געהאלפען. דער עולם האט ניט געוואלט קומען.

— לאנדסמאן! — האב איך איינמאל געפרעגט מיינעם אן אלטען קאסטימער — ווארום קומט איהר ניט אין מיין רעסטא־ראנט?

— מיסטער, איהר לאכט פון מיר! — האט דער קאסטימער געזאגט — אזא „פענסי" פלאץ איז בלויז פאר פריצים, פאר „ספארטס", אבער ניט פאר אונזערע פראסטע מענשען.

— אבער עס וועט אייך גאר ניט קאסטען טהייערער! — האב איך זיך געבעטען — די פרייזען זיינען די אלטע!

האב איך א שפיי געטהאן אויף אלץ מיט אן אנדער, האב געגומען און פערלעגט די „ווינדעס" מיט אלטע קייק, ארויסגעטרא־גען די פענסי טישען און אריינגענומען צוריק די אלטע... אראפגע־נומען די גרויסע לאמפען, איינגעשמירט די ווענט מיט בלאטע, געהייסען די ווייטערס אנטהאן אלטע שמוציגע רעקלאך.

און וואס זאל איך זאגען, תיכף האט דער עולם א שפאר גע־טהאן אין מיין רעסטאראנט ווי צו א פייער.

עס איז געווארען צוריק „ביזי" ווי אין די אמאליגע צייטען.

און הלואי אויף ווייטער ניט ערגער, איך מאך גוטע ביזנעס. אמת, קיינער קוקט ניט אין די „ווינדעס", אבער ווער דארף עט?

איהר פארשטעהט צי נײן: רײנקײט, שעהנקײט, „פּענסי־קײט,“ דאָס איז אַלץ פײנע זאכען, אָבער ניט פאר אונזער געגענד...

אונזערע קאָסטימער האָבען פײנט פּריצישע אױפטועכצען, בײ א רײנעם טיש קענען זײ גאָר ניט אײנזיצען, מיט א פײנעם װעטער האָבען זײ גאָר מורא צו רעדען...

אַט אזױ איז דאָס, איך רעד ניט פון אױסװעניג, איך רעד פון ערפאהרונג.

א טאָג פון עסען.

(א יום־כפור׳דיגע מעשה, דערצעהלט פון אַ העכסט־ענטוויקעלטען אינטעליגענט און פרײדענקער).

געווען איז דאָס יום־כפור.

אויפגעשטאַנען גאנץ פריה, האָב איך זיך באלד גענומען צום עסען, וואָס איך האָב אָנגעגרייט פון נעכטען — א גרויסען פינף־סענטיגען טאָרט און א פונט וויינטרויבען. אויפ׳ן הארצען איז מיר געווען גרינג — א מחיה: פאַר מיר איז געשטאַנען א שעהנער, א פרעהליכער טאָג פון עסען און טרינקען און זיך לאָזען וואוילגעהן.

איך האָב באלד ארויסגענומען מיין ביכעל מיט׳ן יום כפור מארשרוט, וואָס איך האָב נאָך געמאכט נעכטען...

איך האָב געהאט וואוהין צו געהען.

שוין מיט אכט טעג צוריק האָב איך בעשטימט צו בעזוכען גאנצע זעכצעהן פלעצער ביי מיידלעך, ווייבלעך, אידענעס, פאַמיליעס, בחורים א. אז. וו.

מ׳קען דאָך אזא טאָג ניט פּטר׳ן אומזיסט!

איין מיידעל האָט צוגעזאָגט מאכען א פּאַרטי, איינע האָט געבאַקען אן איינגענעם „שטרודעל", ביי איין פאמיליע וועט זיין א גאנצע חופּה־וועטשערע מיט הוהן, וויין, ביער, טהיי און ווארעניעס — אלץ פריש און גוט. מיט איין וואָרט: חי געלעבט!

עטליכע ערטער האָב איך אויך געהאט אין ברוקלין און אין בראָנזוויל.

דורכשטודירענדיג מיין מארשרוט, אייל איך זיך געהן.

צום ערשטען לאָז איך זיך גלייך צו מים פּוטער, אויך א פרײדענקערין. דער זייגער איז געווען 9. איז א טאָג פון א גאנץ

יאַהר וואָלט איך ניט געהאַט די העזה צו קלאַפּן אַזוי פריה צו איהר אין שלאָף־צימער, נאָר היינט, ווער הערט דאָס?... היינט איז אַלץ אַ כפרה — מען מעג.

אַריינטאַנצענדיג צו איהר אין בעדרום, האָב איך געפונען מיס פּוטער ליגענדיג אין בעט, מעשה פּרינצעסין, מיט צופלאָנטערטע האָר און דעקאָלטע, גריזשענדיג אַ גרויסען עפּעל. מיס קעזעל, איהר פריינדין, איהר שותּפ׳טע צום צימער, האָט זיך גראַד צוגעקאַמט די האָר. אין איין ווינקעל פון איהר מויל האָט זי געהאַלטען אַרויס־געשטעקט די האָר־נאָדלען און אין צווייטען ווינקעל — אַ פּיסעל פון אַ הוהן. איך האָב קיין סך ניט גערעדט (אין אַזאַ צייט רעדט מען ניט) און זיך גענומען זוכען אין אַלע ווינקעלעך. באַלד אַרויס־געשלעפּט אַ גרויסען פּאַפּירענעם זעקעל מיט קוכען און קוכענדלעך, אַ שוואַרצער זאַק מיט עפּעל, באַנאַנעס און באַרען, אַ היבש קעס־טעל מיט טשאָקאָלאַד און קאָנפעקטען און זיך גענומען צו דער אַר־בייט. פלייסיג פערזוכט פון אַלצדינג צוביסלעך, געשאָסען מיט באַ־נאַנע שאָלעכטס אין מיס פּוטער, מיט טשאָקאָלאַד אין מיס קעזעל און מיט אַ ניגון זיך געלאָזט לויפען צו מיין בעסטער פריינדין, מיס היהנער־שטייגעל, די וואָס באַקט אייגענעם „שטרודעל.״ דאָרט האָב איך געכאַפּט אַ זעקס שטיקלאַך „שטרודעל״ מיט אַביסעל וואַרעניע, און אַהן שהיות זיך געלאָזט לויפען צו מיס איינגעמאַכטס. דער זיי־נער איז געווען האַלב נאָך צעהן. ביי מיס איינגעמאַכטס האָב איך שוין געפונען אַ גאַנצע קאָמפּאַניע יונגע לייטלעך מיט ברילען און אָהן ברילען, מיידלעך מיט טאַליעס און אָהן טאַליעס — אַלע הויכע אינטעליגענטען און פריידענקערס. זיי אַלע האָבען געגעסען, געזונ־גען, געשריען, זיך געוואָרפען און דערהויפּט געלאַכט...

מיר האָט מען באַלד געגעבען אַ בכבוד׳יגען פּלאַץ און איך האָב זיך געזעצט שטילען מיין הונגער...

פערטיג געוואָרען, האָב איך פערכאַפּט מיינעם אַ פריינד און מיר האָבען זיך געלאָזט לויפען צו אַ יונג פּאָר־פּאָלק, מיסטער און מיסעס דינסטייק. דאָרט ביי אַ טיש מכל טוב, האָבען מיר געפונען נאָך אַזעלכע פּאָר־פּאָלקס — דאָרט איז געווען שטיל און אַנשטענ־דיגע. מ׳האָט געגעסען בעל־הבת׳יש און געדעבאַטירט וועגען סאָניו,

קראוואטען, קארל מארקס, אפערא און קארסעטען, מאדער־ניזם און הוטען; מיר איז דאס אבער היינט ניט געקראכען אין קאפ. איך האב געדארפט מקיים זיין די מצוה פון עסען אום יום כפור. — דער זייגער האט שוין געשלאגען 12 און ביז איינס האב איך געמוזט זיין אין ברוקלין ביי מיינעם אן אלטען בעקאנטען, אנארכיסט, א לעזער פון „טאגעבלאט", א הויזען־אפערייטאר און א שטענדיגער יום־כפור׳דיגער סעודה־מאכער.

אז איך בין א פערשוויצטער, אן אויסגעמאטערטער און הונ־געריגער אריינגעפאלען אהין, האב איך געטראפען א היבשען עולם, טרינקענדיג טהיי מיט שנאפס. מ׳האט מיר באלד געגעבען עסען.. איך האב אריינגעווארפען א פאר ווערטער וועגען דער אנארכיסטי־שער געזעלשאפט און איהר שייכות צו הוהן־פאלקע — און איך בין אנטרונען.

איך האב געמוזט לויפען אין ניו יארק, ווייל דארט האב איך געהאט צו מאכען א בעזוך מיינעם א פריינד פון דער קאונטרי, וואס עסט מיט מיר אלע יום־כפור א סטייק אין א 15־סענטיגען רעסטא־ראנט אויף דער בויערי און צאהלט פאר מיר אויך.

געקומען. געפונען. בין איך מיט איהם א טויט־הונגעריגער אוועק אויף דער בויערי און זיך גענומען צום סטייק... פון רעסטא־ראנט האבען מיר זיך אריינגעכאפט אין א סאלון און פערטרונקען מיט ביער...

בעגלייטענדיג מיין פריינד צו דער קאר, האב איך אנגעטרא־פען א גאנצע קאמפאניע, מארשירענדיג צו בראדוויי. איך בין צו־געשטאנען צו זיי... דארט האבען מיר אויסגעזוכט א וועגעטעריא־נעם רעסטאראנט און כאטש איך בין דאגעגען, אז מען זאל אין אזא טאג זיך פערנעהמען מיט אזעלכע נארישקייטען ווי וועגעטאריא־ניזם, בין איך אריין אהין אויך...

ביז נאכט איז נאך געבליבען א פאר שטונדען. מיר האבען זיך צוטיילט אין קליינע גרופען און הונגעריגע, פערשמאכטע זיך געלאזט זוכען א דייטשע קאפע... דארט האט געקאכט ווי אין עליס־איילאנד. מעסערס און גאפלען אין אידישע הענד האבען פלייסיג

געארבייט, אידישע קינדער האבען ביטער געשוויצט: איך האב ממש אויף זיי רחמנות געקראגען... אן ארים פאלק!

איך האב געארדערט א לעבער־סטייק, סופען־פלייש, צוויי גלעזער קאקא און זיך געלאזט לויפען צו מיין קוזינע אפפאסטען...

מיין קוזינע האט מיך געקענט פון דער היים, און געדענקט נע־בעך, אז איך פאסט. איך פלעג האלטען פאר מיין הייליגען חוב זי נימ אויפצוקלעהרען, און בפרט, אז זי באקט זעהר גוטע פלעדלאך. ס'איז געווארען נאכט.

אריינפאלענדיג בימ טויט און נימ לעבעדיג צו מיין קוזינע, האט זי מיר גלייך געטראגען אנטקעגען א גלעזעלע ווישניאק מיט א היבשען פלעדעל. איך האב זיך אפגעפאסט, אפגעכאפט דעם אטעם און געוואונשען איהר א גוט יאהר...

גאנצע 4 וואכען בין איך נאך דיעזען יום־כפור געלעגען אין האספיטאל, און דאס האט מיך אויך אויסגעהיילט פון מיין פריי־דענקעריי.

אַט דאָס הייסט געשטאָרבען.

(אַ וואונדערליכע מעשה, פון 1000 און 1 נאַכט וועלכע קען זיך בלויז פערלויפען אין נויאָרק.)

דאָס איז געשעהן אין ניו יאָרק, אין דער שטאָדט, וואו עס געשעהט אַלעס. אַ פעראיין, אַ רעגעלער פעראיין, מיט אַ פּרעזידענט, סעקרעטער, טרעזשורער, סיק בעענפיט און אַן אייגענע אויסגעצאָהלטע סעמעטערי, איז אין אַ שעהנעם ווינטער אבענד, אין גאַנצען אויסגעשטאָרבען (אויסער דעם פּרעזידענט פון דעם פעראיין, וואָס האָט מיר איבערגעגעבען די דאָזיגע געשיכטע).

און אויסגעשטאָרבען איז דער פעראיין ניט פון אַן עפּידעמיע, ניט פון אַן איבערפאַל פון אַ שונא, אָדער אַן אנדער סיבה, נאָר גאָר פון עפּעס אונגעוועהנליכעס.

צופעליג האָב איך אריינגעמופּט אין דער הויז וואו ס'וואוינט דער פּרעזידענט פון דעם דאָזיגען פעראיין, וועלכער איז איינער אליין נאָר געבליבען לעבען, וועלכער איז אין אַ געוויסען זין, דער פעראורזאכער פון דער דאָזיגער וואונדערליכער געשיכטע און וועלכער האָט זי מיר טאקע אליין דערצעהלט.

— יונגערמאַן, איהר ווילט וויסען די שרעקליכע געשיכטע? ס'איז פאָרגעקומען אזוי: אונזער פעראיין „אנשי לעקיש־בער" איז געווען אין אמת'ן בליהענדען צושטאַנד. געוועהנליך, אַ דאנק מיין אונערמיעדליכער ארבייט. אַ פּאָר טויזענד דאָלאר אין דער קאסע, אַן אויסגעצאָהלטע סעמעטערי און כמעט אַלע געזונטע מעמבערס. פאַר די לעצטע 5 יאָהר איז ביי אונז געווען איין טויטעד־פאַל, און דאָס אַ פיינטער...

ויהי היום, דארף זיך אבער מאכען, און א גנב האט זיך אריינ־געכאפט אין אונזערע רייהען. בקיצור, איך וועל אייך מאכען קורץ, אונזער טרעזשורער, ר׳ אבעל ניטזיכערסאן, האט פערכאפט עטלי־כע דאלאר.

געוועהנליך האב איך דער ערשטער ענטדעקט די גנבה. איז דאך געווארען א סקאנדאל: סטייטש, אונזער בלוטיגע געלד צורא־בעוועט מען!

און אלע האבען גענומען שרייען אין איין קול, מען זאל איהם אנלערנען!

בקיצור, איך וועל עס אייך מאכען קורץ און גוט. איך האב צו־נויפגערופען א מיטינג און מיר האבען בעשלאסען, אז מען זאל אנ־געבען אין קאורט און איהם אנלערנען.

האט מען איהם ארעסטירט, האט דאך אבער דער איד, דער טרעזשורער, ר׳ אבעל, געהאט א ווייב אויף דער וועלט, איצט איז זי שוין אויף יענער וועלט.

איז ווי דער שטייגער, א ווייב, האט זי גענומען לויפען, וויי־נען, קלאגען, איינלעגען א וועלט: ווי סטייטש, אייגענע לאנדס־לייט זאלען זיין אזעלכע גזלנים! אן אייגענעם ברודער, א לאנדס־מאן וואס, האט א ווייב מיט קינדער, פערשיקען אין פריזאן! ווי סטייטש, ווי סטייטש?!

זיינען דאך אידען בני רחמנים, האט מען גערופען א מיטינג און ס׳איז בעשלאסען געווארען, אז רב אבעל זאל ערגעץ קריגען געלד, אפגעבען די געלד אונז און מען וועט לאזען די קעים פאלען...

בקיצור, איך וועל אייך מאכען קורץ און גוט, ער האט ערגעץ געקראגען געלד און מען האט די „קעים" צוריבען.

איז דאך גוט, הא?

איז דאך אבער ר׳ אבעל א „יאבעדניק" פון דער היים, א נוקם ונוטר, האט ער זיך פערשווארען, אז ער וועט ניט שווייגען, ער מוז נעהמען נקמה פון פעראיין, און דערהויפט פון מיר, דעם פרעזידענט!

איז ער אוועק און גענומען לאיערס, עטליכע לאיערס מיט אמאל, און פערקלאגט דעם פעראיין אויף 15 טויזענד דאלאר פאר בעליידיגונג און שאדען איהם אין ביזנעס!

—איהר ווייסט וואָס פאַר אַ ביזנעס דער מאַן האָט געהאַט ? א גראָסערקע, אודאי ווערטה הונדערט דאָליארעס, ארום און ארום!

בקיצור, איך וועל אייך מאַכען קורץ און גוט, ער האָט גע־סטראַשעט, אז ער האָט אַ גוטע „קעים", אַז דער פעראיין האָט איהם דאָן ניט געהאַט קיין רעכט צו ארעסטירען, און אז ער וועט אויס־טהאָן דעם פעראיין פון העמד, ער וועט צונעהמען די קרקע און אַ סוף צו דער סעמעטערי!

איז דאָך מן הסתם געוואָרען אַ טומעל ביי לאנדסלייט, שוין איינמאָל אַ סומאַטאָכע, ווי סטייטש, ווי דערלאָזט מען עס, אז אבעל זאָל אויספיהרען געגען אַ גאַנצע עדה אידען! ווי סטייטש, ווי קען מען עס דערלאָזען, אז ער זאָל צונעהמען אונזער סעמעטערי! וואו איז סאַטיספעקשאַן?

און געוועהנליך, איז מען געקומען צו מיר שרייען. האָב איך צונויפגערופען אַ מיטינג און מיר האָבען בעשלאָסען צו נעהמען אַ לאָיער און פייטען.

בקיצור, איך וועל אייך לאַנג ניט ציהען די עצמות, ס'איז גע־ווען אַ טרייעל און דער דזשאַדזש האָט געפונען, אז אבעל האָט רעכט, אז דער פעראיין האָט ניט געהאַט קיין רעכט איהם לאָזען ארעסטירען, איידער מען האָט ניט איבערגעקוקט די ביכער... און לכן, דאַרף מען איהם אָפּצאָהלען שטראָף. נאָר אנשטאָט פופצעהן טויזענד, האָט ער פּריסודיעט זיבען טויזענד און פינף הונדערט, פונקט אַ העלפט.

איז דאָך געוואָרען אַ גרעסערער „ויצעקו", אמעריקאנער דזשאַדזשעס! אַ שעהנע גערעכטיגקייט! וואו איז עס געהערט גע־וואָרען, אז איינער זאָל געווינען געגען אַ גאַנצער עדה!

געוועהנליך, בין איך דאָך עפּעס אויך ניט פון די, וואָס זייר־נען צעהן פּאַר אַ פּעני, האָב איך גענומען נאָך אַ גרעסערען לאָיער, און מיר האָבען די קעים אַפּעלירט.

בקיצור, די צוויי טויזענד דאָלאַר פון פעראיין'ס קאַסע זיינען אוועק אויף לאָיערס און צום סוף האָבען מיר ווידער די קעים פער־לאָרען. אלזאָ, די סעמעטערי איז אויס.

איהר דארפט פערשטעהען ווי יעדען מעמבער פון פעראיין האט עס נעבערענט, א קלייינגקייט סאטיספעקשאן!

און נאך אין דעם זעלבען טאג האב איך גערופען א מיטינג, טאקע צו מיר דא אין הויז און איך האב זיך געשטעלט און גע־האלטען פאלגענדע רעדע:

ברידער און לאנדסלייט! מיר לעבען איצט איבער א טרויע־ריגע שטיקעל צייט, דער חורבן בית המקדש איז גארנישט געגען אונזער חורבן! אויב איהר וועט מיך ניט פאלגען, וועט די סעמע־טערי געהן פערלארען.

און איצט ברידער און לאנדסלייט, בלייבט נאר איין עצה. אום ניט נאכצוגעבען דעם כלב, אום איהם ניט געבען קיין סאטיספעק־שאן און די סעמעטערי זאל בלייבען אונזערע און ער זאל עס ניט קענען פערקויפען, מאך איך צום פארשלאג, אז דער פעראיין זאל זיך לעגען און אוועקשטארבען נאך היינט אבענד!...

אייביג לעבט דאך א מענש סאי ווי סאי ניט, פריהער אדער שפעטער וועלען מיר דאך מוזען שטארבען — טא זאלען מיר כאטש ליגען אויף אונזער אייגענער קרקע און ניט געבען קיין סאטיס־פעקשאן צו ר׳ אבלען, דעם פארך!

— אונטערשטיצט! — האט דער גאנצער פעראיין ווי איין מאן אויסגערופען, עס לעבע אונזער פרעזידענט!

און אזוי איז בעשלאסען געווארען, אז דער גאנצער פעראיין „אנשי לעקוש־בער“ זאל אויסשטארבען ווי איין מאן.

מען האט עס פערשריבען אין פראטאקאל, געוועהנליך, האב איך אבגערופען אן אנדערטייקער, זיך בעדונגען האלסייל פאר קערידזשעס און דער פעראיין האט זיך ווי איין מאן אוועקגעלעגט און איז אוועקגעשטארבען און אויף מארגען איז געווען די גרויסע לויה.

און מען האט אלעמען בעגראבען אויף דער אייגענער סעמע־טערי, און ביז ר׳ אבעלע האט זיך דערוואוסט פון דער געשיכטע, ווייל אלץ איז צוגעגאנגען זעהר שטיל, איז שוין געווען שפעט, קיין מתים גראבט מען ניט ארויס צוריק פון די קברים.

איהר פרעגט אודאי, ווי קומט עס, אז איך, דער פרעזידענט,
לעב און דערצעהל אייך די וואונדערליכע געשיכטע?

וואס איז דא צו פרעגען? אימיצער האט דאך געמוזט בלייבען: ערשטענס, אום צו זעהען, אז אלעס זאל צוגעהן אין ארדנונג, און צוויטענס, אום צו נעהמען „סאטיספעקשאן" אן דעם טרעזשורער אבעל ניטזיכערסאן.

און געוועהנליך בין איך דאס געבליבען.

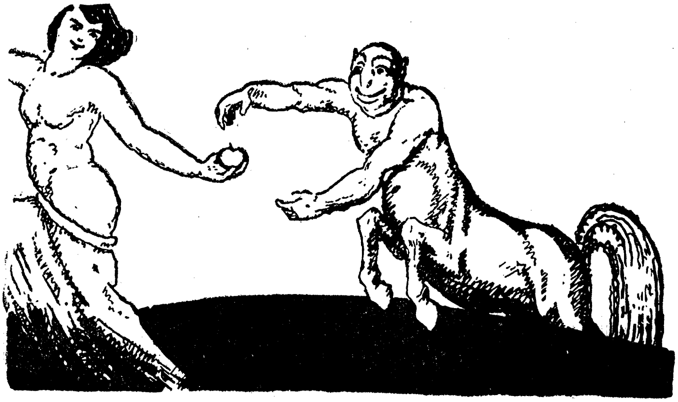

יידישע מענטשן

מילא.

האָב איך מיר אַריינגעמופּט צו אַ נייער מיסים.

מילא...

האָט זי געהאַט אַ מאַן, אַ מאַן ווי אַלע מענער, מיט צוויי אויגען, וואָס קוקען מיט חשד אויף אַ באָרדער... מיט צוויי הענד, וועלכע קענען בענוצט ווערען אויסצופּאַטשען אונזער'ן אַ ברודער.

האָב איך, הייסט עס, אַריינגעמופּט צו אַ נייער מיסים.

די ערשטע טעג, ווייסט איהר דאָך מסתמא, איז מען אַ דזשענטעלמען, מ'רעדט דייטש, מ'זאָגט „גוד מאָרנינג“, שטעהענדיג אויפ'ן שוועל פון שלאָף־צימער... נאָר די ערשטע פּאָר טעג לויפען אַוועק און עס פאַנגט זיך אָן אַ סדרה פון געווינען — — — —

געווינען חן, געווינען צייט, און דערהויפּט טאַקע געווינען זי, די מיסים...

מילא...

האָב איך הייסט עס גענומען זיך צו דער אַרבייט.

איז אָבער געווען אַן אַנדער אומגליק; אויסער דעם מאַן, וואָס איז־צום גליק געווען אַ קעלנער און געאַרבייט אַ גאַנצע נאַכט, האָט מיין מיסים געהאַט נאָך אַ באָרדער, וואָס האָט אַריינגעמופּט מיט אַ טאָג פריהער פאַר מיר, אויך אַ דזשענטעלמען און וואָס האַלט אויך פון געווינען.

מילא...

איז דאָך אויף דערויף דאָ אַ וואָרט: קאַמפף... קאָמפּעטישאַן... קאמפפסלוס־טינקייט...

האָב איך זיך גענומען קעמפּפען...

האָב איך הייסט עס געהאַט אַן אַרבייט צו פלייסען זיך געגען צווייטען באָרדער.

מילא...

ער רעדט דייטש: איך נאך מעהר ווי דייטש...

ער שפרעכט ארוים: מיסעם אוואו האבען זי הייטע דעם זייף פערלעגט וואלטען?...

און איך שפרעך ארוים: מיסים אוואו, האבען, האבען זי דאס רייניגונגס־מיטעל צום געזיכטס־פנים אהינגעטאהן זאלען?

א. אז. וו.

מילא...

איז אבער געווען נאך אן אומגליק... מיין מיסים האט אויסער מיך און דעם צווייטען בארדער געהאט א „קאזין" און אויך א דזשענטעלמען, פלעגט אויך שפרעכען דייטש און קומען צו אונז יעדען טאג צו גאסט...

מילא...

איז דאך אויף דערויף דא אויף דער וועלט „אחדות", איי־ניגקייט הייסט עס. פלעגען מיר, איך און דער צווייטער בארדער, ניט צוזאמענרעדענדיג אפילו — איהם נעהמען קיבעצען, אונטער־לאזען שפילקעס, ענג מאכען, אוןווארטען ביז ער זאל אפטרע־טען...

מילא...

איינמאל אבער, ס'איז געווען פונקט צעהן טאג ווי איך האב אריינגעמופט, האב איך בעשלאסען, עס מעג מיך קאסטען מיין לאזשי, מיין האלבער מאנאט רענט, איך מוז זי געווינען!...

סטאפ איך זיך אפ א טאג, דינסטאג, פוץ זיך אויס אין מיין נייער „מאנהעטען שוירט" און גרייט זיך איינלאדען זי אין מוא־ווינג פיקטשורס.

מילא...

דענק איך דאך, אז נאר איך בין קלוג און אי איך בין איי־נער...

פאלט אבער הפנים דעם צווייטען בארדער אויך איין דערזעל־בער געדאנק; אז עס מעג איהם קאסטען זיין לאזשי, זיין האלבער מאנאט רענט, און „וואו טשטאבי טא ניע סטאלא", ער מוז זי גע־ווינען!...

סטאפט ער אויך אפ דינסטאג, פוצט זיך אויך אויס אין זיין

נייער „מאנהעטען שירט" און גרייט זיך אויף זי נעהמען אין מוא־ווינג־פיקטשורס...

מילא...

וואָלט איך זיך שוין מיט איהם ווי ס'איז פערמאָסטעז...

פאַלט אבער איין אויף דעם מיסיס קאָזין צו סטאָפּען דינס־טאג, פוצט ער זיך אויף אוים אין זיין „מאַנהעטען שוירט" און קומט זי אויף איינלאַדען אין מואווינג־פיקטשורס...

מילא...

זיינען מיר שוין אלע דריי גוט אויף צרות...

זיצען מיר אלע אין קיך, טרינקען הייסע טהיי, ווייסען ניט וואָס אנצופאנגען צו טהאָן, און ווארטען בלויז, ווען פון אונז דריי וועט גיכער מיאוס ווערען דאָס „ווארטען"...

מילא...

ווארטען מיר אלע דריי... שפּעט, שפּעטער... דער זייגער שלאָגט זעקס. קיינעם פון אונז ווערט ניט מיאוס... דער זייגער שלאָגט זיבען — קיינער פון אונז געהט ניט... דער זייגער שלאָגט אכט, ניין, צעהן, עלף... קיינער ריהרט זיך ניט פון אָרט...

דער זייגער שלאָגט צוועלף...

מילא...

וואָלט עס שוין אויך ניט געווען קיין אומגליק. אונזערער א ברודער איז שוין געוועהנט צו א „דורכפאל"...

פאַלט אבער איין דעם מיסטער א געדאנק (אויף דעם זעלבען דינסטאג) איינמאָל פאר אלע מאָל צו מאכען א סוף צו יאָגעניש, פוצעניש און דרעהעניש ארום זיין ווייבעל.

סטאָפּט ער אָפּ פּונקט 12, לאָזט דעם רעסטאָראנט און...

פּלוצלונג — עס עפענט זיך די טיהר און דער מיסטער ער־שיינט... און דאַוואי מאכען א סקאנדאל, און דאַוואי שרייען: וואָס איז דאָס פאר א ביזנעס אַזוי צו זיצען ארום זיין ווייבעל!... וואָס איז דאָס פאר א היטעניש אזא... ער קען זי אליין היטען! און — יאַוואי פּעטש...

מילא...

האָב איך שוין ווידער אריינגעמופט צו א נייער מיחיה...

די געדולד פון א פרוי.

דערציילט מיר א יונג שעהן ווייבעל: אנקעגען דעם וואס מען זאגט געדולד. א מאן ווי א מאן, א פרוי מוז האבען געדולד!... ווען א פרוי האט ניט קיין געדולד, פערלירט זי זיך און זי איז אויף צרות...

אויב איהר ווילט, וועל איך אייך דערציילען א מעשה, וואס טאקע מיט מיר אליין האט געטראפען לעצטע וואך. הערט אויף א טשיקאווועסט!

איך זיץ אזוי ביי טאג אליין אין הויז, ווי געוועהנליך אלע טאג. מיין בענדזשאמין איז אין שאפ. זיץ איך מיר אזוי און לעז דעם ראמאן פון צייטונג, איך האב זעהר ליעב לעזען ראמאנען. ווען ניט די ראמאנען, וואלט איך ניט געוואוסט וואו אהינצוטהאן זיך פון לאנגוויילינקייט.

זיץ איך מיר אזוי און לעז דעם ראמאן, ערשט מען קלאפט אן אין טהיר.

— קאם־אין! — זאג איך. און עס קומט אריין אונזער באָרדער, וואס האט ערשט מיט א וואך צוריק צו אונז אריינגעמופט אין דער סעפּערעט רום, וואס מיר האבען. איך ווייס גאר ניט ווער ער איז, איך האב נאך ניט אוספּעיעט אויסריידען מיט איהם א פּאר ווערטער, איך ווייס בלויז, אז מען רופט איהם מיסטער שוועלבעל.

קומט ער אריין, דער מיסטער שוועלבעל און זאגט — האללא!

ענטפער איך איהם, האללא!

שווייגט ער א ווײלע און פרעגט מיך: אויב איך האב ניט דאגעגען, אז ער זאל מאכען טהיי?

זאג איך, אז ניט.

שווייגט ער ווידער א ווײלע און רופט זיך אן: ער האט היינט

געטראגענע קאפ־שמערצען, האט ער געמוזט סטאפען א האלבען טאג.

ראטה איך איהם פון ערעלקייט וועגען: ער זאל נעהמען א העדריק־פוידער. און מעהר רעד איך מיט איהם ניט. ווייל וואס האב איך מיט איהם וואס צו רעדען? איך קען איהם נאך גאר ניט, ער האט ערשט לעצטע וואך אריינגעמופט. זיץ איך און לעז אלץ מיין ראמאן און ער שטעהט און פייפט עפעס אונטער.

פלוצלינג, הערט א חוצפה! קומט ער צו מיר צו, און ניט זאגענדיג קיין ווארט, נעהמט ער מיך אן ביי דער גאמבעטשקע פונקט ווי מיין מאן.

הויב איך אויף איהם אויף די אויגען פון מיין ראמאן, קוק איהם אן ווי משוגע, שוויג און זאג גאר ניט... ווייל וואס זאל איך איהם זאגען? איך קען דאך איהם גאר ניט. ער האט דאך ערשט לעצטע וואך אריינגעמופט!

שוויג איך און ער האלט מיך ביי דער גאמבעטשקע... און נאכדעם, איך שעהם אייך גאר צו דערצעהלען, נעהמט ער און הויבט מיר אן גלעטען מיט די פינגער איבער די באקען פונקט ווי מיין מאן, זאל עס גאר פעהלען א האר! קוק איך איהם ווידער אן ווי משוגע און שוויג... ווייל וואס זאל איך איהם זאגען? איך ווייס דען ווער ער איז? איך האב דען מיט איהם ביזנעס? ער האט דאך ערשט לעצטע וואך צו אונז אריינגעמופט!

אבער דאס איז נאך גארנישט. באלד נעהמט ער און בויגט צו זיין קאפ צו מייגער, פונקט ווי מיין מאן, קוק איך איהם אן און נאך מעהר ווי משוגע און זאג קיין ווארט ניט... ווייל וואס זאל איך זאגען? אמת, ער איז מיט מיר ניט קיין מחותן, ווייל טאקע וואס בין איך מיט איהם? איך קען איהם גאר ניט. איך ווייס בלויז אז ער הייסט מר. שוועלבעל! אבער איך בערעכען, אז א א פרוי דארף האבען געדולד, א פרוי מוז זיין זעהר געדולדיג, ווען זי וויל פיהרען א גליקליכען פאמיליען־לעבען.

האלט ער זיין קאפ צוגעבויגען צו מייגעם... איז איהם אבער הפנים דאס אויך ווייניג... נעהמט ער, איך שעהם אייך גאר דערצעהלען, און דריקט מיר אפ א קוש אין סאמע אויף די ליפען. פונקט

ווי מיין מאַן, זאָל עס גאָר פּעהלען א האָר... מיט דער זעלבער היץ. און נאָכדעם הערט א העזה פון א מענשען? האָט ער זיך גענומען מיר קושען די אויגען, דעם שטערען, די האָר, די האלז, איך שעהם זיך אייך גאָר דערצעהלען. קוק איך איהם טאקע שוין אָן ווי דעם ריכטיגען משוגע'נעם און שווייג ווייטער...

היינט, זאָגט אליין, בעוואונדערט איהר ניט מיין געדולד און די חוצפּה פון מיין באָרדער. ערשט נעכטען אריינגעמופּט און שוין א גאַנצער מחותן...

שלמה גאָרגעל.

(אַ סוכות׳דיגער ראָמאַן אין 5 טהייל מיט אַן עפּילאָג).

1.

ס׳איז געווען די ערשטע נאכט סוכות. א גאנצען טאָג האָט געשפּריצט א דינער רעגענדיל. ס׳איז געווען קאַלט, אָסיענדיג.

שלמה גאָרגעל, א איד אין די פערציגער, מיט א בייכעל, א שפּיציג בערדעל און א פּאָר שמאַלציגע אויגען, דער פּרעזידענט פון קאָנגרעגיישאָן אנשי פּופּיק פון האַרלעם, האָט זיך געקליבען געהן שלאָפען אין סוכה.

רופט זיך אָן צו איהם באַשע־לאה זיין ווייב, א אידענע קליין, ווי אַן אתרוג און דאַר ווי א וואורשטעל.

— שלמה, געה ניט שלאָפען אין סוכה. עס איז קאַלט און נאַס. דו ועסט זיך נאָך חס ושלום פערקיהלען!

ענטפערט איהר שלמה און גלעט דעם בייכעל.

— באַשע לאה! וואס מיינסטו, איך בין דער אנארכיסטעל פון נעקסט דאָר? א פרומער איד מוז עסען און אויך שלאָפען אין סוכה!

— אָבער דאָס איז דאָך אמעריקא און איינשטעלען דאָס לע־בען בעצאָהלט זיך ניט! — פּרובירט איינצו׳טענה׳ן באַשע־לאה.

— טאקע ווייל ס׳איז אמעריקא, דארף מען צייגען די שאר־לאַטאנעס, אז מען קען אויך דאָ זיין א איד ווי אין דער היים, — ענטפערט שלמה און לאָזט זיך געהן אין סוכה.

2.

אויף מאָרגען אבענד איז ווידער געווען קאַלט און נאַס. שלמה האָט זיך ווידער געלאָזט געהן שלאָפען אין סוכה.

— שלמה! דו קוילעסט זיך אָהן א מעסער! — האָט ווידע... געזאָגט באַשע־לאה. — דו האָסט דאָך היינט אזוי געהוסט.

— עט, ס'איז נאַרנישט! — ענטפּערט שלמה, — און אז מען שלאָפט אין הויז, טרעפט דען ניט, אז מען פערקיהלט זיך?
און שלמה גאַרגעל האָט ווידער געשלאָפען אין סוכה.

3.

דער צווייטער טאָג סוכות. אויף די טרעפ זיצען שכנות. ברכה גיטעל דעם גראָסערימאַן'ס, ציפע דוואָשע די ביגלערשע און באשע לאה שלמה גאַרגעל'ס, די ווייב פונ'ם פּרעזידענט פון קאָנגרעגיישאָן אנשי פּופּיק פון האַרלעם, און מ'שמועסט.

— אייער מאַן איז טאַקע א גאָט־בענשונג, — רופט זיך אָן ברכה־גיטעל, — איך האָב געהערט ער שלאָפט אלע נאַכט אין סוכה. און מיינער וויל אפילו אהין ניט אריינשמעקען.

— און מיינער, — זאָגט ציפע דוואָשע די ביגלערשע, — אויסגערונען זאָל ער ווערען! איך האָב איהם נעכטען געטריבען אין סוכה, נעהמט ער און זעצט זיך שפּיעלען אין פינאַקעל.

— און איך וואָלט בעסער זיין צופריעדען, — זאָגט ארוים מיט א קרעכץ באשע־לאה, — אז מיין שלמה זאָל שלאָפען אין הויז. ער האָט אין סוכה געכאַפּט „א קאָלד" און הוסט נעביך.

— אָט דאָס הייסט א פרומער איד! — זאָגט ציפע דוואָשע.

— א גאָט־בענשונג! — כאַפּט אונטער ברכה גיטעל.

4.

און ס'איז געוועזען דער פינפטער טאָג סוכות־נאַכט די לבנה האָט זיך בעוויעזען אויפ'ן הימעל, א ריינע און א קאַלטע אזוי ווי „א שיסעלע אייז־קרים־פּאַמעראַנץ", נאָר אביסעלע גרעסער. דער קיך־זייגער האָט שוין געשלאָגען צוויי. אויף אלע גאַרען'ס האָט מען שוין געשלאָפען, נאָר איינע איז געזעסען לעבען פענסטער און ניט געקענט שלאָפען, דאָס איז געוועזען באשע־לאה שלמה גאַרגעל'ס, די ווייב פונ'ם פּרעזידענט פון קאָנגרעגיישאָן אנשי פּופּיק פון האַר־לעם. עס האָט זיך איהר עפּעס ניט געשלאָפען.

שלמה איז געוועזען ווי געוועהנליך אין סוכה. עס איז היינט נאָך קעלטער ווי נעכטען. ער הוסט, זי

האט שוין איהם היינט געמאכט א „גאגעל־מאגעל“ פון גאנצע פיער אייער. ער איז אן עקשן, איהר שמואל, ער מיינט, אז ער וועט ראַ־טעווען די אידישקייט אין אמעריקא, — קלעהרט זי. און פלוצלונג דערמאַנט זי זיך ווי די שכנות בענשען זיך מיט איהר מאן און ס׳ווערט איהר ווארים אויפ׳ן הארצען: זי האט דאך א פרומען אי־דען פאר א מאן! און זי בעשליסט נעהמען נאך א קאלדרע גהען אין סוכה, זעהן ווי ער שלאפט און איהם בעסער צודעקען.

5.

און ס׳איז געווען פונקט האלב נאך צוויי, די לבנה האט גע־שיינט, די סוכה איז געשטאַנען א פערטרוימטע אין „יארד“ און האט אויסגעזעהן ווי א פילקע אריינגעווארפען אין א מיסט־פע־סעל.

באשע־לאה געהט מיט שטילע טריט צו דער סוכה, בלייבט שטעהן ביים טיהר. זי וואלט געשווארען, אז זי הערט ווי מ׳שושקעט זיך דארטען...

זי לעגט צו דעם אויער, ווערט נייגעריג און זי הערט:

— קאכאנא מאיא! קאכאנא!

דוכט זיך איהר, אז עס איז איהר שלמה׳ס שטימע. זי ווערט בלייך, בויגט זיך נאך מעהר איין און זי הערט ווי מ׳קושט זיך...

איז דאס מעגליך? איהר מאן? דער פרומאק, און אין סוכה?

און זי שרייט אוים און פאלט אין חלשות. די סוכה גיט זיך א טרייסעל און פאלט איין מיט א קראך.

עפּילאָג.

ווען די שכנים זיינען אנגעלאפען ניט־טויט און ניט־לעבע־דיג, האט מען פון אונטער די ברעטער ארויסגעצויגען שלמה גאר־נעל דעם פרעזידענט פון קאנגרעגיישאן אנשי פופיק פון הארלעם, אין א יארמולקע מיט א צופליאטשעטע נאז און די שיקסע פון דעם דערבייאיגען רעסטאראנט אין א ווייסען פארטוך מיט אן אויס־געלינקטע פוס. און ניט ווייט פון זיי באשע־לאה מיט׳ן קאלדרע אין האנד, האלב טויט.

אן אמבולאנס האט זיי אלע דריי אבגעפיהרט אין האספיטאל.

אַן עבירה די הויזען.

(מעשה׳לע).

דוכט זיך, וואָס קען זיין איינפאַכער ווי א פּאָר הויזען און דאָך קען מען פון זיי א סך לערנען אפילו וועגען דער ליעבע.

1.

ער איז געוועזן א בחור, א כּערליעבטער.

פלעגט ער קומען צו איהר אין איהר צימער.

און קומען פלעגט ער, א פערפוצטער. א רויט־בעשניפּסעלטער און וויים באַזאַקעטער.

ער איז געוועזן א „ספּאַרט".

און פלעגט זיך אָפּגעבען מיט אַזעלכע זאכען.

אָבער דער עיקר פלעגט ער אכטונג געבען אויף די הויזען.

זיינע הויזען האָבען אימער געמוזט זיין מיט דעם פיינסטען קנייטש.

און זי האָט איהם דערפאַר נאָך מעהר געליעבט...

פלעגען זיי אַזוי זיצען ביי איהר אין צימער. זיצען און רעדען וועגען נעבען־זאכען. אבער די קעפּ זייערע זיינע געוועזן פער־טשאַדעט פון ליעבע.

פלעגט ער זי פּלוצלונג א כאַפּ טהאָן און אוועקזעצען ביי זיך אויף די קניע. דערביי זאָגענדיג:

— קום אביסעלע צו מיר!

זי פלעגט זיך לאָזען אוועקזעצען. נאָר דערביי בעמערקען:

— אַן עברה די הויזען. דו האָסט דאָך זיי ערשט אויסגע־פּרעסט!

נאָר ער איז געוועזן אין דער מינוט פערליעבט, שטאַרק פער־ליעבט, פלעגט ער זיך אָנקוקען מיט איבערגעבענהייט און זיך גוט־

מוטהיג צולאכען:

— וועמען ארט עס איצט פאר די הויזען?

זי פלעגט זעהן אין א גרויסען צייכען פון שטארקער ליעבע צו איהר און פלעגט בלייבען צופריעדען.

און ווען די זון האט זיך געזעצט אין מעריב, און די בין־השמשות־שאטענס פלעגען אנהויבען קריכען פון אלע ווינקלען, פלעגען שוין די הויזען פון אונזער „ספארט" זיין אין גאנצען ווי זעק. קיין סימן פון דעם פיינעם קנייטש...

2.

מיט א צייט שפעטער האבען זיי חתונה געהאט.

ער איז געווארען מאן און זי ווייב.

די צייט איז געלאפען און אט איז שוין דריי מאנאטען נאך זייער חתונה. זונטאג 6 אזייגער פארנאכט.

אונזער „ספארט" ליגט אויפ'ן „לאנדזש", לעזט א צייטונג און לאנגווייליגט זיך... אבער די הויזען זיינען נאך ביי איהם אלץ געקנייטשט, ניט מיט דעם קנייטש פון אמאל, נאר מיט א קנייטשעל...

זי דרעהט זיך ארום איבער'ן הויז א צופאטעלטע.

און פלוצלונג געהט זי צו צום סאפע, זעצט זיך צו נעבען איהם פערגעסט זיך, און שפארט זיך אן אויף זיינע קניע.

ער ברומט ארוים בייז:

— שפאר זיך אויף מיר ניט אן! דו ווייסט דאך, אז איך האב ערשט פאר אכטאגען אויסגעפרעסט די הויזען.

און זי ווערט אויפגעציטערט:

— טאקע אן עברה די הויזען!

זי הויבט זיך אויף און לאזט זיך געהן אין קיך. ער בלייבט ליגען אויפ'ן סאפע א געלאנגווייליגטער.

מ א ר א ל: פאר דער חתונה איז די ליעבע טהייערער אפילו פון דעם פיינסטען קנייטש פון ערשט אויסגעפרעסטע הויזען...

נאך דער חתונה איז אפילו א פאראכטאגעדיגער קנייטשעל טהייערער...

דער כח פון א פּאַטש.

א יונג שעהן ווייבעל האָט פאָלגענדעס דערצעהלט:

אין מיין לעבען האָט מיר פּאַסירט א מאָדנער פאַל. איך אליין קען איהם ניט פערשטעהן. אפשר וועט איהר איהם פערשטעהן... איהר זייט דאָך עפּעס א פרויען־קענער.

ער האָט צו אונז אריינגעמופט פרייטאג אויף דער נאכט. א בלאסער יונגערמאן מיט לאנגע האָר. דוכט זיך, ניט קיין שעהנער. דעם אמת געזאָגט, איך האָב זיך אויף איהם אפילו גוט ניט ארום־געקוקט.

שבת אין דער פריה האָט ער זיך צו מיר ערקלעהרט אין ליעבע.

איך האָב פיינט מאַרודיען — האָט ער געזאָגט — ביי מיר, אז איך פערליעב זיך איז איינס און צוויי.

זונטאג פאַרנאַכט, האָט איהם מיין מאַן געפּאַטשט און געהייסען מופען. געוועהנליך ווייל איך האָב איהם דערצעהלט די געשיכטע מיט דעם באַרדער׳ס ליעבעס־ערקלעהרונג.

מאָנטאג פריה האָט ער געדאַרפט מופען און דאַ קומט די וואונדערליכע איבערקעהרעניש...

מאָנטאג פריה, איך שטעה אויף, מאַך מיין מאַן ברעקפעסט, ער נעהמט אוועק אין שאַפּ, און אין צווייטען רום, הער איך, ווי דער באַרדער פּאַקט זיך.

קלעהר איך זיך: אזוי ווי דער יונגערמאַן מופט דאָך שוין סיי ווי סיי ארויס, טאָר וואָס זאָל ער טראָגען אויף מיר א שנאה?... וועל איך אריין און איהם ערקלעהרען, אז איך בין אין דעם טרויע־ריגען פאַל מיט׳ן פּאַטש ניט שולדיג, אז מיין מאַן האָט אלץ אליין ערפאַהרען. איהר ווייסט דאָך, ווענט האָבען אויערען...

איך קום אריין און בלייב שטעהן אויפ'ן שוועל פון טיהר, ערשט דער באַרדער שטעהט איבערגעבויגען איבער א „טראַנק“ און לעגט צוזאמען וועש און ביכלאך. ער האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און, הערט איהר, איך גיב א קוק אויף איהם, ערשט, פאַר מיר שטעהט א „קראַסאַוויץ“!... א יונג, פול מיט לעבען. די אויגען גלאנצען, די האָר צואוואָרפען, נאָר דערהויפּט די באקען... זיי פלאַמען מיט אזא פיינע רויטקייט, אז עס איז א חיות צו קוקען!

איך בין זיך מודה פאר אייך, אז גלייך האָט מיין הארץ אָנגע־הויבען צו קלאַפּען, איך האָב איהם ליעב בעקומען... איך האָב דער־פיהלט, אז שיידען זיך מיט איהם איז מיר שווער... כמעט אונמעג־ליך. אזא שעהנער! אזאַ שעהנער!... עס איז מיר נאָר א וואונדער, טראכט איך, וואָס איך האָב דאָס פריהער ניט בעמערקט. און דער־צו האָב איך אויף איהם אויך רחמנות געקראָגען, אזאַ טהייערער, און מיין מאַן האָט איהם געפּאַטשט... פארוואָס? וואָס קומט איהם, אז ער האָט זיך מיר ערקלעהרט אין ליעבע?... וואָס? דאַרף מען דערפאַר פּאַטשען?

— קומט אריין! — רופט ער זיך אָן — שעהמט זיך ניט... וואָס איז געוועזן איז פערפאַלען... איך וויים, אז איהר זייט ניט שול־דיג, נאָר אייער לומפּ, כ'מיין אייער מאַן... אויב איהר האָט צייט, טאָ פליעז העלפט מיר איינצופּאקען מיינע זאכען, ווייל איך וויל נאָך אוספּייען היינט האלבען טאָג צו געהן אין אָפּים.

ער רעדט אזוי שנעל, און ווערט אין מיינע אויגען אלץ שעה־נער און שעהנער, די האָר צוואוואָרפען, די באקען פלאַמען — ער איז שעהן ווי א מלאך!

איך האָב נאָך ניט אוספּייעט עפּעס טהאָן. רופט ער זיך אָן:

— מיסעס בלום! ווילט איהר מיט מיר ענטלויפען? און טאקע שוין... איך האָב פיינט מאַרודיען... ביי מיר איז דאָס איינס און צוויי. זאָגט! יע אָדער ניט?

— יע, — האָב איך געענטפערט גאָר ניט טראכטענדיג. — איהר פערשטעהט, איך האָב זיך דאַן גאָר קיין רעכנונג ניט אָפּגע־געבען וואָס איך געה דאָ טהאָן.

— טאַ געהט שוין און נעהמט אייערע זאכען און דזשולערי ! — האָט ער מיך אונטערגעאיילט.

איך האָב געפאָלגט.

ווען מיר זיינעןביידע געזעסען ווי א פערליעבט פּאָרעל אין טריין, וואָס האָט אונז געפיהרט קיין שיקאגא, האָט ער מיר זעהר אפּענהערציג דערצעהלט, אז איך בין ביי איהם ניט די ערשטע, וואָס ענטלויפט מיט איהם נאָך א פּאטש. דוכט זיך, די צוועלפטע, צו די דרייצעהנטע... און אז דאָס איז ביי איהם א מעטאָדע אזא... ער לאָזט זיך עקסטרא גוט אויספּאטשען, כאָטש ער איז געזונד ווי א מויער... דאָס איז כדי די פרויען זאָלען זיך אין איהם פערליע־בען... א, ער קען די פרויען זעהר גוט! יעדע פרוי ווערט אויס רחמנות צו איהר געפּאטשען באַרדער מיט איהם ענטלויפען אפילו אין כינא... און דערצו ווייס ער, אז ווען מען פּאטשט איהם אויס ווערט ער זעהר שעהן, און פרויען קענען אזא נסיון ניט ביישטעהן... און די הויפּט שעהנקייט ליגט אין זיינע אויסגעפּאטשטע באקען... ביי איהם זיינען מאָדנע באקען אזעלכע... אויף זיינס א באַק האלט זיך א פּאטש ביי א צוויי־דריי טעג... א. אז. וו.

איך בין ביי דער ערשטער סטיושאַן ארונטער.

ג ע ז.

אנטקעגען דעם וואָס איהר זאָגט געז.

איך ווייס ניט ווי איהר, נאָר איך האָב זעהר ליעב זיצען אין דער פינסטער. קורץ געזאָגט: איך האָס געז.

נאָך לאנגע ערפאהרונגען בין איך געקומען צום שלוס, אז אלע מענשען זיינען פ י נ ס ט ע ר ל י נ ג ע, אז אונזער שטרעבען צו ליכט איז בלויז אן אויסרייד, א ציין־פערדעניש, אז מיר אלע האָבען מאָדנע ליעב צו זיצען אין דער פינסטער.

איך בין א שונא פון ליכטיגקייט.

נאָך מיין מיינונג, וועט נאָך לאנג, לאנג די בעסערע מענש־הייט, די איבעריגע, די פערליעבטע, ליעב האָבען שאָטענס, געהיי־מע ווינקלען, פינסטערע קאָרידאָרען און פיינט האָבען געז, ליכט און אפילו עלעקטריק.

איך האָס געז.

ווען מען וואָלט מיך געפרעגט: וועלכע נעכט איך ליעב אם בעסטען, די מיט געז בעלויכטענע אדער מיט לבנה ליכט פערגאָ־סענע? וואָלט איך געענטפערט: ד י פ י נ ס ט ע ר ע.

פינסטערניש, דאָס איז די פרייד פון יוגענד, דער פונדאמענט פון יוגענד־גליק — האָט ערגעץ געזאָגט א פילאָסאָף; ווען ניט — זאָג א י ך דאָס...

ווען איהר פיהרט ז י אַף אהיים און איהר בלייבט ביידע שטעהן אין קאָרידאָר ביי די טרעפ, פאַנגט איהר שוין אָן פיהלען א שנאה צו די געז.

אייך ווילט זיך, ז י א קוש טהאָן. אבער איהר שעהמט זיך פאַר די געז.

און איהר האַלט די האַנט פון אייער געליעבטער אין אייע־

דער און אין הארצען ווינשט איהר, עס זאָל געשעהן א נס, און די גען זאָל זיך אויסלעשען און דער פינסטערער קארידאָר זאָל פער־וואנדעלט ווערען אין א הייל און איהר און זי זאָלען בלייבען אין דער פינסטער, ווי צוויי וואלד־רויבער...

און אביסעלע שפעטער, ווען דאָס מיידעל קומט ארויף צו אייך אין צימער, זייט איהר צופריעדען, די גען לייכט, ס'איז ליכטיג, זי איז יונג און שעהן און איהר קענט זיך זאַט ניט אנקוקען...

אָבער דאָס איז ניט מעהר ווי אַן איבערגאנגס־פעריאָדע. ס'נעהמט ניט לאנג, גאָר ניט לאנג און איהר דערפיהלט, אז די גען איז דאָ איבעריג, לחלוטין איבעריג. און גאָר פלוצלונג קריגט איהר א שטארקע ליעבע צו פינסטערניש. און איהר נעהמט זיך אַן מיט מוטה, הויבט זיך אויף און דרעהט אויס די גען...

איאַ, איהר טהוט אזוי?

זי, געוועהנליך, לאָזט דערביי ארויס א געשריי, וואָס קלינגט ווי א פּראָטעסט אויף אייער חוצפה און ווי א התפעלות צו אייער העלדישקייט.

נאָר ווער הערט זיך דאן צו צו אזעלכע נארישקייטען? פרויען זיינען בעשאפען געוואָרען צו פּראָטעסטירען, אזא טבע האָבען זיי. אנדערש קענען זיי ניט ליעבען. אהן דערויף געהט עס ביי זיי ניט...

— וואָס האָט איהר געטהאָן?

— גאָרנישט! — ענטפערט איהר, און אנשטאָט בעטען פער־צייאונג, נעהמט איהר זי ארום און קושט און קושט, און זי טוליעט זיך שטיל צו אייך אין דער פינסטער. און אייך איז ליכטיג ווי ביי טאָג...

איאַ, ס'איז אזוי?

און אַן אנדערש מאָל זיצט ביי אייך א מיידעל נאָך פון האַל־בען טאָג. איהר זיצט און פּלאַפּלעט פון אַלץ אין דער וועלט, אָבער דער עיקר, וואַרט איהר אויף דער צייט, ווען מ'וועט דארפען אָנ־צינדען די גען, און איהר זייט זיכער, אז איהר וועט עס ניט טהאָן...

צו וואָס?

און אָט קומט שוין ענדליך די נאַכט. אין אייער צימער ווערט

פינסטער, פינסטערער און אין אייער נשמה העל און העלערער.

איהר צינדט טאקי ניט אָן, און זי זאָגט גאָר ניט. איהר פיהלט ביידע גלייך, אַז די געז איז איבעריג, איבעריג ווי ס'איז איבעריג געוועז דאָס ריידען אַ האַלבען טאָג...

און איהר קוקט אויפ'ן געז־רעהר, און איהר טראַכט: ווער דאַרף עס?

איאָ, איהר טראַכט אַזוי?

שלעכט און בּיטער איז מעהר ניט ווען איהר מוזט נאָך אַ לאַנגען פעריאָד פון זיצען אין דער פינסטער אָנצינדען די געז.

איהר פערשילט זיך דאַן דאָס לעבען.

די פערפלוכטע געז האָט דאַן אַ טבע, צו ברענען אַזוי פרעך. אַזוי שניידענד... און דאָ פלאַמט אַ בעקעל ביי אייער געליעבטער. אַ לאָק איז ניט אויפ'ן אָרט, און איהר אַליין זייט אויך דאַן ניט קיין מוסטער פון אָרדנונג...

און איהר שילט דעם ערפינדער פון די געז און איהר קוקט דאַן אויפ'ן געז־רעהר ווי אויף אַ שונא, ווי אויף אַן עלטערען ברו־דער, וואָס זאָגט מוסר ווען ער כאַפּט אייך ביי אַן עברה, ווי אויף אַ שוויגער ווען זי קומט צו אייך אין האָניג־חודש, ווי אויף אַ לענדלאָרד ווען ער שטעקט אריין זיין קאָפּ נאָך דירה־געלט, ווען איהר שפּרייזט אַרום פריי איבער די פּאָעטישע פּאַלאַצען... ווי אויף אַ קאָנדוקטאָר ווען ער בעט „פעיר“, ווען אייערע ביידע הענד ליגען אין די ווייכע הענטלעך פון אייער געליעבטער...

איאָ, איך האָב די ריכטיגע משלים?

איך האָס געז.

פיעלע מאָל שעפּטשע איך אין דער שטיל אַ תפלה: גאָט, גאָט, טהו אַ נס, און די געז זאָל זיך אויסלעשען פון זיך אַליין... זאָל קאַ־ליע ווערען אויף אייביג, אויף אייביג...

נאָר גאָט אַרט עס ניט. דער נס געשעהט ניט...

גאָט איז הפנים אַלט, ווי אַן אויסגעשפּיעלטער שוישפּיעלער, ער קען קיין ליעבהאָבער ראָליע ניט שפּיעלען...

גאָט האָט זיך שוין לאַנג אויסגעלעבט און אויסגעליעבט.

איאָ, איהר זייט מיט מיר איינשטימיג?

אַנטקעגען דעם וואָס איהר זאָגט: געז...

דער ווילדער מענש.

(סצענע).

פערזאנען:

ע ר — אַ יונגערמאַן מיט אַריסטאָקראַטישע מאַניערען.
ז י — אַ יונג שעהן ווייבעל, אַ יאָהר נאָך דער חתונה.
צ י י ט — זונטאג אבענד, שפּעט.

(ער און זי זיינען ערשט געקומען פון געסט. ער ציהט פון זיך אראפּ די קליידער. זי אויך).

ע ר — וואָס האָסטו זיך שוין ווידער אַנגע'ברוגז'ט?
ז י — דו פרעגסט נאָך!
ע ר — אויף מיין וואָרט, איך ווייס ניט!
ז י — געוויס ווייסטו ניט! ווי קומט א ווילדער מענש ווי דו צו וויסען!
ע ר — וואָס האָב איך אַזוינס געטהאָן?
זי — דו מאכסט זיך נאָך ווי גע'פּגר'ט. דו ווייסט שוין גוט!
ע ר — אז איך שווער דיר, אז איך ווייס ניט!
ז י — (פּלאצט אויס). איך וועל שוין מעהר מיט דיר אין ער־נעץ ניט געהן!
ע ר — וואָס איז אַזוינס?
ז י — דו ווייסט זיך ניט ווי צו האַלטען. דו ביזט א ווילדער מענש, אָט וואָס!
ע ר — (לאכט). איך א ווילדער?!
ז י — א ווילדער און ניט קיין מאַדערנער... איך שעהם זיך פראָסט פאר לייטען. וואס וועלען לייט זאָגען?

ע ר — אבער זאג שוין אמאל וואס האב איך געזינדיגט אזוינס?...

ז י — און אז איך וועל דיר זאגן, וועט דען העלפן? א דיי־קאר בלייבט א דיקאר... דו ווייסט זיך ניט ווי צו האלטן ווי א מאדערנער מענש דארף זיך האלטן.

ע ר — אבער אויף מיין ווארט, יעטא, איך הויב ניט אן צו וויסן וואס דו ווילסט פון מיר.

ז י — געוויס ווייסטו ניט!

ע ר — אבער...

ז י — איך וויל גאר ניט הערן! איך האב פיינט די שטור־קעס... ס'איז א חרפה פאר לייטן... וואס וועלן מענשן זאגן?... מיר זיינען ערצויגען געווארן ערגעץ אין א וואלד, וועלן זיי זאגן. גאר ניט געלעזען...

ע ר — אבער, יעטא טהייערע, זאג שוין אמאל וואס דו ווילסט... גענוג דיר שוין ציהען די עצמות... איך שווער דיר, אז איך פיהל זיך ריין ווי א קינד...

ז י — אט דאס איז גאר ערגער... ווען דו וואלסט געוואוסט וואלט געווען בעסער... דאס איז אבער די מעשה, אז דו ווייסט ניט... דו בענעהסט זיך ווי א מוזשיק, ווי א חאם און דו ווייסט ניט!

ע ר — יעטא, איך וועל מעהר ניט הערן. אדער זאג וואס דו ווילסט, אדער שווייג!

ז י — (וויינענדיג). איך וועל דיר שוין זאגן... ווען מיר זיי־נען געווען ביי די ריינעסעס, האסטו זיך איינגעבויגען — — —

ע ר — נו?...

ז י — און האסט זיך אנגעשפארט אויף מיין אקסעל... דאס איז מיאוס, ניט ציוויליזירט! א מאדערנער מאן טהוט ניט אזוי!

ע ר — דאס גאר!

ז י — איך פרעג דיר, וועלכער ציוויליזירטער מענש בענעהט זיך מיט אן אייגענער ווייב אזוי אין געזעלשאפט!

ע ר — (לאכט).

ז י — און אויב דאס איז דיר נאך ווייניג... האסטו, ווען מיר

זיינען געווען ביי די ראָזענפעלדס מיך אָנגערופען „ליובאַ“... אלע האָבען געהערט... איך האָב זיך ניט געהאט אוואו אהינצוטהאָן פון בושה... (אין כעס), איך בין א מאָדערנע פרוי דאַרפסטו וויסען, ניט קיין יאַכנע! איך ווייס ווי זיך צו האלטען אין א געזעלשאַפט. א מאָדערנער מאָן דאַרף איבערהויפּט ניט היטען די פרוי, און דו לאָזט דאָך מיך ניט אָפּ פון אויג. נאָר דו זיצסט לעבען מיר... אין א מאָדערנע געזעלשאַפט פיהרט מען זיך אנדערש! א מאָן איז קאַלט צו זיין אייגענער פרוי. אָט וואָס!...

(וויינט מיט ביטערע טרעהרען).

אויף צו להכעיס.

(מאָנאָלאָג פון א פאָעטישען בחור).

גאָט מיינער! אוואו כאפּט מען א ירושה, וואו געפינט מען א מציאה אָדער ווי קריגט מען עטליכע דאָלער?

ווען איך כאפּ א ירושה, געפין א מציאה, אָדער קריג פּתם עטליכע דאָלער — דער עיקר אבי איך האָב נאָר געלט — דאן וואָלט איך פערווירקליכט איינעם פון מיינע שעהנסטע חלומות.

שטעלט זיך נאָר פאָר ווי שעהן דאָס וואָלט געווען! איך פער־לאָז מיין קליינעם צימער דאָן־טאָון, און נעהם זיך א גאנצע דירה אין איינעם פון די שעהנסטע געגענדען פון שטאָדט. מיט א סאָד הינטער׳ן הויז, בוימער אין פענסטער, א פּארק ביי דער זייט א. אז. וו.

די צימערן פערפּוץ איך פּונקט ווי אויף 5־טע עוועניו, מיט פּלאָש, סאמעט, זייד, שעהנסטע מעבעל, און שפּיגלען, און טייל זיי איין אזוי:

א שלאָף־צימער פאר זיך מיט איין שעהנער, גרויסער הויכער בעט, מיט ווייסע זיידענע קישענס, מיט א פּלושענעם טעפּיך אונ־טער די פיס מיט בלויע ווענט און וואזאנעס, א וואלד מיט וואַ־זאנעס.

און נאָך א שלאָף־צימער פאר זיך אויך אזוי רייך פערפּוצט. און נאָך א דריטע שלאָף־צימער אויך אזוי רייך פערפּוצט.

איין צימער מאך איך פאר א ביבליאָטעק אויף ביכער, איי־נעם פאר א גאסט־צימער, און די איבריגע צימערן פערפּוץ איך אזוי מיט גרויסע שפּיגלען און לאָז זיי שטעהן ליידיג.

און איך לעב זיך אזוי רוהיג, שטיל, איינפאך און דער **עיקר** אליין.

צו וואס, פרעגט איהר, דארף איך אזוי פיעל שלאף־צימערן, אויב איך דענק קיינמאל ניט חתונה האבען?

טא הערט זשע, אט דא טאקע קומען די סאמע געדיכטע.

איהר פערשטעהט, איך וויל לעבען אליין, ס'הייסט **ניט חתונה** האבען, און דער עיקר וויל איך נעהמען נקמה אן די פרויען...

געוועהנליך, וועלען דאך צו אזא רייכען בחור מיידלעך קלאפען אין טהיר יעדע שטונדע פון טאג, און איך שטעל זיך פאר א שמועס, וועלכען איך וועל האבען מיט יעדער איינער פון זיי אין מיין דירה.

ז י : איהר האט זעהר פיינע צימערן מר. רייכמאן.

א י ך (קאלט ווי אייז): געוויס מיט קליינקאפ!

ז י : אייך לעבט זיך דא, ווי ס'ווייזט אויס, ווי אין גן־עדן?

א י ך (קאלט ווי א פיש): א דאנק צום אייביגען, מיר פעהלט גאר ניט...

ז י (צופינטעלדיג מיט אן אויגעל): שייך זאגען גאר ניט? און...

א י ך (מאך זיך טויב ווי די וואנט): וואס מיינט איהר מיט דעם?

ז י (צוגיסענדיג זיך אין איין גרויסען שמייכעל): עט, איהר מאכט זיך ניט וויסענדיג, איהר ווייסט דען ניט? — א...

א י ך (רוהיג ווי א פאליסמאן): איהר מיינט אודאי א פרוי?

ז י (פרעהליך): און אז ניט האט איהר גלייך ניט געוואוסט וואס מען מיינט!...

א י ך (שטאלץ ווי א לענדלארד ביי מאהנען דירה געלד): וועמען קריכט עס אין קאפ!

ז י : ערנסט גערעדט, מיסטער רייכמאן, איהר מאכט דאך

איצט אזא פיינעם לעבען, זייט קיין עין הרע ניט רייך, ווארום זאלט איהר טאקע ניט חתונה האבען?

א י ך (אויטאריטעטיש ווי א ריכטער): ווייל איך וויל ניט!...

ז י (קאקעטיש): וואס הייסט איהר ווילט ניט? איהר ווילט הייסט עס איבערמאכען די וועלט?

א י ך (שטרענג ווי א גענעראל): אזוי וויל איך!

ז י (שוין מיט רוגזה): און צו וואס דארפט איהר איינער אליין אזוי פיעל צימערן, זיך צו שלאגען קאפ אן וואנט?

א י ך (מיט די קלוגשאפט פון א פראפעסאר): אלץ בעסער ווי א פרוי זאל זיך שלאגען קאפ אין קישען אויף מיין רעכנונג...

ז י (אפענהערציג): זאגט אליין, מר. רייכמאן, ווי איז דאס א מענש אזוי עגאאיסטיש, אלץ נאר פ א ר ז י ך, נאר פ א ר ז י ך?...

א י ך (אויך אפענהערציג): איך וויל אייך ערקלערען, טהייערע מיינע, איך אנערקען ניט קיין הייראטה, איך דארף פרויען־ליעבע אויף כפרות. פאמיליען־לעבען איז פאר מיר בלויז א פראזע...

ז י: אי, אי, אי! וואס רעדט איהר?

א י ך (אלץ אזוי אפענהערציג): און די סך צימערן, מיט די סך שפיגלען, מיט דעם רייכטהום האב איך בלויז גענומען אייך פרויען אויף צו להכעיס, אייך אויף צו פוקעניש, אייך אויף צו פלאצעניש, אייך אויף... א. אז. וו.

און שטעלט זיך פאר וואס פאר א מינעם זיי וועלען דאן מאכען — ס'איז דאך ווערט די גאנצע גאלד פון דער וועלט, איהר פערשטעהט?

טאטע פאטער! אוואו קריגט מען עטליכע דאלער!

דער „מאַן" און דאָס „ווייב".

(אַ זומערדיגע מעשה'לע מיט אַ מוסר־השכל).

אַז אינטעליגענטער מענש טאָר זיך ניט איילען צו ציהען שלי־סע און מאכען בעשולדיגונגען. דאָס איז דער מוסר השכל פון מיין היינטיגער מעשה און אָט איז די מעשה גופא.

איך בין האלב געזעסען אדער גאנץ געלעגען אויפ'ן גראָז אין בראָנקס־פארק.

ס'איז געווען פארנאכט.

די נאכט האָט זיך, ווי דער שטייגער איז פון אלע זומער־נעכט, אראָפּגעלאָזט אויפ'ן פארק, שטיל, ריין און שמעקעדיג.

איך בין געלעגען און געטראכט, נאָר מעהרער, געזוכט א טהעמא פאר א וויציג זומער־מעשה'לע...

פלוצלונג דערהער איך עפּעס א ריהרען זיך צווישען די בוי־מער, א שארשקען אויפ'ן גראָז ניט ווייט פון מיין לאַגער.

מען מאכט זיך פּלאַץ, מען צוזעצט זיך.

און עס פערפיהרט זיך א געשפּרעך.

אודאי, א פערליעבט פּארעל, קלעהר איך זיך — און געוויס װעלען זיי באלד אָנפאנגען זיך קריגען און נאָכהער קושען — און עס װעט שוין זיין שטאָף פאר א מעשה. ס'איז אפילו ניט שעהן אונטערצוהערען זיך. נאָר ערשטענס, איז דאָס ניט ביי א שליסעל־לאָך פון א טהיר — נאָר אין א פארק — אַן עפענטליכע אינסטי־טוציע... און צווייטענס, אַז מען דאַרף א טהעמא פאר א זומער־מעשה — טהוט מען אלץ אין דער וועלט...

אלזאָ מאַך איך זיך „טויט," שפּיץ אַז די אויערען און הער זיך צו.

— מיין מאן איז נעכטען אוועקגעפאָהרען אין די קאונטרי — האָט האָט א דינע סאָפּראַנאָ שטימע.

גוט ווי די וועלט! — גיט עס מיר שיער ניט א הויב פון ארט — די ריכטיגע שטאָף. אודאי א יונג ווייבעל מיט א באָרדער, א געליעבטען אָדער א נעקסט־דאָריגען — אהא!

— היינט אין דער פריה, א זייגער צעהן. ווען דו ווילסט קענסטו געהן צו מיר היינט שלאָפען...

אי, אי, אי! — טראַכט איך זיך, — אָט דאָס זיינען היינטיגע פרויען... דער מאַן האָט נאָך ניט אוספּייעט צו פערמאַכען די טהיר הינטער זיך, אַפּשאַקלען, דאָרטען אין קאונטרי, די שטאָדטישע שטויב, און זי, זיין ווייבעל, פערבעט שוין צו זיך אין הויז א צוויי־טען! און אזוי אָפען, אזוי פרעך — סקאַנדאַליעז!...

דער מאַן איז געווים ניט אוועק פאַר פּלעזשור — טראַכט איך זיך ווייטער — א מאַן געהט ניט פאַר פּלעזשור און לאָזט א ווייב אין דער היים... און דער עיקר א ווייב דערלאָזט ניט צו אזעלכע זאכען... מן הסתם האָט דער מאַן עפּעס „א מאַטש" אויף קאַנסאָמפּ־שאָן אָדער אויף עפּעס אַן אנדער שעהנער זאַך... אַן אַפּרייטאַר נע־ביך...

— אָלל־רייט, — האָב איך דער גראָבליכערם שטימע ענט־פערט — איך וועל געהן צו דיר שלאָפען... ס'איז מיר טאַקע אומע־דיג אליין...

בלויז פון אומעטיגקייט ווענען? מען דאַרף איהם נאָך בע־טען!... א קליינינקייט, א יונג ווייבעל און דערצו נאָך מסתם ניט קיין מיאוס'ע, לאָדעט איין און וואָרום ניט געהען?

א פּאַוזע. איך בין משער, אז מן הסתם קושען זיי זיך דאָר־טען.

— ווי לאַנג דענקסט דאָרטען דיינער צו שטעהען? — האָט איך ווי עס פרעגט די גראָבליכע שטימע.

— אויף ווי לאַנג פרעגסטו? — ענטפערט די סאָפּראַנאָ שטי־מע — אויף א פּאָר מאָנאַטען זיכער... וואָס האָט ער זיך וואָס צו איילען? קיין ארבייט איז אלץ איינס ניטאָ... דער סיזאָן ביי העטס פאַנגט זיך אָן ערשט אין דריי מאָנאַטען ארום. און דערצו

איז ער ניט ביים פולען געזונד... ער האט זיך פערקעלטעט און הוסט...

איך פערשטעה אן עסק. ס'איז פונקט ווי איך האב געטראכט! גיב איך זיך א קאמפלימענט.

— און דו ווערסט גאר היינטיגען סיזאן ניט פאהרען אין דער קאונטרי? — הער איך דער גרעבליכער שטימעס פראגע.

— מיר איז דא אויך גוט... און אויב איך וועל פאהרען, איז ערשט העט שפעטער אין אויגוסט... דערווייל איז נאך דא ביי מיר ארבייט...

א שעהנע ארבייט — קלעהר איך זיך — זעהר א שעהנע אר־ בייט! נעהמען צו זיך פרעמדע מאנסביל, ווען דער מאן איז אוועק אין קאונטרי פערבעסערן זיין געזונט!... אך, ווי די פרויען זיינען דאס געפאלען!

דערווייל איז שוין געווארען שפעטליך, און איך האב בעשלא־ סען צו פאהרען אהיים.

איך האב געמוזט פארבייגעהען דאס זינדיגע פארעל.

און טרעפט וואס איך האב דערזעהען?

איהר טראכט אודאי ווער ווייסט וואס? אייער שמוציגע פאנטאזיע ארבייט. אבער, ווי איהר וועט באלד הערען, איז דאס אומזיסט.

איך האב געטראפען, צוויי מיידלאך זיצענדיג שטייף איינע לעבען דער צווייטער.

מיר איז אלץ קלאהר געווארען.

דער „ער" וואס איז אוועק אין קאונטרי דאס איז מסתם א חבר'טע צום צימער צו איינער פון די דאזיגע מיידלעך.

און תיכף האב איך זיך דערמאהנט, אז א סך מיידלאך חבר'־ טעס פיהרען זיך אזוי, זיי שפיעלען אין „מאן" און „ווייב"...

און איך האב בעשלאסען מהיום והלאה, פון היינט אן און ווייי־ טער הייסט עס, זיין פארזיכטיג מיט בעשולדיגונגען אויף דער מענשהייט.

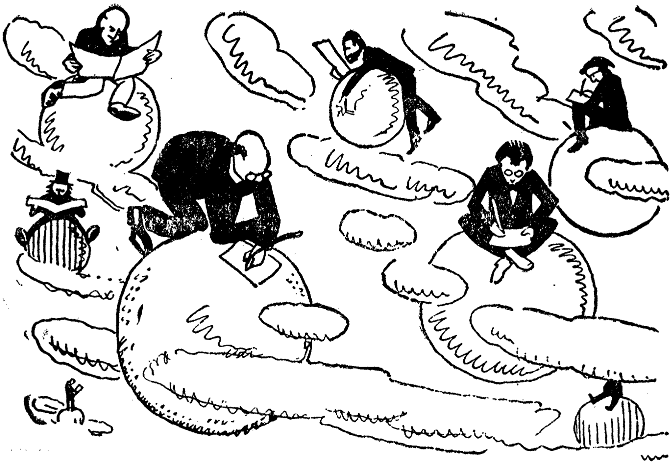

ארום דער אייביגקייט

גוואלד, ווי ווערט מען א שווערער שרייבער!

גאָט האָט מיך געבענשט מיט אביסעל הומאָר, מיט א טבע צו שרייבען לייכט, אזוי אז מענשען זאָלען עס קענען איבערלעזען און הנאה האָבען.

איז דאָך גוט, האָ? — טויג דאָס ערשט ניט!

ווייל מען דערפאַר אבער קיין געלד ניט צאָהלען.

די רעדאַקטערע זאָגען: טאַקע פיין, טאַקע לייכט, טאַקע וויציג — אָבער... דאָך קיין פיעל געלד קען מען דערפאַר ניט צאָהלען... ווייל, די גרויסע געלדער, די שווערע געלדער קומט די בערען, די שווערע שרייבער...

אלזא, בין איך אויף צרות.

און בלייב איך אליין אין הויז אין די דונקעלע פאַרנאַכטען און הויב אָן, ווי מיין שטייגער איז, טראַכטען וועגען א תכלית. זוך איך פלענער, טראַכט איך וועגען מיטלען, נישטער איך און וויל זיך דערגרונטעווען דעם טיעפען סוד: ווי ווערט מען עס א שווערער שרייבער?...

פּרוביר איך אזא פּלאַן: כ'זעץ זיך שרייבען א פעליעטאָן. לעג איך זיך אָן מיט אלע מיינע כוחות אויף דער פעדער... ברעכען זיך די פעדערם ווי ציין־העלצלאָך, בייט איך אלע מאָל נייע און לעג זיך נאָך שטאַרקער אָן.

הייס איך מיין ליעבסטער זי זאָל זיך אויף מיר אָנלעהנען. פאָלגט זי מיך, לעהנט זי זיך אָן — און איך לייד יסורי־גיהנום.

בינד איך אָן אויףביידע הענד צו פרעס־אייזען, אויב שווערטע זאָל זיין שווער!...

פערבינד איך דעם קאָפּ מיט א וואָלענע זאַק, דריק איהם איין אזוי, אז טראָפּען שוויים טריפען פון שטערען איבער'ן מאַנוסקריפּט

פרוביר איך נאך פיעל מיטלען און ווען איך בין פערטיג מיט דעם
ארטיקעל, ברענג איך איהם צו דעם רעדאקטאר און זאג:

— היינט האב איך, הערר רעדאקטאר, פאר אייך, א שווערען
ארטיקעל. א מוח־שפאלטענדען ארטיקעל, א שוויסיגען ארטיקעל,
אן ארטיקעל וועלכען קיינער וועט ניט לעזען און אפילו ניט שמע־
קען — און איך פערלאנג אנערקענונג, דאס הייסט — „א רעיון!“

נעהמט דער רעדאקטאר מיין ארטיקעל, כאפט איהם איבער
געשיקט מיט די אויגען און צולאכט זיך ווי א יונג לאשיקעל. דאס
הייסט ביי אייך א שווערער ארטיקעל? ליץ וואס איהר זייט! דאס
לעזט זיך דאך ווי א מזמור, ווי א גוט געשריבען שטיקעל נייעס!
ווי לייכט, ווי פליסענד! זעהר א פיין ארטיקעל! — אבער קיין
ר ע י ו ן קענען מיר אייך ניט געבען.

קעהר איך זיך צוריק א היים אן ענטוישטער, א דערשלאגע־
נער און זעץ זיך ווידער זוכען מיטלען.

זעץ איך זיך שרייבען אן ארטיקעל און איך לעג אין איהם אריין
מיין גאנצען שווערען וויסען: רעד איך דארטען פון פסיכאלאגיע,
הידראפאביע, סטראטעגיקע, פראטאקאל, קאפיטאליזם, נאציאנא־
ליזם און מיליטאריזם... שרייב איך וועגען אינטערנאציאנאל, גע־
שיכטליכען מאמענט, עלעמענטארע לעבענסרעכטע, פראלעטאריאט,
אינדיווידואליזם און שפאלטונגען... רעד איך וועגען סאלידארי־
טעט, צאריזם, שאוויניזם, נאציאנאלע עקסיסטענץ און קולטורעלע
נסיסה... שטעל איך צום שלום אריין א גאנצען צעטעל מיט ציפער
ארויסגענומען ווי עס שטעהט און געהט פון אלטען רעפארט וועגען
שניידער־פאך, טראג עס אוועק צום רעדאקטאר און רוף זיך אן:

— איצט פאני רעדאקטאר האט איהר אן ארטיקעל פון אר־
טיקעל לאנד, שווער וואס שווער קען געבען, ממש א שטיין... פול
מיט וויסענשאפט! — און איך וויל אנערקענונג, ד. ה. — א
ר ע י ו ן!

לעזט דער רעדאקטאר ווידער איבער מיין ארטיקעל און צור־
לאכט זיך איבער דער גאנצער רעדאקציע.

— אוי זייט איהר א ליץ! דאס איז א גאנץ פיינע פאראדיע
אויף די אלע שווערע ארטיקלען וואס ווערען געדרוקט אין די צייי־

טונגען! — אבער זאָנסט איז דאָך דאָס א חיות צו לעזען אזוי לייכט, אזוי גרינג — מיט איין וואָרט: פּוך!

— אלזאָ... — שטאמעל איך — און וואָס איז מכח אנער־קענונג, ד. ה. אַ ר ע י ז?

ווערט דער רעדאַקטאָר ערנסט ווי א טעלעפאָן דירעקטאָרי.

— איך, זאָגט ער, וועל דעם ארטיקעל אייך אָפּדרוקען מיט דעם גרעסטען פּלעזשור, מיט'ן גרעסטען פערגעניגען... אָבער קיין ר ע י ז קענט איהר ניט קריגען... ס'איז שלעכטע צייטען, מיין ליעבער פריינד, מען קען קיין גרויסע פרייזען ניט צאָהלען און די גרויסע געלדער, ווי שווערע געלדער, נעהמען אוועק די בערען, די שווערע שרייבער...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

און בלייב איך ווידער אליין אין הויז, אין די דונקעלע פאַר־נאכטען, און הויב אָן ווי מיין שטייגער איז ווידער טראכטען וועגען א תכלית, שיק איך אזא תפלה צו גאָט: רבונו של עולם, זיי א מאָן! ענטדעק מיר דעם סוד ווי ווערט מען א שווערער שרייבער כדי איך זאָל קענען מאכען אָן אנשטענדיג לעבען!...

דער אינטעליגענטער זעלבסט מערדער

(א פסיכאלאגישער ראמאן אין 4 טייל מיט אן עפילאג).

ערשטער טייל.

ער נעהמט אוואנע.

און ער האט בעשלאסען צו נעהמען זיך דאס לעבען. עס איז איהם מיאוס געווארען דאס ארומשלעפען זיך אומזיסט; ער איז א בחור אין די יאהרען, ארבייטען איז ער פויל, קיין לאמבראזא קען ער ניט ווערען, קיין אנדרעיעוו אויך ניט. געפרואווט אפילו צו שרייבען א דראמא — נאר ס'געהט ניט. דאס לעבען איז גאר ניט. עס איז ווינטער, די נעכט זיינען לאנגע... און ער האט זיך גענומען צוגרייטען: דאס ערשטע, וואס עס איז איהם איינגעפאלען איז — געהען נעהמען א וואנע: — זאל ער אוועק פון דער וועלט א ריינער; ער געדענקט שוין ניט די צייט, ווען ער האט געהאט אויף זיין לייב אביסעל וואסער... נאכ'ן טויט וועט מען געווים זיין קערפער ארומקוקען, און — זאלען זיי זעהען, אז ער איז אן אינטעליגענט און ווייס פון עסטעטיק... זיצענדיג אין וואנע האט ער זיך דערפיהלט אזוי ווי ניי געבארען. ער האט זיך גוט אויסגעזייפט, גענעבען אויף טרונק־געלד דעם באד־גוי.

אה, ווען דער באד־גוי ווייס ביי וועמען ער נעהמט איצט א ניקעל!

צווייטער טייל.

ער ישוב'ט זיך און שרייבט א בריעף אין רעדאקציע.

קומענדיג פון באד האט ער זיך גענומען ישוב'ען, וואס פאר א צעטעל ער זאל איבערלאזען... (מ'קען דאך ניט שטארבען גלאט

אזוי...) א ליעבעס-בריעף, גלאט א בריעף, אדער?... און עס פאלט איהם איין צו שיקען א בריעף אין רעדאקציע — דאס איז מעהר אינטעליגענט. די רעדאקציע וועט געוויס מאכען פון דעם א טומעל און מ'וועט פון איהם ריידען...

דער בריעף האט זיך געלעזען אזוי:

„ווערטהער הערר רעדאקטאר!

איך לעז אייער צייטונג פון דעם ערשטען טאג, זייט איך האב אנגעהויבען זוכען ארבייט... ווען איהר וועט קריגען דיעזען בריעף, וועט איהר שוין האבען מיט איין לעזער וועניגער... די אורזאכען, וואס האבען מיך געבראכט דערצו זיינען זעהר טיעפע... די מענש־הייט, זי געהט ניט, ווי מ'דארף... דער נארד־פאל איז נאך אלץ א סוד... נאריש! נאריש! צו וואס לעבען??? בלייבט געזונט! איך ווינש אייך א גוטען סוף...

אייער שטענדיגער לעזער..."

ווען ער האט בריעף נאכאמאל איבערגעשריבען אויף ריין, (מ'וועט דאך עס דרוקען...) האט ער איהם ארונטערגעטראגען און אריינגעווארפען אין בריעף־קאסטען.

אה, ווען מענשען וואלטען געוואוסט, וואס פאר א טראגעדיע דא גרייט זיך!...

דריטער טייל.

ער עסט א סטייק.

אריינווארפענדיג דעם בריעף, האט ער זיך דערמאנט, אז ער האט נאך היינט ניט געגעסען. מ'דארף אפעסען. — זאל די וועלט ניט זאגען, אז ער האט זיך גענומען דאס לעבען צוליעב הונגער. ער קומט אין א רעסטאראנט, בעשטעלט א סטייק. עסענדיג (גראד האט ער היינט א גוטען אפעטיט), דענקט ער וועגען מארגען, וועגען טומעל, וועגען זיין בריעף, וועגען די קולות פון זיין בעל־הבית'טע. (ער איז איהר שולדיג פאר צוויי מאנאטען דירה־געלד).

אה! ווען דער קעלנער וואלט דאס געוואוסט.

פיערטער טייל.

ער בעקוקט די פאטאגראפיעס און גרייט צו די לעצטע מינוטען.

אריינקומענדיג פון רעסטאראנט, פערשליסט ער די טהיר, און דערמאנט זיך באלד אן די פאטאגראפיעס. וואס הייסט, מ'וועט דאך געוויס דארפען זיין בילד אין צייטונג!... ער נעהמט ארויס א גאנצען פעקעל מיט פאטאגראפיעס און בעטראכט זיי: וועלכע פון זיי וועט מען אריינשטעלען? וועלכע איז מעהר פאסיג? אט אויף דער זיצט ער ווי א פילאסאף, א פוס אויף א פוס מיט א סיגא־רעט, (עס ווילט זיך גלויבען, אז אזא מאן קען בעגעהן זעלבסט־מארד...) און אט אויף דער קוקט ער אויס אינגער. און דא זיצט ער גאר מיט א מיידעל. און צום סוף בלייבט ביי איהם צו לאזען אלע, זאלען זיי אליין קלייבען! פילייכט וועלען זיי גאר נעהמען אלע פאזעס, וועט זיין נאך בעסער... נאכדעם געהט ער צו צום שפיעגעל און פערקעמט זיך. ער פיהלט זיך אביסעלע מיעד. ער לעגט זיך צו אויפ'ן בעטעל. עס איז נאך אביסעל צייט. מ'דארף אביסעלע דענקען... ער ווערט איינדרימעלט...

אה, ווען מענשען ווייסען וואס ער טהוט איצט!...

עפילאג.

אויפכאפענדיג זיך אויף מארגען גאנץ פריה, דערמאנט ער זיך, וואס ער האט נעכטען בעשלאסען... איי, איי! פערשלאפען... דאס הייסט אביסעל א שלאף! שוין לאנג אזוי געשמאק ניט געשלאפען... דאס מוז זיין הפנים פון דער וואנע און סטייק...

נאר באלד דערמאנט ער זיך אויף זיין בריעף אין רעדאקציע... שוין געוויס אבגעדרוקט, און ער לאזט זיך לויפען קויפען א צייטונג...

די מתנה...

(סצענע).

ווען איך בין איינמאל געקומען אין דער רעדאקציע פון דער צייטונג וואו איך ארבייט, זאגט צו מיר דער אפיס־באי:

— א פרוי און א יונגערמאן זיינען דא ניט לאנג געווען און האבען אויף אייך געפרעגט.

— אזוי? אויף מיר געפרעגט? א פרוי און א יונגערמאן? ווער זיינען זיי? — זאג איך ארום מיט ניט ווייניג גדלות.

— איך ווייס ניט — ענטפערט מיר דער אפיס־באי. — זיי האבען געפרעגט: אוואו איז דער מאן וואס שטעלט אריין די ווי־ציגע שטיקלאך ביי אייך אין פייפער? — מיר דארפען איהם נויטיג זעהן!

— און וואס האסטו זיי געזאגט? — פרעג איך דעם אפיס־באי.

— אז זיי זאלען קומען אביסעל שפעטער וועט דא זיין דער מאן פון די שטיקלאך — לאכט דער אפיס־באי.

איך האב זיך געזעצט ביי מיין שרייב־טיש. גאר שרייבען האב איך שוין ניט געקענט.

— ווער קענען עס זיין די פרוי און דער מאן, וואס דארפען מיך אזוי נויטיג?

און מיין הומאריסטישע פאנטאזיע האט זיך צושפיעלט ווי א קאטערינקע.

— די פרוי און דער מאן מוזען געוויס זיין מיינע פערעהרער, איינע פון די צעהנדליגע טויזענדע פאטריאטען מיינע, וועלכע לע־זען מיינע מעשיות און האבען הנאה.

— און געוויס — האב איך ווייטער פאנטאזירט — זיינען

זיי געקומען מיר אויסדריקען א דאנק פאר מיין לעצטער, זעהר געלונגענער הומאָרעסקע.

— און אפשר — האב איך ווייטער געשפּינט — זיינען זיי ניט געקומען מיט ליידיגען, אפשר ווילען זיי מיר אונטערטראָגען א מתנה, אפשר א פאנטיין־פּען, אפשר א שעהן שטעקעלע מיט א זיל־בערנעם קעפּעל, אוי א שטעקעלע!

און ביי די דאָזיגע געדאנקען ווערט מיר אויפ'ן הארצען אזוי ווייך פונקט, ווי מען וואָלט דאָרט אויסגעבויט מיט א פּאָר גרויסע אייראָפּעאישע קישענס.

און איך בין צופריעדען, גליקליך. א קלייניגקייט, איך קום אין אזעלכע גאָלדענע בעציהונגען מיט א וועלט אינטעליגענטע, גוטע לעזער און פערעהרער, וואס ווילען דיך אָנקוקען יעדען טאָג... און דו ווייסט פאר וועמען דו שוויצט און פאר וואס די שוויצט?

און איך קען זיך ניט איינהאלטען און געה ווידער צו צום אָפּיס־באָי.

— זאָג מיר נאָר, אייבי, האָבען זיי עפּעס געהאט אין האנד?

— ווער? — פרעגט מיך דער אָפּיס־באָי.

— די לייטע, מיין איך. די וואס האָבען מיך געוואָלט זעהן.— האסטו ניט באמערקט א קעסטעלע, א שטעקעלע אדער עפּעס וואס אנדערש?

— דוכט זיך, אז יא — קראצט זיך אייבי אין קאָפּ — די פרוי איז געווען אנגעטאָן אין א שאָל און אונטערען שאָל האט זי עפּעס געהאלטען. וואס, ווייס איך ניט...

איך האב זיך אומגעקעהרט צום שרייבטיש א צופריעדענער.

— נו, געוויס א מתנה, ווי דען זשע אנדערש? וואס דען וועט א פרוי האלטען אונטער'ן שאָל, ווען זי געהט אין א רעדאקציע אָנ־קוקען איהר ליעבלינג, דעם שרייבער?!

— אָט זיינען די לייטע! — האט אויסגערופען דער אָפּיס־באָי.

פאר מיר איז געשטאַנען א יונג ווייבעל, מיט א היימישער טוך אריבער די אקסלען, בעז ווי א קאַזאק, מיט א היבש ביסעל שוים אויף די ליפּען, און אביסעל ווייטער פון איהר א יונגערמאן, א דערשלאָגענער, מיט א ציטריג בערדעל...

— וואָס ווילט איהר — האָב איך זיך צו זיי געווענדעט.
— איהר זייט עס דער מאַן וואָס שטעלט אריין די וויציגע שטיקלאַך אין פּייפּער? — האָט מיך שטרענג געפרעגט די ווייבעל.
— יעס מעם! — האָב איך געענטפערט שטאָלץ.
— טאַ מעג טאַקע אויף אייך קומען אַ בראָך! — האָט זי אויסגעשאָסען ווי אַ פּייער־קרעקער — איהר האָט געהערט אַן אומ־גליק, אַ שאַרלאַטאַנסטוואָ, אַ ראַזבאַי, אַ מאַן קען מיך ניט און ווייס מיך ניט און שטעלט מיך אריין אין די פּייפּערס? איך פרעג אייך: וואָס האָט איהר צו מיר?
— איך צו אייך? — רוף איך זיך אַן — זאָל איך עס האָבען צו מיין רעדאַקטאָר, זאָל איך עס האָבען צו ווילהעלם'ן.
— טאַ פאַר וואָס זידעלט איהר מיך, פאַר וואָס שטעלט איהר מיך אריין אין פּייפּער! איהר מיינט, אַז מיר וועלען אייך שוויי־גען!
— טאַקע וואָס האָט איהר צו מיין אידענע? — האָט זיך דער יונגערמאַן ביי מיר געבעטען רחמים.
— איך אייך אין די פּייפּערס? — האָב איך זיך בעמיהט ניט צו ווערען אין כעס. — ערשטענס, מיין ליעבע אידענע, קען איך אייך גאַרניט.... און צווייטענס, שטעל איך ניט אריין אין די פּיי־פּערס נאָר איך שרייב!
— שרייב שמייב — איין שוואַרץ יאָהר! — האָט זי זיך פערקרימט — איך וויים בלויז, אַז איהר האָט מיך בעלעדיגט און איך טאָר אייך ניט שווייגען!
— פּליעז, — האָב איך זיך אָנגערופען ווייך ווי איך האָב נאָר געקענט — איך פערשטעה אייך ניט... ערקלעהרט מיר וואָס איהר ווילט!
— שור, פערשטעהט איהר ניט וואָס איך רעד! איהר פער־שטעהט נאָר אריינצושטעלען און דאָט'ס אָלל! מען זעהט גלייך אין אייערע גנב'ישע אויגלאַך, אַז איהר פאַרשטעהט ניט! אַי פער־שטעהט איהר, דער קאָפּ זאָל נאָר ביי אייך אויסדאַרען!
— אָבער ווער זייט איהר? — בין איך שוין ארוים פון גע־דולד.

— איך בין די הויזקיפּעריז פון „קראַסטעוועי". — — — —

— נו איז וואָס?

— שלאָגט ניט איבער! — האָט זי אויף מיר אָנגעשריען — איך האָב ניט ליעב, אַז מען שלאָגט מיך איבער אין מיטען. איהר זייט גאָר געראַטען אין מיין מאַן, ער האָט אויך ליעב אריינשטעקען דעם נאַרישען נאָז אוואו מען דאַרף ניט... איהר האָט נעכטען גע־האַט אַ שטיקעל וועגען אַ הויזקיפּעריז, וואָס שרייט און שילט, און וואָס איהר קול קלינגט אַף איבער דער גאַנצער הויז, ווי אַ טויזענד פּונטיגער גלאָק?

— יעס.

— אַהאַ! וואָס האָב איך דיר געזאָגט! — האָט זי זיך געווענ־דעט צו איהר מאַן.

— אָבער פון וואַנען ווייסט איהר, אַז מיט דער הויזקיפּעריז מיין איך אייך? — האָב איך געלאַכט.

— איהר לאַכט נאָר ניט, איהר וועט לאַכען פון אַנדערע און ניט פון מיר! ס'וועט אייך באַלד פּערגעהען דער געלעכטער אין אַלע זייטען... ווערען זשע קענט איהר מיינען, אַז ניט מיר!

— איהר זייט דען די איינציגע הויזקיפּעריז אין ניו־יאָרק? — האָב איך גע'טענה'ט.

— ווערען ווילט איהר פּאַררעדען די צייהן — האָט זי זיך צושריען — איהר שייווט זיך ביי יאַסעל־פּסח דעם באַרבער?

— יע! — האָב איך געענטפערט. און זיך אָביסעל אַ רוק גע־טהאָן אויפ'ן טשער.

— וואוין איך טאַקע „דזשאַסט" אַנטקעגען יאָסעל־פּסח'ן. און דער גראָסערי־מאַן האָט מיר געזאָגט: אַז אַזוי ווי איהר שייווט זיך דאָרטען, בין איך עס די הויזקיפּעריז פון „קראַסטעוועי" פון אייער נעכטיגען שטיקעל!

— נאַרישע אידענע, וואָס איהר זייט, — האָב איך געפּרובט ערקלעהרען — נו, און אַז איך שייוו זיך ביי יאָסעל־פּסח דעם באַרבער, איז דאַרום איז וואָס? ווי קומט די ציעג אויפ'ן בוידים?

— איהר פּערדעדט מיר נאָר ניט די צייהן! — האָט זי גע־וואָלדעוועט — איך קען שוין די חברה, איהר מוזט אודאי דעם

„לענדלער" אויף פאררעדען די צייהן אנשטאט געבען רענט! נאר ברעכט דעם קאפ מיט'ן לענדלער צוזאמען, איך וויל אייך בלויז פרעגען: וואס האט איהר צו מיר? וואס האט איהר צו מיר, וואס איהר שילט מיך אין די פייפערס? און אז איך שריי, איז וואס געהט עס אייך אן?

— מאדנע אידענע — — — האב איך געוואלט עפעס זאגען.

— שאראפ! — האט זי אויף מיר א טופע געטהאן — איך וויל פון גארנישט וויסען! איהר ענטפערט מיר בלויז, וואס איהר האט צו מיר, וואס מיינט איהר, איהר האט דא געטראפען א יאכנע! איך וועל אייך ניט שווייגען! איהר הערט?!

— מאדנע אידענע...

— שאראפ! — האט זי א שטארקערען טופע געטהאן און ארויסכאפענדיג פון אונטער'ן שאל א פעיל מיט א בראש, אדער א קאטשאלקע, אדער א פעטענט־שלאס אדער אלע זאכען צוזאמען, האט זי מיר עס געווארפען אין קאפ.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ווען איך בין אין צוויי וואכען ארום ארויס פון האספיטאל, האב איך זיך געגעבען דעם ווארט, כ'מיין דריי ווערטער: ערש־טענס, ניט דערמאהנען מעהר אין מיינע מעשיות קיין הויזקיפעריןפון „קראסטעוועי" און אפילו סתם א הויזקיפערין.

צווייטענס: ניט טרוימען מעהר וועגען קריגען כבוד, דאנקען, פאנטיין־פענס, שטעקלאך און בלומען פון אידישע לעזער.

און דריטענס: ניט ווארטען קיינמאל מעהר אין רעדאקציע אויף אימיצען.

ווער וויל קויפען „צעטעלאך"?

(דערצעהלט פון א אידען, וואס מאכט א לעבען פון שרייבען)

אויב איהר זייט אויף אייער לעבען אמאל געווען א קאלעקטאר פון עפעס וואס, למשל: פון אינשורענס, פון א פייפער־ראוד, פון נייה־מאשינען און פון נאך אזעלכע קאלעקטערייען, דארף איך זיין גוט בעקאנט דער טעם פון דער דאזיגער שעהנער מלאכה.

אבער איינס בין איך זיכער, אז א קאלעקטאר פון פעליטאנען שטייגט אלעם אריבער.

אין מיין פראקטיק, אלס קאלעקטאר פון אזעלכעס, האב איך זיך געננוג אנגעזעהען. מען קען, כ'לעבען, גאנצע ביכער אנשרייבען איבער דעם.

נאר איך וויל פאר אייך איבערגעבען איין קאפיטעל פון מיינע ערפאהרונגען מיט איין רעדאקציע בלויז.

ס'איז א רעדאקציע פון א וועכענטליכען זשורנאל, א גאנץ פיינע רעדאקציע! זי פערמאגט א רעדאקטאר, אן אסאסיאיישאן, א פרעזידענט פון אסס'ן, א סעקרעטער פון אסס'ן, א טרעזשורער פון אסס'ן, א בוקקיפערין, א טייפרייטינג מאשין, א טעלעפאן און בערג מיט „רעטוירנס", אלץ אזעלכע זאכען, וועלכע א אידישע ו ו ע כ ע נ ט ל י כ ע צייטונג דארף האבען, אום צו קענען ערשיינען — און מאכען א „דעפיציט..."

און אין דער דאזיגער רעדאקציע איז איינגעפיהרט די סיסטעם פון „צעטלאך".

דאס ווערט געמאכט אזוי: ווען איהר, למשל, דרוקט דארט

אַב אַ ליעד, אַז אַרטיקעל, אַ סקיצע, אַ פעליטאָן, אַז אַיין אַקטער וכדומה, קריגט איהר דערפאַר ניט קיין טשעק, ניט קיין קעש, נאָר — אַ „צעטעל“ מיט דעם אונטערשריפט פון רעדאַקטאָר, זאָל לעבען.

נאָר אַזוי ווי דאָס צעטעלע אַליין איז נאָך ניט גוט אום צו בעפריע־דיגען אייער לוסט נאָך האָנאָראַר, דאַרפט איהר, במחילה, דאָס צעטעלע דערלאַנגען דעם מענעדזשער, אום ער זאָל עס דערלאַנגען דער בוקקיפּערין אום אויסצומאַכען אַ טשעק און נאָכהער דער־לאַנגען דער אַסס'ן, אום די אַסס'ן זאָל עס דערלאַנגען דעם פּרע־זידענט און דעם טרעזשורער, אום דער טרעזשורער זאָל עס נאָכ־דעם צוריק דערלאַנגען דעם מענעדזשער אום דער מענעדזשער זאָל עס ענדליך דערלאַנגען אייך.

נאָר, ניט אין דער פּראָצעדור פון דערלאַנגען ליגט דאָ דער גאַנצער טראָבעל — נאָר אין אַט וואָס:

די דאָזיגע צייטונג האָט אַ מין שלים מזל צו מענעדזשערס. יעדע וואָך בייטען זיי זיך ביי איהר. עס האָבען זיך שוין פאַר צייט, וואָס איך פעליטאָנעווע דאָרט, געביטען אַלערליי אידען: מיט בערדעלאַך און אָהן בערדעלאַך, גאַליציאַנער און ליטוואַקעס, רו־מענישע און פון מינסקער גוב., פּוילישע און אַמעריקאַנער געבוי־רענע, מיט צילינדערס, קאַשקעטען, ווייכע העטס א. אַז. וו.

צו די צייטונג קען „גייסטיג“ ניט פערטראָגען קיין מענע־דזשער, צו די מענעדזשערס קענען „פיזיש“ ניט פערטראָגען די צייי־טונג, צו זיי קענען זיך ביידע ניט פערטראָגען — נאָר דער פאַקט בלייבט אַ פאַקט, אַז מענעדזשערס בייטען זיך דאָרטען מעהר ווי אין איטאַליען אָדער פראַנקרייך די מיניסטאָרען...

און טאַקע אין דער דאָזיגער בייטעניש ליגט מיין גאַנצער אומ־גליק.

פאַר דער צייט, וואָס איך אַרבייט מיט אין דער דאָזיגער צייי־טונג, קומט שוין מיר פאַר אַז ערך 16 גאַנצע פעליטאָנען און ביי אַ טוצען האַלבע פעליטאָנען, אויף וועלכע איך האָב בלויז אַרויסגע־קראָגען צעטעלאַך פון רעדאַקטאָר.

די געשיכטע פון מיין אַרויסקריגען די צעטעלאַך ביים רע־

דאקטאר, מיין נאכלויפען איהם אין אלע רעסטאראנס, קאפע־הייזער און אין אלע האלס פון דער איסט־סייד — איז א קאפיטעל פאר זיך. נאר דער עיקר, ווי שווער עס זאל מיר ניט אנקומען דאס ארויסקריגען — אבער איך האב זיי!

נ א ר. ווי אויבען געזאגט, מיט צעטעלאך אליין קען מען נאך ניט צופריעדענשטעלען דעם לוסט נאך האנאראר און א „רעגעלען דינער" איינמאל אין צוויי טעג... דארום, בלייבט נאר איין וועג— צו איבערגעבען זיי דעם מענעדזשער.

און די פראצעדור קומט פאר אזוי:

איך לייה א ניקעל (צוריק גען איך צופוס), פאהר צו אין אפיס פון דער דאזיגער צייטונג, וועלכע געפינט זיך, ווי אויף צו להכעיס, דוקא חוץ לתחום, ד. ה. ניט אויף דער אידישער איסט בראדוויי, נאר צווישען דער גוי'אישער 6טע עוועניו, ווי עס פאסט פאר אן עכט אידישער צייטונג, וואס פרעדיגט דאס אויפלעבען פון אידישען פאלק — פאהר איך צו אהין אין אפיס, זיץ אפ שטונדען און ווארט אויפ'ן מענעדזשער, טרינק זיך אן מיט וואסער (און וואס זאל מען לייקענען, וואסער האבען זיי גוטע!) און פאהר צוריק... „דער מענעדזשער איז היינט ניט געקומען אין אפיס..."

אויף מארגען לייה איך ווידער א ניקעל און פאהר ווידער אין אפיס, ווארט ווידער אפ מיינע 6־5 שטונדען, טרינק זיך ווידער אן מיט וואסער (און וואס זאל מען לייקענען, וואסער האבען זיי פון דאס בעסטע!) — און פאהר צוריק.

אזוי עטליכע טעג בסדר.

ענדליך קום איך אריין און טרעף איינעם א אידען זיצענדיג ביי א דעסק, שטוים איך זיך אן, אז דאס מוז זיין דער נייער מע־נעדזשער, גיב איך זיך אן עכט ריטערליכען נייג און פערפיהר מיט איהם אזא שמועס:

א י ך: גוט מארגען!

ע ר: גוט יאהר!

א י ך (מיט א וויץ, ווייל פאר א פעליטאניסט פאסט ניט צו רעדען אהן וויצען): ווי איך פערשטעה, איז אייך בעשערט צו זיין דער מענעדזשער פון „ליימענעם גולם", איהר קענט האבען די

ניט גאר גרויסע עהרע צו בעקענען זיך מיט דעם פעליטאָניסט פון אייער צייטונג!

ע ר (שטעלט זיך אויף מיט א שמייכעל און דערלאנגט מיר די האנד): אַה, איהר זייט דער פעליטאָניסט מיסטער האלטזיכביי־דיזייטען! זעהר פיין! איך האָב זיך טאקע מיט אייך שוין לאנג געוואלט בעקענען... איהר שרייבט זעהר פיין!... איך לעז אלע אייערע פעליטאָנען! זעהר פיין!

נאך אזא מין ווארימען ברוך הבא קריג איך קוראזש און שטעק אריין די האנד אין קעשענע, נעהם ארויס דעם פעקעל צעטעלאך, זוך אויס נומער א י י נ ס, ווייל זיי געהען ביי מיר „פאר נומע־ראם" (כדי איך זאל חס וחלילה זיך ניט פערמישען, און וויסען וויפיעל איך פערמאג זיי) און דערלאנג עס דעם מענעדזשער, דער־ביי האלטענדיג פאלגענדען וויציגען ספיטש (ווייל פאר א פעלי־טאָניסט פאסט ניט צו רעדען אהן וויצען).

א י ך: מר. מענעדזשער! איך האָב אייך געבראכט עטליכע דאָלאר, ד. ה. איך בין געקומען נאך עטליכע דאָלאר... דאס געלד קומט מיר כמעט פאר גארנישט, דאס הייסט, פאר פעליטאָנען... אט האט איהר דעם צעטעלע מיט'ן אונטערשריפט פון אבערקעלנער, כ'מיין דעם רעדאקטאָר!

מ ע נ ע ד ז ש ע ר (שמייכלענדיג): ווייזט אקארשט דעם צעטעלע און מיר'ן זעהען וויפיעל קומט עם אייך, נאפשיקלאד? (ער איז געווען א פוילישער).

א י ך (אלץ וויציג): דאס הייסט, ווי זאגט שלום עליכם, קומען קומט מיר א סך מעהר! גלויבט מיר, ווען איך קאלעקטע איין אלע מיינע צעטעלאך, גיב איך אויף דאס שרייבען פעליטאָנען אויף א יאהר צייט און קויף זיך א „ווילע" ווי א „סטאר" פון אי־דישען טהעאטער....

מ ע נ ע ד ז ש ע ר: אזוי? אין גאנצען צוויי און א האלב דאָלאר!

א י ך (אלץ אין זעלבען טאָן): ביי מיר איז דאס גליך ווי צוויי הונדערט און פופציג מיליאָן.

מ ע נ ע ד ז ש ע ר: מר. „האלטזיכביידיזייטען" עס

וועט אַלעם זיין בעצאַהלט ביז אַ פּעני אין פּערלויף פון דעם מאָנאַט!

א י ך: איך גלויב אייך, אָבער פון דעסטוועגן וואָלט איך זיך געוואָלט זעהען מיט אַ פּאָר דאָלאַר שוין היינט!

מ ע נ ע ד ז ש ע ר: איהר פערשטעהט... איך בין דאָך אַ נייער מענש, ס'מוז נעהמען צייט צו מאַכען אָרדנונג אין אָפּיס... צווישען אונז רעדענדיג, איז דאָ ביז מיר געווען אַזאַ אָרדנונג — ווי אין כינאַ!... איך בין דאָ ערשט נעכטען אָנגעקומען. ביז איך וועל זיך בעקענען מיט די ביכער און חשבונות, וועט נעהמען אַ פּאָר טעג. אַלזאָ, איהר וועט אַריינקומען —

א י ך: מאָרגען?

מ ע נ ע ד ז ש ע ר: ניין, נעקסטע וואָך! אַזוי אַרום דיענס־טאָג, מיטוואָך.

א י ך (פערענדיג שוין אַליין): דאָנערשטאָג, פרייטאָג, שבת, זונטאָג...

מ ע נ ע ד ז ש ע ר (לאַכט): יע, אין די טעג, טאַקע אַזוי אַרום און ערך... גוד־ביי!

וואָס בלייבט מיר צו טהאָן? איך לעג צוריק צו מיין צעטעלע צו די איבעריגע און לאָז זיך געהן אַהיים, צופוס, מיט דער האָפ־נונג זיכער צו קריגען געלד נעקסטע וואָך.

נעקסטע וואָך קום איך ווידער, וואַרט ווידער שעה'ן לאַנג, טרינק ווידער וואַסער (און דאָס וואַסער האָבען זיי דאָרט פון דאָס בעסטע!) אַזוי ביי עטליכע טעג, ביז איך כאַפּ ווידער ביים דעסק אַ נייעם מאַן, ד. ה. אַ נייעם מענעדזשער. פיהר מיט איהם דורך פּונקט די אויבען געשפּיעלטע סצענע, קריג ווידער אַ צוזאַג אויף נעקסטע וואָך, אַזוי אַרום דיענסטאַג... און געה ווידער אַהיים. און קום ווידער. אַזוי שוין אַ מעשה פון עטליכע יאָהר.

און דערווייל שרייב איך יעדע וואָך אַ גאַנצען פעליעטאָן אָדער אַ האַלבען, קריג אַ צעטעלע פון רעדאַקטאָר. די צעטעלאַך וואַקסען, האָבען אָנגעפּיהלט אַלע מיינע קעשענעס, סיי פון דער קאַמעזשעל־קע, סיי פון די הויזען און ראָק — און גאָרנישט!

איהר וועט געוויס פרעגען: צו וואס שרייב איך נאך פעלי־טאנען, ווען ס'איז אזוי שווער צו קאלעקטען?

אבער איך פרעג אייך צוריק: ווי קען איך עס אויפהערען? פון וואס וועל איך מאכען א לעבען, איך האב דען אן אנדער אייג־קונפט?

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אידען, מציאה־זוכערס! אפשר ווילט איהר קויפען צעטעלאך פון דער צייטונג „ליימענער גולם“? ווי איך בין א איד, איך פער־קויף אייך זיי פאר שפאט ביליג!

מיין פערעהרער.

קאלעגען, זאל איך גאט בעהיטען פון פערעהרער!

איך האב אזא פערעהרער, האב איך פון איהם צרות אויפ'ן פוד. ער פערפאלגט מיך ווי א שונא, לאזט מיך ניט אפ פון אויג ווי א שפיאן.

נאר אפריהער וויל איך איהם אייך אויסמאלען: מיין פער־עהרער איז דוקא א מיטעלער איד, מיט א פיינע רונדע בארד, עטוואס גרויליך ביי די זייטען, מיט א פאר לעבעדיגע אויגען, א זיסליכע שטימע און אונטער'ן ארעם טראגט ער אימער א פעקעל צייטונגען.

און איצט טרעט איך צו צו פאקטען. געוועגליך וועל איך ניט איבערגעבען אלץ וואס איך שטעה פון איהם אויס. אלעם איבערגע־בען איז אונמעגליך. מען דארף אנפילען גאנצע ביכער. איך וועל אייך בעקענען בלויז מיט א פאר פון מיינע איבערלעבענישען מיט איהם, און פון זיי וועט איהר שוין דרינגען אויף די איבעריגע.

אנומעלטען געה איך אין גאס מיט א מיידעל. אהא! מיין פערעהרער איז דא!

ווי פון אונטער דער ערד ארויס, וואקסט ער פלוצלונג אויס פאר מיינע אויגען און ער לויפט מיר מיט שמחה אנטקעגען.

בעגרייף איך דאך, אז איך וועל זיך פון זיינע הענד שוין ניט ארויסדרעהען, בעט איך דער מיידעל שטעהן א ווייליטשקע, און אליין לאז איך זיך לויפען איהם מקבל פנים זיין.

— האללא, מר. לעבעדיגער! — רופט ער אויס מיט גרויס התפעלות.

— האללא! — ענטפער איך גאנץ קאלטליך.

— איך ווייס — נעהמט ער מיך אן פאר'ן לאטץ און רעדט מיט גרויס הנאה — אז מען געהט מיט א מיידעל טאר מען ניט אפשטעלען. נאר איך קען זיך ניט העלפען, איך מוז אייך אפשטעלען.

איך דערפיהל, אז דער מבול קומט, און ער זעצט פארט:

— איך האב אייך אפגעשטעלט בלויז אויף א ווייליטשקע, אום אייך צו זאגען, אז איהר זייט א גרויסער טאלאנט, וואס שייך זאגען גרויס, גרויס צו גרויס איז ניט גלייך! יאסעל וויצענזאגער איז דאך אויך גוט, מען קען ניט לייקענען, אז ער האט טאלאנט, נאר צו אייך, קומט ער ניט! איהר זייט גאר עפעס אנדערש! אייער פעליטאן, פאראכטאגען זונטאג, איז געווען גוואלדיג! איך וואונדער זיך בלויז, אוואו נעהמט איהר אזוי פיעל פערגלייכונגען, משלים און ווערטלאך! איך האב באמת הנאה געהאט... ווי איך בין א איד.

וואס זאל איך לייקענען. איך האב ליעב טאלאנטען. איך לעז אייך אומעדום, אוואו נאר איך טרעף אייך! גלויבט מיר, אז איהר ווייסט גאר אליין ניט, וואס עס שטעקט אין אייך. ס'איז א גוואלד, א גוואלד, בנאמנות! ווער איז דאס מיידעל?

— א בעקאנטע — ענטפער איך און דרעה זיך, ווי איך וואלט געזעסען אויפ'ן עלעקטריק שטוהל.

— ניט מעהר ווי א בעקאנטע? — ווינקט ער ביטרע אונטער — איך שטעל זיך פאר, אז איהר מוזט האבען א היבש ביסעל פון אזעלכע בעקאנט! ווען איך בין א מיידעל, קוש איך אייערע טריט. א ווערטעל אויסצורעדען, אזא טאלאנט! אבער איהר וועט מיר ענטשולדיגען, וואס איך וועל אייך פרעגען: זאגט מיר, וויפיעל איז דער שיעור צו האבען בלויז בעקאנטע? אזא מאן ווי איהר דארף האבען אן אייגענע ווייב, א היים! גלויבט מיר, איהר וואלט נאך פיעל בעסער געשריבען... א קליינינקייט אן אייגענע היים! ווי איך בין א איד, איך וואלט זיך געלאזט קאסטען געלד, אום אייך צו זעהן אלס א פאמיליען־מאן! טאקע וויפיעל איז דער שיעור צו זיין א בחור? אפשר זאל איך אייך גאר רעדען א שידוך?

איך בין אפילו ניט אין דער „ליין“, איהר ווייסט דאך, מיין פרנסה איז פון מגידות און אמאל פערפאס איך א ספר אויך... אבער צו־ליעב אייך וואלט איך אפילו געהן אין פייער און אין וואסער! א קליינינקייט, אזא טאלאנט ווי איהר! א סך מענשען האבען דען אזא טאלאנט? אייער נעכטיגער ארטיקעל איז אן אנטיק! אי, אי, האט איהר דארט אריינגעזאגט! בעריל גיבמיר שרייבט אויך פיין! ער האט אויך טאלאנט. איך לעז איהם אויך. איך בין א מענש, פערשטעהט איהר, וואס האט ליעב מענשען מיט טאלאנטען, וואס האט הנאה, אז א מענש איז געבענשט פון גאט מיט טאלאנט... איך וויל אייך ניט מאכען קיין קאמפלימענטען, נאר איהר זייט ביי מיר א גאט. וויפיעל קאסט אייך דער נייער סוט? א פיינער סוט. טראגט געזונט! אזא מענש ווי איהר דארף טראגען גוטע סוטס. איהר האט עס כשר פערדיענט! א קליינינקייט אזוי פיעל שריי־בען!... און אוואו נעהמט איהר עס אזוי פיעל טהעמאס? און אלע מאל, אהן אן אויפהער... אן אמת'ער מעין המתגבר!... אי, ווען איך האב אייער טאלאנט! מאכט איהר כאטש א לעבען? ווען איך בין א גביר, א דזשייקאב שיף, בעגים איך דאך אייך פון קאפ ביז די פיס מיט גאלד... איך פערהאלט אייך אפשר? איהר דארפט אודאי ערגעץ געהן מיט דער מיידעל? איהר קענט שוין געהן! איך האב אייך בלויז געוואלט בעדאנקען פאר אייער ארטיקעל... וואס זאל מען טהאן, אז איך האב ליעב א וויץ. אייער וויץ וועגען דעם טויטען בר־מנן איז אן אויסנאהם! ס'איז שוין איינמאל גוט! נאר איך האלט אייך דערוויל מן הסתם אפ? גוד־ביי! געהט גע־זונדערהייט! גוד־ביי! — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

איך לויף ווי פון א פייער צו מיין מיידעל. ערשט ווער מיידעל, וואס מיידעל? איהר איז הפנים מיאוס געווארען שטעהן אוןווארטען אויף מיר, איז זי מיט כעס אוועק. און איך בין געבלי־בען שטעהן אין מיטען גאס ווי א נאר. און איך האב געמורמעלט:

צום טייפעל מיט אזעלכע פערעהרער!

איצט נאט אייך נאך א פאקט:

נעכטען זיץ איך ביי זיך אין צימער און ווארט אויף איינער

פון מיינע צעהנדליגע געליעבטע, וואס דארף אונבעדינגט קומען. זי קומט דעם ערשטען מאל צו מיר.

עס הערט זיך א קלאפ אין טיהר.

איך שפרינג אויף. מיין הארץ קלאפט אפ זיין געוועהנליכען ענטפער: אודאי זי, זי, זי!

איך עפען די טיהר. ערשט אויפ'ן שוועל שטעהט גאנץ מיין פערעהרער. שטעהט און גלעט זיין האלב-גרויע בארד אזוי רוהיג און צופריעדען. ער צוגעהט זיך ממש אין איין גרויסען שמייכעל. און דער מבול פאנגט זיך אן:

— האללא! וואס מאכט איהר? אבער איך האב געטראפען! לאנג לעבען זאלט איהר! איהר זיצט גאר אין הויז? און אט דאס איז אייער צימער? א פיינער צימער! זעהר א פיין צימער! און אויף דעם דאזיגען טישעל שרייבט איהר עס טאקע? געבענשט זאל ער זיין! אי, שרייבט איהר! זאלען אייך נאר דיענען אייערע הענד! גוט! שוין איינמאל גוט! איך וועל אייך ניט מאכען קיינע קאמפלימענטען, נאר איהר זייט א גוואלדיגער טאלאנט! א יחיד במינו! און די אלע „פעיפערס" דארפט איהר עס טאקע אליין איי-בערלעזען? אי, אי, אי! געוויס מוזט איהר עס אלץ איבערלע-זען! און נאך מיט קאפ... אפשר שטער איך אייך?

איך שטעל אפ דעם וואסערפאל מיט א פראגע:

— פון וואנען האט איהר געטראפען אהער? ווואו האט איהר עס געקראגען מיין אדרעס?

ער איז אזש אויפגעשפרונגען פון שמחה:

— וואס הייסט, פון וואנען? ראשית, אז מען דארף געפינט מען! שנית, צו אייך וואלט איך געטראפען אפילו אין מיטען נאכט. און דריטענס, איז די מעשה אזוי געשעהן: איך האב דא אין אייער הויז א בעקאנטען, א רב, א פיינער מענש, קום איך צו איהם ארויף. היינט געהענדיג, פאלט מיר איין א קוק טהאן אויף אייער טיהר. איך האב א טבע צו קוקען אויף די טיהרען און צו לעזען די אויפשריפטען פון די „קארדס"... ערשט, צו מיין גרויסער פרייד, זעה איך א י י ע ר נ א מ ע ן! היינט, זאגט אליין, כ'בעט אייך, זאל איך ניט אריינגעהן? כ'פרעג אייך, ווי זעהט מען עס

איך ניט ווען מען איז שוין ביי אייער טיהר? איהר האָט אודאי קיין צייט ניט? איך וועל לאנג ניט פערנעהמען אייער צייט. איך וויס, אז אייער צייט איז ניט אָפּצושאצען! כ'בעט אייך, איהר האָט דאָך אודאי אלע אייערע פּעליטאָנען אין א בוך? איך וואָלט זיי זעהר געוואָלט איבערלעזען נאָך אמאָל!... אייערע זאכען, איז וואָס מען לעזט מעהר, אלץ בעסער זיינען זיי... אפשר קענט איהר מיר זיי געבען אהיים? איך וועל אייך זיי אָפּברענגען צוריק גאַנץ ווי געוועזן! ניט? — איז אפשר קען איך זיך זעצען דאָ ביי אייך און איבערלעזען, אזוי א צוויי־דריי שטונדען?... — דאָס אויך ניט? איהר מוזט ארבייטען? אויב אַרבייטען — איז עפּעס אַנדערש... איך געה שוין אוועק! איך וויל אייך בלויז בעדאנקען פאַר אייער נעכטיגען פּעליטאָן. איך מוז אייך זאָגען, אז איהר זייט א גוואַלדיגער טאַלאַנט! אזא טאַלאַנט צו האָבען איז א גאָט'ס מתנה. איך לעז אלעס, וואָס איהר שרייבט. איך וועל גיכער פערפעהלען א מנחה, איידער אייערע א זאַך!... גוד־ביי! זייט מיר געזונד. האָט קיין פאראיבעל ניט וואָס איך האָב אייך געשטערט... אפשר האָט איהר שוין חתונה געהאַט? געוועהנליך, איהר וועט דאָך מיך ניט רופען. אָבער איך שווער אייך, ווי איך בין א איד אַן אָרימאַן, אז איך קויף אייך דעם שענסטען פּרעזענט! א קלייניגקייט, אזא טאַלאַנט! גוד־ביי! —

ווען ער איז אַרויס, האָב איך זיך אָפּגעווישט דעם שוויס און ווידער געזעצט ווארטען אויף מיין געליעבטער.

איך ווארט און ווארט, זי קומט ניט. איך קום ארונטער אונטען, ערשט איך געפין אזא צעטעלע אין מיין בריעף־קאַסטען:

„לעבעדיגער! איך בין ערשט געוועזן ביי אייער טיהר, נאָר איך האָב דערזעהן, אז איך בין דאָ איבעריג, און איך בין אוועק! איהר וועט מיך מעהר ניט זעהן. דאָס וועט אייך זיין אַן אַנלערנונג, אַז מיט צוויי געליעבטע מאַכט מען ניט קיין ראנדעוואוס אין איין און דערזעלבער שטונדע. אייער..."

איך האָב זיך הארציג צולאַכט און איך האָב זיך געלאָזט לויפען צו איהר, זי איבערבעטען. איך האָב איהר ערקלערט, אַז זי

האַט געמאַכט אַ טעות. ביי מיר אין צימער איז גאָר דאָן געווען אַ מאַן, עפּעס אַן אַנשיקעניש, מיינער אַ פּערעהרער, אַ חסיד פון מיין שרייבען. נאָר אייך האַט עס געהאָלפען? מיר האָט עס אויך ניט געהאָלפען! זי איז געבליבען ביי איהר'ס און זיך ניט גע־לאָזט איבערבעטען.

צום טייפעל מיט אַלע פּערעהרער! צוליעב איהם האָב איך פערלאָרען אַזאַ געליעבטע!...

לעזער און שרייבער.

פּערזאָנען:

צוויי יונגע פּאָעטען.

מעצענאַט.

איין שטאָטיגער לעזער.

איין קאָונטרי לעזער.

פּלאַץ: אַ מילכיגער רעסטאָראַנט.

(ווען דער זאָגענאַנטער פאָרהאַנג הויבט זיך אויף, איז דער גרויסער רעסטאָראַנט כמעט פּוסט. אַ וועי־טער זיצט ביי אַ טישעל און קנייטשט פּאַפּיערענע „נעפּקינס." דער בעל־הבית פון רעסטאָראַנט זיצט לעבען אַ צווייטען טישעל, ניט ווייט פון קאַסע, און שלאָפט איבער אַ צייטונג. ביי אַ דריטען פּוסטען טישעל נאָהענט צום קיך זיצען צוויי יונגע פּאָעטען. איינער אַ מאָגערער אין אַ „קעפּ", דער צווייטער, אַ דאַרער, מיט אויך אַזאַ „קעפּ."ביידע זיצען האַרט צוגעבויגען איינער צום צווייטען מיט די שטוהלען, וואַרפען מיט די הענט און שושקען זיך. אַ פינף טישלאַך ווייטער פון זיי זיצען ביידע לע־זער, עסען לאָקשען מיט קעז, פערזופּען מיט קאַפע און וואַרפען אַלע ווײַלע נייגעריגע בליקען צום טי־שעל פון די פּאָעטען, ווי וועלענדיג כאַפּען אַ וואָרט. פון צייט צו צייט בויגען זיי זיך אויך צו איינער צום צווייטען און שושקען זיך.)

ע ר ש ט ע ר פ אָ ע ט : וואָס קען דאָס זיין וואָס ער איז נאָך ניטאָ?

צ ו ו י י ט ע ר פ אָ ע ט : דער טייפעל וויים איהם! ער האָט צוגעזאָגט קומען פונקט זיעבען!

ק אָ ו נ ט ר י ל ע ז ע ר : איך וואָלט געוועזן אַ גרויסער בעלן זיך צוזעצען צו ז י י, זיי מוזען דאָרטען רעדען פון הויכע פּאָעזיע.

ש ט אָ ט י ש ע ר ל ע ז ע ר : געוויס! פּאָעטען רעדען פון פּאָעזיע.

ע ר ש ט ע ר פ אָ ע ט : איך שטאַרב פון הונגער!

צ ו ו י י ט ע ר פ אָ ע ט : בהמה! מען נעהמט עפּעס און געסעטעלט!

ע ר ש ט ע ר פ אָ ע ט : און וואָס וועט זיין, אַז ער וועט ניט קומען?

צ ו ו י י ט ע ר פ אָ ע ט : ערשטענס, האָט ער געזאָגט, אַז ער וועט קומען, און צווייטענס, וועסטו נעהמען אָהן געלט.

ע ר ש ט ע ר פ אָ ע ט : איך בין שוין אַזוי אויך שולדיג דעם רעסטאָראַטאָר אַ שעהנע פּאָר דאָלאַר אויף „צעטעלאָך". איך האָב שוין לאַנג פערלאָרען דעם חשבון... און איך שעהם זיך נעה־מען נאָך.

ק אָ ו נ ט ר י ל ע ז ע ר : אַי, ווי איך בין זיי מקנא! זיי האָבען זיך זייערע הויכע אינטערעסען און גרויסע אידעאַלען!

ש ט אָ ט י ש ע ר ל ע ז ע ר : נו, געוויס, זיי קענען לעבען בלויז מיט פּאָעזיע, ניט ווי מיר, וואָס מיר מוזען עסען לאָקשען מיט קעז!

ק אָ ו נ ט ר י ל ע ז ע ר : אַי, ווי מיר וואָלט זיך געוואָלט כאָטש אויסרעדען איין וואָרט מיט זיי! דו קענסט זיי?

ש ט אָ ט י ש ע ר ל ע ז ע ר : געוויס, קען איך זיי! איך וויים יעדען איינעם אויסגעבונדען.

ק אָ ו נ ט ר י ל ע ז ע ר : ווער זיינען זיי?

ש ט אָ ט י ש ע ר ל ע ז ע ר : איינער איז יאָסעל לאַנג־האָר, דער בעריהמטער יונגער דיכטער, דער וואָס דרוקט יעדע וואָך

אין דעם „טויבען גלאָק“; און דער צווייטער איז יענקעל גראַמע־וויטש, אַ דעקאַדענט, דעם וועלכען דער קריטיקער „רייס־אַ־פּאָס“ האָט לעצטע וואָך אַרונטערגעריסען.

קאָונטרי לעזער: אַזוי? איז דאָס טאַקע יאָסעל לאַנגהאָר אַליין! אַי, אַי, אַי!

ערשטער פּאָעט: אַ פּאַסקודניק בלייבט אַ פּאַס־קודניק! געזאָגט קומען און קומט ניט! ווען ער קומט — נעהם איך דאָך אויף איהם גאַנצע 10 סענט און טריט נאָך דיך אויך מיט אַ קאַפּע!

צווייטער פּאָעט: ווי מיר דוכט, איז אָט געהט ער!

ערשטער פּאָעט: וועיטער! שנעל גיט מיר אַהער אַ קאַפּע מיט ווייסע חלה מיט מאַהן! און פאַר יענקלען אויך אַ קאַפּע! נאַר איהר הערט, איך וויל נאָר מיט מאַהן!

צווייטער פּאָעט: ס'איז ניט ער! איך האָב גע־האַט אַ טעות!

ערשטער פּאָעט: איך בין גוט אַריינגעפאַלען, דער וועיטער וועט שוין באַלד דערלאַנגען. טשאַרט פּאָבערי!

קאָונטרי לעזער: פון וואָס, דענקסטו, רעדען זיי איצט?

שטאָטישער לעזער: ווער קען עס וויסען?

קאָונטרי לעזער: איך דענק, אַז זיי מוזען איצט רעדען וועגען די לעצטע שטרעמונגען אין דער מאָדערנער פּאָעזיע.

ערשטער פּאָעט: די חלה מיט מאַהן, איז, זאָג איך דיר, אַן אַנטיק! ווילסט אַ שטיקעל?

צווייטער פּאָעט: שור וויל איך! נאָר אָט געהט שוין טאַקע אונזער מעצענאַט!

(עס קומט אַריין אַ הויכער יונגערמאַן, נעט געקליידעט, געהט גלייך צום טישעל פון די פּאָעטען).

קאָונטרי לעזער: ווער איז ער? קענסטו מיר ניט זאָגען ווער איז ער?

שטאָטישער לעזער: אָט אַ דער אַ? דאָס איז אַ רייכער מאַן, ערשט פון דייטשלאַנד, אַ ליעבהאָבער פון דער אידי־

שער ליטעראַטור, אַ מבין אויף קונסט. שרייבט אַליין אויך קריטי־קעז.

ק אַ ו נ ט ר י ל ע ז ע ר: זעה נאָר זעה, ווי זיי האָבען זיך עס מיט איהם אַזוי אַרומגעכאַפּט!

ש ט אַ ט י ש ע ר ל ע ז ע ר: וואָס איז דאָ דער וואונ־דער? ער צאָהלט זייערע „ביללס“!

ע ר ש ט ע ר פּ אָ ע ט (צום מעצענאַט): איהר וועט היינט צאָהלען פאַר דער גאַנצער סעודה. איהר הערט?

צ ו ו י י ט ע ר פּ אָ ע ט: איהר האָט דאָך מסתמא גענוג געלט, דאַרום וויל איך אָרדערען אויף אייער חשבון נאָך אַ קאַפּע!

מ ע צ ע נ אַ ט (קראַצענדיג זיך אין קאָפּ): היינט, קאָלע־גען מיינע, האָב איך גראַדע ביי זיך ניט קיין סענט. פערגעסען דאָס בייטעלע אין דערהיים.

(ביידע פּאָעטען לאָזען אַראָפּ די קעפּ און בלייבען זיצען אָהן ווערטער).

ק אַ ו נ ט ר י ל ע ז ע ר (צום שטאָטישען לעזער אויפ'ן אויער): האָסטו בעמערקט, ווי זיי האָבען זיך דאַרטען דערשראָ־קען? וואָס קען דאָס זיין? איז אפשר געשטאָרבען אַ גרויסער שרייבער?

ש ט אַ ט י ש ע ר ל ע ז ע ר: דאָס איז גאַרנישט... דאָס רופט מען ביי זיי שטימונג!

ק אַ ו נ ט ר י ל ע ז ע ר: אַהאַ! דאָס איז, הייסט עס, די שטימונג!

(פאָרהאַנג פאַלט אין טרויער).

װאָו נעהמט מען אַ שטאַנדפּונקט?

דער יונגער שרייבער זענעך האָט זיך פאַר מיר אַזוי בע־קלאָגט:

— גוטער ברודער, וואָס טהוט מען? איך מאַך קיין לעבען ניט! און ווייסט איהר פאַר וואָס? ווייל איך האָב קיין שטאַנד־פּונקט ניט.

איהר מיינט וואָס, איך וואָלט ניט געקענט שרייבען אַזעלכע פּאָליטישע אַרטיקלען ווי לאַקש? אָדער אַזעלכע אידישע אַרטיק־לען ווי זילבערבאַרג?

געוויס וואָלט איך געקענט... אָבער די גאַנצע צרה מיט מיר איז, וואָס איך האָב קיין שטאַנדפּונקט ניט.

אַ שטאַנדפּונקט — אָט וואָס איך דאַרף!...

אָהן אַ שטאַנדפּונקט ווי קען מען גאָר אָנהויבען אַן אַרטיקעל? ווי קען מען צופיהרען די ענט? דאָס איז דאָך ניט קיין ליעד!

צו אַ ליעד דאַרף מען ניט האָבען קיין שטאַנדפּונקט... מען כאַפּט אַ שטימונג און מען זעצט זיך און מען שרייבט אָן... עס איז לייכט, פיין, אַ חיות!

אָבער צו אַרטיקלען מוז מען...

דער עולם וויל וויסען וואָס דער שרייבער וויל, וואוהין ער ציעלט מיט זיין אַרטיקעל. וואָס איז זיין שטאַנדפּונקט אויף דאָס און אויף יענעם?

די הויפּטזאַך וואָס זיי זוכען אין אַרטיקעל איז, — דעם שטאַנדפּונקט.

און דאָס זעלבע דער רעדאַקטאָר.

ברענגסט איהם אריין א ליעד. פרעגט ער גאר ניט. א ליעד און פארטיג! ערגער, בעסער... א ליעד דארף דאך ניט קיין שטאנד־פונקט!

אבער מיט אן ארטיקעל איז שוין עפּעס אנדערש...

דאן גיט ער גלייך א פרעג: מיט וועמען זייט איהר אין דעם ארטיקעל? וואס ווילט איהר מיט דעם ארטיקעל? וואס איז אייער שטאנדפונקט אין דעם ארטיקעל?

און אוואו זאל איך נעהמען א שטאנדפונקט? א פריץ האט פערלארען! אז איך לעז אפילו קיין צייטונגען ניט!... צו וואס? וועמען דארף זיי האבען? וועמען קריכט אין קאפּ די פּאליטיק? ב'וויים, אמאל טרעפט, קוק איך אריין... ווען מען זאגט מיר, אז דארט איז דא א ליעד פון א חבר... ווילט זיך איבערלעזען. א ליעד איז ניט קיין ארטיקעל... ס'פערנעהמט ניט קיין סך צייט...

איהר וועט אודאי זאגען: נו, נעהמט מען און מען קריגט א שטאנדפונקט. א גרויסער בעטרעף צו קריגען א שטאנדפונקט היינ־טיגע צייטען? א גרויסער עסק! עס פעהלען אוים שטאנדפונקטען אויף דער וועלט? מען מאכט זיך אפּ, אז מען איז פאר קערענס־קי'ן, האט מען א שטאנדפונקט. מעג זיך די וועלט איבערקעהרען, ביזטו פאר קערענסקי'ן... אזוי בעפעהלט אייך אייער שטאנד־פונקט... און דאס זעלבע מיט'ן אידישען קאנגרעס. מען קלייבט זיך אוים א שטאנדפונקט דאפיר אדער דאגעגען — און מען שרייבט!...

וואס איז אייך די נפקה מינה? — אבי א שטאנדפונקט! איז אבער די צרה, גוטער ברודער, אז עס אינטערעסירט מיך איבער־הויפט ניט אט דאס אלעס! אז עס קריכט מיר אין קאפּ ניט דער גאנצער עסק!... וואס געהט מיר אן, כ'בעט אייך, קערענסקי? און אפילו די רוסישע רעוואלוציע? זיי צאהלען פאר מיר דירה־געלד? זיי זיינען דען שעהנע מיידלאך, וואס איך דארף זיך אינ־טערעסירען? און וואס ארט מיך דער אידישער קאנגרעס? איך בין דען א קאנדידאט? און אפילו די מלחמה מיט אלץ מיט אנאנ־דער ליגט מיר אויך ניט אין דער לינקער פאה!

זאל זיך די וועלט פערדרעהען איהר אייגענעם קאפּ! איהר

פערשטעהט, צי נײן? איך בין דאך א קינסטלער... מיר אינטע־רעסירט בלויז די קונסט און ניט מעהר!

און מיט אזעלכע געדאנקען קען מען שוין קיין שטאנדפונקט ניט האבען...

און דארום, גוטער ברודער איז צרות... עס פעהלט פשוט אויף צום לעבען... ניטא קיין פרנסה...

פון ליעדער, ווי איהר ווייסט, קען מען קיין לעבען ניט מא־כען... וויפיעל קען מען אנשרייבען ליעדער א וואך? און אפילו, אז מען זאל אנשרייבען א ליעד א טאג, ווער וועט עס קויפען?

א ליעד איז דאך נאך אלעמען ביי זיי גאר ניט... ביי־זאך!... וואס דארפען זיי איבערהויפט ליעדער? וואס פערשטעהען זיי זיך אויף ליעדער? גארנישט. מען דארף פערשטעקען א לאך, קויפט מען א ליעד!...

אזוי צי אזוי, ס'איז ביטער. מיר איז שוין מיאוס געווארען צו זארגען אימער וועגען דירה־געלד און עסען, און איך בין זיך מודה פאר אייך, איך וואלט זעהר און זעהר געוואלט קריגען א שטאנד־פונקט און אנהויבען פערדיענען געלד...

ווייל, וויפיעל איז דער שיעור צו פלאגען זיך? מען ווערט דאך עלטער...

און אפשר וואלט איך טאקע חתונה געהאט אויך. וויפיעל איז דער שיעור זיך ארומצושלעפען?

אבער געה האב חתונה, אז דו ווייסט ניט אויף וואס פאר א וועלט דו ביזט! אז דו האסט קיין שטאנדפונקט ניט...

הערט איהר, גוטער ברודער, איך בין מקנא די אלע צייטונגס־מענשען. אט זיצען זיי זיך ביים טיש און רעדען וועגען זאכען, און איינער פרעגט דעם צווייטען, וואס איז זיין שטאנדפונקט וועגען דאס און יענעם.

און דער צווייטער ענטפערט: מיין שטאנדפונקט איז אזוי און אזוי...

איך זיץ און הער און בין זיי מקנא, ווי גרינג עס קומט זיי אן.

אט ערשט איז געשעהן א נייעס. אין האציפלאץ האט אויסגע־

בראַכען אַ בונט, אין עק־וועלט האָט עפּעס פּאַסירט, און זיי האָבען שוין אַ פאַרטיגען שטאַנדפּונקט...

פון וואַנען, כ'בעט אייך, אוספּעיען זיי דאָס צו כאַפּען אַזוי שנעל די שטאַנדפּונקטען ?

איך בין זיי פּשוט מקנא. איך קען דאָס ניט...

ניטאָ קיין שטאַנדפּונקט און פאַרטיג !

איהר פערשטעהט, לשון האָב איך מעהר פון זיי... פּאָזיטיוו מעהר פון זיי... גערדאַנקען אויך... טאַלאַנט אודאי און אודאי...

איהר וועט דאָך מיר אליין צוגעבען, אַז איך בין מעהר שרייבער פון זיי... איך וועל דאָך איבערלאָזען עפּעס פאַר דער וועלט און זיי ניט. אָבער איין צרה : קיין שטאַנדפּונקט האָב איך ניט און קען דאַרום ניט מאַכען קיין לעבען !...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

א פּ י ע ל פ ו ן ל ע ב ע ד י ג ע ן : אידען בני רחמנים ! אפשר האָט ווער פון אייך אַן איבעריגען שטאַנדפּונקט, באָרגט איהם אוים דעם יונגען שרייבער זענעף ! איהר וועט איהם פּראָסט ראַטעווען ביים לעבען ! אידען בני רחמנים, טהוט אַ טובה !

זיין גרויסע לויה.

(אַ מעשה, אין וועלכער עס דערצעהלט זיך, דורך וואָס פאַר אַ מאָדנע מיטלען אַ אידישער שרייבער האָט געקראָגען אַ גרויסע לויה.)

און ס'איז געווען אין אַ הייסען זומער־טאָג.

און דער אידישער שרייבער נח פּאַפּירפּרעסער, האָט צוריק־געקעהרט פון דער לויה פון זיין קאָלעגע, דער אידישער שרייבער, אברהמיל טינטפלעק.

ער, נח, איז געווען איינער פון די 9 מענשען, וואָס האָבען בעגלייט דעם טויטען־וואגען מיט דעם קערפּער פון דעם אידישען שרייבער אברהמיל טינטפלעק, צו זיין לעצטער רוה.

ווי געזאָגט, האָבען דעם טויטען קאָלעגע בעגלייט פּונקט נייען מענשען, ווייל צו קיין מנין האָט מען בשום אופן ניט געקענט דער־קלייבען...

די איבעריגע קאָלעגען, איז ווער ס'איז געבליבען זיצען אין קאַפע, ווער ס'איז אוועקגעפאָהרען מיט אַ מיידעל אין פּאַרק, און ווער ס'איז גאָר אוועק אין מואווינג פּיקטשורס... ס'איז אינטע־רעסאנטער...

אין די נייען איז שוין געווען אריינגערעכענט דעם פערשטאָר־בענעם אברהמיל'ס פרוי מיט 2 קינדער, און אַ מיסעס, וועלכער ער איז געבליבען שולדיג פאַר דירה־געלד, ווייל די לעצטע יאָהרען האָט אברהמיל טינטפלעק, צו קיין גנאי זאָל עס איהם ניט זיין, ניט גע־לעבט מיט זיין פרוי, נאָר געשטאַנען ערגעץ אויף אַ פרעמדער „לאָזשי", ווי אַ פּשוט'ער „באָרדער"...

די אורזאכע, וואָרום ס'האָט געפעהלט צו א מנין ביי דער לויה, קענען מיר אייך ניט אָנגעבען.

אפשר איז שולדיג אין דעם די היץ, אפשר די אידישע פרעסע, וואָס האָט כמעט גאָר ניט געשריעבען וועגען דעם טויט פון אברהמיל טינטפלעק.

און פאר וואָס די פרעסע האָט עס אזוי געטהאָן, קען איך אייך יאָ אנגעבען אורזאכען: ערשטענס, האָט אברהמיל טינטפלעק ניט געלעבט גוט מיט די רעדאקציעס און צווייטענס, ס'איז געווען אין יענע טעג גרעסערע נייעס: א גרויסע פערפלייצונג, א געוואַלדיגער מאָרד א. ז. וו. און ס'איז פשוט ניט געווען קיין פּלאַץ...

אלזאָ, מיר געהען איבער צו דעם עיקר פון דער מעשה.

ווען דער אידישער שרייבער נח פּאַפּירפרעסער האָט זיך צו־ריקגעקעהרט פון דער לויה פון זיין קאָלעגע, איז ער אריינגעפאַלען אין א טיעפער מרה־שחורה.

די אורזאכע פון זיין מרה שחורה איז ניט געווען דער פּלוצלי־כער טויט פון זיין קאָלעגא, ניין! דאָס האָט איהם ניט פיעל גע־ריהרט. די קאָנקורענץ אויפ'ן פעלד פון אונשטערבליכקייט איז גרויס. און ווענינער מיט א קאָנקורענט בעדייט: מעהרער מיט א שטיק אונשטערבליכקייט...

ניין. די אורזאכע פון זיין טיעפער מרה־שחורה איז געווען די קליינע לויה, וואָס זיין קאָלעגע האָט געקראָגען...

אָט דאָס איז דער שכר פאר ליטעראַרישער ארבייט פאר'ן פאָלק! אזוי בעצאָהלט דאָס פאָלק זיינע לעהרער! — האָט ער געזיפצט. מסתם וועט ער, פּאַפּירפרעסער, אויך קריגען אזא לויה...

און תיכף האָט ער בעשלאָסען: ניין! ס'מעג זיך זיין וואָס עס וויל: ער מוז האָבען א גרויסע לויה!

און קאָלעגא פּאַפּירפרעסער האָט זיך פערשלאָסען אויף אכט טעג אין זיין צימער, ניט געגאַנגען אין קאַפע, און ער האָט אלץ געטראַכט און געזוכט מיטלען און וועגען, געבראָכען זיך דעם קאָפּ א. ז. וו.

און ענדליך צו־ענדע וואָך, האָט ער זיך דערטראַכט:

גנניאל! — האט ער זיך אליין געגעבען א פאטש איבער'ן באק פון שמחה — דער ריכטיגער מיטעל איז דא!...

און ער איז אוועק אין לאמבארד, פערזעצט זיין שטעקעל מיט דעם גילדענעם קעפיל, זיין זייגער, זיין רינג און נאך עפעס, אויפגעשארט די לעצטע עטליכע דאלאר פון קעשענע און איז אוועק צו דעם בעוואוסטען אנדערטייקער, מר. גרובגרעבער, און נאך א היבש ביסעל דינגען זיך, האבען זיי אפגעשריבען צווישען זיך פאלגענדען כתב:

„איך, מר. גרובגרעבער, נעהם זיך אונטער צוצושטעלען נאכ'ן טויט פון דעם שריפטשטעלער מר. נח פאפירפרעסער, צו זיין לויה, נים ווייניגער פון צעהן מנינים אידען.

דיעזע אלע הונדערט אידען, מוזען זיין שבת'דיג פערקעמט, פון פיינעם וואוקס, און אין צילינדערס...

דיעזע אלע הונדערט מוזען איהם בעגלייטען פון ראטגערס סקוועד ביז'ן סאמע סעמעטערי.

דיעזע אלע הונדערט אידען מוזען אויך זיין ביז איבער'ן הספד.

און דערפאר מוז איך, מר. פאפירפרעסער, בעצאהלען צו מר. גרובגרעבער א דאלאר — א מאן. צוזאמען: הונדערט דאלאר.

די געלט ווערט איינגעלעגט אין באנק אויף דעם און דעם'ס נאמען און מוז אפגעגעבען ווערען צום אנדערטייקער מר. גרובגרעבער א טאג נאך דער לויה."

אונטערגעצייכענט:

מר. גרובגרעבער

נח פאפירפרעסער.

אפגעשריבען זיך איז קאלעגא נח פאפירפרעסער אוועק אהיים א צופרידענער. און ווען די קאלעגען פלעגען רעדען פון א לויה, פלעגט ער מיט זיכערהייט זאגען: א י ה ר ווי א י ה ר, איך וועל שוין האבען א גרויסע לויה!

— מיט וואס ביזטו אזוי זיכער? — האבען איהם די קאלעגען געקיבעצט, — דיינע סקיצען לעזט מען דאך שוין ניט פון צעהן יאהר!

— אז איך זאג, אז איך וועל האבען א גרויסע לויה, ווייס איך

וואָס איך רעד! — האָט געענטפערט נח פּאַפּירפּרעסער מיט א שמייכעלע.

מעהר האָט ער ניט גערעדט.

און ווען ס'איז געקומען דער הייסער טאָג, (אַלע שרייבער שטאַרבען אין הייסע טעג) און קאָלעגא פּאַפּירפּרעסער איז אוועק־געשטאָרבען, האָט ער ווירקליך געקראָגען א גרויסע לויה.

הונדערט מענשען, א חוץ זיין מיסים, און א פּאָר קאָלעגען, זיינען נאָכגעגאנגען דעם טויטען־וואָגען.

אלע זיינען געווען פון פיינעם וואוקס, שבת'דיג פערקעמט און אין צילינדערס. אמת, זיי זיינען אלע געווען מענשען פון גאָס און ניט קיין שרייבער, אבער דעם סוד האָט קיינער ניט געוואוסט.

און די לויה האָט זיך געצויגען פון ראַטגערס־סקווער ביז'ן סע־מעטערי. און ווען מענשען האָבען בעגעגענט די לויה און האָבען גע־פרעגט: ווער איז דאָס געשטאָרבען? און מען האָט זיי געענטפערט: א אידישער שרייבער! האָבען די מענשען געשאָקעלט מיט די קעפּ און געזאָגט: ער האָט געמוזט זיין אַ גרויסער שרייבער און א בע־ליעבטער מענש דער פערשטאָרבענער, ווייל אזוי פיעל שרייבער און אלע אין צילינדערס בעגלייטען איהם צו זיין אייביגע רוה!

אַט אזוי האָט געלעבט, געשטאָרבען און געקראָגען א גרויסע לויה דער אידישער שרייבער, מר. פּאַפּירפּרעסער.

דער ריכטיגער סעקרעטער.

דער רעדאקטאר פון מאנאטליכען זשורנאל „פערגאנגענהייט“ ליידט געבעך פון א פערפאלגונגס־מאניע. איהם דוכט זיך רק, אז די גאנצע וועלט פערפאלגט איהם, אז אלע אידישע שרייבער זיי־נען איהם דם שונאים, קוקען אוים אויף זיין רעדאקטאר־שטוהל און זוכען איהם נאר אונטערצושטעלען א ליטעראריש פיסעל. צו־ליעב דער דאזיגער קראנקהייט זיינער האט ער ניט גערעדט מיט קיין איין מענשען, וואס האט צו טהאן מיט דער פעדער.

אבער מיט זיין אייגענעם כעס אויף אלע ליטעראטען האט זיך דער רעדאקטאר פון „פערגאנגענהייט“ נאך ניט בעגנוגענט. ער האט אויך געוואלט, אז זיין „רעכטע האנד,“ זיין סעקרעטער, מר. סארקין, זאל א חוץ זיין ליטערארישער ארבייט פאר'ן זשורנאל, אויך פיינד האבען דיזעלבע מענשען, וואס ער האט פיינד און טרא־גען אויף זיי א כעס.

אבער אזוי ווי דער דאזיגער סעקרעטער איז פון דער נאטור דוקא געווען א מענש, וואס איז געווען מעהר אדער ווייניגער פריינדליך צו מענשען, האט דער רעדאקטאר, נאך פיעל אומגעלונ־גענע פראבען איהם אויסצובעסערען, איהם ענטזאגט פון זיין שטעלע.

און דא האט זיך ערשט אנגעפאנגען די ריכטיגע סדרה פון זו־כען א פאסענדען סעקרעטער.

די הויפט־זאך וואס דער רעדאקטאר פון „פערגאנגענהייט“ האט געזוכט, איז א מאן, וואס זאל קענען זיין אין כעס אויף די מענשען, אויף וועלכע ער איז אין כעס.

די איבעריגע קליינינקייטען, ווי ליטעראַרישע פעהיגקייטען, קענטעניסע און ארבייטזאמקייט, האבען איהם ניט געאַרט...

די מעשה איז צוגעגאנגען אזוי:

גלייך ווי דער ערשטער קאנדידאט פאר סעקרעטער איז געקו־מען זיך פארשטעלען, האט דער רעדאקטאר ארויסגענומען פון זיי־נע הויזען־קעשענעס א צוקנייטשטע, פערפלעקטע לאנגען בויגען פאפיער מיט א צוויי־דריי הונדערט נעמען, און האט גענומען דעם קאנדידאט אויפ׳ן עקזאמען:

— דעם פאעט חיים זינגפויגעל קענט איהר?

— געוויס!

— האלט איהר פון איהם?

— ער איז אַלל־רייט, שרייבט אמאל אַן א פיין ליעדעל.

— ווער?

— חיים.

— איהר זאלט עס זאגען! אט דער לומפ, דער נעגאדיאי, קען שרייבען?

— חיים זינגפויגעל א לומפ? — דאס הער איך ערשט פון אייך... איך קען איהם גראדע פאר א גאנץ שטילען יונגענמאנ־טשיק.

דער רעדאקטאר איז בלאס געווארען פון כעס, נאר ער האט פארטגעזעצט זיין עקזאמען:

— און וואס פאר א מיינונג האט איהר פון דעם בעלעטריסט שיינמאן?

— וועלל... צווישען אנדערע בעלעטריסטען איז ער, לויט מיין מיינונג, איינער פון די בעסטע.

— ווער?

— שיינמאן!

— איהר זאלט אזוי דענקען? שיינמאן דער בעסטער בע־לעטריסט! גיטא ווער זאל לאכען! איך וויל דאך איהם ניט דרו־קען... איך קען דאך זיין פנים ניט אנקוקען... ער איז א פאסקוד־ניאק... א פארך... א סוואלאטש... ער רעדט דאך אויף מיין „פער־

גאַנגעניהייט"! ער איז... — האָט געשאָסען דער רעדאַקטאָר מיט שוים אויף די ליפּען — ער איז...

— און איך בין מיט איהם גראדע פּער „דו" און קום אריין צו איהם אין הויז, — האָט געזאָגט הויבענדיג די פּלייצעס דער קאַנדידאַט.

דער רעדאַקטאָר האָט שיעור ניט גע'חלש'ט. נאָר ער האָט זיך געמאַכט הארץ און פאָרטגעזעצט זיין „דאַפּראָס":

— און וואָס דענקט איהר וועגען דעם קריטיקער הארבוז, איז ער ניט קיין „מערזאַוועץ"?

— ווער?

— הארבוז!

— הארבוז א מערזאַוועץ?! איך וויל אייך זאָגען דעם אמת, איך קען איהם ניט אלס אַזעלכען, — האָט זיך גע'חידוש'ט דער קאַנדידאַט.

דער רעדאַקטאָר האָט אביסעל אומגעשפּאַנט איבער'ן צימער און האָט זיך נערוועז אָבגערופען:

— יונגער מאַן, איך וועל אייך זאָגען דעם אמת: איך דאַרף האָבען א מאַן, וואָס זאָל קענען זיין אין כעס גלייך מיט מיר, קענט איהר זיך אונטערנעהמען זיין אין כעס אויף פאָלגענדע לייטע, וואָס איהר זעהט דאָ אויפ'ן ליסט? — איז גוט! ווען ניט, קען איך אייך ניט אָנשטעלען.

— ס'איז א מאָדנע פאָדערונג, — האָט געצויגען מיט די אַק־סעל דער קאַנדידאַט. — דעם ערשטען מאָל זינט איך בין א שריי־בער הער איך אזא פאָדערונג פון א ליטעראַרישען רעדאַקטאָר...

— און אַז איהר האָט ניט געהערט, איז וואָס? — האָט דער רעדאַקטאָר זיך געבייזערט — איהר האָט נאָך א סך זאַכען ניט געהערט! די זאַך איז קלאָהר: קענט איהר דאָס דערוויייזען איז גוט, ווען ניט איז ניטאָ פון וואָס צו רעדען!

ביי די ווערטער איז דער רעדאַקטאָר ארויסגעלאָפען פון צי־מער.

און אזוי איז פאַרגעקומען כמעט מיט אַלע קאַנדידאַטען. אַלע־

מען פלעגט דער רעדאַקטאָר פון „פערגאַנגענהייט" פאַרלעגן זיין ליסט פון צאָרעז, און אַלע זיינען דורכגעפאַלען.

ס'זיינען געווען איינציגע, וואָס האָבען זיך שוין יאָ געוואָלט אונטערנעהמען צו זיין אין כעס אויף דרייסיג, פיערציג אָדער פופציג שרייבער, אָבער דאָס איז געווען ניט גענוג און דער רע־דאַקטאָר פלעגט זיי אויסבראַקירען...

אַזוי זיינען פאַראיבער אַ פּאָר וואָכען, דער ערשטער פון מאָ־נאַט, ווען דער זשורנאַל האָט געדאַרפט ערשיינען, איז שוין געווען נאָהענט, און קיין סעקרעטער איז נאָך ניט געווען...

ביז איינמאָל האָט דער רעדאַקטאָר בעגעגענט זיינעם אַ פריינד, אַ פּיקעל־הענדלער פון באָסטאָן, און איהם פערטרויט זיינע צרות.

— וויבאַלד דו דאַרפסט בלויז אַ מענשען אויף כעס'ן זיך, האָט איהם יענער געטרייסט, — האָב איך פאַר דיר דעם ריכטיגען מאַן. דאָס איז אַ מענש, וואָס איז צוקריעגט מיט גאַנץ באָסטאָן!

— גוט! — האָט דער רעדאַקטאָר זיך אָנגעכאַפּט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום, איז אין דער רעדאַקציע פון „פערגאַנ־גענהייט" געקומען דער מאַן פון באָסטאָן, אַ געל אידעל מיט רויטע ברעמען.

— ביי וואָס האָט איהר געאַרבייט בעפאָר? — פרעגט דער רעדאַקטאָר.

— ביי מצות — האָט געענטפערט דאָס אידעל מיט די רוי־טע ברעמען.

— שרייבען קענט איהר?

— ניין! — ברומט דאָס אידעל בייז.

— לעזען?

— פון וואַנען? די באָבע האָט פערלאָרען?! — האָט איהם דאָס אידעל שיעור ניט דורכגעבויערט מיט אַ בליק פון אונטער זיינע רויטע ברעמען.

— דאָס אַלעס איז ניט וויכטיג! — האָט ערקלערט דער רע־דאַקטאָר — שרייבען, לעזען, דאָס קען איך אַליין. דער עיקר איז אָט וואָס: איך דאַרף האָבען אַ מענשען, וואָס זאָל קענען זיין אין

כעס אויף די זעלבע מענשען וואס איך בין אין כעס... קענט איהר דאס?

— איהר דארפט מיך נאך פרעגען? — האט דאס אידעל א קריץ געטהאן מיט די צייהן — אויף כעס'ן זיך בין איך אן „עקספערט!..." איך רעד שוין גיט מיט מיין אייגענער אידענע באלד צעהן יאהר.

— אל־רייט, — נאר עקזאמינירען אייך, שאדט ניט... — האט געזאגט דער רעדאקטאר און ארויסנעהמענדיג דעם בעוואוסטען צוקנייטשטען און פערפלעקטען בויגען פאפיער, מיט די נעמען פון זיינע שונאים, האט ער גענומען דעם געלען אידעל אויס'ן עקזאמען.

— דעם פאעט חיים זינגפויגעל קענט איהר?

— ניין! אבער איך האב איהם פיינט ווי דעם טויט נאך איידער איך קען איהם! ער איז א גראבער יונג, א חזיר, א הינטשלעגער און דאטס־אל! — האט זיך דאס אידעל אנגעצונדען ווי א זאסיעק מיט היי.

— בראווא! בראווא!... — האט דער רעדאקטאר פון „פערגאנגענהייט" איהם געפאטשט אין פלייצע — און אין וואס פאר א בעציהונגען זייט איהר מיט דעם בעלעטריסט שיינמאן?

— אט מיט דעם לומפ וועל איך האבען ביזנעס?! — האט דאס אידעל געבליצט מיט די אויגען ווי א פעלד־גזלן — ווען איך האב איהם איצט דא, צוריים איך איהם ווי א הערינג, אזא שורקע!!

— גוד־באי! — האט אנגעקוואלען דער רעדאקטאר. — און וואס זאגט איהר צו דעם פארשיווען קריטיקער הארבוז, און צום פאסקודנעם וויסענשאפטסמאן לעקאך, און צום אידיאטישען דראמאטורג, פעטעך?

— ז י י — האט דאס אידעל געדרהעט מיט די פויסטען — זיי בין איך א דם שונא! איך וואלט נאר געוואלט זעהן זייער בלוט!

— גענוג! — האט דער רעדאקטאר מיט גרויס צופריעדענהייט אויסגערופען אויפ'ן קול: — איהר ווערט מיין סעקרעטער מיט א געהאלט פון 35 דאלאר א וואך. אט האט

איהר דעם פארטפעל מיט מאנוסקריפטען און נעהמט זיך צו דער ארבייט!

וועז איהר בעגעגענט אויף איסט בראדוויי א געל אידעל, מיט רויטע ברעמען, מיט א פארטפעל אונטער'ן ארעם און קריצט מיט די צייהנער, לויפט אריבער אויפ'ן צווייטען טראטואר, זאלט איהר וויסען, אז דאס איז דער סעקרעטער פון דער רעדאקציע „פערגאנגענהייט". און דאס האט ער מן־הסתם דערזעהן פון ווייטען איינעם פון די צוויי דריי הונדערט שרייבער, אויף וועלכע זיין רעדאקטאר האט א כעס... און אויף וועלכע ע ר מוז אויך זיין אין כעס...

אַ רוהיגעס, רוהיגעס לעבען.

(בּיצלעך פון אַ נאָטיץ־ביכעל פון אַ אידישען רעדאַקטאָר)

איך בין א אידישער רעדאַקטאָר פון א ליטעראַרישען זשורנאַל
אַלע זיינען מיך מקנא: סטייטש — אַ רעדאַקטאָר!
אַלע זיינען מיר שונאים: סטייטש — אַ רעדאַקטאָר!
און איך האָב ניט אויף אויסצופּרעסען א פּאָר הויזען...

היינט האָב איך געליהען א קוואָדער. אָבער דאָס אפּגעבען...
אוי, דאָס אפּגעבען...

מיינע בעלי בתים זאָגען, אז איך דארף גאָר ניט נעהמען קיין שכירות. ערשטענס, איז דאָך דער זשורנאַל אן אידעאַל... און צווייטענס, איז דער כבוד אליין געגוג...

א אידישער רעדאַקטאָר טאָר ניט זיין קיין חכם, דערהויפּט טאָר ער ניט האָבען קיין אייגענע מיינונג. ער מוז דרוקען אַלעס. ווען ניט איז ער ניט זיכער מיט'ן לעבען...

אַט ערהאַלט איך א בריעף אַזאַ מען שרייבט מיר: בעסטער פריינד רעדאַקטאָר, אויב איהר דרוקט ניט מיין סקיצע וועט א רוח אין אייער טאַטען אריין.
מיט האָכאַכטונג, שמערקע מעקער.

וואו נעהמט מען געלד?... די וועש ליגען נאך אלץ אין לאונדרי...

אנומעלטען האבען מיך חברה געפאקט איך זאל זיי „מכבד זיין". איך האב איינגאנצען געהאט 13 סענט אין קעשענע, געדענקט האבען אויף מיטאג, אבער פערפאלען... מען קען ניט פערשעמען א רעדאקטארסקע פירמע... מ'מוז מכבד זיין!...

ערהאלטען איינמאל אזא בריוועל:

„לומפ וואס איהר זייט! איהר קענט דען שרייבען? מיר (?) טרייסלען דאך אייך ארויס פון די ארבעל... איהר נעהמט בלויז אומזיסטע געהאלט... מאכט געלד און אנדערע לאזט איהר ניט צו... עקספלואטאטאר וואס איהר זייט!

איך האב פון דער פריה אן ניט געגעסען... שוין צוויי טעג אז איך טראג זיך בלויז ארום מיט א צוויי סענטיגע מארקע, וואס איך האב ערהאלטען פון א לעזער איהם צו ענטפערן אויף א פראגע.

א פאסט־קארטעל האב איך היינט ערהאלטען, וואו מען רופט מיך אן מיט אלערליי נעמען: שורקע, הונט, חזיר, עזעל, פאליטי־שען, מען עצה'ט מיר ווערען א גאסען־קעהרער, א הונט־שלעגער, א חזיר־האר פליקער, א. אז. וו.

פערגלייכענדיג א פאר כתבים, האב איך אויסגעפונען, אז דאס איז איינער, וואס האט מיר געשיקט איבערגעשריבענע לידער — און איך האב זיי ניט געדרוקט...

מיט א שעה פריהער איז מיין אידענע געקומען א פערוויינ־טע, צוויי „באיעס" האבען זי בעגעגענט, איהר פערשטאפט דאס מויל מיט מיין זשורנאל טאקע און איינגעטיילט צו צוויי שטורכעס אין יעדער זייט — דאס איז, ווייל זי איז א רעדאקטארשע — האָ־בען זיי איהר ערקלעהרט.

— צו וואס האב איך מיט דיר געדארפט חתונה האבען, טאטע

זיסער? ! די גליקען וואס איך האב פאר דיר — האט זי גע־טענה'ט.

און וואס האב איך געוואלט ענטפערן?

היינט האט אונז א יונגער דיכטער ארייננעווארפען א קאָרט דורכ'ן פענסטער.

דארף א רעדאקטאר פערריכטען פרעמדע זאכען?

לעצטע וואך האב איך פערריכט איינעמס א ליעדעל, פון 14 שורות געמאכט 10 נייע שורות, איין שורה איבערגעמאכט דעם גראם און די צווייטע שורה אויך, אונטערגעשריבען זיין נאמען: צ ל פ ח ד.

אלס דאנק פאר מיין ארבייט, דערהאלט איך פון איהם א דראהונגס־בריעף בזה הלשון:

ווערטהער הערר רעדאקטאר!

אין־מיין (!) ליעד וואס איז געדרוקט אין היינטיגען נומער איז ארייננעפאלען א טעות... עס איז א סקאנדאל, א חוצפה פון אייך אזוי צו טהאן! מיין נאמען איז ביי אייך געדרוקט אהן א קמץ אונטער'ן (ל) אויף ווייטער וויל איך עס ניט האבען... גענוג וואס איך מאהן ביי אייך ניט קיין געלד... איהר זייט א לומפ!

אייער מיט רציחה: צ ל פ ח ד.

איהר הערט? דאס שרייט ער אזוי פאר מ י י ן ליעד!...

היינט אין דער פריה הערען מיר געוואלדיגע קולות. מיר לוי־פען ארויס, איך און מיין אידינע אין קארידאר, ערשט מיר געפינען אונזער דריי יעהריג קינד קלאפענדיג מיט די פיסלעך און בלוט רינט איהם פון אויעריל ווי רויטע טינט...

ארימעס קינד! אן אבאנענט האט איהם אבגעביסען דאס רעכטע אויער'ל...

אט ערשט האב איך ארייננעגעבען מיין רעזיגנאציע. וואס הויבט מען אן צו טהאן? גוואלד, וואס הויבט מען אן צו טהאן?

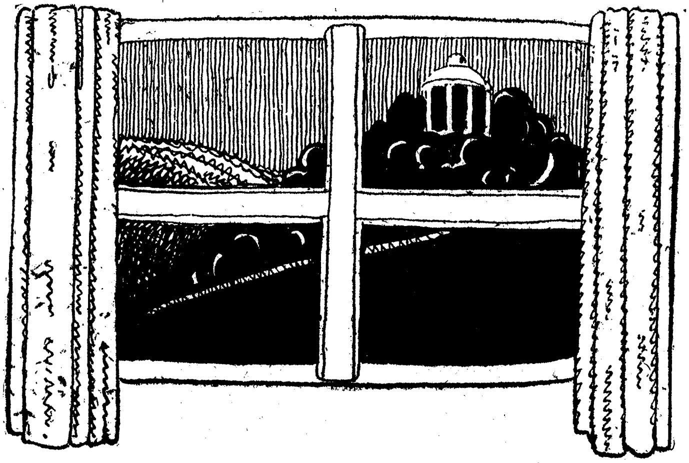

פון מײן קלײן פענסטערל

„אַן עק פון דער וועלט“.

איך ליעב בלויז דאָס לאַנד פון מיינע קינ־דער, דאָס נאָך ניט ענטדעקטע, דאָס לאַנד, וואָס ליגט ערגעץ איבער וואַסערען אין ימים... און זאָלען אייביג, אייביג זוכען יענע לאַנד די שיפען פון די טרוימען מיינע.
(נאָך צאַראַטוסטרא).

אַלזאָ, דער זיד־פּאָל איז שוין מיט מזל אויך ענטדעקט! שטעה איך מיר אזוי פארנאַכטלעך ביים פענסטער פון מיין נאָרד־פּאָל־זידפּאָל צוזאמען, ד. ה., ביים פענסטער פון מיין קליין, קאַלטען צימערל, און קוק אזוי אויף דער זון, וואָס בעהאלט זיך אין איהר אייביגער געהיימער, נאָך ניט ענטדעקטער לאַנד, און איך טראַכט, קלעהר און טרוים און איך וועב מיר צוזאמען מיינע אלטע ספקות מיט די נייע, און זאָג זיך און פרעג זיך נאָך אמאָל און נאָך אמאָל: וואָס, זאָל דאָס טאקי שוין זיין דער עק פון דער וועלט?...

דער נאָרד־פּאָל איז שוין ענטדעקט, דער זיד־פּאָל שוין אויך, אַלזאָ — ס'איז שוין באלד ניטאָ קיין סוד, קיין געהיימנים פאר מענשען... דעם מאָדערנעם מענשען'ס פּוס, אַנגעשטיוועלט און אָנ־געשוכט אין די נייעסטע „ווארימקייט־ערהאלטער“, האָט אָנגע־טראָטען דער ערד אויףביידע עקען איהרע... דעם מאָדערנעם מענשען'ס האנד, בעלאדען מיט די מאָדערנסטע עלעקטריק־ערפינ־דונגען, האָט בעלויכטען נייע וועלטען און געמאכט ענדליך אַן עק צום לעגענדארען „עק פון דער וועלט...“

נו, איז עס, דאכט זיך, פיין, שעהן און אפילו עכט משיקא־ווע, אבער — פרעג איך — וועמען וועט דערפון עפעס ארייננקו־מען?

די געאגראפישע וויסענשאפט וועט ווערען נאך אביסעל פעס־טער, נאך עטליכע וויסענשאפטס־בטלנים וועלען קריגען עטליכע נייע מעדאלען — אבער וואס וועט דערפון ארויסקומען דעם פשוט'ן בשר־ודם, מיר און אייך, מיינע ליעבע פריינד?

ב'לעבען, ס'איז אן אומזיסטער טומעל און קאפ־דרעהעניש... די וועלט געהט זיך איהר וועג, איהר א ל ט ע ן וועג, ניט קוקענ־דיג אויף די אלע נייע ערפינדונגען און ענטדעקונגען... דעם מענ־שען'ס לעבען ווערט ניט אנדערש פון דעם אלעמען!

און איך שטעה מיר אזוי ביים פענסטער פון מיין נארד־פאל־זיד־פאל, ד. ה. ביים פענסטער פון מיין קליין, קאלטען צימער'ל, און איך בעגלייט די זון אין איהר אייביגען, געהיימען, נאך ניט־ענטדעקטען לאנד, און איך טראכט: זעהר שלעכט, מיינע פריינד, וואס דער מענש האט שוין אלעס ענטדעקט.

וואס מעהר מיט אן ענטדעקונג, אלץ ווייניגער ווערט מיט א שעהנעם חלום, אלץ ווייניגער מיט א פאנטאזיע... ווייניגער! ווע־ניגער!

און, אוי, אוי, ווי ס'שרעקט מיך די טרוימענלאזע און פאנ־טאזיענלאזע, עקרה'דיגע מענשהייט!

אה, ווי עס שרעקען מיך די מענשען דער וויסענשאפט, די טרוקענע, די בייזע, די שלעכטע מענשען!

איך בין אין כעס: רויבער! — ווילט זיך מיר אויסרופען — ווארום רויבט איהר אוועק דער וועלט'ס שעהנסטע קינדער־טרוימען און מלאכים־לעגענדען, ווארום?

ווער בעט אייך צו מאכען אייערע ענטדעקונגען?!

ווער בעט אייך צו פערטרייבען די סודות פון אונזערע ווינקע־לאך?! מיר דוכט, די וועלט איז אהן אייערע ענטדעקונגען פיעל שעהנער געווען און פיעל גליקליכער...

איך דערמאן זיך:

איך בין אמאל א קינד געווען, א קינד, ווי אלע קינדער, און

אפשר ניט, ווי אלע קינדער... און די וועלט האָט זיך ביי מיר גע־ענדיגט, — איהר ווייסט וואו? ביי דעם קליינעם הושענה־וועלדיל, דאָרט איבער אונזער קליינ־שטעדטעלדיגען טייך...

און וואָס מיינט איהר? שעהן פערצויבערט האָט מיר דאָן די וועלט אויסגעזעהן...

אָבער איך בין עלטער געוואָרען, און מיר איז קלאָר געוואָרען, אַז דאָרטען, דאָרטען ביים וועלדעל ענדיגט זיך ניט די וועלט — און איך בין אריבער דעם גרויסען אָקעאַן...

און וואָס מיינט איהר, יעצט בין איך גליקליכער?

דאָן האָב איך געטרוימט און געוואָלט ענטדעקען — און יעצט האָב איך שוין אלעס ענטדעקט...

טרוקענע מאַטעמאַטיקער, זאָגט, וואָס ווילט איהר פון דעם מענשען'ס נשמה?

ווארום האָט איהר, ווי ווילד־רויבער, אוועקגערויבט זיינע טרוימען?

און איך טראכט: אונזער ציוויליזאציאָן היינט־צו־טאָג איז אַן אלטע בתולה, אָהן האָפנונגען, פערלאנגען, אָהן חלומות. א בתולה, ביי וועלכער צוזאמען מיט די ביינער זיינען אויך אויסגעטריקענט געוואָרען אלע איהרע זאַנפטע מיידעל־חלומות... און זי זיצט יעצט, די בתולה, און קייט די ליפען איהרע און ווישט דעם „נעזכען“...

גאַנץ בעשטימט, איך בין געגען ענטדעקונגען...

איך האָב מורא, אַז אויב דער מענש וועט אזוי ווייטער אַנ־געהן מיט זיין ענטדעקונג־און ערפינדונגס־ארבייט, וועט ער אויס־לעשען דעם לעצטען פונק פון לעבעדיגקייט, פרישקייט און שעהנ־קייט פון אונזער פּלאַנעטע...

איך דארף נאָר צומאכען די אויגען, און איך זעה פאר זיך גלייך דעם צוקינפטיגען מענשען, דעם אלעס־וויסענדען, דעם טרו־קענעם בעל־חשבון און דאָלאר־מאכער... איך זעה איהם: ע ר איז דאַר און לאַנג און האָט א פנים, ווי טויזענד צייהן־העלצלאַך געשטעלט איינער אויף דעם צווייטען. זיין גאַנצער קערפּער איז פערפּלאָנטערט און איינגעפּלאָנטערט אין טעלעגראַף־דראָטען, ביי ביידע זייטען אויערען הענגען טעלעפאָנען, אין די הענד האלט ער

צוויי „עראפּליינס“, ביי די פּיס בייזוערט זיך און פּייפּט אן אויטאָ־מאָביל; אויף דער ברוסט איז אָנגעטשעפּעט אַ קליינער עקס־רייע־מאַשין און אַ פאָנאָגראַף, און ער רעדט, טענה'עט, קאַכט זיך, שילט זיך, און ער יאָגט, שפּייט, פּייפּט און קייט, און ער רעכענט, פאָהרט און איילט זיך, און ער ווייס אַלעס — און ער איז ד אָ ך נ י ט גליקליך!

און איך שטעה מיר ביי מיין פענסטער און טרוים ווייטער. די זון איז שוין לאַנג, לאַנג ערגעץ פערגאַנגען... און איך קלעהר: דער איינציג־איינציגער גליק מיט דעם מענשען איז, וואָס ער וועט קיינמאָל ניט ענטדעקען דאָס סאַמע געהיימניספאָלסטע: דעם סוד פון טוידט און לעבען...

דער מענש וועט זיך קענען געהן אַלץ ווייטער און ווייטער. אָפּדעקען דעם צויבער־פאָרהאַנג פון דער מענשליכער זעעלע, אָפּ־שלייערען די נאַטור, אראָפּוואַרפען פון דעם „סוד“ זיינע כישוף־קליידער, אָבער דעם סוד פון טויט ניט פון אָרט!...

אַזוי גלויב איך — און דאָס איז גליק!

לעבען און טוידט! דאָס איז דער אייביגער נאָרד־פּאָל און זיד־פּאָל, וואָס וועט מוטשען דעם אָרימען מענשען'ס נשמה, שלע־פען איהם אויף די הויכע אייז־בערג פון „ניט־וויסען,“ שליטלען זיין פאַנטאַזיע איבער די פערשנעעטע וועלטען פון „ניט דערגרייכען“...

טוידט און לעבען! דאָס איז דער קאַרסעט, וואָס האַלט איינגעקאָרסעוועט דעם מענשען'ס ענטדעקונגס־לוסט, אום ער זאָל ניט אַרויסשפּרינגען פון טאַליע.

טוידט און לעבען! אין אייערע ווייטע ווייטקייטען קען קיי־נער ניט אריינדרינגען, ס'העלפען ניט קיינע שליטענס פון מעטאַ־פיזיק, קיינע „הינט“ פון פילאָזאָפיע, קיינע עלעקטרישע לעמפּ־לאַך פון דער מאָדערנער לאָגיק...

עס העלפען ניט און וועלען ניט העלפען...

דער גרויסער מת.

איך וועל איהם היינטיגס מאָל אויך ניט פאָלגען. איך מיין עס מיין רעדאַקטאָר, נ י ט פ אָ ל ג ע ן. דאָס ליגט אין מיין טבע, ווי פיינט האָבען פּאָעזיע — איז זיין טבע. און אזוי ווי איהם אויף צו להכעיס, ווילט זיך מיר געראָד היינט פּאָעטיש זיין. איך מוז געראָדע היינט פּאָעטיש זיין! און, הערר רעדאַקטאָר, איהר קענט זיך זיין אויף מיר ברוגז — נאָר איך מוז אויסשרייען: „עס לעבע די פּאָעזיע!“...

איך ליעב די פּאָעזיע... איך ליעב די שטימונגען און איך געפין אין אלעם פּאָעזיע און שעהנקייט...

אַט, למשל, ט ו י ט. איהר שרעקט זיך שוין אודאי. אייך קלאַפּט שוין א צאָהן אָן א צאָהן. טויט איז עקעלהאַפט, — זאָגט איהר? אבער איך זאָג: ווי שעהן איז צו שטאַרבען... ווי בע׳חן׳ט איז דער טויט....

און בפרט, ווען מען קען שטאַרבען שעהן, פריי און שטורמדיג!

אַט נעהמט דעם „טיטאַניק“־אונגליק מיט זיינע טויזענדע פּאַסאַזשירען־זינקעניש... איז דאָס אפשר ניט שעהן?

וואָס קען נאָך זיין שעהנער פאר א מענשען, ווי צו שטאַרבען אויפ׳ן פרייען ברייטען ים... און אויף איינעם פון די גרעסטע וועלט־שיפען דערצו?

פערשווינדען אויף אייביג אונטער דעם גיגאַנטישען פּאַטש פון טויזענדער ריזיגע כוואַליעס — וואָס קען נאָך זיין שעהנער?

זאָגט מיר, איז דאָס, כ׳לעבען, ניט פיעל שעהנער, ווי צו

שטאַרבען אין די שוואַרצע גערעדים פון די פינסטערע קוילען־גריבער ?...

און איז עס זאָגאַר ניט שעהנער, ווי „צו אויסבענעפּיטעווען" די טרוקענע אפּרייטערשע נשמה ערגעץ אויף אַ צוּבראָכען בעטעל, אין אַ פייכטען קעלער אין אַ טענעמענט־הויז ?

איך ליעב אפילו די שעהנקייט אין טויט !... שטעלט זיך נאָר פאַר אויף א ווייליטשקע אזא בילד :

עס געהט אַ שיף, אַ ריעז, כמעט אַ גאַנצע וועלט, אַ קולטור פון דורות טראָגט זיך איבער'ן ברייטען, שעהנעם, אונבעזיעגבאַרען ים. טראָגט זיך זיכער, קלאַפּט רוהיג די שטאָלענע ריפּען אַן די קאַלטע, ריעזיגע כוואַליעס... און אויך די מענשען זיינען זיכער און רוהיג... זיי שפּיעלען, לאַכען און פּלוידערען געמיטהליך.

און פּלוצלונג... גיט זיך די ריעזען שיף א שטויס אַן עפּעס — און קראַך... דער ים גנב'עט זיך אריין מיט שנעלע פיס אין די קאַיוטעס פון שיף, פאַנגט אַן וואַשען מיט זיינע קאַלטע הענד די פּאַדלאָגעס... שטייגט איבער קעפּ און הערצער... שווינט אפילו ניט די געקראָכמאַלעטע הערצער פון די פּאַסאַזשירען־מיליאָנערען: נאָכדעם געהמט ער שנעל די גרויסע ריעזען־שיף אין זיינע אָרעמס, דריקט זי צו צו זיין שטורעמדיגער ברוסט און ציהט זי אַראָב צו זיך אין די געהיימע טיפעניש... אין די שטילע גרונטען...

ווי שעהן דאָס איז !

איך ליעב אפילו די שעהנקייט אין דעם טויט !...

שעהן שטאַרבען הייסט ביי מיר שנעל שטאַרבען !

איך בין געגען גסיסה און לאַנגזאַמען טויט.

רוהיגער טויט — איז פילּיסטערטהום...

שנעל שטאַרבען — הייסט שעהן שטאַרבען !...

טויט איז אַ פערמעסטען זיך מיט דער נאַטור...

דער מענש וויל פערשלינגען אַלעס... די נאַטור אויך.

זאָגט דער ים צו די מענשען : ברודער איש־מלחמה, דו ווילסט פערשלינגען אַלעס ווי איך — אָבער איך בין שטאַרקער פון דיר און אויך עלטער...

איך ליעב דעם העלדישען טויט...

איך ליעב א קאפיטאן, וואס קען צוקוקען רוהיג, ווען זיין שיף זינקט. איך ליעב אויך א קאפיטאן, וואס קען זיך לאזען זינקען מיט זיין שיף...

און אפטמאל קוקט מיר אויס, כאטש דאס איז שוין זעהר אלט, אז דאס לעבען אונזערס אליין איז א ים, א ברייטער, רוישי־נער, פיעל־כוואליגער ים...

מיר זיינען מיט אונזערע גאנצע קולטור־ווערטהען און טיטא־ניק־פלענער בלויז קליינע שפענדלאך...

מיר בויען, בויען...

מיר מיינען, מיר האבען עפעס אויפגעטהאן, אויפגעבויט, אויפגעטהורעמט, פלוצלונג קומט דער אור־אלטער טייפעל, וואס האלט דעם ערד־קוגעל אין זיינע לאפעס נאך פון די גרויע צייטען פון תהו ובהו, גיט זיך א שפיעל און אונזערע האפנונגען, פלענער צושפרינגען זיך, ווי וואסער־שוים און אונזער גייסט זינקט...

און די רעטונגס־שיפלאך ראטעווען ווייניג, פערדאמט ווייניג... העכסטענס, בלויז צושראקענע פרויען און האלב־טויטע קינדער...

דער ים לאכט פון דעם מענשען, דער ים מיט זיין עקשנות־שטיפערישען־בייזען געלעכטער...

דער ים לאכט...

דער כח פון שכחה.

ווען איך פערטראכט זיך אויף די גרויסע אומגליקען, וואס לויערען פון אייביג אן אויף דעם זינדיגען צוויי פיס־בעזיצער, אויף די אלע צרות און מלאכי־חבלה, וואס ריגגלען איהם ארום, — טראכט איך זיך: ווי גוט ס'איז, וואס דער בעשעפער, ווי ער זאל דארטען זיך ניט רופען, האט איהם געשענקט די מתנה פון שכחה. די צוויבער־קראפט פון פערגעסען. ווען ניט, ווייס איך ניט, ווי וואלט ער געקענט נאך יעדען גרויסען אונגליק זיך ווייטער שלעפען אויף דעם הארטען טראטואר פון לעבען...

פערגעסען — איז זעהר א גוטע זאך! ארויסשלאגען זיך פון קאפ — איז אפט פיעל בעסער, ווי אריינשלאגען זיך... דער מענש טאר הפנים ניט נעהמען צו ערנסט דאס, וואס רינגעלט איהם ארום, ווען ניט קען עס ווערען צו טראגיש...

פערגעסען — הייסט בענייען דאס לעבען.

הייסט — טהאן די אלטע נארישקייטען און טומלען זיך ווי פריהער, ווי תמיד, ווי אלע מאל...

ווען ניט די שכחה, וואלט דער מענש אימער ארומגעגאנגען ווי א פערליעבטער פערטשאדעט פון דער ערשטער ליעבע; ווי א יונג ווייבעל ערשט נאך דער חתונה אין איהרע נייע צימער'ן; ווי א קינד, וואס איז דעם ערשטען מאל אין מואווינג פיקטשורס...

פערגעסען הייסט אפט זיין גליקליך, טאנצען אין ראד מיט אלע מענשען.

פערגעסען זיך, הייסט רודערען שטארק דעם שיף פון פראג־רעס...

הייסט — בויען ווידער נייע לוקסוס־שיפען און זיי ווידער זינקען...

הייסט — ווידער זעצען אונטערזוכונגס־קאָמיטעטען און נאָר־נישט פּערריכטען...

הייסט — ווידער ערוואַרטען נייע אומגליקען...

הייסט — ווידער קאָכען זיך פאַר נייע וואַהלען און ערוועה־לען די אַלטע בעאַמטע.

אָט איז דער „טיטאַניק"־אונגליק...

דערמאָנט זיך נאָר וויפיעל האָפנונגען דער מאָדערנער לוקסוס־יעגער און „אונגליקס־ספּאָרט" דער מענש האָט אויף דיעזען שיף געלעגט ? !

דערמאָנט זיך נאָר, וויפיעל גליקען און טרוימערייען פון טייַ־פעליש שנעלע שנעלקייטען, פון שדים'שע גיכען דערגרייכען, פון גיהנום אונבעשרענקטע יאָגעניש — דער מענש האָט דיעזען שיף פערטרויט !

און פּלוצלונג — נאַ־דיר ! אויף דער ערשטער פּראָבע גראָדע — קראַך — באַך — און דער גאַנצער גליק איז אַראָב אויפ'ן אָב־גרונד...

און דער גליק איז טאַקע נאָר. וואָס מ'וועט עס פערגעסען, ווי מ'האָט פערגעסען אַנדערע אונגליקען פון ים און יבשה, ווי די גרויסע ערד־ציטערנישען, עקספּלאָזיאָנען און לופט־שיף־פערלוס־טען... די צייטונגען וועלען נאָך אַביסעל צעהלען, קייען און איבער־קייען צום טויזענדען מאָל די צאָהל פון די הרוגים ; די עדיטאָריעל־שרייבער וועלען נאָך אַביסעל מעלה־גרה'ן זייערע אויסגעדראָשענע מוסר'ן ; די לעזער וועלען זיך נאָך אַביסעל קוויקען מיט די איינ־צעלהייטען ; די רבנים וועלען אין זייער גוטהערציגקייט בעפרייען די אַלמנות ; מען וועט נאָך אַביסעלע קלייבען נדבות ; ספּעציאַ־ליסטען פון שיף־בוי וועלען נאָך געפינען טעכנישע פעהלער ; די קאָמיטעטע וועט פיליכט ערגעץ אויסטאַפּען אַ שולדיגען — וואָרום, ווי קען מען דאָס גאָר אַזוי לאָזען ? — עטליכע גרינע פון יענער זייט ים וועלען זיך אָבשרעקען און אויף אַ ווייַלע אָבלעגען זייערע

גליק־רייזעו אין דעם לאנד פון דאלארס און װעלען קומען עטװאס שפּעטער... אבער — מ׳װעט פערגעסען...

די צייטונגען װעלען מיט דעם זעלבען פייער בעשרייבען: א מיסים, װאס האט אנגעפּאטשט א באַרדער, א קאץ, װאס האט צודראפּעט א מיליאנערשע — מ׳װעט פערגעסען...

און די קאמפּאניעס װעלען גװוים װידער בויען נייע שיפען, נאך גרעסערע, און מ׳װעט זיך װידער יאגען און שפּיעלען מיט׳ן לעבען װי פריהער...

װייל — יאגען זיך, פערשטעהט איהר מיך, איז דער קװינט־עסענץ פון׳ם היינטיגען בן־אדם׳ס לעבען...

אהן אונגליקען קען דער היינטיגער מאדערנער מענש ניט אויס־קומען װי אהן א „נעפּקין" ביים עסען, װי אהן א גלאנץ אויף די שיך, װי אהן טשואינג גאם אין מויל... דער נייער מענש ליעבט די אונגליקען, קאכאיעט זיך אין די אונגליקען און װערט קיינמאל ניט מיעד צו לעזען אונגליקס־בעשרייבונגען און בלוט־סענסאציעס.

ער מוז דאס ליעבען! װייל — נאר אין דעם ברען פון אומגליק טאפּט ער אז דעם דופק פון זיין „האװען", װייל — נאר דאן דער־פיהלט ער, אז ער האט עפּעס א מחותנות׳שאפט מיט דער נאטור...

געבענשט זאל מיר זיין די שכחה!

און װען איך גיב אמאל א קנייטש מיין שטערען און נעהם ארויס פון זיינע שוין אלטע פאלדען נייע געדאנקען, טראכט איך: װאס װאלט געװאָרען מיט׳ן מענשען, װען ער װאלט קיינמאל ניט פערגעסען...

װי מיר דוכט: װאלט ער דאן אדער אין גאנצען בעזיעגט די נאטור, אדער אין גאנצען אונטערגעגאנגען...

אדער ער װאלט געװאָרען צו ג א ט גלייך, אדער ער װאלט אװעק צום טייפעל אויף אכסניה.

אן אפענער קאמפף װאלט דאס געװעזען. שטעלט זיך נאר פאר אויף א װייליטשקע און גיט זיך א טראכט — װאס װאלט געװאָרען מיט א מענשהייט פון בלויז ג ו ט ע ן ז כ ר ו ן — איהר קענט זיך עס פארשטעלען?...

א י ך זעה געװאלדיגע זאכען: קאהלענגרעבער װאלטען דאן

זיכער ניט געגאַנגען צוריק אין זייערע גריבער נאָך אַן אומגליק־פאַל. מענטשן וואָלטן ניט געבויט הייזער נאָך אַן ערד־ציטערניש.

אַרבייטער וואָלטן גלייך נאָך אַ טרייענגעל פייער ניט געגאַנגען אין די פינסטערע שעפער און געאַרבייט צוריק ביי פאַרשלאָסענע טהירען...

ווען ניט די שכחה, וואָלטן די מעהרסטע פון די קאַנוועני־שאַנס, אסיפות, פאַרזאַמלונגען און מיטינגען אויפגעהערט.

ווען ניט די שכחה, וואָלט מען אין דער אידישער גאַס ניט אַרויסגעגעבען אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג הינער־פיסעל־צייטונגען, קקיון־דיונה־זשורנאַלען.

די שכחה — דאָס איז די מוטער פון נייעם לעבען, נייע פּראָבעס און נייע אונגליקען.

דער מענש פאַרגעסט די סכנה פון היינט און לעבצט די סכנה פון מאָרגען.

איינער שיסט זיך אין שטערען און דער צווייטער מאַכט זיין וועג אין די נאָך ניט פאַרשלונגענע רויך־קנוילען...

מיר נעהמען קיינמאָל ניט אין אכט יענעמס דורכפאַל...

ס'לעבע די שכחה! הלואי קען איך זיך אויך פאַרגעסען.

פאַרגעסען און זיך איין מאָל כאָטש משמח זיין.

גרויסער גאָט פון סאַטירע און פיילען־וואַרפעניש, קריג פאַר מיר אויך אביסעלע שכחה...

פאַרגעסען זיך איז אזוי שעהן, אזוי שעהן!...

פריהלינג־פלאפלערייען.

מיין רעדאקטאר מיינט, אז ווען איך וועל זיין אביסעל ערנסט, וועט עס איהם שאדען צום געשעפט... א גוטער און טרייער פאטער איז מיין רעדאקטאר. ער זארגט פאר די לעזער זיינע, ווי פאר קינדער און ער וויל — מ'זאל זיי אמוזירען, ווי קינדער. ביטטע — בעט ער זיך ביי מיר — „זייט ניט אזוי ערנסט, ס'איז דאך פריהלינג!"

יע, יע, פאני רעדאקטאר, ס'איז פריהלינג, כ'ווייס דאס אויך. אבער וואס קען איך טהאן, אז מיר איז אומעטיג? און אז גראדע פריהלינג איז די קוועלע פון מיין אומעט?

אז גראדע פריהלינג טראגט מיך אוועק אין די ווייטע, ווייטע וועלטען, וואו דער גבור „אומעט" זיצט געארעמט מיט דער פרינצעסין „בענקשאפט" און זיי טרוימען וועגען א בעסערע וועלט, א שעהנערע וועלט, א פרייערע וועלט, וואס זאל איך טהאן? פרעג איך אייך.

וואס וויל איך? פרעגט איהר.

איך וויל א ס ך, פאני רעדאקטאר! איך וויל עפעס, וואס א י ך ווייס ניט און אפילו א י ה ר ניט.

איך וויל א מאדנעם פריהלינג; איך וויל א הימעל אהן א ערד א ו נ ט ע ן. איך וויל אן ערד אהן הימעל־קראצערס א ו י ב ע ן! איך וויל א נייעם לעבען!

איך וויל א פריהלינג, א ריינעם, א יונגען, ווי ער איז געווען אמאל, איידער מענשען זיינען נאך געגאנגען אין „מואווינג־פיקטשורס", א פריהלינג אזא — וואס האט נאך ניט געוואוסט פון

טהאמאס עדיסאן... איך וויל איין קליינינקייט: א גליקליכע מענש־הייט. ניט א מענשהייט, וואס לאכט מיט איין זייט פון איהר פנים און וויינט מיט׳ן צווייטען! גיט מיר, איך בעט אייך, א מענש־הייט, וואו יעדער לאך זאל זיין א „זונען־שטראהל" און יעדער שמייכעל א שטיקעל „הימעל־בלוי"!

איך וויל זיין א קינד, פאני רעדאקטאר!

אפט דוכט זיך מיר, אז מיין נשמה איז א פערצייטיגע. פון יענע צייטען נאך, ווען דער מענש איז נאאיוו געווען...

מיר דוכט, אז מיין נשמה איז דא אן איבעריגע... קיינער דארף איהר ניט און קיינער פערשטעהט איהר ניט. אפילו ניט איהר, פאני רעדאקטאר...

שא... טשעפעט מיך ניט, איך וועל זיך באלד צואווייגען...

איך געה אום, לאך, שרייב און בענק, און וואס אין מיין נשמה טהוט זיך, ווייס קיינער ניט...

אה, דער הומאר פון א אידישען שרייבער!

איז דאס ניט א קינד, וואס איז אריינגעפאלען צווישען רויבער?

אט — אט און איך וויין שוין...

טאר טאקי א הומאריסט ניט וויינען?

שלעכטע מענשען! ווארום ווילט איהר אוועקרויבען פון דעם, וואס אמוזירט אייך, דאס הייליגע רעכט פון ו ו י י נ ע ן? הײנט איז פריהלינג...

און מיר דוכט, אז עמיצער האט פון אונז אוועקגערויבט אויף אייביג דעם פריהלינג פון הארצען און פאר אונז איבערגעלאזט ב ל ו י ז דעם פריהלינג פון לוח...

פאני רעדאקטאר, ס׳טהוט מיר וועה, נאר איך מוז אייך זא־גען, אז ביי אונז איז ניטא קיין פריהלינג.

איך בין כמעט ווי זיכער, אז עמיצער האט אוועקגע׳גנב׳עט דעם פריהלינג, ווי דעם יושר ביי די פאליטישענס (אויב זיי האבען איהם גאר אמאל געהאט), ווי דעם גלויבען אין דער צוקונפט פון דער אידישער ליטעראטור ביי אונזערע ליטעראטען, ווי די ריי־

נע אידעאלען פון אונזער רעפובליק, די רעפובליק פון וואשינגטאן און לינקאלן...

אוועקגע׳גנב׳עט — און פארטיג!...

וואו איז אונזער פריהלינג?

אונזער פריהלינג שטארבט נאך איידער ער ווערט געבארען...

ס׳גיט א בליה א יונגע בלימעל־זעעלע, שרייבט אויף א צארט־ליעדעל, כאפט זי אויף דער בייזער פראסט פון אונזער אלטעגליכ־קייט און ווארפט זי אריין אין שאפ, אדער, אין בעסטען פאל, אין א אידישער טעגליכער צייטונג — און פארטיג, ניטא שוין די בלימעל!...

כאפט זיך ביי אונז ארויס א כלל־טהוער, א יונגער סאציאליסט, אנארכיסט, ציוניסט, מיט ריינע פריהלינג־געפיהלען אין הארצען מיט א שטיקעל בלויען הימעל איבער׳ן קאפ, כאפט איהם אריין אונזער קאלטע ווירקליכקייט און אידעאלען נאקעטקייט, און ער ווערט קראנק אויף „כבוד" און פארטיג, — ער איז שוין ווי אלע...

ביי אונז איז ניטא קיין פריהלינג, ניט אין געזעלשאפטליכען לעבען און ניט אין דער ליטעראטור.

אלע בלומען טויטעט ביי אונז דער פראסט; די „ליעבע" האבען אוועקגע׳הרג׳עט די אידישע טעגליכע צייטונגען מיט זייערע ראמאנען און שדכנות־אבטהיילונגען, און דעם פריהלינג ווער האט אוועקגע׳הרג׳עט?

מ׳זעהט ביי אונז קיין פריהלינג ניט, ווי מען זעהט ניט קיין אויפשיינען אין די מחות פון די ארבייטער...

קיינער ווערט פאר׳ן פריהלינג מעהר ניט בעגייסטערט, ווי מען ווערט מעהר ניט בעגייסטערט פאר אן „עהרען־אבענד" פון א גאסט פון אייראפא...

אלעס שמעקט ביי אונז מיט געלד, דאלארס און ביזנעס...

און ווען איך פעררייס מיין קאפ צום הימעל, דוכט מיר, אז דארטען איז אויך אנגעשריבען מיט גוואלדיג אומגעלומפערטע בוכ־שטאבען: „ב י ז נ ע ס".

און מיר דוכט, יעדער שטערן ווינקט צו מיר מיט א דאָ־לאַר... מיט א דאָלאַר...

אוי, פאני רעדאַקטאָר! וואָס טהוט מען, וואָס איך קען היינט ניט פרעהליך זיין?

אַט זעצט זיך גאַר צו, און איך וועל אייך א מעשה׳לע דער־צעהלען, א מאָדנע מעשה׳לע:

ערגעץ טיעף, טיעף אין א שווארצען טהאָל שטעהט א תפיסה דאָרט. די תפיסה איז א ריעזיגע און א שווארצע — שטעלט צוזאַ־מען א מיליאָן פעררויכערטע פאַבריקען און איהר וועט האָבען א בעגריעף פון דער תפיסה. און די תפיסה, ווי געוועהנליך, איז ארומ־גערינגעלט מיט טויזענדער אייזערנע גראַטעס. פערהאַקט מיט טוי־זענדע אייזערנע טהירען; און וועכטערס, ווי געוועהנליך, שטעהען מיט ביקסען און היטען די טהירען... און דאָרט אינוועניג זיצט א פרינצעסין, א בת־מלכה, א יונגע, ווי הונדערט פריהלינגס צוזאַ־מענגענומען, א שעהנע, ווי טויזענד פאַנטאַזיעס פון טויזענד דיכ־טער, זיצט זיך די פרינצעסין און בענקט, טרוימט און וואַרט מ׳זאָל זי ערלייזען... איהר שטויסט זיך אָן, ווער זי איז? די פרינצעסין איז דער פריהלינג, און די תפיסה — די מאָדערנע גרויסשטעדטי־שע קולטור...

ווילט איהר ניט, איז דאָס גלאַט א מעשה׳לע. איך בין קראַנק, פאני מיינער! איך קען מעהר ניט דערצעהלען...

איך בין קראַנק און ניט צופריעדען היינט. מיך ערגערט היינט אַלעס:

איך קען ניט זעהן קיין בעטלער אין גאַס, קינדער, וואָס לויפען אום מיט צייטונגען היינט...

סטייטש, ס׳איז דאָך דער יום־טוב פון דער נאַטור?!

איך בין אין כעס און איך לייד ניט קיין פרעהליכע מענשען היינט, קיין צופריעדענע.

פאַר וואָס?

ווייל איך דולדע ניט די מענשען, וואָס „קאַכאַיען" זיך מיט „האָלבקייטען", וואָס בענוגענען זיך מיט שטיקלאַך „גליק", וואָס קריגען גאַרנישט און פרעהען זיך מיט גאַרנישט...

איך קען ניט ליידען די מענשען, וואָס זיצען אין שאָפּ און רעדען פון פריהלינג.

פּרעסען הויזען און שמועסען פון זון און לבנה.

רעדען פון ליעבע און נאָך מעהר פון נאקעטע טענצערקעס...

מיר ווילט זיך צולויפען צו יעדען פון זיי און אויסשרייען:

נארישע מענשען! וואו זעהט איהר דאָ א פריהלינג? מיידעל וואָס לאכסטו? וואו זעהסטו דאָ א הימעל?

איך בין קראנק, פאני רעדאקטאָר.

איך דארף ניט קיין פריהלינג, איך בין ווי אלע מענשען. הייב־טיגע מענשען דארפען ניט קיין פריהלינג... דארפען ניט...

אלט און ניי.

פון אוילעניש קומט קיין גוטס ניט ארויס
(א פאָלקס ווערטעל).

היינט ערשט האָב איך איבערגעלעזען א נאָטיץ אין א צייטונג, אז מ׳געהט אָבשאפען די פערד־טראַמוויים אויף דער איסט־סייד; א קליינער נאָטיץ, פערשטיקט ערגעץ אין א ווינקעל פון א צייטונג — דאָך האָט ער ערוועקט אין מיר גרויסע געדאַנקען.

איך האָב זיך פערטראַכט, ווי מיין טבע איז, אויף דעם גורל פון די נייע רעפאָרמען און אלטע געוואָהנהייטען אויף דעם גליק פון אלטע און נייע וועגען פאר דעם מענשען.

פון אויבען אויף דוכט זיך, אז אויף די פערד, אויף די פלוצלונג אוננוצליך געוואָרענע בעשעפענישען איז א גרויסער רחמנות. נאָר דאָס איז אלץ פון אויבען אויף; אין אמת׳ן איז אויפ׳ן מענשען מעהר רחמנות...

ווייל, וואָס מעהר דער מענש **א י י ל ט** זיך, אלץ מעהר **פ ע ר ל י ר ט** ער. אין אלייעניש טוט ער אוועק אלעס, וואָס איז שעהן, הייליג, רוהיג און אידיליש...

אָט האָט מען שוין באלד אבגעשאפט אין גאנצען די פערד פון אונזער לעבען; זייער פלאַץ פערנעהמען די „טראלי־קארס“, די אויטאָמאָבילס, די גאסענבאַהנען, — אבער איז דען דער מענש גליקליכער געוואָרען? וועט ער פון דיעזע נייע „טראַג מיך צום טייפעל“־ערפינדונגען גיכער קומען צו זיין פרייהייט און גליק? מיר ווילט זיך גלויבען, אז — ניין!

די אלטע וועגען פון פאָהרען און רייזען זיינען געווען שעהנער, ליעבער און דערפאר רוהיגער.

אין דעם אלטען בעל־עגלה איז געווען פּאָעזיע, אין דער אמאָ־ליגער בויד איז געווען נאָך מעהר פּאָעזיע. אין די פערד איז געלעגען א מין ליעבע צו דער נאַטור, א מין פעראייניגונג פון מענש און חיה... וואָס דאָס האָט אויך א גרויסען שייכות צו פּאָעזיע...

ווען א מענש איז געפאָהרען רוהיג, ניט געאיילט, האָט ער געקענט בעטראַכטען די נאַטור, הנאה האָבען פון איהר שעהנקייט, פון איהר געטליכקייט.

דורך א לויפענדען אויטאָמאָביל אבער קען מען די נאַטור ניט בעאָבאַכטען — מ'קען בלויז בעגעהן פערברעכענס קעגען דער נאַ־טור...

אין אלגעמיין, דוכט מיר, אז נאָר אין לאַנגזאַמען ציהען זיך, און רוהיגען געמעסיגען לעבען איז דאָ שעהנקייט, שכינה, קדושה און פּאָעזיע...

איילעניש — איז דער גאָט פון טייוואָלים, פון נערוועך־טרייסלעניש און רויב־סיסטעם...

נייע בעסערע וועגען פון פאָהרען זיינען געפונען געוואָרען. אבער אוואו זיינען די בעסערע וועגען פון לעבען?

ווארום זיינען מיר נאָך ווייט ניט אויפ'ן וועג פון מענשלי־כען גליק?...

ווארום ברענגט אונז ניט קיין „טראָלי־קאר" שנעלער צו דער היים פון פרייהייט?

און סתם, ווארום איז דער מענש היינט ווייניגער צופריע־דען?

דער ארבייטער ארבייט היינט מיט עלעקטרי, דורך עלעקטרי, אויף עלעקטרי און פאר עלעקטרי, און ווארום ווערען זיינע אויגען שנעלער דונקעל?

און ווארום מאַכען די אויגען־דאָקטוירים פון יאָהר צו יאָהר בעסערע ביזנעס?

הפנים, אז די אלע רעפאָרמען און בעקוועמליכקייטען זיינען ניט פאר דער טובה פון די אָרימע.

ווארום זאָל עס אזוי זיין?

אַט האָט מיין זיידע זיינע גאַנצע יאָהרען געלערענט פאר א

חלב'ענע ליכטעל און געהאט א שארפע ראיה ביז'ן סאמע עלטער, און איך, זיין איינינקעל, שרייב פאר עלעקטרי מיט צוויי פאר ברי־לען.

און ס'ווינקט שוין צו מיר פון גאנץ נאהענט נאך א פאר...

אוי, כ'לעבען, ס'איז עפעס מאדנע!

און איך האב ווייטער געקלערט:

אט האט מען שוין באלד בעפרייט א גאנצען קלאס — פערד און פונדעסטוועגען איז זיי ניט בעסער...

אנשטאט פיהרען דעם מענשען, פיהרט מען זיי אין גאנצען אוים...

אנשטאט געהן אין שפאן, געהען זיי צום אונטערגאנג...

דער מענש פערניכטעט זיי צו ביסלעך.

ס'איז די פרייהייט פון טויט, אזוי צו זאגען...

דער פערד קען ניט נאכיאגען דער מאשין, נו, מוז ער פא־לען, מוז ער פערניכטעט ווערען.

דאס איז דאס זעלבע ווי מיט'ן ארבייטער, וואס מעהר מיט א נייע ערפינדונג, אלץ ערגער פאר איהם.

ער מוז נאכיאגען די מאשין, און קען ער ניט — מוז ער אונטערגעהן...

און וועמען ברענגט עס פאר א נוצען?

א רחמנות נעבעך אויף די פערד!

ס'וועט קומען א צייט און מיר וועלען שוין מעהר ניט זעהן דיעזע סימפאטישע בעשעפענישען, דיעזע אמאליגע פריינד פון די מלחמה העלדען. מ'וועט זיי בלויז דערשמעקען אין א וואורשטעל...

און איך האב ווייטער געטראכט:

חיה און מענש!

וואס ווייניגער די חיה דיענט אונז, אלץ מעהר דיענען מיר צו חיה־קולט... מיר פערנעהמען דעם פלאץ פון די חיות אין לע־בען...

ווייל, ווערט דען דער מענש פון צופיעל האווען, לויפען און יאגען ניט קיין חיה?

פערלירט ער דען ניט דעם קאנטראל איבער זיך?

טאַטע זיסער, וואָס האָט מען געטהאָן מיט אונזער רוהיג־קייט ?!

אַט האָט מען ביי אונז אוועקגענומען די קליינע הויז, די פּריוואַט־הויז, די הויז פאַר זיך, און געמאַכט פון איהר אַ דירה פאַר אַלעמען, און דעם גאַנצען פאַמיליען־לעבען האָט מען פערוואַנדעלט אין אַ גרויסע טענעמענט הויז מיט באַרדערס, טומעל און וואַכעדיגקייט...

מען האָט פון דער ליעבע געמאַכט אַ טהיר צו דער „פּראַנט" און פון דער קינדער־ערציהונג — אַ גאַסען־שפּיעל...

פון דעם גאַנצען אידעאַל פון היים און היימליכקייט, האָט מען געמאַכט אַן עלעקטרישע בעלייכטונג — עס איז אפילו שעהן, אבער ס'איז קאַלט. אוואו נעהמט מען דעם פייער פון „קאַמין" ? מיט'ן שטעמפּעל פון וואַלד און ווילדקייט ?

אַט האָב איך ערגעץ געלעזען, אַז מ'געהט שוין אינגאַנצען אַבשאַפען דעם „צפון", די קעלט, דעם ווינטער, אַז מ'וועט איבער־דרעהען דעם „גלאָף שטראַם" און ס'וועט ווערען וואַרים אין סיביר ווי אין אפריקא, אפשר וועט מען איינפיהרען אייביגען זומער ?

פון אויבען אויף דוכט זיך: אַ טהייערע זאַך, אַ וואוילע זאַך: אָרימע לייט וועלען מעהר ניט דאַרפען ליידען פון קעלט, זאָר־גען פאַר קויהלען, אָרימע פּאַטען וועלען ניט דאַרפען האָבען איבריגע קליידער. פערליעבטע וועלען האָבען אייביגען פריהלינג... און פערלירען וועט בלויז דערפון דער אייז־טראַסט און דער קויהלען־טראַסט, אבער אַז איהר טראַכט זיך אריין, ווילט זיך אייך אויסרופען: חברה ! לאָזט ביים אַלטען !...

קיינער וועט דערפון גאָר ניט געניסען... ווארום ווען אָרימע לייט וועלען ניט ליידען פון קעלט וועלען זיי זיכער ליידען פון היץ; מ'וועט שוין מן הסתם זעהען, אַז אויף זייער חלק זאָלען אויספאַלען די היציגסטע פּלעצער... און וועט זיי ניט פעהלען קיין קויהלען און אייז, וועט זיי פעהלען מילך און ברויט...

און דאָס זעלבע איז מיט די אָרימע דיכטער: איז ניט קיין ווינטער־מלבושים, וועט זיי פעהלען די פּאָעזיע גופא; ווארום

אין אַ וועלט וואו ס'איז ווארים, גוט און פריי, קענען פּאַטעטן ניט בליהען...

און פאר'ן אייביגען פריהלינג פון די פערליעבטע האָב איך סתם מורא, ווארום איך דענק, אז די ליעבע, ווי די נאַטור, מוז האָבען אויף זיך א בייטש פון ווינטער און פון קעלט...

ווען ניט, ווערט זי פערפרוירען אין סאמע זומער...

יע, מיינע ליעבע לעזער, אַלע נייע ערפינדונגען רעפאָרמען און איילעניש-מחבלים זיינען נאָר פאר'ן טייפעל, קיינער דארף זיי ניט...

דאָס געוויכט פון א נשמה.

דר. דאנקען, פון האווערהיל, בעריהמט זיך, אַז ער האָט פעסטגעשטעלט דאָס געוויכט פון אַ מענשליכע נשמה.

און פון איצט אָן וועט שוין אַלץ געהן ווי געשמירט! „אַ קליי־ניגקייט", מיר וועלען וויסען איצט גענוי, וויפיעל אונזער שטיק „גייסטיגקייט" וועגט...

ניטאָ מעהר קיין סודות פאר דער מענשליכער גראָבקייט!

אָה, דו צארטע „נשמה", אָה, דו עדעל געפעסטעטע „זעעלע" פון איצט אָן ביזטו שוין מעהר קיין געהמיינים ניט!

און די טובות, וואָס עס וועלען דערפון ארויסקומען, איז ניט אָפצואוועגען, און ניט אָבצושאַצען.

למשל, אזוי ווען א בחור פלעגט אויסגעהן מיט א מיידעל, פלעגט ער דארפען זיך מוטשען יאָהרען לאנג, טאַפּען און טאַפּען, ביז ער פלעגט ביי איהר אָנטאַפּען אַ שטיקעל נשמה...

אָבער פון איצט וועט ער עס קענען טהאָן מיט דער הילפע פון דער מעדעצין איינס און צוויי ביי דער ערשטער בעקאַנטשאַפט אָהן איבעריגע יסורים און „גייסטיגע ליידען". ער וועט גלייך נעה־מען זיין „אויסגעהעניש" אויף'ן וואָג און פּערטיג... ער וועיס שוין וויפיעל איהר נשמה וועגט, און ממילא וויפיעל זי איז ווערטה...

און טאקע דערהויפּט וועגען פרויען אין אַלגעמיין:

ביז איצט האָבען זיך די מענער איינגערעדט, אַז די פרויען־נשמות זיינען גאָר אַנדערע, ווי די מענערישע, אַז זיי זיינען טיעף

ווי דער ים און געהיים ווי דער אבגרונד... און קיין מענשליכע קראפט איז ניט ביכולת זיי צו דערגרונטעווען.

אבער פון איצט, וועט די פראגע געלייזט ווערען, און די „מענשהייט" וועט בעפרייט ווערען פון אן עקסטרא נשמה. איצט, אז מען נעהמט שוועסטערקעס, איופ'ן וואג — מוז מען דערלאנגען די ריכטיגע ווארע...

און אוי וועה, וועט זיין צו פיעלע פרויען, ביי וועלכע מ'וועט אונטער'ן קארעסט גאר ניט געפינען...

ביז אהער האט מען די פרויען־הערצער געהאלטען אין איין „ענטדעקען", אבער פון איצט אן וועט מען זיי בלויז „וועגען".

און נאך ערגער פון זיי וועט זיין די פאעטען. אט אזוי רעדען זיי אימער פון „נשמה" און „זעעלע", פון „דריקעניש אויף דער נשמה", פון „קוועטשעניש אויף דער זעעלע"... אבער פון איצט אן, וועט מען זיך קענען איבערצייגען; מען וועט גלייך נעהמען די דאזיגע גראמען־בלאפער אויפ'ן צימבעל, דאס הייסט אויפ'ן וואג, און מ'וועט זעהען וואס דריקט זיי... אפשר האבען זיי גאר קרעמפפען אין מאגען...

פון איצט אן, ליבינקע לעזער מיינע, וועט מען שוין ניט קענען שמועסען גלאט אזוי פון נשמה און זעעלע...

די נשמה וועט זיין אונטער דער אויפזיכט פונ'ם דאקטאר, ווי דער מאגען, די נאז, די הינעראויגען און דער אפענדיקס...

און מ'וועט וויסען גענוי פאר וואס עס דריקט א נשמה ווי מען ווייס פאראוים עס דריקט א שוך...

און מיט דער צייט וועלען אין אלע גראסערי־ און בוטשער סטארס שטעהן וואגען — און מען וועט קענען וועגען א נשמה אויפ'ן זעלבען אופן, ווי א רעטאך, ווי א לעבער און א פונט קאר־טאפעל...

די פינגער פונ'ם צוקינפטיגען בירגער וועלען קענען אלץ בעטאפען פונ'ם הויכען הימעל־זוים ביז דעם טיעפסטען ערד־קניי־טשעלע פון דער גרעבסטער קישקע ביז דער עדעלסטער נשמה...

און אזוי ווי מען פרעגט איצט א מענשען וויפיעל איז ער ווערטה?... אזוי וועט מען דאן פרעגען: וויפיעל וועגט זיין

נשמה...

נאָר איין זאַך איז נאָך ביי מיר ניט בעשטימט, צו וועט מען פאַדערען „הויכע געוויכט“ צו „קליינע געוויכט“? צו וועט זיך רעכענען פאר א מעלה, ווען איינעמ׳ס נשמה וועט מען קענען ווע־גען אויפ׳ן „אונץ“ און „גראַם“ ווי א טהייערע „זאַך“, אָדער מען וועט טאַקע פאָדערען, אז א נשמה זאָל זיין א נשמה, דאָס הייסט, זאָל קענען „דעליווערען“ פונטען און פודען...

אַי די „עדעלע“ נשמות וועלען פערקרימען די נעזער און זאָ־גען, אז עס וועט ווערען זעהר וואַכעדיג אויף עדיסאָן׳ס וועלטעל! מען וועט אַלץ מעסטען און וועגען ווי פּראָסטע קרעמער... אז עס וועט ווערען צופיעל פּראָזאאיש אויף דער ערד פון טאַנגאָ און מואווינג־פּיקטשורס און אז אפילו די „פול־געוויכטיגסטע“ און וויכטיגסטע נשמה פון א נביא וועט זיך פוילען אראָפּ צו נידערען צווישען מענשען, אוים מורא, מען זאָל זי ניט נעמען אויפ׳ן וואָג?...

זאָג איך אייך דערויף—אַז מיר וועלען גאָר ניט פערלירען... מיר האָ־בען אַלץ איינס גאָר ניט פון די נביאים... מעהרסטענס ווערען זיי דאָ שנעל פערוואנדעלט אין פּאָליטישענס....

זעהט איהר, פון איין זאַך וועט מען זיך יאָ דארפען היטען, און דאָס איז פון פ אָ ל ש ע ו ו אָ ג...

חברה, וועט זעהן, אז מ׳וועגט נשמות — וועלען זיי זיך נעהד מען „פּיקסען“ די „וואָג“ און דאַן, וועט פון דער גאנצער ערפינדונג גאָר נישט ארויסקומען...

אביסעל פילאָזאָפיע.

ווי גוט ס'איז צו זיין א פילאָזאָף!
פילאָזאָפיע פּאַרט זיך מיט פוילקייט.
און איך בין א פילאָזאָף און ממילא שוין אַ פוילענצער.
היינט איז פריהלינג! און פריהלינג איז אַן אונערשעפליכער קוואַל פאר פילאָזאָפען; אין פריהלינג איז גוט צו פוילען זיך און

ווייל פערשטעהט איהר מיך, איך וועל שוין ניט נתפעל פון נייע פריהלינגס, איך האָב שוין א סך פריהלינגס הינטער מיין פי־לאָזאָפישער פּלייצע, איך בין, ווי זאָגט דאָס פאָלק: געלעגען אונ־טער'ן פערד און געריטען אויפ'ן פערד און... גאַרנישט!...

היינט קוק איך אויפ'ן פריהלינג און שמייכעל זיך אין קאַל־נער, איך האָב הנאה פון זיין שעהנקייט און גענייץ איהם גלייך אין פנים אריין; ווייל איך וויים, אז יעדער פריהלינג איז ניט זיכער, ווי ניט זיכער איהר זיינט מיט אייער לעבען אין ניו יאָרק.

ווייל יעדער פריהלינג טראָגט הינטער זיך א קאַלטען ווינטער און נאָך זיך א קאַלטען אַסיען, און אויף זיך א קאַפּריזנעם הימעל... און דו ביזט קיינמאָל ניט זיכער אין דיינע הנאה־מינוטען, אז דער פריהלינג זאָל דיר ניט ארויס „באָקאַם".

אַלץ ווענדעט זיך אַן מזל. צו פריהלינג דאַרף מען אויך האָבען מזל ווי צו פרויען און צו קאַרטען. אמאָל געהט דיר אין ליעבע בע־סער גאָר אין אַסיען. אמאָל פערליעבסטו זיך אין פריהלינג און ליעבסט זיך אוים אין אַסיען און אמאָל טרעפט דיר א גליק... עס ענטלויפט דיר דיין ווייבעל אין סאַמע פריהלינג...

אַלץ ווענדעט זיך אַן דעם הערדען מזל...

נאָר מבטל זיין דעם פריהלינג וויל איך ניט:

פריהלינג איז א שעהנע זאך פאר פאעטען, קעץ און פער־ליעבטע; די קעץ האבען דאן די פרייהייט פון בוידים און מיאוקען, די פערליעבטע די פרייהייט פון פארק און קרעכצען, די פאעטען... די פרייהייט פון מאכען שלעכטע גראמען...

ס'איז פריהלינג. ס'שיינט די זון... א חיות! עס ווילט זיך טובל'ען אין זונען־שטראהלען, ארומכאפען די גאנצע וועלט... נאר בעסער טהוט עס ניט, זייט ניט קיין נאר! פער'שיכור'ט זיך ניט מיט קיין פריהלינגס, דאס וועט אייך ברענגען צו פערטיע־פונג און פערטיעפונג קען אייך נאך ברענגען צום טרוים פון איי־ביגער יוגענד, אייביגע ליעבע און אן אייביגען אידעאל... און דאס וועט איהר ניט קענען קריגען אפילו ווען איהר זאלט פער'משכנ'ען הונדערט פריהלינגס צוזאמען...

אזא זאך איז ניטא און האדיע!

איהר נעהמט בעסער פון פריהלינג וואס איהר קענט, זייט א סוחר... ס'שיינט די זון... געהט ארוים אין גאס, שטעלט אונ־טער אייער פלייצע קעגען איהרע געטליכע שטראהלען און וואר־רעמט זיך; קויפט נייע שיך, א נייעם הוט, א נייעם מלבוש אויב מעגליך, און לאכט צו אלעמען אין פנים אריין...

לאכט פויל, רוהיג און געמיטהליך, ווי א קלוגער פאליטי־שען...

און וויבאלד די זון גיט זיך נאר א בעהאלט אין די וואל־קענס, עס ווערט קאלטלעך... ערגערט זיך ניט: לויפט גלייך אהיים און מאכט דעם אויוועלע... עס וועט אייך ווידער זיין ווארעם... ערגערען זיך איז ניטא צוליעב וואס...

הערט איהר, איך בין אויך אמאל א נאר געווען, אפשר א דיכטער, איך האב געוואלט מיט יעדען פריהלינג גאנצע וועלטען שאפען, איינשלינגען גאנצע רוימען, ארומנעהמען אלע ברייטע ווייטקייטען און פערנעבעלטע סודות פון פריהלינג, מיט איין ווארט... לויפען, שטורמען, זיך קאכען און דערטרינקען זיך אין ליכט, גליק און ליעבע...

איך בין נאך דאן יונג געווען, ניט ערפאהרען.

נאָר צו מיין גליק איז שוין יענע צייט לאַנג אוועק, ווי א רויבער־אויטאָמאָביל, וואָס האָט בערויבט, געשאָסען און ענטלאָפען... דער קלאַנג פון דעם שאָס הענגט נאָך בלויז אין הארצען...

יעצט גלויב איך בלויז אין האלבע זאכען, אין האלבע פריהלינגס, אין פערטעל פריהלינגס און אפילו אין אכטעל פריהלינגס...

איך בין געוואָרען א בעל־חשבון... און יעצט פויל איך זיך שוין אפילו צו חשבונ'ען אויך...

איך גלויב ניט מעהר אין גאנצע ליעבעס, נאָר אין שטיקלעך, אין טהיילען פון דער ליעבע, אין פראָצענטען, און נאָך מעהר גלויב איך אין שפיעלען זיך...

שפיעלט זיך, שפיעלט זיך, קינדערלעך... זאָג איך... ווען איך זעה פערליעבטע נאראָנים. שפיעלט זיך גלאָט אזוי, אבער ליעבט זיך ניט... זאָל איך גאָט פערהיטען פון ליעבע אפילו אויף פראָצענטען...

ווייל פראָצענט, איז אין בעסטען פאַל א שלעכטע מדה און איינער מוז ליידען...

איך בין יעצט א צופריעדענער בירגער, איך ליעג יעצט קעגען די זון ווי אן ארויפגעארבייטער גענאָסע און איך זאָג זיך: לאָז זי מ י ך וואַרעמען, — איך איהר? — א פייג!

גלויבען אין פריהלינג איז ניט כדאי.

די זון איז קאפריזנע און פאלש ווי די פרוי; מ'קען זיך נאָר אויף איהר פערלאָזען אין דער מינוט, ווען זי שיינט. אין א מינוט שפעטער ביזטו שוין מיט איהר ניט זיכער — זי האָט א טבע צו שפרינגען, זיך בעהאלטען און קומען צוריק... זי האָט ליעב דעם רייץ, די קאָקעטסטוואָ...

די בעסטע זאך איז צו ליעגען קעגען דער זון און קייען טשוּאינג־גאָם, לעזען א שונד־ראָמאַן און שמייכלען...

און ווערט דער הימעל פערוואָלקענט? — ווענען געהט עס אַן.

א גאנץ ריינעם פריהלינג דאַרף ערשט שאפען עדיסאָן...

און דאָס זעלבע, זאָג איך אייך, איז מיט אידעאַלען, אידעען און וועלט־פּראָבלעמען.

ווילט איהר זיין רוהיג, צופריעדען, גלויבט נאר אין האלבע אידעאלען, אין פערטעל אידעען, אין אכטעל פראבלעמען.

איך בין אמאל געווען גענייגט צום אנארכיזם. א וועלט־אידעע, האב איך זיך געטראכט, א אידעע, וואס האט אין זיך אלע אידעען; און דער עיקר איז דאס מיר געפעלען געווארען, ווייל עס האט ניט קיין בעשטימטע פארם; מען דארף ניט צאהלען פעראיין־שטייער, מען האט קיין התחיבות ניט פאר קיינעם. ווי זאגט מען: הפקר פעטרישקע!...

און ווידער האב איך בטבע ליעב געהאט אונטערלעגען באמ־בעס אונטער פרעמדע געוויסענס. אויפרייסען אפילו זיך אליין, שטורמען, רעש'ן און טומלען, און דער עיקר ערוועקען אונצופריע־דענהייט און אונזיכערהייט. איך האב דאן מעהר פון אלץ פיינט געהאט די זיכערהייט, די היים, איך האב געגלויבט אין דער היימ־לאזיגקייט פון מענשען.

אבער היינט בין איך שוין מיט דעם ניט זיכער...

אמאל האב איך שטארק געליעבט די אידישע ליטעראטור, געגלויבט אין איהר צוקונפט און זיך געקאכאיעט מיט איהר פער־גאנגענהייט.

און ווען איך פלעג דורכלעזען א שלעכטען ארטיקעל אדער א שלעכטע סקיצע, פלעגט עס מיך ערגערען ביז וועהטאג: ווארום זיינען מיר אזוי ארעם? ווארום איז ביי אונז ניטא קיין קריטיק, קיין גרויסע פאעמאס און ראמאנען? ווארום האבען מיר ניט קיין לייטישען פנים? ווארום אזוי פיעל עם־הארצות? אזוי פיעל שפראַ־בען און קיין איינע א גאנצע?

נאר יעצט בין איך גלייכגילטיג, קאלט, פויל און פילאזאפיש. איך לעז אלעס און א זיסער דרעמעל צוגיסט זיך איבער אלע מיינע גליעדער, איך בין צופריעדען, מיר דוכט, מיר האבען שוין צו־פיעל...

טרוימען און ווירקליכקייט.

בשוב ה׳ שבות ציון היינו כחולמים.
(תהלים).

חלומות זיינען דא פערשיעדענע: איינער חלום׳ט ווענען איי־ער־בויגעל בעשמירט מיט פוטער, איינער ווענען לעמבערגער קעז מיט ביער, איינער ווענען א פעטע כלה פון „טויבען־פאסט“, איינער איינער ווענען אויסטערס אויף יום־כפור, איינער צו קריגען א דריי־ערעל פון קעמפיין — און איינער חלום׳ט דעם חלום פון זיין פאלק.

אלץ הייסט חלומות, און אלץ הייסט חלום׳ען!

פערשיעדען זיינען די חלומות, ווי פערשיעדען עס זיינען די מענשען.

פאראן מענשען, וואס זיצען אימער איבערגעבויגט איבער דער ווירקליכקייט ווי איבער א שיסעל מיט הייסע קארטאפעל און מעהר ווי די קארטאפעל זעהען זיי ניט...

און פאראן מענשען, וואס זיינען בעלי־חלומות בטבע, און דער הארטסטער ווירקליכקייט בויען זיי שעהנע פאלאצען פון פאנטא־זיע, און זיי פערוואנדלען הייסע קארטאפעל אין אפעלסינען...

פערשיעדען זיינען די מענשען!

אלזא, איך האב די עהרע זיך פארצושטעלען פאר אייך! איך בין א בעל־חלום פון דער היים און אפילו אין רעכטען מיטען טאג האב איך ליעב אמאל צוצומאכען די אויגען און זעהען שעהנע חלומות...

איך וועל אייך פאר א שעהנעם חלום אוועקגעבען מיין גאנצע פעלעטאניסטישע קאריערע.

אהן חלומות איז ביי מיר די וועלט א רוסישע שווארץ מאה, איז ביי מיר דאס לעבען א זומפ וואו עס טיאפקען זיך גרויסע לומפיגע שטיוועל... איז ביי מיר די ווירקליכקייט א ביין אין האלז, ניט צום איינשלינגען און ניט צום אויסשפייען...

איך מוז חלום'ען...

א חלום — דאס איז ביי מיר א זאמדיגער ברעג נעבען א ברייטען ים, איך שטעה מיט די פיס אויפ'ן ברעג, אבער מיין פאנ־טאזיע פליעגעלט איבער'ן ים. און מיין האנד, מיט דעם שטעקעל אין איהר, צייכענט פון זיך אליין אויפ'ן זאמד... וואס? א חלום!— א נאמען, וואס איז ליעבער און טהייערער פון אלץ...

איך שטעה אין חלום. כאטש איך וויים, אז דער נאמען וועט ניט לאנג בלייבען אויפ'ן זאמד, כוואליעס וועלען קומען און עס אבוואשען. אבער איך טהו דאס וויל ס'איז מיר ליעב...

איך האב ליעב חלומות.

א בעט אהן חלומות איז א געלעגער פון א בהמה. א פאלק אהן חלומות איז א סטאדע מיט שקלאפען.

די ווירקליכקייט זעלבסט איז א קינד פון א שעהנעם חלום. אהן חלומות איז די ווירקליכקייט קיין ווירקליכקייט.

די פאנטאזיע, זי איז דער לייטער, וואס זי פיהרט צו הויכע טהאטען.

א חלום שטעל איך זיך אימער פאר ווי א יונגען מאן מיט א שעהן געלאקטען קאפ.

די ווירקליכקייט אהן חלומות קוקט מיר אימער אויס ווי א פליעגבאוואטער אלטיטשקער.

דער איך מוז חלום'ען. די „דארדאנעלען" פון אידישען פאלק איז זיין טרוים וועגען צוקונפט.

די ווירקליכקייט איז ביי איהם בלויז א וואנדער־שטעקען אין האנד, אן אייביגע עמיגראציע. דער חלום, ער גיט איהם א „שרביט־הזהב" אין האנד, און מאכט איהם פאר א בן־מלך...

הערליך זיינען די חלומות פון א פאלק!

ווארום א גאנצעם פאלק ק ע ן מ א ן ס ניט

ח ל ו ם ' ע ן... א גאנצעס פאָלק, ווען עס חלום'ט, האָפט עס, לעבט עס מיט זיין פערגאנגענהייט...

א פאָלק מוז חלום'ען, אויב עס דענקט נאָך לעבען!

און פיינט האָב איך מעהר פון אלץ די יעניגע, וואָס ווילען אוועקנעהמען די חלומות ביי זייער פאָלק.

וואָס זאָגט איהר, איהר האָט פאַקטען? איהר האָט בעווייזע פון דער ווירקליכקייט? — אָבער איך האָב פיינט דעם אמת פון מתים, די ווירקליכקייט פון אינוואלידען...

איך האָב פיינט אַ ווירקליכקייט, וואָס איז טרוקען ווי דאָס הארץ פון אַ רעפאָרמירטען ראבי!

איך האָב פיינט אַ ווירקליכקייט, ווען זי איז בלויז אַ גענייץ פון אַ פעטען בעל־גוף.

חלום'ען, הייסט אָפט זיך לאָזען נארען, און נארען מוזען מיר זיך אום כדי צו דערגרייכען עפּעס...

אַן אונטערדריקט פאָלק איז ווי אַ קינד. עס מוז חלום'ען, עס מוזען איבער זיין וויעגעל שוועבען קינדער־חלומות, מלאכים מיט זילבערנע פליגעלעך, ווען ניט ווערט עס שפּעטער קיין ערוואַקסענעס לעבען ניט קענען פיהרען.

און בפרט ווען דאָס קינד איז אַ יתום און דאָס וויעגעלע שטעהט אין אַ פרעמדער דירה...

איך בין אַ בעל־חלומות און טהוט מיר עפּעס.

און ווען איך שלעפּ זיך ארום דאָ אין אונזער אידיש־אַמעריקאנישער פער'דאָלאַר'טער ווירקליכקייט, און זעה מיין פאָלק, ווי עס געהט אין שאָפּ, פערקויפט סאָדא וואסער, נעהט הויזען, פעדעלט מיט עפּעל, מיט אַלטע זאכען; מוטשעט זיך און ווערט אויסגעריסען פאר „מאכען אַ לעבען", פיהל איך עס מיט, ליעב עס — נאָר מיינע ליפּען שעפּטשען: עס איז קיין פאָלק ניט...

און וויל איך עס מאכען פאר אַ פאָלק, זעהען עס אלס אַ פאָלק, הויב איך אויף איבער זיינע אקסלען דעם גרויסען חלום פון זיינע בעסטע קינדער, שפּרייט אוים איבער זיין קאָפּ דעם גרויסען טרוים פון ישעיהו און יהודה הלוי, צושאָקעל אַ וויין־גאָרטען איבער איהם און דאַן ווערט עס ערשט ביי מיר אַ פאָלק...

און ווען איך קוק זיך צו צו דעם צוברעקעלטען, צוטומעלטען אמעריקאנישען יודענטהום מיט זיין גאנצען פעקעל וואכעדיגקייט, לאדזשינג־חשבונות, און פעראיין־ביזנעס, זוך איך פאר איהם א יום־טוב, א ווינקעלע וואו איך זאל מיט איהם צוזאמען קענען חלום'ען דעם גרויסען הערליכען חלום פון צוקונפט...

די צרה פון אונזער אמעריקאנישען יודענטהום איז, וואס עס האט ניט קיין חלומות, וואס ווי עס האט אריבערגעטראגען זיין פעקעל ביינער איבער'ן גרעניץ פון רוסלאנד און גאליציען, האט זיך עס גלייך פערקויפט פאר אן עבד כנעני צו דער וואכעדיגקייט.

אמאל דוכט מיר, אז דער איינציגער חלום פון היגען יודענ־טהום איז צו מופען אין די בראנקס און ניט מעהר...

אונזערע קינדער, דער פיערטעל, האלב און גאנץ אמעריקא־ניזירטער דור שפיעלען אין באל, לעזען „דעטעקטיוו סטארים". קוויקען זיך מיט מאוווינג פיקטשורס און חלום'ען וועגען ווערען „קאו־באיס" — אבער די טאטעס וואס טהוען, וואס איז זייער חלום? וואו זיינען דא אונזערע גרויסע פאליטישע שטרעבונגען און חלומות? אין פאליטישען וואגען פון לאנד זיינען מיר בלויז א שרייפעל אין פינפטען ראד.

איך בין א בעל־חלומות.

און ווען איך דערהער, אז א נייער ציוניסטישער קאנגרעס קומט, לאז איך מיין גאנצע ארבייט, בויג איין מיין קאפ און הער זיך צו: ווי ס'וועבט זיך א גרויסע ליעד...

און זאל זיין, אז א קאנגרעס איז בלויז א וויעג־ליעד וואו מ'פערוויעגט דאס ארים קינד, אבער די ליעד איז דאך אזוי זיס, די מעלאדיע אזוי ליעב, און דאס הארץ קלאפט און דאס בלוט פולסירט שטארקער, און דער גלויבען אין חלומות ווערט פעסטער...

איי ליו־ליו־ליו... פון די טרוימען מוז מען קומען צו א שעהנע־רער ווירקליכקייט, פון די חלומות מוז מען קומען צו טהאטען, וועל־כע וועלען זיין אזוי שעהן ווי די חלומות און אזוי פרוכטבאר ווי די פאנטאזיע...

איך בין א בעל־חלומות.

פאָלגען אָדער ניט פאָלגען.

איך, ווי מיך, האָט מען געווים געלערנט די תורה פון פאָלגען.

אַפריהער האָט איך געלערנט דער טאַטע, אַז איהר מוזט פאָלגען דעם טאַטען. נאָכהער, ווען איהר זייט עלטער געוואָרען און מ׳האָט אייך געשיקט אין חדר, האָט אייך געווים דער רבי געלערנט, אַז איהר מוזט פאָלגען דעם רבין.

און נאָך שפּעטער, ווען מ׳האָט אייך אָפּגעגעבען צו לערנען אַ מלאכה, האָט אייך געווים דער בעל־הבית געלערנט, אַז מ׳מוז פאָלגען אַ בעל־הבית...

און גלויבט מיר, געדעכט איז געווען אי דער טאַטע, אי דער רבי, אי דער בעל־הבית — פאָלגען מוז מען!...

די תורה פון פאָלגען איז אַ גרויסע, אַ ריעזיגע, מ׳קען זאָגען: אַ תורה, וואָס נעהמט ארום דאָס גאַנצע לעבען פון׳ם מענשען.

און דאָס ערשטע, וואָס עס לויכט ארויס פון די ערשטע שורות פון דער תורה איז, אַז פאָלגען בעצאָהלט זיך! ווען איך בין געווען אַ אינגעל, האָב איך עס ניט פערשטאַנען, אָבער איצט אַלס דערוואַקסענער, פערשטעה איך עס זעהר גוט.

איך האָב אַן עלטערען ברודער, איצט שוין אַ טאַטע פון קינדער, איז ער געווען אַ געהאַרכזאַמער פון דער נאַטור, דאָס הייסט אַ גאַנץ קלוגער, פלעגט ער אין אַלץ פאָלגען דעם טאַטען.

האָט דער טאַטע, למשל, געזאָגט אויף טאָג, אַז עס איז נאַכט, האָט מיין עלטערער ברודער צוגעבאָמקעט, האָט ער דער טאַטע פערקעהרט געזאָגט אויף נאַכט, אַז עס איז טאָג, האָט ער ווידער צוגעשטימט.

איך, פערקעהרט, בין געווען א רעוואָלוציאָנער בטבע, און עקשן און פּלעג זיך וועלען אריינלאָזען מיט׳ן טאַטען אין ויכוחים, און דער סך־הכל איז געווען, אַז אַלע פּעטש וואָס מיין ברודער פּלעגט דאַר־פען קריגען על פּי שכל, דין און יושר — פּלעג איך קריגען.

און פאַר וואָס? ווייל איך בין געווען יונג, נאַריש און היציג און געוואָלט געהן אַנטקעגען דעם טאַטענס ווילען.

דאָס לעבען לערנט אונז, אַז קיינע פרייע מענשען זיינען גאָר ניט בנמצא. מיר אַלע זיינען בלויז רינגלאַך אין אַ גרויסע קייט פון פלאַגעניש, וואָס די דומהייט האָט פאַר אונז אויסגעשמידט.

פּלאָגען — דאָס איז נאָכ׳ן געזעץ פון לעבען — שטענ־דיג אין קאַן און א סך געווינען.

פּלאָגען, — דאָס הייסט ניט אפּעסען זיך דאָס האַרץ, ניט ער־גערען זיך צוליעב קליינינגקייטען, און זאָל זיין, אַז די קליינינגקיי־טען זיינען אפילו גרויסינגקייטען...

פּלאָגען — דאָס הייסט זיך פעראייניגען, מיט וועמען מ׳קען נאָר, מיט וועמען ס׳איז נאָר בעצאָהלבאַר...

פעראייניגונג — דאָס איז לעבען, דאָס איז „דער גיב נאָך י ע נ ע ם און מ׳וועט ד י ר נאָכגעבען“, דאָס איז דער בויגען דעם קאָפּ פאַר יעדער הערשאַפט.

לעבען — דאָס איז קנעכטשאַפט צו זיך אַליין און צו פרעמ־דע. דאָס איז אַ ווייכער רוקען און וואַטאַווע קניען. דאָס איז אַ נשמה פון גומעלאַסטיק.

פּלאָגען — דאָס הייסט זיין פּראַקטיש צ ו י ע ד ע ר צ י י ט און ערפאַהרען מ י ט ד ע ר צ י י ט.

און ווען איך קוק אריין אין דער געשיכטע פון מענשליכע ליידען און מענשליכע פריידען, זעה איך פאַר זיך, פון איין זייט איין גרויסען „איך פּלאָג ניט“, וואָס האָט געבראַכט די מענשען צו ליידען.

אָט, למשל, נעהמט טאַקע אדם הראשון׳ען זעלבסט, בעטראַכט זיין לעבען אין גן־עדן, ווען ער האָט נאָך געפּלאָגט גאָט: ס׳איז גע־ווען אַ שעהן לעבען, אַ פיין לעבען, קיין צרות פון פּרנסה, קיין צרות פון קליידער און פון ווייבער — אַן אמת׳ער גן־עדן!

אבער ווי ער האָט נאָר איינמאָל ניט געפאָלגט גאָט, אהאָ! ווערט ער במחילה ארויסגעטריבען, ווערט בעשאָטען מיט קינ־דערלאַך ווי א היימישער מלמד, דאַרף אָנהויבען זאָרגען פאר חיונה גאָר ווי א גרינער ערשט פון עלים־איילענד. ער מוז זיך נעהמען צו ערד־ארבייט, זעהר א שווערע מלאכה, ווייל דאן זיינען נאָך ניט געווען בנמצא קיין זומער־באָרדערס און מ'האָט געמוזט מאַכען א לעבען פשוט פון שוויים און אקערען. מיט איין וואָרט: דאָס ניט פאָלגען האָט איהם געקאָסט טייער און אונז זיינע אייניק־לעך אודאי און אודאי...

פאָלגען, רבותי, איז א גרויסע זאַך.

אלץ וואָס איז קלוג און געשייט אין לעבען, לערנט: בויג זיך, קנייטש זיך, דרעה זיך, אבי פאָלג נאָר דעם וואָס איז שטארקער פון דיר...

פאָלגען איז א תורה, וואָס וועט אימער בלייבען ניי, אפילו ווען אלע תורות וועלען בטל ווערען.

ווייל בטבע וויל דער מענש ניט פאָלגען, ער איז אן עקשן, ער האָט ניט ליעב הערען פרעמדע בעפעהלע, עס לאָזט איהם ניט דאָס הארץ.

און ווען ניט דער קאָלטער קאָפּ, ווער ווייס, וואָס עס וואָלט געוואָרען מיט דעם מענשען.

— ניט פאָלג! — שרייט דאָס פאָעטישע הארץ, — ווארום זאָל עפּעס א פרעמדער וועלען הערשען איבער דיר?

— פאָלג! — זאָגט דער פּראָזאאישער קאָפּ — און דיר וועט זיין גוט און וואויל.

און די ערפאהרונג לערנט, אז דער קאָפּ האָט רעכט! ווארום, א בעווייז, אז דער קאָפּ אליין איז דער קלאָהרסטער געגענשטאנד איז דער, וואָס אפילו דער פּראָסטעסטער קירזשנער קען צו איהם צופאסען א היטעל — אבער מעסטען דאָס הארץ? קען אָפט אפילו ניט דער בעסטער פּראָפעסאָר...

ס'לעבע די פוילקייט!

איך ווייס ניט ווי איהר, נאר איך בין פערקאכט אין דער אידעע פון פוילקייט.

איך בין פאר פוילקייט, האלט פון פוילקייט און פראקטי־ציר דאס טאקע אויך.

איך בין פויל, זא צו זאגען, ווי ס'איז געוועז גאט, איידער ער האט זיך גענומען צו בעשאפען די וועלט.

איך בין פויל ווי א גוטער צעהנדליג אידישע פאעטען צוזא־מען גענומען.

מיין יעדער אבער איז אנגעגאסען מיט פוילקייט, ווי די אר־טיקלען וועגען מלחמה אין אונזערע צייטונגען מיט נארישקייט.

איך בין פויל, און מיך ערגערט דאס גאר ניט, אדרבה מיר געפעלט עס זעהר און זעהר.

איך האלט פון שטענדיגע פוילקייט מעהר ווי פון שטענדיגע ארבייט...

פוילקייט — איז נאך מיין מיינונג, עקאנאמיע פון כחות און ווארום זאלען מיר ניט זעהן צו עקאנאמירען, וואס מעהר און מעהר!

פוילקייט — איז דאס אמת'ע זעלבסט ערהאלטונג — און ערהאלטען זיך איז דער וואונש פון יעדע לעבעדיגע בעשעפעניש.

פוילקייט — איז מעהר הכנסה און ווענינער הוצאה. און א קלענערע הוצאה איז דאך דער אידעאל פון יעדען פאמיליען־פא־טער.

פוילקייט — איז דאס שעהנסטע שטיקעל פאעזיע, דאס איז א ליעד, וואס גענעצט זיך דורך, איבער אלע אייערע זעקס הונ־

דערט און פינף און זעכציג אברים (איך נעהם דעם צאהל פון א ריכטיגען, ווייל איך פויל זיך איבערצוצעהלען).

איך בין פערליעבט אין פוילען זיך.

פוילקייט — דאס איז די געשיכטע פון מיין פערגאנגענהייט, דער פונדאמענט פון מיין יעצט און דער לייכטדטהורעם פון מיין צוקונפט.

איך גלויב באמונה שלמה, אז דער צוקונפטיגער מענש וועט זיין פריהער פאר אלץ — א גוטער פוילענצער.

גלויבט מיר, איך האב זיך גוט צוגעקוקט צו דער וועלט, און איך זאג אייך, אז האוועז איז איינפאך ניטא פאר וואס און פער־לירען כח אודאי און אודאי ניט.

צו וואס בויען? ווען אט גיט א ציטער די ערד און מאכט דיר פאר אוים קאפעליוש־מאכער, אוים אפערייטאר ביי הויזען, זא צו זאגען, און דו קענסט זי אפילו ניט אנקלאגען ביי דער יוניאן...

צו וואס לויפען, האוועז און שפארען? — ווען אט מאכט זיך צו די באנק, וואו איהר האט געשפארט אייער האוועניש, און איהר בלייבט אויף דער הוילער פליישיגער באנק...

פוילען זיך, גוואלד פוילען זיך!

ווען אין צימער איז ווארים און דער מאגען איז בעזארגט מיט דאס, וואס עס קומט איהם על פי דין, על פי שכל, און על פי יושר — איז דאן גוט צו לעבען אויף דער וועלט און האנה האבען פון אלע נייעסטע ערפינדונגען, דאן איז געשמאק זיך צו פיהלען א בירגער אויף דער וועלט.

גאט מיינער, ווי גוט איז צו פוילען זיך!

ווי גוט ס'איז צו ליגען שטונדען לאנג אין בעט, און אפילו אויף א ווייכער סאפקע און ניט ריהרען מיט די גליעדער.

אפגעלעגען איין זייט, איבערקעהרען זיך אויף דער צווייטער, אבער אלץ ניט געאיילט.

זאלען זיך די שטונדען ציהען לאנג, לאנג. נידער מיט'ן זייגער! — נעהמט און פערדרעהט איהם מיט'ן פנים צום וואנד צו.

ווער דארף עס לעבען מיט דער צייט?

וואס געהערט זיך אן מיר אליין: הער איך די צייט ווי א טויבער הערט זיין ווייב.

נידער מיט דער טהעטיגקייט!

ווען איך בין טהעטיג, איז מיר אלץ ווייניג, קורץ און שמאל.

איך וויל דאן א סך און האב גארנישט, טרוים פון ריזען און נעגען זיך אן, מיט קארליקעס; וויל זיך יאגען אויף די בעסטע אויטאמאבילס, ווי א זוהן פון א מיליאנער, און מוז נעביך געהן צו־פוס, ווי איינער, וואס עס פעהלט איהם דער ניקעל.

ס'לעבע די פוילקייט!

איהר שרייט: סטייטש? בעוועגונג איז לעבען און לעבען איז בעוועגונג!

איך פויל זיך אייך אפילו צו ענטפערען, נאר איך ענטפער: ס'איז א קאלאסאלער ליגען!

אמת'ער לעבען איז דא נאר אין פוילקייט; און דאס פריוויליגירטע רעכט אויף פוילען זיך — אין דער גענצליכער פרייהיינט צו גנייצען צו יעדער צייט.

בעוועגונג — איז נאר גוט: אין א בעקוועמען קערעדזש אויף א גלאטער שאסע־וועג.

בעוועגונג איז נאר גוט אין א הענמאק — אבער ניט ערגעץ אנדערש...

נאך מיין מיינונג, איז, ווען מ'בעדארף בעוועגען א גאנצען טאג מיט די הענד און מיט די פיס פאר ווילד פרעמדע און פאר שפאט בילינגע פרייזען — איז פאסקודנע איבער פאסקודנע.

איהר זאגט, אז ארבייטסלאזיגקייט איז א קללה — און איך זאג זיך מיינס, אז דאס איז א ברכה.

איך האב זיך מיין סברה: ווען ארבייטען וואלט געווען א זאך וואס גיט צו געזונט, וואלטען עס די רייכע לאנג אויסגעכאפט פאר זיך.

ארבייטסלאזיגקייט — איז א קללה, איהר ווייסט פאר וועמען? פאר די וואס טארען זיך ניט פוילען, פאר די וואס מוזען בעוועגען מיט די האלב געליימטע גליעדער, אום צו מאכען א לעבען פון הערינג מיט ציבעלע.

ארבייטסלאָזיגקייט איז אבער א ברכה — פאר די וואָס קענען זיך פערגינען צו זיין אימער ארבייטסלאָז.

ברידער פוילענצער! לאָמיר אלע אין איין קול אויסרופען: עס לעבע די פוילקייט!

לאָמיר זיך בעמיהען צו ברענגען די וועלט צו דעם העכסטען אידעאל פון ארבייטסלאָזיגקייט און פוילקייט — און דאן וועלען מיר פערשפאָרען צו קרעכצען, איקען און זיפצען, צו זוכען פילאַנטראָפּישע פלענער, וועלכע מ׳קען ניט אויספיהרען.

ברידער פוילענצער, רופט צוזאמען מיט מיר: ס׳לעבע די פוילקייט!

דאַרפֿען קליינע פֿעלקערלאַך אונטערגעהן ?

זאָגט צו מיר מיין פריינד (ער איז א מיזאַנטראָפּ, א ניטשצע־יאַנער, א פוטוריסט, און וואָס ניט ?) : מיך פרעהט זעהר וואָס מאָנטאָנעגראָ האָט זיך אונטערגעגעבען און געהט ענדליך פער־שווינדען פון דער וועלט, ווייל איך האלט אינגאנצען ניט פון קליינע פעלקערלאַך, און ביי מיר איז, וואָס וועניגער מיט א קליין פאָלק — אַלץ בעסער.

— ס'איז אן אומשולדיגער וואונש צו א טויט־אורטהייל ?— האָב איך איהם געפרעגט.

— א טויט־אורטהייל — האָט ער קאלט ארויסגעזאָגט און פעררויכערט זיין ליולקע — נאָך מיין מיינונג זיינען כמעט שטענ־דיג די קליינע פעלקערלאַך שולדיג אין אלע מלחמות און קריעג־גערייען.

— און פאָלגליך ? — האָב איך איהם אונטערגעאיילט.

— פאָלגליך — האָט ער בע'טעמ'ט גערויכערט זיין ליולקע— און פאָלגליך דאַרף א פאָלק, לויט מיין מיינונג, זיין אָדער גרויס, אָדער גאָרניט ! א פאָלק מוז זיין ווי א פּאָעט... קליינע פעלקערלאַך ווי קליינע פּאָעטען טאָרען ניט עקזיסטירען.

— קענסטו עס מיר בעגרינדען ? — האָב איך פערלאַנגט.

— איך וועל עס דיר בעגרינדען... קליינע פעלקערלאַך, ווי קליי־נע פּאָעטען, פלאָנטערען זיך בלויז אונטער די פיס. די ערשטע — דער וועלט־פּאָליטיק, און די צווייטע — דער קריטיק.

איך האָב געוואָלט עפּעס בעמערקען, נאָר ער האָט פערכאַפּט און פאָרטגעזעצט מיט היץ :

— ווילסטו וויסען פאר וואס? ס׳איז ווייל קליינע פעלקערלאך זיינען גראדע די גרעסטע עזות־פנים׳ער, די ערשטע, וואס קריכען אין פייער. האסטו אמאל בעמערקט, ווי א קליין אינגעל, פיער אדער פינף יאהר אלט, רייסט זיך אין א געשלעג מיט א מאן פינף פום הויך? שפרינגט אונטער און מאכט קולאקעס ווי א גרויסער? אט דאס איז דאס בילד פון אלע קליינע פעלקערלאך, וואס קריכען אין מלחמה.

— אלזא? — האב איך אריינגעווארפען גלאט אזוי אין דער וועלט אריין.

— אלזא, קליינע פעלקערלאך, זאג איך נאך אמאל, דארפען פערשווינדען, טארען ניט עקזיסטירען, צוליעב פאלגענדע גרינדע: ערשטענס, ווייל זיי זיינען א הינדערנים און א שטרויכעלשטיין אויפ׳ן וועג פון די גרויסע און דאס הייסט: אויפ׳ן וועג פון פראגרעס, און צווייטענס, ווייל זיי האבען די גרעסטע אמבי־ציעס גרויס צו זיין און זיי קענען ניט.

— גלויבט מיר — האט ער פארטגעזעצט — ווען די וועלט האט ניט קיין קליינע פעלקערלאך, וואלט ניט געווען קיין פעלקער־שקלאפעריי, קיין אונטערדריקונגס־פאליטיק, קיין לעק־דיפלאמא־טיע און קיין איבערמענשליכער נאציאנאליזם... ווען ניט די קליינע פעלקערלאך, וואלטען די גרויסע געהאט א סך וועניגער אורזאכען צו פערוואנדלען די וועלט אין א שלאכטפעלד; עס וואלט ניט געווען וועמען אונטערזאכען, וועמען צו בעזיעגען און „וועמען צו גע־ווינען אויף אונזער זייט."

איך האב ווידער געוואלט עפעס בעמערקען, נאר ער האט ניט געלאזען.

— איך ווייס דיינע ארגומענטען! הער מיך אויס! ווען עס וואלטען ניט געווען קיין קליינע פעלקערלאך, וואלט די וועלט געהאט א שעהנערען פנים; און קרופ וואלט געווען ארימער ווי ער איז...

ער איז אנטשוויגען געווארען. איך האב אריינגעכאפט צו פרעגען:

— און וואס איז מכה רחמנות?

— רחמנות! — איז ער געוואָרען אַנגעצונדען — דאָס איז אַ וויבערשער עסק... רחמנות אויף אַ פאָלק, דאָס איז אַן „עפּיטאַ־פיע" אויף זיין פּאָליטישען לעבען. דאָס איז אַ מצבה אויף זיין זעלבסטשטענדיגקייט. קיין רחמנות אויף א קליין פאָלק, וואָס גייט אַרונטער פון סצענע, וואָס פערשווינדט פון דער וועלט און פאַלט אַריין אין שקלאַפעריי צו אַ גרויס פאָלק! קיין רחמנות! ווייל, וואָס איז די זאַגענאַנטע זעלבסטשטענדיגקייט פון א קליין פאָלק אויב ניט אַן אייביגער ציטערען מיט'ן פעל פאר די ציינער פון די וועלף? אַ שטענדיגער שפּיעל פאר דיפּלאָמאַטען פון די גרויסע הויפען?

— און ווי איז מיט קליינע מענשעלאַך? — האָב איך גע־פרעגט — דארפען זיי לעבען?

— לאַך ניט! — האָט ער זיגעריש אויסגעשריען — קליינע מענשעלאַך האָבען אויך על פּי שכל ניט בעדאַרפט עקזיסטירען— נאָר פערפאַלען! אַ גאַנצע מענשהייט קען מען ניט אונטערברעכ־גען... 99 פראָצענט פון דער מענשהייט בעשטעהט פון קליינע מענ־שעלאַך — פערפאַלען!

ער האָט אויסגעשאָקעלט די אַשעם פון זיין ליולקע.

צו וואָס און פאַר וואָס ?

אין דרויסען רעגענט, איך דאַרף שרייבען, און איך שווער אייך ביי וועמען איהר ווילט אליין, אַז איך וויים ניט וואָס צו שרייבען.

אין דרויסען רעגענט.

געהערט האָב איך, אַז שרייבען אין אַזאַ צושטאַנד פון ניט וויסען איז גראַדע אַ סימן פון גרויסקייט, פון קענען, פון זיכער־קייט. אז אין אזאַ צושטאַנד שרייבען גראַדע די מעהרסטע פון אונזערע שרייבער און האָבען ערפאָלג...

אפשר...

אין דרויסען רעגענט. איך דאַרף שרייבען און וויים ניט וואָס. אפשר איז דאָס טאַקע אַ סימן, אַז איך מוז שרייבען, אז מ׳וויל איך זאָל שרייבען, אז מיין שרייבען וועט אויסנעהמען...

מ׳וויל... דאָס פאָלק וויל...

און אז דאָס פאָלק וויל מוז מען, מ׳קען ניט אָפּשטעלען „דאָס געשעפט“...

ווארום שרייבען איז אויך אזא מין געשעפט ווי אַלע גע־שעפטען.

אַ מין מסחר מיט מאַרך, ווי מיט הערינג...

עס רעגענט און איך האָב ניט וואָס צו שרייבען...

און אָט דוכט זיך מיר, אז איך בין אַ הערינג־הענדלער, מיין מוח איז אַ הערינג־קרעמעל, די געדאַנקען, וויצען, חכמות, א. ז. וו. ליגען געפּרעסט און געזאַלצען ווי הערינג...

און אָט קומען קונים און מ׳בעטאַפּט מיין סחורה... מ׳ציהט

פון אונטען, פון סאמע דעק... מ'זוכט א גוטען הערינג פאר דריי סענט...

איך מוז שרייבען... עס מוז זיין געזאלצען, און צוליעב וואס?

אין דרויסען רעגענט, דער הימעל איז כמורנע, מיר ווילט זיך גאר פעררוקען אין א ווינקעל און שלאפען, שלאפען...

ווארום, פרעג איך אייך, מוז איך שרייבען?...

גוטענבערג, צו וואס האסטו געדארפט ערפינדען דעם דרוק?

גוטענבערג! אה, ווי איך האס דיך. נאך מיין מיינונג איז דיין ערפינדונג די שרעקליכסטע נאך דער גילאטינע.

ווער דארף, אז מענשען זאלען אזוי פיעל שרייבען און דרוקען?

ווארום לאזט מען א מענשען ניט טרוימען אין ווינקעל?

ווארום דארף מען עס באלד אויסשטעלען אין שורות און גע־בען דעם עולם?

מוז דען דער עולם וויסען ווי דו מומשעסט זיך?...

מוז דען דער עולם וויסען ווי דו געהסט אוים?...

אין דרויסען רעגענט... און איך מוז שרייבען. די גאנצע וועלט מוז זיין פול מיט חכמה. מ'מוז שרייבען, כדי אלע מענשען זאלען קריגען דיינע געפיהלען, דיין שטימונג, כדי אלע זאלען מיט דיר מיטלאכען...

מ'מוז, און מען דארף עס איהם געבען שנעל, קורץ. און דער עיקר: פארטיגערהייט, ווי קליידער, ווי היטלען, ווי שיך, ווי אלעס מיט אנאנדער...

טאטע פאטער! צו וואס?

אין דרויסען רעגענט. מיר ווילט זיך פעררוקען איי א ווינקעל און טרוימען פאר זיך אליין, ווייל נאר פאר זיך אליין קען מען טרוימען שעהן, און אפילו א גוטען וויץ קען מען היינט אויך זאגען בלויז פאר זיך...

גוטענבערג, ווער האט דיר געהייסען ערפינדען דעם דרוק?

איז דען דעם אמאליגען מענשען ניט געווען בעסער אהן א דרוק?

דער אמאליגער מענש האט געקוקט צו די שטערען, געוואונקען צום הימעל, און היינטיגער מענש שרייבט פון שטערען...

דער אמאָליגער מענש האָט געשפּריזט זיינע הענד צו דער זון און דער היינטיגער זיצט ביי עלעקטרי און פלאַפּעלט וועגן זון.

דער אמאָליגער מענש האָט געליעבט — דער היינטיגער שרייבט ליעבע־בריעף...

דער מענש פון אמאָל איז געווען בעגייסטערט, דער מענש פון היינט רעדט פון בעגייסטערונג...

דער מענש פון אמאָל האָט געגלויבט, דער מענש פון היינט גיט וועקסלען...

דער מענש פון אמאָל האָט געהאסט, דער היינטיגער ניפּטעט אויפ'ן פּאַפּיער...

פּאַפּיער, פּאַפּיער, פּאַפּיער!...

א לעבען דין ווי פּאַפּיער און הארט ווי האָלץ, א לעבען — לייכט ווי א ציימונגס־אויסגאבע און שווער ווי בליי...

אין דרויסען רעגענט...

זאָגט מיר, אדרבא, וואָס שרייבען, און צו וואָס?

מענדעל בײליס׳יאדא.

ניט ניקאלאי, ניט די שווארצע מאה, ניט די רוסישע קירכע איז שולדיג אין אונזער מענדעל־בײליס׳יאדא — נאר מיר אליין.

צו וואס זיך נארען? א פאלק, וואס פערגיסט קיין בלוט ניט איז קיין פאלק ניט.

אום צו בעזיעגען א צווייטען פאלק אין מלחמה, מוז מען האבען געלד, געלד און געלד. און אום צו זיין א פאלק צווישען פעלקער מוז מען קענען פערגיסען בלוט, בלוט און בלוט.

דאס אידישע פאלק איז דער ו ו ע ג ע ט א ר י א נ ע ר צווישען די פ ל י י ש ־ פ ר ע ס ע נ ד ע פעלקער — און דארום איז עס אזוי דאר, חשך און פערטרינקענט.

דאס אידישע פאלק פייערט זיין פרייהייטס־יום־טוב פסח מיט בוריקעס־קוואס צו די סדרים, אנשטאט וואס זיי, די גוים, טרינקען חזיר־בלוט אויפ׳ן שיסעל אום „פאסכא“ — דארום זאגען זיי, אז מיר זיינען רוצחים...

דאס אידישע פאלק קנאקט טרוקענע אונשולדיגע מצות אנשטאט דעם שונא׳ס ביינער און דארום זיינען מיר אזעלכע קליינע קנאקער...

אידישע קינדער טרינקען וואסערדיגע ראזינקעס־וויין אנשטאט שארפע „וואדקא“, דארום זאגט מען אויף אונז, אז מיר זיינען ריטועלע שיכורים.

דער איד שרעקט זיך פאר א בלוט־טראפען פון אן איי, פון א שוואך־הערציגע הון, דארום ווערט ער געשטאכען ווי א קאלב.

בלוט! בלוט! בלוט! דאָס איז דער אינהאַלט פון דער גאַנ־צער וועלט־געשיכטע און דאָס איבעריגע איז א היסטאָרישער לינען.

וואַסער! וואַסער! וואַסער! דאָס איז דער אינהאַלט פון דער געשיכטע פון א פאָלק אין גלות, וואָס האָט אויפגעהערט צו פערגי־סען בלוט.

מיר זיינען א פאָלק פון בלויז וואַסער: וואַסער צו די נעגעל; וואַסער נאָכ'ן בענשען; וואַסער צו נטילת ידים; וואַסער צום תשליך; וואַסער צו גשם א. ז. וו.

א פאָלק, וואָס ווייקט פלייש, ווייקט זיך אין מקוה, ווייקט זיך אין תפלות, אַנשטאָט ווייקען די הענד אין בלוט.

אידען! ווערט בלוטדורשטיג ווי אַלע פעלקער און מען וועט אייך ניט אויפוואַרפען א נישטיגען בלוט־בלבול.

אידען! זייט דייטשען, בולגאַרען, באַשיבּיזוקען, שלאַכ־טעט אויס אין מלחמה טויזענדער אונשולדיגע מענשען, פער־ניכטעט גאַנצע שטעדט צוליעב א קאַפּריז פון א הערשער...

מענדעל־ביילים, — דאָס איז די בלוטלאָזע אידישע גע־שיכטע צווישען פעלקער, וואָס אַרדערט תעניתים אַנשטאָט קריעג־שיפען, וואָס שיסט מיט „פּראָטעסטען“ אַנשטאָט האַרמאַטען, וואָס זאַמעלט חתימות אַנשטאָט אַרמייען.

מענדיל־ביילים — דאָס איז ניט דער ערשטער און ניט דער לעצטער אַקט אין דער גרויסער וועלט־טראַגעדיע, וואָס הייסט: דער איד צווישען גוים, אָדער דער וועגעטאַריאַנער צווישען די פלייש־פרעסענדע.

ליעבע און הינד.

צום אלעם ערשטען, וויל איך אייך א מעשה׳לע פון מיינע קינ־דער־יאָהרען דערצעהלען.

איך פאנג אָן מיט אביסעלע מאָגערע נאַטורמאָהלעריי:

מיר, איך און מיינע עלטערען הייסט דאָס, האָבען געוואוינט אונטער׳ן באַרג אין א טהאָל, לעבען ברעג טייך — „פּריפּיאַטי“. אונזער הויז איז געשטאַנען אויף פּריציישע ערד.

דער פּריץ אליין, א פּאָליאַק בן פּאָליאַק, האָט געוואוינט הויך אויפ׳ן באַרג איבער אונז.

דעם פּריץ׳ס געדיכטער סאָד האָט זיך געגרענעצט מיט אונ־זער הויף. פּאַרקאַן אין פּאַרקאַן.

און איצט צום עיקר הענין: צום ראָמאַן.

דער פּריץ, דער פּאָליאַק, האָט געהאט פינף טעכטער, איינע שעהנער פון דער צווייטער. אמת׳ע פּוילישע פּאַניענקעס... נאָר שעהנער פון זיי אלעמען, ווי געוועהנליך, איז געווען די קלענסטע, די מוזינקע.

מאַליושא האָט זי געהייסען.

לאַנדסלייט, קומט און זאָגט עדות, אז אזוי האָט מען זי גע־רופען!

בקיצור: האָב איך א חדר־אינגעל, א מוזיניק, א נאָכגעגעבע־נער אינגעל פון צעהן יאָהר, זיך פערליעבט אין דער פּוילישער פּאַניענקע, מאַליושא...

ווי געפעלט עס אייך? אפשר געפעלט עס אייך ניט? איהר

האָט איצט צו פיעל „געפיהלען" געגען פוילען. איצט אפשר איך אויך...

אָבער דאָן האָב איך נאָך ניט געוואוסט פון די פוילישע און אידישע פראגען, פון פוילישע באַיקאָטען און מסירות אויף אידען און סתם פון שנאה צווישען פעלקער...

פערשטעהט איהר מיך, איך בין געווען א מוזיניק, א קינד פון פערמעגליכע עלטערען — און איך האָב געליעבט די פריצטע אהן שאלות...

איך האָב דאָן איין זאך בלויז געוואוסט: מאַליושקא איז שעהן, ווי קיין אידיש מיידעל — און איך האָב זי ליעב.

אנקעגען וואָס דערצעהל איך עס אייך? פרעגט איהר.

פשעפראשים פאנום... איילט זיך נאָר ניט... איך וועל נאָך קו־מען צום עיקר אויך.

האָט זיך מיר געדוכט, אז די מאַליושא ליעבט מיך אויך. עפּעס פלעגט זי אזוי ליעב און זיס שמייכלען, ווען זי פלעגט קוקען אויף מיר.

און אין אמת'ען האָט מען מיך דאָן געקענט ליעב האָבען. ניט קיין מיאוס אינגעל בין איך געווען, מיט אביסעל פארב אין די באַקען, פיין געקליידט און פיין פערקעמט און א גאנצער פּאַעט, א טרוימער...

ווארום, זייט וויסען, דאָ מאַך איך אן ערקלעהרונג פאר אלע מיינע לעזער: אז שוין דאָן האָב איך זיך געהאלטען פאר א פּאַעט.

איך פלעג זיצען טאָג און נאכט און אויסטראכטען פאנטאַס־טישע מעשה'לעך און זיי דערצעהלען פאר מיינע חברים.

חברים, לאַנדסלייט, קומט און בעשטעטיגט, אז איך זאָג ניט קיין ליגען!...

און אלע, הערט איהר, וואָלט געווען פייַן, שעהן, גוט גאָר ווי אין די ליעבע־ביכלעך — ווען ניט — א הונד...

זי, מאַליושאַ, פלעגט קומען צו אונז אין הויז כמעט יעדען טאָג זיך שפּיעלען מיט מיין שוועסטער. און דער עיקר צו עסען די ווייסע בולקע מיט די הייסע פיש...

ווייל, פערשטעהט איהר מיך, ס'איז אפשר ניט אנשטענדיג

אויסצוזאגנען... נאר דער פאטער פון מיין געליעבטער, דער פויליר־שער פריץ איז געווען א היבשער קבצן... און אין הויף ביי איהם פלעגט מען אפט ניט האבען וואס צו עסען...

ער איז געווען פון די אמת'ע פריצים...

נאר צוליעב וואס זי איז ניט געקומען, דער עיקר: מיר האבען זיך געקענט זעהן...

איז אבער צווישען אונז און אונזער ליעבע געשטאנען — א הונד.

אט דער גרויסער קבצן דער פריץ האט געהאט א נאך גרעסערען הונד, גרויס ווי א קאלב... ניין! ווי צוויי קעלבער... פשוט, א מורא אנצוקוקען! פלעגט ער א ביל טהאן, פלעגט זיין ברום אפ־קלינגען אויף א מייל ארום...

און דאהף איך אייך זאגען, אז איך האב זיך פאר איהם גע־שראקען ווי פאר'ן מלאך־המות?

איך בין דאך געווען א אידיש קינד... און וועלכע אידיש קינד האט עס אין דער היים ניט מורא פאר א הונד!

נאר מאליושא האט דוקא ניט מורא געהאט, און אהן דעם הונד פלעגט זי זיך ניט ריהרען.

און אמת, ס'איז מיאום אויסצוזאגען אויף א העלד... נאר ווי איך פלעג דערזעהען זי אנקומען צו אונז מיט'ן הונד, פלעג איך גלייך אנטלויפען אין א צווייטען צימער און זיך פערשפארען... און איך האב שרעקליך פון דעם געליטען...

און אזוי איז מיין ליעבע צו דער קליינער פוילישער פאניענ־קע אימער צושטערט געווארען צוליעב דעם הונד... זי האט מען נאכדעם אוועקגעפיהרט אין ווארשא זיך לערנען... און איך בין אויך אוועק איבער דער וועלט און מיר האבען זיך פון דאן אן ניט געזעהען...

און איצט, נאך פיעלע יאהרען פון וואנדערן, און נע־ונד זיין אין דער פרעמד.

איצט, נאכדעם ווי איך האב געפיהרט ליעבעס אהן א צאהל און שטארקע ליעבעס־כוואליעס האבען אפגעשווענקט יענע אינגעל־שע ליעבע... איצט אפילו — ווען איך דערמאן זיך אן מאליושא און

אַז מײנע קינדיש־נאַאיװישע ליעבע צו איהר, דוכט זיך מיר, גײן! איך בין איבערצײגט: אז װען ניט יענער גרױסער הונד װאָלטען מיר, איך און מאַליושאַ הײסט עס, זיך גענליעבט נאָך עד־היום.

נאָר ער, דער הונד איז שולדיג אין דער צושטערונג פון מײן רײנסטער ליעבע צו דער פױלישער טאָכטער...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

מוסר השכל, אָט װאָס:

װען איך הער איצט פון די פױלישע פערטײדיגער, הײסע ליעבעס־ערקלעהרונגען צום פאָלק ישראל... װען איך הער זײערע טענות, אז זײ זײנען מיט אונז אדרבה ואדרבה — גלױב איך זײ, נאָר דערבײ דערמאָהן איך זיך אָן יענעם הונד, װאָס האָט צושטערט מײן ליעבע...

אמת, זאָג איך זיך: זײ, די פּאָליאקען, די סאָציאַליסטישע פּאָליאקען, דער בעסערער טהײל פון זײ, װילען אונז ניט טהאָן קײן שלעכטס און אפשר װינשען זײ אונז גוטס — מיר גלױבען זײ!... מיר האָבען צו זײ גאָרנישט! מיר װאָלטען זײ אױך אפשר געקענט ליעבען... ס׳איז דאָ, גלױב איך, אַ זעעלען־פּערװאַנדשאַפט צװישען בײדע אונטערדריקטע פעלקער... אבער װאָס טהוט מען, אז די הינד לאָזען ניט!...

און הינטישע פּאָליאקען זײנען דאָ זעהר פיעל, זעהר פיעל... און זײער בילען איז שרעקליך, שרעקליך און עקעלהאַפט...

א גליק פאר פרויען.

די וועלט רעדט יעצט זעהר שטארק פון פיעל־ווייבעריי אלס א נויטיגער מיטעל צו ראטעווען די מענשהייט פון אונטערגאנג.

מען רעדט: דאס יעדער לעבען געבליבענער מאנספארשוין אין אייראפא וועט נאך דער מלחמה מוזען נעהמען לכל הפחות דריי ווייבער.

איינינע רופען עס אן אומגליק פאר פרויען; איינינע — א צוריק־קעהר צו די ווילדע צייטען און א בעליידיגונג פאר דער ציוויליזאציאן.

אבער איך וועל היינט אוועקלעגען די ציוויליזאציאן אן א זייט. מיך אינטערעסירען אין דעם מאמענט בלויז די פרויען (די שעהנערע, געוועהנליך), און איך וועל בעווייזען מיט וייט־שיסענ־דע ארגומענטען, ווי מיין שטייגער איז, זינט איך האב זיך נע־שטעלט אויף די פיס און גענומען שרייבען פעליטאנען, אז פיעל־כ'לעבען, ס'איז שוין צייט אוועקצואווארפען די אנגעבלאזענע פראזען פון צוריקקעהר צו די ווילדע צייטען, פון בעליידיגונג פאר דער ציוויליזאציע: עס לאכען פון דעם דאזיגען וויץ טויזענדער האוויצערס און צעהנדליגע טויזענדער האוטאמאטען.

פיעל־ווייבעריי איז נים קיין צוריקקעהר צו די ווילדע צייטען, נאר א צוריקקעהר צום אמת...

ווייל אין דער ווירקליכקייט זיינען די מענער אימער געווען פיעל־ווייבערניקעס און וועלען בלייבען פיעל־ווייבערניקעס, אלענ־פאלס די רייכערע און קלוגערע פון זיי.

מאַנאַגאַמיע — דאָס געזעץ צו לעבען מיט איין פרוי — איז אַ געזעץ פאַר קבצנים, פאַר האַלעדריגעס. די פרייע, די רייכערע און די קליגערע, ווי געזאָגט, האָבען אַלץ איינס געהאַט מעהר ווי איין פרוי.

צו וואָס זאָלען מיר נאַרען די פרויען?

מאַנאַגאַמיע איז מעהר ניט געווען ווי אַ צייהן־פערדעניש פאַר'ן געזעץ, אַ מין חן־פּלאַסטערל אויף דער פּערפּימפּעלטער באַק פון זינד.

און נאָך מיין מיינונג, אַלס פּעליטאַניסט, וואָס איז אַ גרויסער פריינד פון פרויען און פון אַ סך דערצו, איז פיעל־ווייבעריי אַ גליק טאַקע פאַר די פרויען זעלבסט.

אָט הערט:

אַזוי האָט יעדע פרוי געמוזט נעבעך איינינקע אַליין אַלעס איבערטראַגען פון דער ווילדער חיה, דעם מאַן, זיין מאַגען־לייידעניש, קישקע־שטאָפּעניש, קאַרטען־ליעבעניש און מיטינג־געהעניש.

וועט זי אָבער האָבען צו זיך נאָך אַ פּאָר מיטליידענדע, וועט איהר גרינגער זיין צו ליידען.

היינט איז אַ וועלט פון אַרבייט־צוטיילונג, וועלען אויך די פרויען זייער אַרבייט צוטיילען צווישען זיך אָט אַזוי: איינע וועט זיך, למשל, אָפּגעבען מיט שטאָפּען דעם מאַנ'ס קישקע; די צווייטע מיט קורירען זיין מאַגען און די דריטע וועט זיך איינגאַנצען ווידמענען צו היטען איהם, ער זאָל זיך צופיעל ניט פערשפּיעלען אין קאַרטען...

און אַפילו אַזאַ שווערע שטיקעל אַרבייט, ווי אויסליידיגען דעם מאַנ'ס קעשענעס, וועט זיי אויך אָנקומען פיעל לייכטער זאַלבע־דריט.

מען וועט ניט דאַרפען וואַרטען ביז די חיה וועט איינשלאָפען, מען וועט עס קענען מאַכען אין מיטען העלען טאָג אַפילו.

איינע וועט איהם אַרומנעהמען מיט אַ פּאָר צויבער ווייסע הענטלאַך; די צווייטע וועט איהם גלעטען איבער'ן קאָפּ און די דריטע וועט איהם אויסקעהרען די קעשענעס...

און דאָס זעלבע וועט פּאַסירען מיט דאָס נאַבלויפּעניש און ארומזוכעניש: אין דרייען וועט אויך אָנקומען פיעל לייכטער דער עסק:

אין דער צייט, ווען איינע וועט איהם ארומזוכען אין ביער־שענקעל, וועט די צווייטע איהם זוכען אין קאפע־הויז און אין ביליארד־צימער, און די דריטע וועט איהם אָפּהיטען ביים טערקישען־באָד.

אָבער ביי היינטיגע מאנאגאַמישע צושטענדע איז אויף דער דאָזיגער איינציגער פרוי די גאנצע לאַסט פון דעם פּראָגראַם פון זוכעניש און לויפעניש ביי וואָס זי פערלירט איהרע פיס.

און וואָס איז שייך דאָס אונטערפּוילען זיך פון מאַן, וועט די פיעל־ווייבעריי געווים זיין א גוואלדיגע ישועה פאר פרויען.

היינט קומט אַן דער פרוי זעהר שווער ארויסצוזיאָגען דעם פוילענצער פון הויז: טרייבט זי איהם ארויס פון בעט, קריכט ער אריבער אויפ'ן סאפקע, יאָגט זי איהם אראב פון סאפקע, ציהט ער זיך אויס אויף שטוהלען, רייסט זי ארוים די שטוהלען פון אונטער איהם — לעגט ער זיך אויפ'ן דיל, און אוואו קען איין פרוי נעהמען כחות פאר דעם אַלעמען?

ווען אבער מען איז זאַלבער־דריט, וועט עס זיין אי גרינג, אי אמוזירענד:

אין דער צייט, ווען איינע וועט איהם יאָגען פון בעט, וועט שוין די צווייטע איהם טרייבען פון סאָפקע, און די דריטע וועט איהם ניט לאָזען זיך אוועקלעגען אויף די שטוהלען.

און טאָמער דאַרף מען בעשטראַפען א מאנספּארשוין, אַנלערנען, הייסט עס, איז אויך אין זאַלבע־דריט פיעל גרינגער.

איינע וועט איהם צוהאַלטען פאר'ן קאָפּ, די צווייטע פאר די פיס און די דריטע וועט איהם איינטיילען טרוקענע קלעפּ.

און צווישען אונז זאָל עס בלייבען: זאַלבע־דריט וועלען די פרויען בעסער און בעקוועמער קענען איינאָרדענען די ליעבהאָבער־סיסטעם.

אזוי פלעגט א פרוי מורא האָבען, טאָמער קומט פּלוצלינג אַן

דער מאַן פון געשעפט צו פון דער אַרבייט און דערטאַפּט זי אין מיטען „שפּיעל פון ליעבע“ — — —

אבער אין דרייען וועט ער עס א קרענק קענען דערווייזען: איינע וועט זיך קענען גאַנץ פריי פערברענגען מיט דעם געליעבטען, דעם שכן, דעם פריינד פון יוגענד, דעם פּיאַנאָ־לעהרער, דעם מילך־מאַן, דעם פערזיכערונגס־אַגענט, א. אַז. וו. די צווייטע וועט אין דער אייגענער צייט שטעהען ביי איין פענסטער און אכטונג געבען. און די דריטע — ביים צווייטען פענסטער.

נאָר אום דאָס אַלעס זאָל אויסגעפיהרט ווערען ווי געהעריג איז, נויטיגט זיך איין זאַך: אחדות!

ווען די פרויען וועלען בעגרייפען ריכטיג זייער לאַגע, און, אבּ־שעצען ריכטיג דעם ווערטה פון איינינקייט און גרינדען אין הויז א דריי־בונד — דאַן וועלען זיי זיכער בעזיגען דעם ביז־אַהעריגען אליין־הערשער — דעם מאַן.

פרויען, אין איינינקייט ליגט אייער גליק!

די צרה איז אבער וואָס אויף פרויען־אחדות קען מען אזוי פּיעל בויען, ווי אויף די עצות פון „בינטעל־בריעף“, ווי אויף די דע־מאָנסטראַציעס געגען אַרבייטס־לאָזיגקייט; ווי אויף שרייבערשע עטיק.

שווער איז צו זעהען א פעראייניגטע פרויענטהום!

פרנסות פון דער צוקונפט.

דער מענש פון דער צוקונפט וועט געהערען צום סענט.

אז איך פערטראכט זיך וועגען פרנסה און האנדעל, און זעה די ריזיגע פארשריטע, וואס דער היינטיגער מאדערנער מענש מאכט אין זיין געזעלשאפטליכען לעבען, וואקסט פאר מיר גלייך ארויס דער צוקונפטיגער מענש מיט זיינע צוקונפטיגע פרנסות.

ביי די איצטיגע אומשטענדען פעהלט שוין דעם מאדערנעם מענשען צייט: א קלייניגקייט, ער דארף ענטפערן אויף 119 טעלעפאן קאלס א טאג, כאפען 25-30 קארס א טאג, לויפען ארויף און אראב מיט א 300 הויז-עלעווייטערס, האבען 500 ביזנעס און ליעבע אפאינטמענטס... און אין דער צוקונפט, וועט דער מענש פון זיך פארשטעלען „א שטיק אייזעניש אויף צוויי פיס", און דארום קענען מיר שוין בעצייטענס זעהען, וואס פאר א פרנסות דיעזע אייזעניש אויף צוויי פיס וועט מוזען ענטוויקלען.

פרנסה נומער 1 — פייער צום פעררויכערען.

דער מאדערנער מענש רויכערט אהן אן אויפהער, דער צוקונפטיגער מענש וועט רויכערען אפילו אין שלאף. דער צוקונפטיגער מענש וועט פערוואנדעלט ווערען אין א לויפענדיגער, אייזענדיגער מאשין, וואס פייפט און רויכערט אהן אן אויפהער.

און אזוי ווי צייט וועט דאך זיין פערזאמט ווענינ, דארום

וועט מוזען אויסוואקסען דיעזע מערקווירדיגע פרנסה. שטעלט זיך פאר אזא בילד: אין יעדען ווינקעל־גאס שטעהט א יונגערמאן, האלט אין זיין האנד א מאשינקעלע אזא מיט פייער און רופט: א סענט א פערדרויכער! א סענט א פעררויכער!

און דער מענש פון דער צוקונפט וועט ניט האבען וואס צו טהאן מיט שוועבעלעך, ער וועט ניט האבען קיין צייט צו רייבען זיי אפילו אן שוך, און דארום וועט ער צולויפען צום ווינקעל־גאס, בעצאהלען דעם סענט, פעררויכענען און לויפען ווייטער...

פרנסה נומער 2 — ווישען דעם נאז.

ביי איצטיגע עקאנאמישע אומשטענדען האט שוין דער מענש קיין צייט ניט אבצוגעבען זיך מיט זיין נאז: עס נעהמט אוועק צופיעל צייט, — דאס ארויסנעהמען דאס נאז־טיכעל צום אבווי־שען, דאס צוריק אריינלעגען, א קלייניגקייט אזוי פיעל צייט־פער־לוסט, מ׳קען דאך אין דער צייט כאפען א 2 קארס.

און דער צוקונפטיגער מענש וועט זיין אזוי פערהאוועט און זיינע קעשענעס וועלען זיין אימער אנגעשטאפט מיט צייטונגען פון אלע אויסגאבען און עס וועט פשוט ניט זיין קיין פלאץ פאר א נאז־טיכעל און דאס וועט ברענגען צו דיעזער אינדוסטריע פון נאז־ווי־שעניש: אויף יעדען ראג וועט שטעהען א אידעל מיט א טישעל פול מיט נאז־טיכלעך פון כל המינים, רויטע, ווייסע, קאלירטע, פשוט׳ע און זיידענע און ער וועט ווישען נעזער. א סענט — א וויש! א סענט — א וויש!

און ס׳וועט צולויפען א פערשמייעטער יונגערמאן אדער דאמע צום טישעל, וועט בעצאהלען א פעני און דאס אידעל וועט כאפען אויף שנעל א טיכעל און גיבען א וויש אפ און פארטיג!...

רייכערע וועלען בעצאהלען צו פינף סענט און וועלען קריגען א וויש מיט א זיידען טיכעל.

פרנסה נומער 3 — בענדיל־פערבינדעניש.

דער ארבייטער פון דער צוקונפט וועט נאָך מעהר פון'ם היינ־טיגען ניט זיין אויסגעשלאָפען. דער שטאַאט וועט פאַר איהם צו־גרייטען אזוי פיעל פרייע קאָנצערטען און אונטערהאלטונגען און ער וועט דאָך וועלען אלע בעזוכען, דאָס עס וועט פשוט ניט בלייבען גענוג צייט צום שלאָפען... און איילען צו דער ארבייט וועט מען דאָך מוזען מעהר ווי איצט, און אז מען איילט זיך, פערגעסט מען צו פערבינדען די שוך־בענדלאָך.

און דאָס וועט ברענגען צו פאָלגענדער מערקווירדיגער פרנסה: אויף יעדען ווינקעל־גאַס וועט שטעהען אַ ספעציאַליסט שיך־בענדלאָך פערבינדער און פאר א סענט ווערט ער פערבינדען די שיך־בענדלאך שנעל און געשווינד... און דער ארבייטער וועט קענען לויפען און יאָגען צו דער ארבייט אָהן אַן אַבהאַלט...

פרנסה נומער 4 — קנעפעל איינגנעהעניש.

דער צוקונפטיגער מענש וועט נאָך מעהר פון דעם היינטיגען ניט וועלען חתונה האָבען. ער וועט בלייבען אַן אייביגער באָרדער. און אז מען איז א באָרדער, האָט מען געוועהנליך צרות מיט קנעפ־לאָך... און קיין צייט איז ניטאָ, און אָפט לויפט מען סתם ארוים אין גאָס אין א נייע פאָר תחתונים פול מיט נייע קנעפלאך און באָץ — ס'פּלאַצט איינער און אַ צווייטער און דאָס וועט ברענגען צו פאָלגענדער פרנסה:

אויף יעדען ראָג וועט זיין אַ קרעמעל און דאָרט וועט זיצען אַ ספעציאַליסט קנעפעל־איינגנעהער: פאַר אַ סענט וועט איהר ארייננלויפען אהין און ער וועט אייך געבען אַ נעה איין אַ קענפעל אוואו מען דאַרף, שמיי־דרעה און פאַרטיג, איהר קענט שוין ווייטער לויפען צו ביזנעס אָדער אין פאַרק מיט אייער מיידעל.

ווי בעוואוסט, קען שוין ביי איצטיגע אומשטענדען א פרוי ניט אויסקומען א האלבע מינוט אהן א שפּיגעל און א שפּיגעלע, און אפילו ביי איצטיגע אומשטענדען איז שוין יעדע הויז כמעט א שפּיגעל־אויסשטעלעניש... אבער וואס טהוט מען, ווי פערזארגט מען, אז אויך אין גאס זאל די פרוי זיין פערזארגט מיט א שפּי־געל־גלאז? ווייל, פערשטעהט איהר מיך, א צוקונפטיגע פרוי וועט פשוט אהן א שפּיגעל ניט קענען אטהעמען און דאס וועט ברענגען צו פאלגענדער פרנסה:

אויף יעדען טראט וועט שטעהען א מאן מיט א גרויסען שפּי־געל אויף די הענט און פאר א סענט וועט די פרוי פון דער צוקונפט קענען אויף יעדען טראט כאפּען א מינוטיגען קוק און די בעסטע שפּיגלען און זיך לאזען לויפען ווייטער...

מיט איין ווארט, אבי ס'וועלען נאר זיין סענטען, פרנסה וועט ניט פעהלען.

אויף מיין אינזעל.

יעדעס מאָל ווען די גרויסע וועלט ווערט מיר ענג: ווען זי הויבט מיך אָן צו שטיקען מיט איהר „צופיעל אָרדנונג“, הויב איך אָן חלום'ען פון מיין אינזעל.

זיץ איך אזוי א פערבענקטער, קוק אויף דער פערגעהענדער זונן און טראָג זיך מיט איהר ערגעץ ווייט, ווייט, צו מיין אינזעל.

און מיר דוכט:

איך בין א מענש גאָר פון אן אנדער וועלט.

און איך האָב זיך מיין אייגענעם אינזעל.

און איך בעוואוין איהם איינער אליין.

דער אינזעל איז מיינער אן אויסגעטראכטער, דארום קען קיינער צו איהם ניט צוקומען. —

אויסער איך.

וואוין איך אויפ'ן אינזעל.

און די גאנצע וועלט געהט מיך ניט אָן...

פאסירונגען, אונגערעכטיגקייטען. מיאוסע און שעהנע גע־שעהענישען שוועבען דורך פערביי מיין אינזעל, ניט אָנריהרענ־דיג איהם.

שיפען געהען ערגיץ ווייט־ווייט — צום ברעג פון מיין אינזעל קומען זיי ניט צו.

אויף מיין אינזעל איז שטיל.

איך ערהאלט פון ערגעץ צייטונגען. לעז די נייעס ווי פון א צווייטער, א פרעמדער וועלט.

און איך טראכט זיך מיינע אייגענע געדאנקען, קום צו איי־גענע שליסע.

איך ווער ניט בעאיינפלוסט פון געשפרעכען.

איך בין זעלבסטשטענדיג.

עס אליין מיין מארגען־מיטאג־און אבענד־ברויט.

קאך אליין מיין קאפע. און זי שמעקט טאקע גוט אויך.

מיר איז גוט. מיר איז וואויל, איך בין אליין אויף מיין אינזעל.

אויף מיין אויסגעטראכטען אינזעל, צו וועלכען קיינער קען ניט צוקומען.

* * *

און איך בין פריי.

און איך זיץ א פערבענקטער, קוק אויף דער פערגעהענדער זון. טראג זיך מיט איהר ערגעץ ווייט, ווייט צו מיין אינזעל.

טאטע־פאטער, ווי גוט מיר איז!

אט לעז איך א צייטונג, מען שרייבט דארט פון מלחמה — איך ווייס ניט דערפון.

מיר קוקט אוים, ווי איך וואלט געלעזען בעשרייבונגען פון פאר אוראלטע צייטען. ווילדע צייטען.

ערגעץ שלאגט מען זיך... מענשען בייסען זיך ווי הינט, ווי טייוואלים.

פרויען אפילו נעהמען אנטהייל. די גאנצע וועלט ברענט.

מיך ארט עס ניט.

אויף מיין אינזעל איז שטיל ווי אין א צימער פון א רייכען בינעזער.

פריעדען הערשט אויף איהם. ניט קיין דיפלאמאטישער, נאר אבסאלוטער פריעדען.

איך שפאציער זיך אליין ארום איבער מיין אינזעל, זעה ווי די זון שיינט און ווארימט נאר פאר מ י ר, פאר מיר. און איך בין צופריעדען פון זיך אליין.

* * *

און איך טראכט זיך:

דארטען ערגעץ רעדען מענשען פון ליעבע.

אויף מיין אינזעל איז עס א פרעמד ווארט.
ניטא קיין פרויען.

ביי מיר אויפ'ן אינזעל לעבט מען און מען ליעבט זיך בלויז אליין.

און די ליעבע צו זיך אליין, איז א פייערדיגע, אן אמת'ע, א פעלזען־שטארקע, אן אייביגע, אן אליין'יגע...

פון קנאה, אייפערזוכט, פערראטה וויים מען ניט אויף מיין אינזעל.

*　*　*

אויף מיין אינזעל איז בלויזער שבת.
שטיל, רוהיג, הייליג כסדר.
איך הער ניט דעם ריהר פון מלאכים־פליעגעל — עס איז שבת.
איך טהו קיין שבת־קליידער ניט אן — עס איז שבת.

די ליפען שעפטשען ניט קיין תפלות — נאר איך פיהל דעם שבת.

א לאנגער, אונענדליכער שבת.
לאנג לעבען זאל מיין אינזעל און מיין שבת פאר זיך!

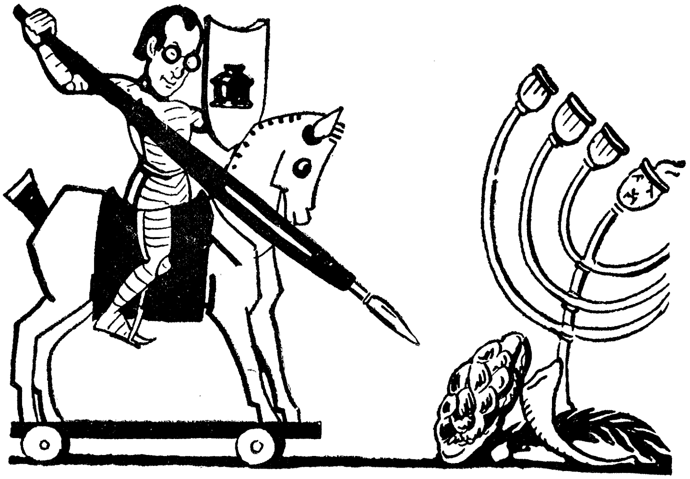

אין קריעג מיט אידישקייט

מכות.

עס איז אַ גרויסער חילוק צווישען כך היה
אמר און כך היה מונה. אין פּאַסטען אידי־
שען אידיש מיינט עס: מכות צעהלען מיר
און מכות האָבען מיר...

איהר ווייסט, ברידער, וואָס מיר געפעלט פון דער גאַנצער הגדה? — ניט די קשיות, ניט די ענטפערס, ניט דער חד־גדיא אפילו, נאָר בלויז די מ כ ו ת.

די מכות, דאָס זיינען די איינציגע אינטערעסאַנטע פּלעצער אין דער הגדה.

אַ קלייניגקייט מכות! דאָס איז דאָך אַזוי נאָהענט צו יעדער אידישער הארץ... צו יעדער עכט־נאַציאָנאַלער אידישער נשמה...

און ניט אַזוי די מכות, ווי דאָס רעכענען זיי, דאָס חשבון מאַ־כען, דאָס צעהלען און דאָס קוויקען זיך, און דאָס חיות'ן זיך מיט דאָס געצעהלטע...

ווארום אין אמת'ן, וואָס בלייבט אונז דען אַנדערש איבער אויב ניט דאָס שטיקעל חשבון און דאָס צעהלען?

דם, צפרדע...

אַי, אַי, אַ חיות! פּשוט אַ דערקוויקעניש... אַי האָבען דאָס אונזערע שונאים געכאַפּט פון אונז אַ מפּלה... אַי, אַ מפּלה.

און רבי יהודה הגליל איז אַזאַ פערקאַכטער מכות־צעהלער, — דאָס ער גיט נאָך צו סמנים: רצ"ך באח"ב...

און ווען איך בין שוין נאָכ'ן פערטען כוס, פערווילט זיך מיר

אויף האָבען דיעזען עבּט אידישען פערגניגען, עס פערוווילט זיך מיר א צעהל טהאָן, מאַכען א שטיקעל רעכענונג ניט פון די אַלטע נאָר פון די נייע מכות, וואָס מיר האָבען יעצט, דאָ אין אונזער גאָל־דענער מדינה... און ווי מיר דוכט, האָבען מיר היינט אויך אַ רעכט ביסעל מכות...

מכה נומער איינס: אונזער אינטעלעגענץ.

אוי, אידעלעך, איז דאָס א מכה, הערט איהר, פּאַלגט מיך, דאָס איז פיעל ערגער ווי „דם", ווייל דאָס איז בלוט פון אונזער בלוט...

האָבען מיר אַן אינטעליגענץ? — יע!

האָבען מיר ניט קיין אינטעליגענץ? — יע!

אַה, אַה! אַט דאָס איז טאַקע אונזער מכה, וואָס מיר האָבען יע און האָבען אַ מכה...

מיר האָבען אַן אינטעליגענץ, וואָס לעזט, אבער ניט א ו נ ז, וואָס קאָכט זיך, אבער ניט — פאַר א ו נ ז, וואָס אינטערעסירט זיך מיט אַלעם אבער ניט מיט א ו נ ז.

און צוריק גערעדט: מיר האָבען אַן אינטעליגענץ, וואָס לעזט גאָר ניט, קאָכט זיך יע, נאָר ביי א פּינאָקל־טיש, אינטערעסירט זיך יע, אבער אין נאַקעטע פיסלעך פון א ביליגע טענצערין ערגעץ־וואו אין וואָדעוויל... מיר האָבען אַן אינטעליגענצלאָזיגקייט, וואָס איז אויסער רוים און צייט...

וואָס איז אונזער אינטעליגענץ?

כ'לעבען, אַ מין „כוי", וואָס איז געווען אין משה'ס צייטען. עס איז אַ ספק בהמה און אַ ספק חיה, אַ ספק דאָקטאָר און א ספק אַפּרייטאָר, אַ ספק שרייבער און אַ ספק הארץ, אַ ספק כלל־טהוער און אַ ספק איגנאָ־ראַמוס...

מיר האָבען אַן אינטעליגענץ, וואָס האָט אָנגעפאַנגען מיט פּיסאַרעוו און פּושקין און געענדיגט מיט אַ פּינאָקל...

קומט מיט מיר, זייט מוחל, פאַרביי די קאַפע־טישלעך אין אונזערע קאַפע־הייזער און איך וועל אייך זיי אָנצייגען און „ליור־ביועט" זיך מיט זיי...

מכה נומער צוויי: אונזער גלייבגילטיגקייט, אָדער אונזער

מבטל מאכען יעדע זאך. דאס איז איינע פון אונזערע עלטסטע מכות, מיר זיינען אלץ מבטל, אפילו זיך אליין, מיר קוקען אויף אלץ פונ׳ם „מהיכא־תיתא“ שטאנדפונקט און „וועמען ארט עס“־פרינציפ.

מיר זיינען בלוטלאז...

יע, אידישע ליטעראטור, אבער צו וואס קויפען זי? יע, אידישע אידעאלען, אבער צו וואס שטיצען זיי?

גוטע יוניאנס! מהיכא תיתא, אבער נעהמען ביכלעך זאלען דערוויל אנדערע...

א ריינע בעוועגונג, מהיכא תיתא... אבער זאלען עס אנדערע רייניגען...

אי די גלייכגילטיגקייט, די פיש־בלוט אין אונזערע אדערען. דאס איז אויך א פיינע מכה אויף אונזער נאציאנאל פערוואונדערטען קערפער...

מכה נומער דריי: מיר האבען ניט קיין נביאים, קיין טאן־געבער אדער לכל הפחות ז ק נ י ם.

מיר האבען אלטע גענאסען אינוואלידען, באבעס אין דעם געשטאלט פון זיידעס — אבער ניט קיין זקנים!

ברידער סדר־אבריכטער! זאגט מיר: וואו זיינען די טויבען ווייסע רעספעקטאבלע בערד, די ווייסע קעפ, וואס האלטען זיך שטאלץ אויף די בכבוד־איינגעבויגענע פלייצעס?... וואו?

כ׳לעבען איך זוך זיי און געפין זיי ניט.

מיר האבען דא ניט קיין זקנים, מיר האבען חורבות, וואס היטען פערשפינטע אידעאלען, צובראכענע פייער־קאסעס, וואס שומר׳עווען זייערע עראינערונגען — אבער ניט קיין זקנים...

און פערשטעהט איהר מיך, דאס איז אויך א מכה, — ווייל, אז עס זיינען ניטא קיין זקנים זיינען ניטא קיין נערים...

מכה נומער פיער: מיר האבען ניט קיין פרויען, דאס הייסט פרויען האבען מיר יא, אבער זיי זיינען נ י ט א ו נ ז ע ר ע... מיר דוכט, אז מיר פערליערען אין גאנצען די פרוי פון אונזער געזעלשאפטליכען לעבען...

אונזער פרוי און שוועסטער איז שוין לאנג ווייט פון

אונז, זי לעבט מיט אונז און נ י ט מיט אונז, איהר פערשטעהט?

זי טראָגט א „האָבל־סקווירט“, טאנצט אין טאנץ־קלאס, גליטשט זיך אויף רעדלעך, קייט טשואינג־גאם, געהט אין מואווינג פיקטשורס, אבער זי איז ניט אונזערע, איהרע אידעאלען זיינען ניט אונזערע... דער מאן בעזוכט נאָך אמאָל א אידישע שוהל, א אידישע פערזאמלונג, קומט אויף א מיטינג, אָבער די פרוי? — גאָר ניט...

דער מאן לעזט נאָך וועגען אידישע זאכען אין א אידישער צייטונג, די פרוי — בלויז די ראָמאנען...

דער מאן האָט נאָך דאָס קאפע־הויז, די פרוי — בלויז דעם שפיעגעל אין פראָנט־רום...

און אָהן פרויען, מיינע ליעבע „מרור־עסער“ און „קניידלעך־שלינגער“ — וועט איהר דעם זאָגענאַנטען „רענעסאנס“ אונזערען, דעם זאָגענאַנטען „אידיש־קאמפף“ ניט אויסקעמפפען. די פרוי איז אויך א ניש־קשה'דיגע מכה...

מכת נומער פינף:

מיר זיינען אלע קלוג, פערשפיצט, איבערגעשפיצט און אויסגעשפיצט. אזוי שוין פערשפיצט, דאָס מיר זעהען שוין באלד די אויערען אונזערע ניט פון פערשפיצטקייט. מיט איין וואָרט: חכמים!

דער לעזער פיהלט זיך ניט נידריגער פונ'ם שרייבער, דער לעקטשורער־צוהערער פונ'ם לעקטשורער, דער יוניאָן־געפיהרטער פון דעם יוניאָן־פיהרער.

וואָס הייסט, יענער פערשטעהט מעהר פאר מיר? וואָס הייסט יענער וויים מעהר פאר מיר? וואָס איז מיט איהם דער יחוס אזוי, הערט?! איז ער דען ניט געווען בעשעפטיגט ביי הויזען־נעהען ווי איך?

אלא וואָס דען יענער איז היינט א גאנצער מאכער, קנאקער, שרייבער, דעה־זאָגער, לעקטשורער און פיהרער — איז דאָס בלויז א צופאל, א מזל־זאך. עס האָט זיך אזוי געמאכט...

און ווי מיר דוכט זיך, איז דאָס אויך א גוואלדאָווגע מכה...

ווי מיר דוכט, ד אַ ר ף און מ ו ז יעדע געזעלשאַפט האָבען פון אַלע מינים: חכמים, רשעים און אפילו שאינו יודע לשאול'ס.

דאָס איז ניט קיין לוקסוס, נאָר אַ נויטווענדיגקייט...

מכה נומער זעקס: דער עיקר מיר ווייסען ניט, אז מיר האָבען מכות... מיר זיינען אימער פערנומען מיט צעהלען פרעמדע מכות, און פערגעסען אָן אונזערע אייגענע...

מיר זיינען יוצא מיט ווינשען און צעהלען.

דערהויפט זיינען מיר נאָר די צעהלער און ניט די געבער...

קיין בלוט ווילען מיר ניט פערגיסען, (ח"ו), און מיר קענען ניט פערגיסען...

אָט, אביסעל וואסערדיג וויין פון אַ צושטשערבעט גלעזעל און צובראָכען טעלערל — אויף דעם זיינען מיר מזיקים...

געבען קלעפּ אַנשטאָט — כאַפּען און צעהלען, אנטהייל נעה־מען — אַנשטאַט צוקוקען — אויף דערויף זיינען מיר ניט קיין היגע...

אַי, אַ געזונד אונז אַלעמען וויפיעל מכות מיר האָבען נאָך!...

אונזער הויפּט מכה איז, וואָס מיר האָבען ליעב זיך אַליין צו נאַרען, פער'פּשט'לען און מאַכען פון אַ ציין־העלצעל אַ 20־עטאַ־זשיגע געביידע, פון אַ שפּריץ פון אַ גלאָז קאַפע אַ ריעזיגען וואסער־פאַל, אַ מין „ניאַגאַרא־פאַלס" רחמנא לצלן...

מיר גיבען איינעם, למשל, אַ מכה די גרויס ווי אַ קינדער־פינגערל, מאַכען מיר דערפון אַן עוג מלך הבשן קולאַק.

מיר גיבען איינעם אַ קראַץ אין אַרבעל, זאָגען מיר, אז מיר האָבען איהם געטויטעט...

מיר זיינען גרויסע מאטעמאטיקער און צעהלער: ביי אונז ווערט פון איין מכה צ ע ה ן, פון צעהן — פ ו פ צ י ג, פון פ ו פ צ י ג — צ ו ו י י ה ו נ ד ע ר ט א ו ן פ ו פ צ י ג א. אז. וו.

מיר זיינען ווי קינדער, וואָס נאַרען זיך אַליין, מיר גיבען קלעפּ אין חלום, — אָבער אין דער ווירקליכקייט: ביי־דער מכות־טהיילער און בוכטשעס־צעהלער, כאַפּען מיר נאָר די

קלעפ אין חלום, — אבער אין דער ווירקליכקייט: ברייט אזא מערקווירדיג פאלק זיינען מיר פון אייביג.

און דער גאנצער פסח־טאראראם, סדר אבריכטען, מלוכה, הגדה, פרייהייט און מכות־טומעל, קוקט מיר אוים ווי א שפיעל און אידישקייט, אפשר א שעהנער שפיעל, א טשיקאווער שפיעל, אבער ניט מעהר ווי א שפיעל...

און ווען ניט די ארבע כוסות און די קגיידלעך, זוער ווייס צו וואלט איך ניט אנטלאפען פונ'ם סדר־טיש ערגעץ אין א וואדע־וויל־הויז...

כ'לעבען, ס'איז א קאמעדיע. עס זיצט א גרויסע קינד, א גאנצע פאלק ביי זיין גרויסען גלות־טיש, פרעגט זיך אליין קשיות און ענטפערט זיך אליין, גיסט אן גלעזלעך און גיסט זיי אפ, פשט'לט אוים מכות און צעהלט זיי, זינגט שיר השירים, עכטע פאעזיע און פערבייסט מיט חד גדיא, עפענט די טהיר, מאכט זי צוריק צו — און גארנישט...

ווארום, וואס איז? אז די טהיר וועט זיין אפען גאנצע טעג און נעכט וועט דען עפעס קומען נייעס, פרישעס, אויפלעבענדעס? הא?!

און גלויבט מיר, ווען עס רייסט זיך גיט אריין אין אידישען פסח די גוי'שע „פאסחא“ מיט איהרע בלוט־פאנטאזיעס און פאג־ראם־אויסזיכטען — וואלט דער פסח זיין א גאנץ פיינע קאמעדיע פון א פאלק, וואס האט זיך אמאל בעפרייט פון שקלאפעריי, אויף א ברייטען פעלד בעפרייט, און עס האט פערשלאסען זיין פרייהייט אין א שלעכט אילוסטרירטער הגדה מיט ארבעה בנים און קשיות, און טרויסט זיך מיט פאלש־געצעהלטע מכות...

א קאמעדיע פון א פאלק, וואס האט זיין אלטע בענקעניש נאך פרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט איינגעקנאטען אין מצות, וואס זיינען לייכט צום צוברעכען, שלעכט צום צוקייען און האבען קיין זאלץ ניט און אויך קיין טעם ניט...

אה, ווען ניט דער שרעק פאר פאגראמען, וואס פערוואנדעלט גאנץ אפט די קאמעדיע אין א טראגעדיע, און אנשטאט געצעהלטע

מכות כאַפּט מען א מ ת ׳ ע, און אנשטאָט ראָזשינקעס־וויין גיסט זיך ריינע בלוט...

אָבער שאַ... שאַ... שאַ!... דאָ זיינען מיר דערווייל רוהיג... און קענען שפּיעלען די קאָמעדיע. אַז אפּרייטאָר קומט פון שאָפּ ווערט גלייך א „מלך" און שלאָפט איין ביי דער ערשטער כוסה...

ער איז מיעד, דער „מלך"...

און ווען ליעגט דאָ אין קאָפּ די הגדה און דער סדר...

קיין מורא... חס ושלום... קיין סכנה!

שלאָף זיך, שלאָף זיך, ליעבער „מלך", מאָרגען וועסטו טהאָן אין א שאָפּ א הלך...

שש... שש... דער „מלך" שלאָפט...

אָבער דאָך, די מכות בערוהיגען מיך ניט. צו וואָס, פרעג איך, דאָס צעהלען און דאָס נארען זיך? און מיר ווילט זיך רופען: איי־דען! צעהלט ניט קיין פרעמדע מכות — איהר האָט ג ע נ ו ג א י י ג ע נ ע!...

דער אייביגער „ויצעקו."

בכל דור חייב אדם לראות את עצמו כאלו
יצא ממצרים.
(הגדה של פסח, 1 סענט אויף
יעדען שטופ־וועגעלע).

איהר האלט פון דעם גאנצען ריעזיגען נס פון פסח, מיט די גרויסע וואונדער און מופתים, פון די עשר מכות און ים־שפאל־טעניש? איך האלט בלויז פון דעם — ויצעקו...

אווערטעלע אויסצורונדען, דער „ויצעקו" דער געשריי נאך הילפע הייסט עס! די וועלט־אייזעניש, די קולות ביז'ן הימעל, וואס מיר מאכען, עפעס א קלייניגקייט!

דאס איז, לויט מיין שכל, ניט אפצושאצען, ניט אויסצורעכע־נען און דער עיקר, ניט אויסצוהאלטען...

פון מצרים ביז איצט, אין אמעריקא, שרייען מיר נאך אלץ מיט די זעלבע בענומענע קולות, מיט די זעלבע גרילצענדע טענער און ביי־טענער.

און זינדיגען כ'לעבען איז ניטא וואס... אויף שרייען, אויף מא־כען א „ויצעקו", אויף לאזען פון זיך הערען — אויף דערויף זיינען מיר ווי געשאפען פון ששת ימי בראשית...

און דארום בעגרייף איך, פאר וואס האט דער גאט פון אלע פעלקער געגעבען עשיו'ן, אונזער שונא, דעם גוי הייסט עס, די קור־לאקעס, די מוסקולען, די מעשים, די הענד, וואס מאכען פאגראמען, און אונז — אידישע קינדער האט ער בלויז געשענקט די שטימע,

די האַלז צום שרייען, די גרגרת מיט'ן קנאַפּ אין מיטען צו אויס־ציקלען אַ „ויצעקו".

וואָס, וואָס, שרייען קענען מיר!

און דאָרום הפּנים זייַנען מעהרסטענס אָפּערא־זינגער, חזנים, כאָריסטען און פּושקאַרט־פּעדלער — קינדער פון אונזער פאָלק...

העלזער האָבען מיר!

די גוים האָבען ענטוויקעלט שטאַרקע הענד און דערלאַנגט פעסטע קלעפּ און מיר האָבען ענטוויקעלט טיעפע העלזער און מיר ויצעק'ענען אויסגעצייכענט...

און דער געשריי איז אַן אייביגער פון ים־סוף ביז איסט־ריי־ווער...

מיר שטעהען ווי אין די צייטען פון פרעה, פאַר אַלע ימים פון דער וועלט, אימער גרייט זיך אַריבערצוכאַפּען דעם גרעניץ — אַפּט קוים מיט'ן לעבען — און די געפאַהר איז גרויס, דער שונא פון הינטען און קאַלטע ים־כוואַליעס פון פאָרענט... מיר שרעקען זיך מיט דעם אייביגען פאַר־ים־סוף־שרעק — און ס'בלייבט ביי אונז ניט מעהר ווי, צו אויפהויבען אַ געשריי און אַ געפּילדער אַזש ביז צום פערטויבט צו ווערען...

און ניט אַלע מאָל גילט אונז אָפּט צו האָבען דעם ריכטיגען פיהרער און אַריבער פיהרער איבער'ן גרעניץ.

אַנשטאָט אַ משה, אַ געהויבענעם נביא מיט אַ צויבער־שטע־קען אין האַנד — האָבען מיר פראָסטע אַגענטלאַך.

און מען פיהרט אונז ווי מענשען, נאָר מען שטופּט אונז ווי עמיגראַנטען — און דער „ויצעקו" איז אָפּט ניט אומזיסט...

אַי, דער „ויצעקו"!

ער איז אייביג פאַר אונז ווי דער גלות, ווי דאָס וואַנדערען פון לאַנד צו לאַנד.

אַך, דער „ויצעקו"!

אונזערער אַ פערזאַמלונג איז ניט קיין פערזאַמלונג — נאָר אַ בלויזער „ויצעקו" — אַ רעש ביז'ן סטעליע, אַ געפּילדער ביז דורכ'ן פענסטער, אַ מיש־מאַש און ווירבעל פון קולות — דאָס ווי־לען אידען איבערשרייען איינע די צווייטע...

אונזערע א פּראָפּאַגאַנדאַ — איז בלויז א האַלז־דרייסעניש אָהן קיין שום סמן פון לאָגיק, שכל און יושר...

אונזערע אָרגאַניזאַציאָנס־פּלענער זיינען ויצעקר־פּלענער... א וויסטער הייזעריגער געשריי אין דער מדבר... א שרייעניש און א גרילצעניש, א מויל־עפּעניש און א שטוהל־קלאַפּעניש אָהן קיין שום פּלאַן און אָרדנונג.

מיר זיינען א „ויצעקו־פּאָלק".

און כאָטש מיר שרייען שטאַרקער פון אַלע פעלקער, כאָטש מיר פּראָטעסטירען דוכט זיך גאַנץ הויך, דאָך הערט אונז קיינער ניט, ווייל מיר שרייען אָהן טאַלק, אליין און בצבור, אין הויז און אויף מאַסמיטינגען, ווייל מיר קענען אונזער געשריי ניט פאָרמולירען...

און ווערען ביי אונז געבוירען פּאַרטייען, סעקטעס, קלייזלאַך, און טיילט מען זיך ביי אונז איין אויף בעזונדערע אָרגאַניזאַציאָנען, איז דאָס אויך ניט קיין נייע פּרינציפּען־איינטיילעניש און אידעען־פערטיילעניש, נאָר א ויצעקו...

דער צד שרייט, אז די זיינען די גנבים, די רויבער, די שווינד־לער און די פּאָלקס־פערפיהרער — און דאָס זעלבע שרייט דער צווייטער צד...

און דער עיקר גרינדעט מען ביי אונז אָרגאַניזאַציאָנען, מ'שפּליטערט זיך און מען פערביטערט זיך, כדי צו קענען שרייען פאַר זיך...

די מלאכה פון שרייען קענען ביי אונז כמעט אַלע פון מאַן ביז פרוי, פון קליין ביז גרויס.

און דער חילוק צווישען אונזערע פיהרער און די געפיהרטע, פון די פאַסטוכער ביז די שאָף, איז — וואָס די פיהרער זיינען גע־איבטע שרייער — אויף שכירות, און די געפיהרטע זיינען קלע־נערע שרייער — פאַר גאָרנישט...

הכלל, מיר האָבען ניט וואָס צו זינדיגען, מיר קענען די מלאכה פון שרייען נאָך פון וויעג אַרויס.

און ניט אומזיסט רופט מען אָן אין די אידישע הייזער א ניי־געבוירען קינד — א ק ל י י ן ש ר י י ע ר'ל...

פון וואַנען, פרעגט זיך, נעהמען זיך דאָס ביי אונז די כחות,

די ענערגיע, דער אימפעט אויף צו גוואלדעווען אויף צו רייסען די קישקעס? — דאס זעהט איהר, ווייס איך אליין ניט.

אט געה איך מיר אין גאס, פערבייַ די פושקארטס. שטעהט א אידעל, פערקויפט בלעכענע פסח'דיגע געשיער. מאגער און דאר איז ער, כאטש נעהם און שניץ פון איהם אויס א שטעקעל, אדער מאך פון איהם א דראט פאר א רעגען-שירם — הויט און ביי־נער ממש. אבער, אי, אידעלאך, שרייט ער, א כפרה קארוזא און א מיליאן פאנאגראף'ס.

און די שטימע איז אזא הילכיגע, אזא געגרייזעלטע: „דריי סענט א שטיק ווייבער"!

און איך שטעה און וואונדער זיך: פון וואנען רבונו של עולם, נעהמט זיך צו אזא אויסגעהארט אידעל אזא ריעזען־כח? אזא געמבע?!

אי, און אך דער „ויצעקו"!

איך דערמאהן זיך: נאך אלס קינד, ביי אונז אין דער אלטער היים איז דער פסח ביי מיר פערבונדען ניט מיט די קניידלעך, ניט מיט די וויין, ניט מיט קוגעלאך פון קארטאפעל, ניט מיט די מצה מיט שמאלץ און גריוועגס, נאר מיט דעם טומעל פון ערב פסח; דער טעם פון די אלע פסח'דיגע אנטיקען איז שוין ביי מיר לאנג פערשוואונדען... נאר די געשרייען, די קללות, און דער כשרות־געפילדער פון ערב פסח הילכט מיר נאך עד־היום אין די אויערען.

אהא, דער „ויצעקו" פון ערב פסח!

און דאס איז טאקע די הויפט מכה פון אונזער „לעבאכץ", וואס ביי אונז איז — אן איביגער „ויצעקו" בני ישראל...

אַ פֿאָלק וואָס שאָקעלט זיך.

יעדער יום־טוב האָט זיך זיין שעהנקייט, יעדער מנהג זיין קאָמישע זייט.

אָט נעהמט אַ שטייגער די „נענועים", דאָס שאָקלעניש מיט'ן לולב אום סוכות; עס שטעהט אַ איד, האַלט אַ לולב אין זיין האַנד, שאָקעלט אהין און אהער, אהין און אהער, ארויף און אראָפּ, אראָפּ און ארויף, — דוכט זיך קאָמיש, האַ? אבער איך אַלטער בעל־סוד און כונות־זוכער געפין אויך אין דעם טיעפע כונות: נענועים — דאָס איז אַן עכט אידישע זאַך, שאָקלען זיך, דאָס איז אַ ריין אידי־שע טבע; אַ איד האָט קיינמאָל ניט קיין זיכערען וועג, קיין זי־כערען טראָט און פעסטען גלויבען אין זיינע פיס — נאָר ער שאָ־קעלט זיך...

אידישע געשעפטען — דאָס איז נענועים — אָט מען וואַרפט זיך אין אַלע זייטען.

אַ אידישע אונטערנעהמונג — דאָס איז אַ זאַך, וואָס האַלט זיך אויף משקולת...

אַלעס אין יודענטהום שאָקעלט זיך ווי אַ לולב — און האָט אַ פּנים פון אַ לולב...

דער עלטערער דור איז צושאָקעלט, די נייע מנהגים, די נייע אידעען און שטרעבונגען האָבען איהם צוטרייסעלט, ער איז ניט זי־כער אויף דאָס אַלטע.

דער יונגער דור איז אין גאַנצען צושאָקעלט; דער אַלטער גלויבען, די טראַדיציע איז צו'לולב'ט, צוטרייסעלט — און דאָס נייע האָבען זיך נאָך ניט איינגעפעסטיגט, דער יונגער דור וואַרפט זיך אין אַלע זייטען און צווייפעלט...

ווייל וואס איז צווייפל? אויב ניט א שאקלענדיגער לולב פון אייער הין און אהער'עדיגער נשמה?

דאס גאנצע אידישע לעבען — איז א מין „נענועים"...

מזרח, צפון, דרום, מערב — ארויף און אראפ, עס ציעלט און עס שטרעבט, עס ווארפט און עס שאקעלט זיך אין אלע זייטען.

ווער ווייסט ביי אונז פון ציעלען אין איין זייט? פון שאקלען אין איין ריכטונג? ווער דארף ביי אונז איין גאנצע אידעע? — און צעהן איז שלעכט?

און וואס עפעס אלע מאל ציהען ארויף? און כאפען א קוק אראפ איז שלעכט! וואס איז דער לאקען זיך אימער מיט די וואל־קענס? — און ליגען ניין קלאפטער אין דער ערד שטעהט דיר ניט אן?

אונזערע אידעען זיינען לולבים אידעען, אונזערע פיהרער זיי־נען „נענועים" מאכער, לולבים־טרייסלער, שאקלער און צווייפלער.

קיינער קען ביי אונז ניט בויען, נאר שאקלען...

מיר זיינען אלע פעסימיסטען און צושאקעלטע גייסטער. נענועים־נשמות און כונה־זוכער... מיר זיינען די פאלעגאמיסטען פון דער וועלט־קולטור.

מיר טרייסלען זיך ניט איבער איין שפראך, נאר איבער צוויי, דריי, פיער, פינף און נאך מעהר.

אונזערע פיעל־שפראכען קענטשאפט — דאס איז אויך א מין נענועים, א מין זעעלען־צושאקלעניש; א געזונט פאלק האט בלויז איין שפראך.

ווען א איד איז אין צפון איז איהם וועניג, ער ווערט דארט ניט קיין בירגער, נאר ער ציהט קיין דרום, ווארפט זיין בליק אין מזרח און ווינקט צו מערב... א איד איז פערליעבט אין אלע פיער זייטען פון'ם ערד־קוגעל...

און ס'איז פשוט א נס, וואס עס איז מעהר ניטא ווי 4 זייטען, ווען ניט וואלט א איד זיך געדארפט שאקלען אייביג און אימער, אי־מער און אייביג...

אונזער ליטעראטור איז א לולב־ליטעראטור, עס האלט זיך אין איין שאקלען.

אונזערע שרייבער זיינען נענועים־מאכער — נאר ניט קיין שרייבער.

עס פעהלט זיי גאנצקייט, ווילען און ליעבע צו איין ווינקעל, צו איין זאך.

אלע שאקלען זיך ביי אונז אין אלע זייטען, רייסען זיך ארויף און אראפ.

ווילט איהר ליעדער? — נאט אייך ליעדער! ווילט איהר פעליעטאנען? נאט אייך פעליעטאנען! וויסענשאפט? — איז וויסענשאפט! הומאר? — איז הומאר! פאליטיק — איז פאליטיק. א. אז. וו.

מיט אונזערען א קריטיקער ווייסט איהר קיינמאל ניט וואו איהר האלט, וואס איז ביי איהם „מעלה" און וואס איז ביי איהם „מטה", וואס איז מערב און וואס איז מזרח, וואס עס איז צפון, וואס איז דרום. ער האלט בטבע פון אלע עקען...

אידען זיינען בטבע קלוגע און ערפאהרענע; א איד שאקעלט זיך מיט אלע פארטייען, ער קען ניט זיין קיין איין פארטיי חסיד. אט איז ער א ציוניסט, און אט איז ער אן אנארכיסט, אט א מארקסיסט, און אט סתם א דעמאקראט...

נעכטיגער ארטהאדאקס — איז היינטיגער פריידענקער, און נעכטיגער חזיר־פלייש־שלינגער, היינטיגער קניידלעך־פערהייליגער.

א קלוגער איד בייט זיינע אידעען ווי אונטער־וועש.

א קלוגער איד שאקעלט מיט'ן קאפ צו אלע טהעאריען, פראגראמען און פלאטפארמען, און גליקליך איז ער; ווארום שלעכט איז דעם, וואס וויל זיך שאקלען בלויז אין איין זייט אין איין ריכטונג!

ביי אונז איז ניטא קיין גאנצע פערזענליכקייטען: אלע אונזערע גרויסע גייסטער פון היינט זיינען לולבים־גייסטער, שאקעלאינסטרומענטען ביי זייער ווילענלאזיגקייט...

אוי, די נענועים־פערזענליכקייטען אין אונזער קווארטאל!

אוי, די לולבים־אידעען אין אונזער לעבען, ווי גרוים זיי זיינען און ווי מעכטיג זיי ווירקען אויף די מאסען!

אוי, די פיעל־זייטיגקייט אונזערע, ווי זי קוילעט אונז!

ביי אונז זיינען ניטאָ קיין גאַנצע אַרבייטער, אַרבייטער מיט גאַנצע פאָדערונגען, אַרבייטער, וואָס ליעבען זייער אַרבייט, קאָכאיען זייער „טרייד“, אַרבייטער ווי ביי זיי, ביי די גוים, וואָס זיינען צופריעדען מיט זייער קלאַס...

אַ אידישער אַרבייטער וואַרפט זיך פון איין זאַך צו דער צווייטער, אַט איז ער אַן אַרבייטער און אַט איז ער אַ ריעל־עסטייטניק, אַט שאַקעלט ער זיך איבער אַ זינגער־מאַשין, און אַט — איבער אַ רענט־בוך...

אַ אידישער אינטעליגענט פאַנגט אָן מיט הויכע בעגייסטערונג, מיט נאַדסאָן, מיט טשערנישעווסקי, מיט גאָרקי, מיט סאָציאַלע ערלעזונג פון די אָרימע מאַסען.

און ס'נעהמט ניט לאַנג און ער דערשאַקעלט זיך ביז פּשיבישעווסקי און אָטאָ ווייניגער, און ער פאַלט אַראָב צו אַרציבאַשעוו און סאַנין...

אוי, די נענועים, ווי שרעקליך זיי זיינען!

נאָר וואָס איז שייך מיר אַליין, איז די איינציגע זאַך וואָס איך ליעב פון דער גאַנצער נענועים־קאָמעדיע פון אונזער לעבען איז — דעם שאַקעל־שטוהל...

עס שאַקעלט זיך דער שטוהל און פערוויעגט מיך, און איך טרוים און שאַקעל מיר אוים שעהנערע וועלטען, גאַנצערע וועלטען— און דאַרום ליעב איך אַזוי זיך צו שאַקלען אין שאַקעל־שטוהל...

א לויב-געזאַנג צו דער סוכה.

סוכות איז מיין יום־טוב.

איך וויים ניט ווי איהר לעזער, אפשר האָט איהר זיך אזוי שטארק צוזאמענגעלעבט מיט דער טענעמענט־הויז און שטאדט, דאָס אייך וואָלט אָנגעקומען שווער ארויסקריכען פון איהר — אָבער איך בין פערליעבט אין דער סוכה.

איך בין איבערהויפט פאר א סוכות־לעבען אויף דער ערד.

סוכות — דאָס הייסט ביי מיר, דער צוריקקעהר צו דער נאַטור, דער צוריק בעהעפטען זיך פון דעם שטאָדט־מענשען מיט דעם פרימיטיווען לעבען אויפ'ן פעלד.

און מעגען מיט מיר פיעלע גרויסע מענשען ניט איינשטימען, און מעגען זיי מיך רופען „אָפּגעלעבט“, קאָנסערוואטיוו, רעאַקציאָנער, א. אַז. וו.

אַ קלייניגקייט, וואָס וועט ווערען מיט ד'ער אינדוסטריע, מיט'ן קאפיטאל, מיט דער סאָציאלער רעוואָלוציאָן, ווען מענשען וועלען אויפגעבען די שטאָדט און אוועק אין דאָרף!?

א קלייניגקייט, מענשען מוזען לעבען אין שטאָדט, כדי מעהר אויסגעריסען ווערען און דורכדעם גיכער קומען צו דער סאָציאַלער רעוואָלוציאָן! — — —

אָבער מיך ארען ניט אָט די אלע אויסגעשרייען, טענות, און פשט'לאך. זאָלען די סאָציאלע רעוואָלוציאָן ברענגען אנדערע — איך וויל א סוכה אויף א מיטען פעלד — און מעהר גאָרניט!

א סוכה איז דער טייטש ביי מיר, — ארויס פון די פיער ווענט פון טענעמענט הויז! בעפרייאונג פון גרויסע בעטען און קליינע

חיות!... ערלייזונג פון פייער־עסקייפ, מאטראצען, פייערען, שטי־קעניש, שוויים, שטויב, און מעבעל פון דער פירמע: „ריהר מיך ניט אָן"...

א סוכה — איז לויט מיין השגה — דער צוריק קעהר צו גאָט, צו פרייהייט, צו גלויבען, ריינע קוואל וואסער און אמת'ע מענשען־ליעבע.

א סוכה — הייסט ביי מיר כמעט פטור צו ווערען פון פריוואט אייגענטהום.

א סוכה — מיינט ביי מיר, א ביידעל אויף איבערצו־שלאָפען און ניט מעהר... א געביידע, וועלכע מען קען גרינג צו־זאמענשטעלען און נאָך גרינגער פאנאנדערנעהמען אָהן בעלי־עגלות, און דאָס איז שוין כמעט קיין אייגענטהום ניט...

א סוכה הייסט ביי מיר א לעבען אָהן זאָרג פאר'ן מאָר־גען, אָהן טראָגען געלד אין באנק און שלאָפען מיט'ן באנק־ביכעל...

א סוכה — איז א פרייע, לייכטע און ליעבע היים. און אום צו האָבען אזא פרייע היים, מוז מען צוּוואַרפען אלע טענעמענט הייזער, אלע שטארקע פונדאמענטען, בירגערליכע בעגרינדונגען, און געזעלשאפטליכע פאראורטהיילע...

בקיצור: א סוכה — דאָס איז לויטער פאָעזיע, דאָס איז פרייע ליעבע מיט דער נאַטור, אויף דער נאַטור...

הערט איהר, לעזער מיינע, ווען איך בין דער בעלי הבית איבער'ן ערד־קוגעל, ווי ראקעפעללער, מארגאַן אדער ראָטהשילד, למשל, וואָלט איך אלע גרויסע שטעדט מיט זייערע שמוציגע היי־זער, פערוויסט, אויסגעמעקט אזוי לייכט ווי איך מעק אוים א ניט־געלונגענע שורה אין מיינעם א פעליעטאָן. און אנשטאט זיי וואָלט זיך אויסגעשפרייט ברייטע פעלדער, און אויף זיי וואָלט איך אויפגעשטעלט שעהנע, קליינע, גרינע ביידלאך... גרין ווי ערשט פון שיף אראָפגענומענע ליטווישע מיידלאך...

אי, וואס וואָלט געוואָרען מיט דער קולטור? — הויבט עס מיך גאָר ניט אָן צו ארען!

ווענינגער קולטור — בעדייט מעהר נאַטור...

וועט זיין א וועלט אָהן מאגען־פילען...

וועט א סוכה־מענש קענען קוקען צום הימעל — אנשטאָט צום באַלקען...

וועט ער טראָגען א באָרד און ניט דאַרפען פערברענגען א האַלבען לעבען ביים באַרבער.

וועט איהם די פרוי רייצען מיט דער הילף פון דער נאַטור און ניט מיט דער הילף פון אַפּטייקער.

וועט ער זעהן אַז אמת'ן געזיכט — און ניט א קעסטעל פּוידער...

וועט ער דריקען צום הארצען אַן אמת'ע נאַטור־קינד און ניט קיין קאָרסעט...

וועט ער זיין ניט אַזוי נערוועז, און צושרויפט ווי א קינאמאַ־טאָגראַף־בילד, וועט ער זיך ניט רייסען צום קריעג און רופען צו מלחמה.

איך בין איבערצייגט, אַז נאָר די שטאָדט איז די סבה פון מלחמה.

די שטאָדט, זי איז די מאַמע פון מלחמה־פּאַטריאָטיזם.

א מענש פון פעלד — איז ברייטהערציג ווי דאָס פעלד, און א מענש פון שטאָדט, איז ענג־הערציג ווי דער קאָרידאָר אין א טע־נעמענט הויז.

אַט בין איך היינטיגען זומער אַוועק אויף א קורצער צייט אין די בערג — האָב איך גאָר פערגעסען, אַז מענשען שלאָגען זיך אויף דער וועלט...

איך בין אַרויף אויף די בערג און ממילא זיך אויפגעהויבען איבער אַלע מענשליכע ליידענשאַפטען.

איך בין געוועזן אַזאַ גוטער, ווייכער, און מענשליכער מענש.

אָבער תיכף ווי איך האָב צוריקגעקעהרט אין שטאָדט, בין איך געוואָרען א גאַנצער קריעגס־מענש, געמוזט זיך שטעלען צוריק אויף אימיצען'ס זייט, און דעבאַטירען וועגען סטראַטעגיקע... מיט שוים אויף די ליפּען...

ס'איז א פאַקט, אַז די מלחמה, זי פּיהלט זיך נאָר אין שטאָדט. די מלחמה פאַר פּריוואַט לעבען ווי די מלחמה פאַר'ן לעבען פון נאַציאָנען...

ליעבע לעזער מיינע! די לעצטע וועלט־מלחמה האָט מיך אויס־געלערענט נאָך אַ זאַך.

זי האָט מיך איבערצייגט, אַז בויען גרויסע שטעדט מיט פעסטונגען לוינט זיך ניט...

אַלץ איינס ווערט עס אין איין שעה — אַ וויסטעניש.

אַז געגען אַ האַוויצער קען גאָרניטביישטעהן... אַפילו ניט קיין זכות אבות.

און דאַרום איז די בעסטע און לאָגישסטע זאַך צו לעבען אין סוכות ווי „פליכטלינגע", — ווי אייביגע פליכטלינגע.

אַ סוכה — מיינע פריינד, קען מען ניט נעהמען, ס'לוינט זיך פשוט ניט צו פטר'ן אויף דעם קיין שאָס פולווער.

אַ סוכה־בירגער האָט גאָרניט — און עס לוינט זיך איהם ניט צו פערשקלאַפען...

אַ סוכה — לוינט זיך אַפילו ניט צו בעשיצען, דאָס איז קיין היים ניט...

ווילסט מיין סוכה אין פעלד? — נעהם זי! צווייגען זיינען דאַ גענוג, גרינע „סכך" איבער גענוג, איך וועל מאַכען אַ צווייטע!

די שטאָדט איז אַ פעסטונג פון גרויס־קאַפּיטאַל — און זי מוז מען בעשיצען און פערטהיידיגען.

אַ סוכה — איז אַ נאַכט־לעגער פאַר אָרימע, אַ ציגיינערשע ביידעל און ניט מעהר — און צוליעב איהר פערגיסט מען ניט קיין בלוט.

מיט איין וואָרט: איך בין איבערצייגט, אַז ווען אַלע נעהמען אַז מיין פּלאַן און טראָגען זיך אַריבער אין פעלד — פערשפּאָרען מיר צו געהן אויפ'ן שלאַכטפעלד.

אוי, דאָס פעלד!... דאָס לעבען, ליעבע לעזער מיינע, ווינקט צו מיר פון ברייטען פעלד, מאַניעט מיך אין פעלד, רופט מיך אין וואַלד:

ברודער! קום, בעזעץ זיך ביי אונז, בוי אַ סוכה'לע פאַר זיך, און לאָז די שטאָדט!

און ווען איך וועל אין איין שעהנעם פריהמאָרגען פערלאָזען די שטאָדט אויף אייביג — — — זאָלט איהר זיך ניט וואונדערען.

דאָס דריידעל.

פון דעם גאַנצען חנוכה־נס איז אונז געבליבען דאָס דריידעל.

דער קריגעל איז לאַנג פוסט ווי די עראינערונג פון א אידי־שען שרייבער. די העלדישקייטען פון די חשמונאים איז ווי די העל־דישקייט פון אידישע סטרייקער א טאָג נאָכ'ן סטרייק .

די חנוכה־ליכטלאַך זיינען א קינדער־שפיעל געגען די עלעק־טרישע בעלייכטונג פון עדיסאָן.

מעכטיג איז נאָר די דריידעל. זי איז אייביג ווי אונזער דרע־העניש ארום דער וועלט — וואָס הייסט, גלות.

די דריידעל — דאָס איז אן עכטע ספעציפיש נאַציאָנאַלע אי־דישע זאַך, א עכטע אידישע אויפטואכץ...

א איד — מוז זיך דרעהען, פערדרעהען, אויסדרעהען און ארייַנדרעהען.

ער פערדרעהט זיך אין ביזנעס, פערדרעהט זיך דעם ספּאָדיק, און פערדרעהט זיך די יאָהרען.

חתונה האָבען — הייסט ביי אידען — פערדרעהען זיך דעם קאָפּ.

מאכען געשעפט — הייסט ביי איהם דרעהען.

זיין אן אינטעליגענט — הייסט ביי איהם ארומדרעהען זיך לעדיג.

טאַנצען — הייסט ביי איהם זיך דרעהען אין קאראַהאָד.

רעדען לאָגיש — הייסט ביי איהם דרעהען מיט'ן גראָבען פינגער.

נוקם זיין זיך אַן א געגנער — הייסט ביי איהם — מאכען איהם אויסצודרעהען. אין שוהל אדער אין קאפּע־הויז.

מיר זיינען א פאָלק פון פערדרעהטע דאשיקעס און אויסגע־דרעהטע פּיס.

מיר האַלטען זיך נאָר אין איין דרעהען.

א איד דרעהט זיך מיט דער תורה, צו הקפות, דרעהט א האָהן צו כפרות, דרעהט א וועלט און דער סך הכל איז, ער האָט גאָר־נישט...

איהר ווייסט וואָרום איז א דריידעל פּיער־זייטיג? דאָס איז אנטקעגען די פּיער זייטען פון דער וועלט, וואו דער איד מוז זיך דרעהען.

די אידישע פראגע — דאָס איז א פערדרעהטע זאך, וואָס מ׳קען זיך קיינמאָל פון איהר ניט אויסדרעהען.

די דריידעל, דאָס איז דער גרונד פון אונזער לעבען און שטערבען.

אוי, אח, און וועה,
עס איז א דרעה,
א דרעה אהער,
א דרעה אהין,
ניט פרעג צו וואָס,
ניט פרעג דעם זין...

על הנסים.

אפילו ווען פורים וועט אָבגעשאַפט
ווערען, וועט דער גראַגער דאָך בלייבען.
(פון מיינע אייגענע שפּריכווערטער)

אלעמאל דיזעלבע יום־טובים, דיזעלבע ימים־טובים, און דו געה זיי א חכם און שרייב עפּעס נייעס אויף פורים!

דאָס איז די טראגעדיע פון דעם וואָס דארף מאכען א לעבען פון נסים, פון שרייבען פעליעטאָנען אין אידישע צייטונגען. נאָר אז מען מוז, העלפט ניט קיין תירוץ; זאל זיין פון נסים, אבי צום לעבען.

איך בין א קינד פון מיין פאלק און מוז לעבען מיט נסים.

על הנסים — דאָס איז אונזער עקזיסטענץ־בערעכטיגונג ממצרים ועד הנה, פון הודו ביז כוש, פון רוסלאנד ביז אמעריקא.

על הנסים — דאָס איז דער פּרעכטיגער בנין פון אונזער גלות; דער אייביגער בית־המקדש פון אונזער היימלאָזיגקייט...

על הנסים — דאָס זיינען אונזערע פּלאטפאָרמען, אונזערע פּארטיי פּראָגראמען, אונזערע ווייטע האָריזאָנטען און ציעלען...

א נס — איז דער שעפּפער פון אונזער שטענדיגען עלים־איילאנד.

על הנסים — א איד געהט ארוים סטרייקען, פערלאָזענדיג זיך אויף א נס, טאָמער, אפשר וועט גאָט העלפען? אפשר וועט געשעהן א נס — די באָסעס וועלען נאָכגעבען און מען וועט געווינען...

איי נאָכדעם טאקע פערליערט מען און פון דעם גאנצען זיעג

בלייבט בלויז א „מגלה"? — ערגערט מען זיך ווייניג; מען דאנקט גאָט, וואָס טאַקע ווידער על־פּי נס געהט מען צוריק צו דער אַר־בייט אויף די אַלטע קאָנדיציאָנען...

דאָס איז אויך א נס, וואָס מיר ערגערן זיך ווייניג ווען מיר פערליערען...

על הנסים — ביי אונז שרייבט מען נאָר על־פּי נס, ביי אונז ווערען געבוירען שרייבער, שריפטשטעלער, ליטעראַטען, טאַלענטען נאָר דורך א בלויזען צופאַל: איינער האָט ניט געהאַט קיין אַר־בייט א קורצע צייט, ניט געצאָהלט קיין דירה־געלד עטליכע מאָנאַ־טען, צוגעהונגערט אביסעל — און ער איז געוואָרען א שרייבער...

על הנסים — קיין טראַדיציע, קיין שוהלען און קיין לעה־רער.

קיין נויטווענדיגקייט, קיין פאָדערונג אויף עפּעס.

ביי אונז געהען ארוים צייטונגען על־פּי נס, האַלטען זיך אויף מיט נסים ביז זיי שטאַרבען.

צופעליג שרייט מען ביי אונז הורא, מען אַפּלאָדירט, מען ווערט בעגייסטערט; צופעליג פאָלגט מען ביי אונז די פיהרער, און אַזוי אויך צופעליג, על־פּי נס, ברעכט מען נאָכהער די שויבען פון די זעלבע פיהרער, מען שרייט ניעדער און מען פייפט זיי אויס.

על הנסים — דאָס איז דער פאָטער פון פּורים־שפּיעל, פון פּאַ־יאַצטוואַ און שונד.

על הנסים — דאָס איז דער גרעסטער שונא פון קונסט ביי אי־דען, פון א היים פאַר ליטעראַטור...

על הנסים — דאָס איז אונזער אמעריקאַנישע פּרעסע, וואָס לעבט על פּי נס, זיך פערלאָזענדיג אויף דער שעהר, וואָס שניידעט אויס וואָס עס פעלט איהר אריין פון די פרעמדע צייטונגען...

על הנסים — דאָס איז אונזער שתדלנות־מכה.

הוילע נסים!...

נאָר דורך א נס ערהאַלטען מיר דאָ אין אמעריקאַ אונזערע גייסטיגע רייכטהימער.

אונזער גאַנצע היגע אידישע קולטור האַלט זיך אויף א נס, אויף א טאַנץ, פון א באַל און א שפּרונג אויף א קאָנצערט... אָדער

קלעהרער גערעדט: אויף די שעהן־בעזאַקטע פּיסלעך פון אונזערע שעהנע טעכטער...

קיין קולטורעלע נויטווענדיגקייטען האָבען מיר נאָך דאָ ניט בעשאַפען...

חברות, עדיוקיישאַנאַל־בילדינג סאָסייעטיס און סאָסייעטע־לעך ווערען געבוירען יעדען מיטוואָך און דאָנערסטאָג על־פּי נס: דורך א געלונגענעם קאָנצערטעל.

גיט זיך איין א קאָנצערט, דער רעגען רעגענט ניט, דער שנעע שנעעט ניט, — האָבען מיר א נייעם קולטור־טרעגער אין אונזער גאַס, ווען ח"ו ניט, האָבען מיר מיט נאָך א דורכפאַל מעהר...

על הנסים — מיר זיינען א טשיקאַווע פאָלק, א גאַנצע גאולה ווענדעט זיך אַמאָל אָן דעם חן פון אונזערער א שעהנע טאָכטער — אָן אסתר... א ביסעל מעהר אָדער ווייניגער „תמרוקי הנשים", פּוי־דער און שמינקע... אָן דעם אידיאָטישען שמייכעל פון א מלך טפש, אָן אחשורוש, אָן די צניעות פון א ושתי, וואָס עקשנ'ט זיך פּלוצלונג איין און וויל ניט קומען אין איהרע חוה־קליידער פאַר איהר הער־שער...

וואָרום, שטעלט זיך פאָר, וואָס וואָלט פון אונז געוואָרען, ווען עס געשעהט ניט קיין נס און ושתי ווערט ניט פון דער העלער הויט קיין צנועה און זי געהט יע — דאַן וואָלט ניט געווען קיין אסתר און ממילא אויך ניט קיין „רוח והצלה"...

מיר זיינען א פאָלק פון נסים.

און אפילו אונזערע שונאים, אונזערע המן'ס קריגען אויך זייע־רע תליות נאָר דורך בלויזע נסים.

א נס — וואָס איינעם א חרבונה איז איינגעפאַלען צו זאָגען: „גם הנה העץ..."

גלויבט מיר, דאָס אידישע לעבען קוקט מיר אויס ווי א פורים־שפּיעל, די המן'ס זיינען קיין המן'ס ניט, די מרדכי'ס קיין מרדכי'ס ניט — צופעלע, עקסידענטען און מעהר ניט!

און ניט אומזיסט פייערן די קינדער פורים מיט הילצערנע גראַגערס; אַזאַ יום־טוב איז ניט ווערטה קיין האַרמאַטען־שאָס...

ס'איז גאָר קיין יום־טוב ניט, קיין פייערונג ניט, נאָר אַט גלאט אזוי זיך: אַט, מיר שפּיעלען זיך, — ווי זאָגט דאָס פאָלק: פורים איז קיין יום־טוב ניט און קדחת קיין קרענק...

און איך שטעל זיך פאָר, ווען א איד כאפּט זיך אויף אין שעהנעם פריהמאָרגען אַהן א גלויבען אין נסים, טאפּט אַן מיט זיינע איינענע הענד דעם הארטען מאַטראַץ — וואָלט ער שוין קיינמאָל מעהר זיין בעטעל ניט פערלאָזט...

א איד מוז גלויבען אין נסים! — — —

המן און מרדכי.

יעדער איד איז מחויב זיך אָנצוטרינקען
אום פורים ביז ער זאָל ניט וויסען פון
ארור המן ביז ברוך מרדכי.
(פון דער „מגילת").

היינט איז פורים און איך בין שכור... און שכור זיין אום פורים איז א מצוה, אויף מיין עהרען־וואָרט, — א מצוה...

ערגעץ שטעהט געשריעבען: יעדער איד איז מחויב אָנצוטרינקען זיך אום פורים ביז ער זאָל ניט וויסען פון ארור המן ביז ברוך מרדכי...

א וואוילע זאך, כ'לעבען... און איך בין שכור... און איך גלויב באמונה שלמה, אז וואָס שייך פערגעסען, — דאָס זיינען מיר אידען מקיים בשלמות...

מיר וויסען קיינמאָל ניט, ווער עס איז ווער?

מיר זיינען אַלע מאָל אין א פורים־צושטאַנד...

מיר וויסען ניט א גאַנץ יאָהר, ווער עס איז המן און ווער ס'איז מרדכי... מיר וויסען ניט אפילו ווער עס איז ושתי און ווער אסתר...

אין די חרבונה'ס זיינען מיר אויך מסופק...

און אפילו אין די „עשרה בנים".

מיר אידען זיינען אימער און אייביג אין א צושטאנד פון ניט וויסען.

מיר זיינען אימער אין צווייפעל און מיר וויסען ניט אפילו,

ווער איז ביי אונז א סאָציאַל־דעמאָקראַט און ווער אַן אַנאַרכיסט?
ווער אַ ציוניסט און ווער אַן אַסימילאַטאָר?
טאַ, טאַ, טאַ...
ביי אונז איז אַ גאַנץ יאָהר פּורים, כ׳לעבען, פּורים...
אַלע קעפּ זיינען פערדרעהט, אַלע היטלען זיינען פערדרוקט,
מען ווייס ניט ווער איז ווער און ווער איז מיט וועמען?
אַלע זיינען טוידט־שכור... ביז חלשות שכור...
גראַגערט ניט, מיינע פריינד, גראַגערט ניט!
זאָגט מיר: ווער איז ביי אונז אַ דיכטער און ווער אַ פּאַבעל־שרייבער? ווער אַ ליטעראַט און ווער אַ שמירער? ווער אַ שויי־שפּיעלער און ווער אַ דראַמען־פערפאַסער? זאָגט מיר!
ווער איז המן און ווער איז מרדכי?
אַמאָל לויפט ביי אונז אַ גוי־מרדכי פאַר אַן אמת, ער קריגט אונזערע שטימען, און פּלוצלונג רעדט ער זיך אויס אַ נאַרישקייט און ער ווערט אונזער המן... מיר זיינען זעהר דעליקאַט און געפּיהלפאָל.
מיר זיינען נאָך עדעלער פון אַ פרויען־הוט און פון אַ דינאַמיט־באָמבע — ריהרט אונז נאָר אָן — און מיר פּלאַצען און מיר פייערען...
מיר זיינען אַ געפעהרליך פאָלק, אַ קראַנק פאָלק... אַ קאַפּריזנע פאָלק.
אַ נעכטיגער המן קען אונז היינט אָבקויפען מיט איין שמייכעלע, מיט איין צימבעל איבער אונזער „אתה־בחרתנו“־סטרונע...
און מעהרסטענטהיילס פערבייטען מיר די המן׳ס און די מרדכי׳ס, און מיר מאַכען פון אַ המן — אַ מרדכי און פון אַ מרדכי— אַ המן...
אוי, דער מיש־מאַש אין אונזער לעבען, ווי גרויס ער איז!
וואו זיינען אונזערע גאַנצע אידעאַלען?
וואו זיינען אונזערע גאַנצע שונאים?
וואו איז אונזער וויסען, ווער עס איז מיט אונז און ווער נעגען אונז?
מיר זיינען תמיד אין איינע ספיקות, איז איין צווייפעל און

אין איין קלעהרען... מיר זיינען אימער אין א פורים־צושטאנד, שכור פון גלות... שכור פון אונוויסענהייט... שכור פון שרעק...

ביי אונז איז א גאנץ יאהר פורים.. מיר ווייסען נים איינער פון צווייטען; איין אידעע איז ביי אונז אריינגעפלאכטען אין דער צווייטער, א רינג אין א רינג...

דעמערונג — איז ביי אונז געמישט מיט מיטאג־שטימונג. שאטענס — מיט ליכט־שטראהלען...

דער אנטיסעמיט היינט איז אונזער פריינד מארגען, ווען ער ד א ר ף אונז...

דער מרדכי ה י י נ ט, איז דער אסימילאטאר מ א ר־ג ע ן, ווען ער דארף אונז נ י ט.

אוי, די מרדכי'ס און אוי די המן'ס אין אונזער לעבען, ווי פיינד איך האב זיי!

און אז עס קומט צום רעטען דאס פאלק, מוז מען עס דורך ליגקע בעציהונגען פון אונזערע כשר'ע שוועסטער...

פע, פע, פע! חלשות!...

די מרדכי'ס זיינען צופעליג אונזערע...

די המן'ס זיינען צופעליג קאנדידאטען אויף דער תליה...

דער צופאל — דאס איז דער טאטע פון אלע אונזערע טהא־טען און נצחונות...

אפטמאל מאכען אונז די מרדכי'ס אן מעהר צרות ווי די המן'ס...

אידען, איך וויים נים... איך בין שכור... „בונד" נים „בונד"... ציוניזם נים ציוניזם... אייגענע קולטור און נים אייגענע קולטור, זעלבסטשטענדיגקייט און שקלאפעריי, שונד און קונסט... אידיש און העברעאיש... לעבען און נים לעבען... איך וויים נים...

מיר זיינען א פאלק און נים קיין פאלק...

מיר זיינען עפעס און — גארניט, א מאכט און — א נול... איך וויים נים, איך בין שכור... פרעגט מיך נים!...

חייב אדם... עס איז מחויב יעדער איד אנצוטרינקען זיך אום פורים ביז ער זאל נים וויסען פון ארור המן ביז ברוך מרדכי...

איך פאלג אייך!

איך בין שכור און איך רוף:

אידען־שכורים! געבענשט איז המן, ווען ניט ער, ווער ווייסט וואו מיר וואלטען יעצט געשטאנען!

געבענשט איז המן! ער צייגט וואו מיר האלטען, אפילו אין דער פרייער מדינה פון קאלאמבוס!

געבענשט איז המן! ווארים ער רופט אונז צו זעלבסטשטענ־דיגקייט און שטאלץ.

פערפלוכט איז מרדכי! ווארים ער איז בלויז א שתדלן... און מעהר ניט...

געבענשט איז המן, ער איז אונזער אן אפענער געגנער היינט!

פערפלוכט זאלען זיין די מרדכי'ס, וויל מען וויים ניט וואס זיי וועלען זיין מארגען!

אידען, א גוטען פורים אויף אייערע שכור'ע קעפ!

אויפ'ן וועג צו קריטיק

וואָס עס פעהלט אונזערע קריטיקער.

א פריהער וויל איך אויסשטעלען די צעהן פונקטען. ערשטענס, פעהלט אונזערע קריטיקער — שכל, צווייטענס — הארץ, דריטענס — אן עדעלער צוטריט צו דעם קריטיקירטען, פערטענס—א ברייטען בליק, פינפטענס — אונפּאַרטייאישקייט, זעקסטענס — עהרליכקייט, זיבטענס — א גוטען זכרון, אכטענס — איבערצייגונג, צעהנטענס — זיי זאָלען ניט זיין קיין רעדאקטערע. און איצט וויל איך נעהמען פונקט פאר פונקט.

אנטקעגען דעם, וואָס איך זאָג שכל... איך האלט, אז וואָס פאר א טיעפע אנזיכטען און גוואלדיגע בויך־סברות וועגען קונסט, א קריטיקער זאָל ניט בעזיצען — שכל מוז ער בעזיצען ! א קריטיקער, ווען ער געהט צו צו יענעם'ס א שאפונג, מוז האָבען מעהר שכל ווי דער, וועמען ער קריטיקירט : ער מוז איינזעהן יענעם'ס חסרונות... א שרייבער מעג זיין א טאַלאנט און א נאַר, א קריטיקער מוז צום טאַלאנט אונבעדינגט האָבען שכל. און אונזער קריטיקער זיינען אָפט טאַלאנטלאָז און שטענדיג נאַריש...

אנטקעגען דעם וואָס איך שמועס, הארץ... א הארץ איז זעהר א וויכטיגע זאַך ביי א שרייבער, ווי ביי א קריטיקער. א שרייבער דארף בעזיצען הארץ אום אריינצודרינגען אין א צווייטענס הארץ. א קריטיקער מוז זיין הארציג, אפילו ווען ער איז הארצלאָז צום קריטיקירטענ'ס ווערק. א קריטיקער, וואָס איז קאלט ווי א שרץ, גלייכגילטיג ווי אן אורח, וואָס איז ערשט פארפאָהרען אין אכסניה, קען ניט ערפילען זיין אויפגאבע. א קריטיקער מוז זיין זעהר נאַ־

הענט צו דעם קריטיקירטעז, אָדער לכל הפּחות צו דער ליטעראַטור, וואָס דער קריטיקירטער שאַפט.

א קריטיקער מעג זיך אפילו זיין דער א ל ז י י ט י נ ס ט ע ר טאָר ער ניט שטעהן פון דער זייט. ער מוז זיין אַן אייגענער, א היימישער, א מענש, וואָס האָט ליעב דאָס אייגענע און היימישע. אונזערע קריטיקער אָבער זיינען „וואַיאַזשאַרען„ מענשען פרעמדע וואָס זיינען געקומען צו אונז איבערנעכטיגען, בעהאַלטען זיך פון א רעגען. מאַכען אבי וואָס פאַר א לעבען, ביז וואַנען זיי וועלען געפינען ערגעץ אנדערש א בעסערע פּרנסה...

אנטקעגען דעם וואָס איך האָב אויבען בעשטימט — אַן ערעלער צוטריט.

א קריטיקער דאַרף זיין א קאַוואַליער, א דזשענטעלמען, אַן אריסטאָקראַט אויב ער וויל מען זאָל איהם אויסהערען און אכטען. א קריטיקער, וואָס פאַלט אַרויף אויף דעם קריטיקירטענ׳ס ווערק ווי א באַשי־באַזוק פון וואָרט, ווי א הוליגאַן פון פּראָזע, טויג ניט. א קריטיקער דאַרף צוטרעטען צו דעם געקריטיקירטענ׳ס ווערק, אויב ניט מיט ליעבע, איז לכל הפּחות, מיט אַכטונג, מיט עדעלקייט, און ווען ניט דאַרף ער גאַרניט צוטרעטען... א קריטיקער, ווי א דאָקטאָר, מוז האָבען ריינע הענד, לכל הפּחות דאַרף ער ביי יעדער זאַך בעזונדער זיך גוט ארומוואַשען... א קריטיקער ווי א שטאַאַטסמאַן, מוז האָבען שעהנע מאַנירען — אָבער אונזערע קריטיקער זיינען ווייט, ווייט פון עדעלקייט, פון אריסטאָקראַטיזם איז אָפּגערעדט.

אנטקעגען דעם, וואָס איך מיין — א ברייטען בליק. א קריטיקער דאַרף אונבעדינגט האָבען א ברייטען בליק, ער דאַרף קענען מיט זיין אויג ארומנעהמען די צייט און די עפּאָכע, ווען דער געקריטיקירטער האָט געלעבט און געווירקט. א שרייבער קען זיך פערגינען צו פערשפּאַרען אין איין ווינקעלע, צו קוקען פון איין פענסטעריל — אָבער א קריטיקער ניט, א קריטיקער מוז האָבען א ברייט אויג, וואָס זאָל קענען ארומכאַפּען, אויב ניט גאַנצע וועלטען, כאָטש טהיילען. ער מעג א שרייבער אָבשעצען פון שטאַנדפּונקט פון ה י י נ ט, אָבער ער טאָר אונבעדינגט ניט פערגעסען צו פער־

בינדען איהם מיט זיין צייט. און אונזערע קריטיקער טוען עס ניט... אַט האָט אנומעלט א געוויסער דאָקטאָר־קריטיקער, אַן אייר ראָפּעער, „אַן אויפראַללער פון דער וועלט־קארטע“, גערעדט וועגען פרוג׳ן און איהם גע׳פּסל׳ט אויס דעם גרונד, ווייל פרוג האָט אמאָל מיט 30 יאָהר צוריק, ניט געהאט די שטימונג פון איהם, דעם דאָקטאָר, ה י י נ ט. פרוג, האָט ער זיך גע׳פּשט׳עלט, האָט בלויז געזונגען נאַציאָנאלע מאָטיווען און האָט גאָר ניט געזונגען וועגען זיך פּערזענליך, און דארום איז ער קיין דיכטער ניט, קיין גרויסער אודאי ניט. ער האָט פערגעסען, אז פרוג האָט געלעבט אין א צייט פון תשובה, ווען די גאנצע אידישע אינטעליגענץ האָט א געלייטער־טע דורך די פּאָגראמען, זיך צוריק געקעהרט צו איהר פאָלק. און דארום איז לעכערליך צו זאָגען אויף א דיכטער, וואָס האָט פערבוי־גען זיינע פערזענליכע ליידען פאר די ליידען פון כלל, וואָס האָט פערשמאָלצען זיין „איך“ מיט די דאָזיגע ליידען פון׳ם כלל — אז ער איז דערפאר ניט קיין דיכטער...

פון אזא שטאַנדפּונקט האָט מען אויך געקענט זאָגען אויף ישעיהו הנביא: וויבאלד ער האָט אין זיין גאנצער קאריערע אלס נביא בלויז גערעדט וועגען זיין פאָלק און ניט געזאָגט קיין איין וואָרט וועגען זיך, וועגען זיין קינד, זיין ווייב און איהרע פאַנטאָ־פעל, — דארום איז ער קיין נביא ניט... ס׳איז דאָך לעכערליך, מיינע הערען קריטיקער!

אנטקעגען דעם, וואָס איך וויל האָבען — עהרליכקייט. א קריטיקער מוז זיין ע ה ר ל י ך! א שרייבער קען זיך פארגינען צו זיין אַן אויסוואורף, א לומפּ, א ליגנער, אָבער א קריטיקער ניט. צו א קריטיקער, ווי צו א מיידעל, מוז מען אָנווענדען די מאָס פון אונשולד און זויבערקייט. א קריטיקער, וואָס שרייבענדיג וועגען ליטעראטור, דערמאָהנט ער בלויז זיינע גוטע פריינד און פער־שוויגט די יעניגע אויף וועלכע ער האָט א הארץ, איז ניט קיין עהר־ליכער קריטיקער... און אונזערע זאָגענאַנטע קריטיקער זיינען ווייט, ווייט פון זיין אונשולדיג...

אנטקעגען דעם, וואָס איך שפּרעך זיך אויס — אונפּארטיי־אישקייט. דער חסרון פון מעהרסטע פון אונזערע קריטיקער איז,

וואָס זיי זיינען געקומען צו אונזער ליטעראַטור פון פּאַרטיי אַרויס, זיי האָבען זיך צופיעל איינגעפּרעגעלט אין דעם שמאַלץ פון די פּראָקלאַמאַציע פּראַזען, זיי האָבען איינגעזאַפּט אין זיך דעם מאַניר פון רעדען אַ סך אויף פאָלקס-פערזאַמלונגען, אַריינגענומען אין זייער נשמה די מעטאָדע פון חוזק, אַגיטאַציע, און דעם אופן פון צוצוגעהן צו אַ קריטיקירענדען, ווי צו אַ דיסקוטאַנט פון אַ צווייטער פּאַרטיי.

און פּאַרטייליכקייט טויג ניט, ווייל דער געדאַנק, אויב דער קריטיקירענדער בעלאַנגט צום „בונד" איז ער גוט, און ווען צו די אלגעמיינע ציוניסטען, טויג ער אויף ניין און ניינציג — פּענטעט דעם קריטיקער און לאָזט איהם ניט זיין וואַרהאַפטיג.

און איצט וועגען דעם, וואָס איך רוף: אַ גוטער זכרון. אַ קריטיקער, ווי אַ בעל-חוב, מוז האָבען אַ גוטען זכרון, ער מוז וויסען וואו אָפּצוגעבען דעם חוב... אונזערע קריטיקער האָבען אבער אַ טבע צו פערגעסען זאַכען, מענשען און נעמען, אין דער צייט אפילו, ווען זיי געדענקען עס גאַנץ גוט.

ביי זיי איז אָנגענומען, אַז ווען זיי דאַרפען זיך עפּעס דערמאָנען, דערמאָנען זיי גראַד אימער זאַכען, וועלכע מען מוז אומבעדינגט פערגעסען...

און איצט טאַקע אַנטקעגען דעם, וואָס מען דאַרף רופען אויסגעהאַלטענקייט. אונזערע „בראַנדעסעס" פעהלט אויסגעהאַלטענקייט. אַט געהט אין איין שעהנעם טאָג אונזער אַ קריטיקער אַרויס און צווינגט זיך ווי אַ טעטראַזיני. אַז מיר זיינען ראָטשילדס, ראַקעפעלערס, אַז אונזער ליטעראַטור איז רייך, און האָט זיך ניט נאָר צו שעהמען געגען די רייכסטע ליטעראַטורען פון דער וועלט— נאָר זי איבערשטייגט זיי נאָך... און אויף מאָרגען געהט דער זעלבער קריטיקער אַרויס מיט אַן „איכה", אַ-לאַ ירמיהו הנביא, אַז מיר זיינען שרעקליך אָרים, די גרעסטע ליטעראַרישע קבצנים אין דער וועלט, דאָס אפילו אַ מאָנטענעגראַ אָדער סערביען איז רייכער פון אונז.

איצט אַנטקעגען דעם. וואָס איך דענק וועגען איבערצייגונג: מיט אונזערע קריטיקער איז דער אומגליק, וואָס שרייבען שרייבען

זיי דוקא שעהן, אבער איבערצייגען קענען זיי קיינעם ניט... פשוט: מען גלויבט זיי ניט... עפּעס לעזט איהר זיי און זאָגט צו זיך: דער מאן וויל אזוי און אזוי, אבער פאַר וואָס זאָל איך איהם גלויבען? און א קריטיקער מוז קענען איבערצייגען, מוז האָבען כח דערצו...

און גאָר צום לעצטען, אנטקעגען דעם, וואָס אז קריטיקער טאָרען ניט זיין קיין רעדאקטער, ווייל א רעדאקטאָר שרייבט ניט קריטיקען נאָר ער גיט ארויס א בעפעהל. אָפּט קען ער אפילו מיט איין בעמערקונג צו אן ארטיקעל אוועק'הרג'ענען א שרייבער... און פאַר וועמען האָט ער מורא? ער האָט א צייטונג, איז א רעדאק־טאָר און ווער קען איהם זאָגען א דעה? ער איז דער „באָס" און האָט אלעמען, פּראָזאאיש גערעדט, אין דער ערד! און אונזער קריטיק איז אריינגעפאלען אין די הענד פון אונזערע רעדאקטערע. אוי וועה צו דער קריטיק, אוי וועה!...

אונזער קללה.

און איך האָב אזוי געזאָגט צו מיין גרינעם לאַנדסמאַן: יאָסעל! ווארום ביזטו אזוי צוריקגעהאַלטען? ווארום לאָזטו ניט הערען דיין מיינונג וועגען אמעריקא בכלל און דער איסט־סייד בפרט? ווארום שרייבסטו ניט אַן אַן ארטיקעל אין איינער פון אונזערע צייטונגען וועגען דער קליינשטעטיגקייט פון ניו־יאָרק? ווארום האלסטו ניט קיין לעקציע וועגען דעם טומעל ביי די שניידער? ווארום שרייבסטו ניט וועגען די פינאַנצען פון וואָל סטריט? ווארום דערלאַנגסטו ניט קיין וויצען וועגען אונזערע פיהרער און טאַן־געבער? ווען דו טהוסט דאָס אלעס, גלויב מיר, וואָלסטו דאָך שוין געמאכט א לע־בען, געווען בעזאָרגט מיט פרנסה און מיט כבוד ווי אלע גרינע גדולים. איך פרעג דיך — ווארום?

און מיין לאַנדסמאַן האָט אויף מיר אויסגעגלאָצט א פּאָר אויגען ווי להבדיל א קאַלב פאר דער שחיטה.

— וואָס רעדסטו, חיים? איך בין דאָך אין גאַנצען ערשט א כ ט ט אָ ג אין לאַנד, ווייס נאָך גאָר ניט וואָס דאָ טהוט זיך, פון וואָס דו רעדסט? ערקלעהר מיר, וואָס מיינסטו דערמיט?

— דו ביזט א שוטה — האָב איך איהם געענטפערט — און אַז אכט טאָג איז וואָס? דו מיינסט, אז די דאָקטוירים, לעקטשו־רער, שרייבער און טהעאָרעטיקער, וואָס צושפּרייטען זיך דאָ אזוי ברייט וועגען „הכל בכל מכל כל“, וועגען אלץ מיט אנאנדער, מיינסטו זיי זיינען לענגער אין לאַנד פון דיר? ווייסען מעהר פון דיר? יאָסעל, אויב דו ביזט ניט קיין פערד, ביזטו א בהמה!

— אָבער איך פערשטעה נאָך אלץ ניט — האָט גע'טענה'ט

מיין לאַנדסמאַן — ערקלעהר מיר ווי מען טהוט עס? וועל איך דאָן זיך אויך נעהמען פאַר דער ארבייט.

— אַט אזוי־זשע רעד! — האָב איך איהם געקלאַפּט איבער דער פּלייצע — זעהסטו, א לעקציע קען איך דיר גראדע געבען. הער זיך צו מיט קאָפּ: ערשטענס, דאַרפסטו ביי זיך אָפּמאכען, אז דאָ אין דער אידישער גאַס, איז אלעס הפקר פּעטרושקע. צווייטענס, אז אלע זיינען דאָ עם הארצים, פּויערים און עזעל־קעפּ. דריטענס, אז אלע פון קליין ביז גרויס ווארטען נאָר אויף דיר דו זאָלסט קו־מען און זיי עפענען די אויגען, בעקאנען מיט דער ציוויליזאציע, קולטור, עסטעטיק, א. אז. וו. פערטענס, אז אלע דארפען פאר דיר האָבען גרויס אָבשיי, ווייל דו קומסט פון אייראָפּא.

און ווייטער דאַרפסטו אזוי טהאָן: זיץ אָפּ עטליכע טעג אין קאפע־הויז אויף איסט־בראָדוויי, טרינק קאפע, רעד נאַרישקייטען און פערביים מיט ציין־העלצלאך. און נאָכדעם, געה שרייב אן אר־טיקעל וועגען דער „קליינשטעטיגקייט פון ניו יאָרק“.

אָדער געהענדיג צום עלעווייטעד־טריין, הער זיך צו צו א גע־שפּרעך צווישען צוויי פּושקארט־פּעדלערס ווי זיי זידלען זיך אין קאַנעל סטריט: כאפּ גלייך ארויס דיין נאָטיץ־ביכעל און פער־צייכען „די איסט סייד ווייס ניט פון עסטעטיק“... און קומענדיג אויף דער קווארטיר, שרייב אויף א גרויסען ארטיקעל וועגען דעם.

אָדער פאָהר אין קאר און לעז איבער אויפ'ן וואנט דעם אויפ־שריפט אין אידיש: „שפּייט ניט אין קאַר“ און דערפון טהאָרע־טעווע אויס, אז אין גאנץ ניו יאָרק רעדט מען נאָר אידיש, און אלע זיינען דאָ אידישיסטען, ווי אברהם רייזין...

יע, איך האָב זיך דערמאָנט אברהם רייזין. געה זיי מוחל ארי־בער אויף גרענד סטריט און זעה ג אָ ר נ י ט און קום אהיים און פערפאס א ליבּ־געזאנג צו גרענד סטריטער צנועות, און רוף זיי אָן: „ציון'ס טעכטער“...

דו זיי נאָר א געשייט קערל און האָב קיין מורא ניט פאר גאָר־נישט.

אז איינפאכער גרינער וואגט ניט עפענען דאָס מויל, פערלאָזט זיך אויף א לאַנדסמאַן ער זאָל איהם ציינען, פיהרען און לערנען.

ער ווארט אַפּ מיט זיינע מיינונגען ביז ער זעהט ניט און לערנט ניט. אָבער א גרינער אַן אינטעליגענט פון יענער זייט אָקעאַן — ער מעג אַלעס! ער דאַרף גאָר נישט ניט זעהן און גאָר נישט ניט הער־רען — ער דאַרף בלויז האָבען א חוצפה...

און אויב דו ווילסט זיין זיכערער מיט דיין ערפאָלג אין אמעריקא, ברענג מיט זיך מיט א פערגאַנגענהייט, אַן „אַפּענדיקס" פון אַן אָרגאַניזאַציע (א פּועל ציונסטישע, א ציוניסטישע, אָבער בעסער פון אַלעס א בונדיסטישע) מאַך זיך א טיטול דאָקטאָר, קיי־נער וועט דיך אַלץ איינס ניט נאָכזוכען, מען איז דאָ צופיעל פער־נומען. זיי ניט קיין שוטה און קרוין זיך גלייך מיט א טיטעל דאָק־טאָר פּילאָסאָפיע, גיב זיך אליין ארויס א דיפּלאָמע אויף א טהעאָ־רעטיקער און דיר וועט זיין גוט ביי קאָלומבוסען, ווי גאָט אין אדעס. די ערשטע צייט וועט דיר אַליין זיין אביסעלע פריקרע: דו און דאָקטאָר ?! אבער נאָכהער וועסט זיך צוגעוויינען...

אלס דאָקטאָר פּילאָסאָפיע, וועסטו קענען רעדען און שרייבען וועגען אַלץ אין דער וועלט — דאָ האָט מען זעהר פיעל רעספּעקט פאר גרינע דאָקטוירים...

און וואונדער זיך ניט, איך וועל דאָס דיר תיכף ערקלעהרען:

אמעריקא, כ'מיין דער כשר'ער טהייל פון אמעריקא, די איִ־דישע איסט־סייד, איז פערקויפט צו דריי רויבער־באַנדעס: צו די גוי'אישע פּאָליטישענס, צו דייטשע יאהודים און צו גרינע גדולים. די גוי'אישע פּאָליטישענס גנב'ענען אין איהר נאָמען, די דייטשע יאהודים פיהרען פּאָליטיקע און דיפּלאָמאַטעווען אין איהר נאָמען, און די גרויסע גדולים אידעאַלעווען און רכילות'ן אין איהר נאָמען...

אָ, פערפלוכטער פרייער גלות פון אמעריקא!

מיר האָבען רעספּעקט פאר אַלץ, וואָס קומט פון גוים און פאר אַלץ, וואָס קומט פון יענער זייט ים...

מיר האַלטען אזוי פערדאמט ווייניג פון אונז זעלבסט, דאָס ווען איינער קומט צו אונז און שרייבט אונז איבער א האַלבע ענצי־קלאָפּעדיע מיט נעמען פון גרויסע אידען אין דייטשלאַנד, איז ער ביי אונז א גרויסער שריפטשטעלער, א גייסטיגער פיהרער.

מיר זיינען אזוי גייסטרייך ארים אין גייסט, דאס א גרינעם, א פאר מאנאטען אין לאנד, שיקען מיר צום פרעזידענט אין ווהייט הויז צו רעדען אין אונזער נאמען.

ווייל, פערשטעהט מיך, מיר גלויבען ניט אונזערע אייגענע כחות, נאר אין פרעמדע.

ס'קומט אהער א גרינער פון סלוצק אדער איישישאק, ער וויים נאך ניט דעם חילוק צווישען „אלל־רייט" און „דאטס־רייט" און קריטיקירט שוין און שרייבט וויצען, פעליעטאנען אויף אונזער פרעסע, יוניאנס און פיהרער.

א, אייביגער גלות!

מיר קניען און בויגען זיך, שמייכלען און ציהען די היטעל אמת מה יפית'דיג, פאר יעדען, וואס פערשטעהט ניט קיין אי־דיש, וואס ברענגט א שריפט, אז ער איז געווען א פאר וואכען אין טיעף רוסלאנד, אדער געוואוינט א חדש אין דייטשלאנד, דורכגע־פאהרען די שווייץ, א. אז. וו.

מיר אכטען און רעספעקטירען אהן א גרענעץ יעדען איינעם, וואס רעדט רוסיש מיט א גראבליכען אקצענט און דערצעהלט אלטע וויצען פון א דייטשען וויץ־בלאט...

און זיי קומען צו אונז די גרינע געלעהרטע דאקטוירים, קריי־טיקער פון אונטער'ן אויוועז און זיי לערנען אונז, מוסטירען אונז, גיבען אונז עצות, בעדויערען אונז און זיי אליין זיינען בלויז אוי־סען אונזערע דאלארס, דאלערלעך און דאליארטשיקעס...

און זיי קוקען אויף אונז פון אויבען אראפ, די געלעערטע טהע־ארעטיקער, בעטער און רעטער אונזערע, און מיט די הענד דער־גרונטעוועז זיי ביי אונז די פענע.

א, זיי זיינען געשייטע קערלען די דאזיגע גרינע...

יעדעס לאנד האט זיך זיין קללה: איטאליען איז פערשאל־טען מיט ערד־ציטערניש, רוסלאנד מיט כאאס, דייטשלאנד מיט מיליטאריזם, טערקיי מיט באקשיש און אונזער אידישע אמעריקא

מיט גרינע גדולים, וואָס ווילען אונז בעשיינען, בע'חן'ען, בעצירען, רעפאָרמירען און פערפיהרען...

און דארום זעה איך טאקע ניט איין, לאנדסמאן מיינער, וואָרום דו זאָלסט עפּעס ניט ווערען! אכט טאָג אין לאנד און זאָגסט נאָך אונז גאָר קיין דעה ניט, ס'איז כ'לעבען א וואונדער פון וואונדער־לאנד...

אידישע קונסט.

אידישע קונסט איז דאָ.

ניט אין שניצעריי, מאהלעריי, וועבעריי און סקולפּטור ליגט די „אידישע גבורה“ — דאָס בעלאנגט צו די גוים.

די אידישע קונסט שטעקט אין דער אידישער „מינע“ און „מימיקע“; אין דעם עכט אידישען אופן צו „קינסטלען“.

א איד פערקרימט דעם מויל, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. מאכט „בע“, „מע“, „עט“ און „נו“ — דאָס איז ספּעציפישע אידישע טהעאטער־קונסט.

אַ איד, קנעט א שטיקעל ווייך ברויט בשעת זיין מח קנעט א גיעפּען שטיקעל ענין — דאָס איז אמת'ע אידישע סקולפּטור.

אַ איד, מאָהלט מיט'ן פינגער אויף דער שויב פון פענסטער בשעת ער מאכט זיינע חשבונות וועגען קויפען א קענדי סטאָרקע— דאָס איז עכטע אידישע מאהלעריי...

די גרעסטע קונסט־שטיקעריי אונזערע— איז פלעכטען ציצית, די אמת'ע אידישע כירורגיע — „מילה“, די אמת־אמת'דיגע אידי־שע ארכיטעקטור — מאכען א „סוכה“.

אידען נוצען „לייוונט“ ניט צום מאָהלען לעבעדיגע בילדער, נאָר — צו וויקלען מתים.

און פון שטיינער האקען מיר בלויז מצבות...

די זאָק, געמאכט פון אייער באָבע — דאָס איז אידישע קונסט געמאכט פון „עכטע אידישע העגד.“

די יארמולקע אויפ'ן קאָפּ פון אייער זיידען — דאָס איז די ה ע כ ס ט ע אידישע „שעהנקייט“...

די מקוה, דאָס איז אונזער טיעפסטע „נאַציאָנאַלע שעפּפונג“.

דאָס רעדען מיט די הענד — דאָס איז דער „בעזונדערער אידישער שטייגער“.

דער קוגעל — דאָס איז דער אמת׳ער „אידישער סטיל און פאָרם“...

קאַכען פיש אויף שבת — דאָס איז ריכטיג געפעפערטער „אידישער געשמאַק“.

דער שמחת תורה׳דיגער קוילעטש — דאָס איז „אָריגינאַל אידיש“.

די בעליעבטעסטע שטיקעל „האַנד־ווערק“ אונזערע איז די פּושקע פון שמעק־טאַבאַק און דערפאַר טאַקע זיינען אַלע אונזערע געשרייען וועגען „קונסט“ און „אויפלעבונג“ מעהר ניט ווערטה ווי אַ שמעק טאַבאַק...

ערײַנערונגען.

בעסער אַ שוואכע האָפענונג, אײדער
אַ שטאַרקע ערײַנערונג.
(פון מיר אַלײן).

ווי גוט ערײַנערונגען זאָלען ניט זײַן, ווי שעהן, ליעב, פײַן, זײ זאָלען ניט זײַן — קײן סמן פון נײַעם לעבען זײַנען זײ ניט...

אַט נעהמט, צום בײַשפּיעל, אונזער איסט סײד און זעהט:

אונזערע אַלטע גענאָסען געהען אַרום ווי שטיקער זכרונות אין קוואַרטאַל, קײַען ציין־העלצלעך און רעדען מיט פערקרומטע מײַלער וועגען די גוטע אַלטע צײַטען און רעדען מיט ציניזם... און די אינגערע זיצען און הערען, זאַפּען אײַן אין זיך דעם ציניזם און קרימען זיך...

און דאַרום איז בײַ אונז אַלץ טויט. עס האָט זיך אַלעס אויסגעמישט, ווי די ערײַנערונגען אין קאָפּ פון אַן אַלטער תושב׳ניצע פון מושב זקנים...

אונזער ליטעראַטור איז אויך אַן ערײַנערונגס־ליטעראַטור...

די זאָגענאַנטע אַלטע געהען אום ווי שאָטענס און לאַבען זיך מיט די זכרונות פון אמאָל, ווען זײ האָבען אויפגעשריבען אַ גוטע סקיצע און זײ קרימען זיך אויף די יונגע...

און די יונגע אפילו וויקלען זיך שוין אויך אײַן אין די ערײַנערונגס־טליתים, לעבען אויפ׳ן זכות פון אײַן גוט אָנגעשריבען ליעדעל פון פאַראַכטאָגען.

ווער דאַרף שאַפען נײַע זאַכען? ווער?

און וואָס איהר וועט ניט זאָגען — ערײַנערונגס־ליטעראַטור

איז ניט קיין לעבענס-ליטעראטור, ווי גבורות פון הגדה, זיינען קיין גבורות ניט...

שאפען? ווער וויל שאפען ווייטער?

אלע עלטערע שרייבער האבען שוין מעהרסטענטהיילס אויפ־געזאמעלט זייערע שריפטען, זיך אליין אנגעטהאן לארבער־קרענץ, און זיצען זיך מיט די לארבער־קרענץ צופריעדענע...

און די אינגערע איילען זיך אויך וואס גיכער צו זאמלען זייערע שריפטען...

די צרה איז, וואס מיר פארדערן זעהר וועניג...

ביי די אומות העולם דארף מען שרייבען, און שרייבען פיעלע בענדער, ביז מ'ווערט בעוואוסט, און ביי אונז איז א י י ן ליעדעל — און א שלעכטע, און דו ביזט שוין פעררעכענט אלס ליטעראט....

און אט אזוי איז יעצט דער צושטאנד פון אונזער ליטעראטור. מיר האבען וועניג, פערדאמט וועניג, — אבער אלע אין „געזאמעלטע שריפטען.“

מיר האבען א שלעכט בעצאהלטע פרעסע און ארימע ארויסגעבער.

מיר מאכען שנעל היסטאריע... מיר האבען ליעבער די פערגאנגענהייט איידער די צוקונפט; מיר האבען ליעב קוקען אויף צוריק איידער פאראוים.

און דאס איז אונזער אונגליק!

וואו זיינען אונזערע נייע בלל־טהוער?

צו שנעל ווערט מען ביי אונז עראינערונגס־מענשען, „עבר־העלדען.“

אונזערע העלדען ווערען שנעל געקרוינט מיט ערפאלג און געהען מיט איין קלאפ אריין אין היסטאריע.

און דער עיקר, קיינער פערלאנגט ניט מעהר...

אלע זיינען צופריעדען...

אונזער אימיגראנטען־לעבען איז איין שטיק עראינערונג: אין דער היים געווען א בן־תורה, א נגיד, אין דער היים אלעס...

מיר זיינען דאָ אַ גרויסע קהלה, אָבער מיר שאַפען פון זיך אַליין גאָר ניט...

קומען אַהער דריי אידען מאַכען זיי אַ פעראיין, גיבען איהם אַ נאָמען נאָך זייער היימישער שטעדטעל — און רייסען זיך און קריגען זיך פאַר היימישען יחוס און זידלען זיך אפילו מיט עראינערונגס־ווערטער: דו ביזט דאָך אַ בעל־עגלה פון דער היים! — און דו אַ שוסטער! — און דו אַ פערד־גנב...

קומען אַהער „רעוואָלוציאָנערען" קוויקען זיי זיך די עהשטע צייט מיט די היימישע צייטונגען, לאַבען זיך מיט די היימישע ער־אינערונגען, היימישע גבורות און פאַנגען אָן שפּייען אויפ'ן היגען לעבען. שפּייען אַזוי לאַנג, ביז זיי אַרבייטען זיך אַרויף און פער־געסען אַלעס... און ווערען ווי פוילע חורבות, וואָס היטען זייער שפּינוועבס...

און די פוילקייט פון די עראינערונגען איז צולעגט איבער אַלע אונזערע „בעוועגונגען" און „בעוועגענדלעך".

דער אימיגראַנט קומט אַהער ניט צו לעבען גייסטיג נאָר צו בעפרידיגען זיין קערפּער.

ער בעזעצט זיך דאָ אום צו מאַכען אַ „סך הכל" פון זיין אַמאָלי־גען גייסטיגען באַגאַזש און ער זעהט בלויז צו פערזאָרגען דעם „חומר", דעם זינדיגען „גוף".

און דאַרום איז דאָ אַזאַ קאַלטקייט אין סאַמע פריהלינג...

דאָ געהען אַרום בלויז עראינערונגס־מענשען אין די טענע־מענטס, גאַסען, פאַבריקען און געשעפטס־הייזער.

און די צוקונפט זעהט דאָ אויס ווי אַ פערלאָזענע פרוי, וואָס זיצט און וואַרט אויף איהר ערלייזער...

אַה, ווען וועלען מיר שוין זיך אַרויסרייסען פון דער הגדה־לעטאַרגיע, עראינערונגס־שלאָף, אַרויספּלאָנטערען זיך פון די זכרונות־נעצען און זיך נעהמען צו שאַפען נייעם לעבען, נייע היס־טאָריע? — ווען?

שעהן זיינען די זכרונות פון אַ העלד, פון אַ מענשען, וואָס האָט געקעמפּפט לאַנג, דויערהאַפט און שטאַרק — אָבער עראי־

נערונגען פון א פליג, וואס האט געטאנצט אויף א צובראכענע שויב זיינען קיין עראינערונגען ניט.

עראינערונגען פון א בלינד קעצעל, וואס האט נאך גוט די אויגלאך ניט געעפענט און וואס געדענקט קוים די מילך, וואס זי האט געקראגען, זיינען קיין עראינערונגען ניט...

מיר האבען אלץ געהאט אמאל, אמאל...

און מיר ווילט זיך נאריש מאכען און רופען: ברידער, נידער מיט די עראינערונגען, זיי זיינען פאר אונז צו פריה — לאמיר עפעס אנפאנגען טהאן!

און זאלען די דורות, וואס קומען נאך אונז, האבען וואס צו זאמלען און צו קלייבען...

ברידער! עס איז, דוכט זיך, שוין פריהלינג, עס שמעקט מיט פריהלינג...

נאר אפשר איז דאס אויך בלויז אן עראינערונג פון „עפעס געוועז אמאל" א פריהלינג, הא, ווי דענקט איהר?

אונזערע נייע לעזער.

אמאָל האָט מען זיך ביי אונז בעקלאָגט, אז די אידישע ליטע־ראטור האָט ניט קיין לעזער, אז די אידישע ליטעראטור — געהט זיך ארויס גלאט אזוי זיך אין דער וועלט אריין: „לשמה" הייסט עס... אָבער דאָס איז קיינמאָל ניט אמת געווען: — לעזער האָ־בען מיר אמאָל יע געהאט, אָבער זעהט איהר, קויפער? — כמעט ווי גאָר ניט!

א איד האָט גלאט בטבע פיינד אויסגעבען געלד אויף זאכען, וואָס זיינען איהם ניט שטארק נויטיג... אבער א לעז טהאָן — און עס זאָל ניט קאָסטען קיין גראָשען, — מהיכא תיתי, פאר וואָס ניט?

אָבער דאָס אלץ איז געווען אמאָל; היינט האָבען מיר שוין אנדערע צרות; מיט דער אויפלעבונג פון דער אידישער ליטעראַ־טור און קונסט און מיט דער פערשפרייטונג פון די מאָדערנע אויס־גאבען, האָבען מיר גערעדע אויסגעביטען פערקעהרט, מיר האָבען שוין דעם קויפער. אָבער דער לעזער, וואו איז ער? איהר ווייסט ניט וואו ער איז?

מיר דוכט, אז מיר האָבען שוין באלד ניט קיין לעזער, דער דאָזיגער מין ווערט שוין ביי אונז א מין „פאר דעם מבול־מין."

מ'קויפט שוין ביי אונז ביכער אפילו גאנצע ביבליאָטהעקען, אָבער לעזט לעזער קיינער ניט, אָדער איינער פון טויזענד.

און מיט רעכט קען מען זאָגען, אז דער קויפער האָט ביי אונז איינגעשלונגען דעם לעזער...

או וועו איך האָב ניט קיין אנדערע זאָרגען אויסער ליטעראַ־רישע, זעץ איך זיך צו און קלאַסיפיציר אוים אונזערע היינטיגע

לעזער אויף פאלגענדע קלאסען: ערשטער קלאס, דער סתם קויפער: דאס איז א מאן, וואס וויים זעהר ווייניג וואס הייסט א בוך — נאר ווייל ער זעהט אין די צייטונגען שרייבט מען יעדען טאג וועגען עפעס א גוואלדיגען פערפאסער, און ער געהט געראדע פערביי און ער האט געראדע אן איבריגען „קוואדער“ אדער 50־סענטיגען אין קעשענע — נעהמט ער און קויפט...

צווייטער קלאס: דער מציאות־זוכער און דער קופאנען־קלייבער; דאס איז אויך פון דעם זעלבען מין ווי דער סתם־לעזער, נאר מיט מעהר געדולד צו דער זאך.

דער דאזיגער האט זיך זיינע גרינדע: אז יענער גיט אוועק פאר א מציאה — און ווארום זאל איך דאס ניט קויפען?

דער צד־השוה פון די צוויי קלאסען איז, דאס זיי צושניידען ביידע קיינמאל ניט די בלעטער און ווען זיי ברענגען די ביכער צו זיך, פערלעגען זיי עס תיכף צווישען די ניט גאר ריינליכע אונטערוועש.... און ווען זיי ציהען זיך אריבער אויף א נייער וואוינונג לאזען זיי דאס איבער א מתנה פאר די צוקינפטיגע דורות...

דריטער קלאס: דער שעהענר־באנד־ליעבהאבער און בוך־שראנק אייגענטהימער.

ס'איז די לעצטע צייט געווארען א מאדע: צוגלייך מיט'ן אייז־קאסטען, וויעג־שטוהל אויך אריינצונעהמען אין הויז א בוך־שראנק — און געוועהנליך מוז מען צו א בוך־שראנק האבען ביכער און דארום געבונדענע און דארום מיט שעהנע בעגילטע רוקענס...

דאס זיינען די מאדערנע איינבונד־פערהייליגער אדער רוקען־לעזער.

אבער זעהר ווייניג פון זיי נעהמען אמאל ארוים א בוך צום לעזען...

הצד השוה שבהן: זיי לעזען קיינער ניט... עס איז פאראן נאך א קלאס, וועלכע מען קען רופען: דער קאמפליט־קויפער, אדער דער בעל־תכלות...

דער איז שוין אפט א גאנץ אינטעליגענטער לעזער: ער קען אפט נאך א שפראך אויסער אידיש און ער האט אויך ליעב די אי־

דישע ליטעראטור, נאר דערצו האט ער מעהר פון אלץ ליעב דעם „קאמפליט". דאס איז גאר א נייער מין טיפ.

מיט איינעם אזא האב איך אנומעלט געהאט פאלגענדען גע־שפרעך:

א י ך: איהר האט שוין געלעזען יהואש'ס לידער?

ע ר: ניט...

א י ך: ווארום?

ע ר: פערשטעהט איהר מיך, איך האלט געראדע, אז יהואש איז א גוטער פאעט, נאר ער איז ניט קאמפליט...

א י ך: וואס מיינט איהר מיט דעם?

ע ר: איך וועל אייך ערקלעהרען: איך קויף נאר גאנצע זאכען, און אזעלכע זיינען אין־דער אידישער ליטעראטור ניטא, מיט דער אויסנאהמע פון „מענדעלי" — וועלכען איך האב גע־קויפט... מיט די אנדערע איז צרות... זיי זיינען קיינער ניט קאמפ־ליט... אפילו פרץ איז ניט קאמפליט, כאטש ער איז שוין געשטאר־בען...

היינט וועל איך זיי קויפען — און אין א פאר יאהר ארום געהט ארוים א נייע זאמלונג, און וואס טהו איך דאן?... איך האב ליעב קאמפליט: „אלע ווערק פון דעם און פון דעם"...

ביי די גוים, זעהט איהר, איז א פערגעניגען: אלעס איז ביי זיי קאמפליט: טשעכאוו, טורגעניעוו, פושקין, דאסטאיעווסקי און אפילו טאלסטאי...

מיט דעם לעצטען האב איך שוין אפילו אביסעלע עגמת־נפש, יעדען טאג לאזען זיינע ירושים ארויס א פאר נייע ביכלאך זיינע— נאר, דאך דענק איך, אז עס וועט באלד איבערגעהן...

א י ך: הייסט עס, אז דערווייל לעזט איהר גאר ניט קיין אידיש?

ע ר: לעזען לעז איך יע אמאל... אבער דער עיקר, עס איז ניט קאמפליט... קען איך עס ניט קויפען...

א י ך: וואס זשע געהט איהר טהאן?

ע ר: ווארטען...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

און ער וואַרט...

און אייביג לעבט אפילו א אידישער שרייבער אויך ניט...

און מיר ווילט זיך אויסשרייען: אידישע שרייבער! לעבט ניט אַזוי פיעל אויב איהר ווילט, מ'זאָל אייך לעזען. — ווערט קאָמפּליט...

פון זיך צו זיך.

(אַ געהיימע קאָרעספּאָנדענץ).

ליעבער לעבעדיגער!

עס ווילט זיך מיר ווערען אַ קריטיקער.

אָפט טראַכטענדיג וועגען דער צוקונפט פון אידישען וואָרט, דוכט זיך מיר, אַז זי ליגט אין קריטיק.

ביי אונז קריטיקירט מען גאָרניט די לעצטע צייט, נאָר מען בעזינגט.

מען שרייבט איצט ניט וועגען ביכער און שרייבער, נאָר מען גיסט מיט האָניג, מען פאַלט אריין אין התפעלות, מען טרילערט ווי אַ נאַכטיגאַל: מיר האָבען שוין אַלעס! מיר זיינען רייך!

מען האָט געדאַרפט אויפבויען אַ שטרענגע, אַ פערניכטענדע קריטיק, אַ קריטיק, וואָס זאָל ווייזען די אָפיציעלע בעזינגער פון דעם אידישיזם אונזער'ן, אַז מיר האָבען גאָרניט, כמעט ווי גאָרניט...

און איבערהויפּט פעהלט אַזאַ קריטיק פאַר אונזערע יונגע און אביסעל עלטערע...

עס געהען ארום יונגע מענשען, רייבען זיך איינער דעם צוויי־טען די פּלייצעס אָב, עסען איינע די צווייטע אויף מיט קליינליכע קנאה — און שאַפען.

גאָט מיינער! וואָס שאַפען זיי?

זיי דענקען, אַז זיי שאַפען געוואַלדיגעס, איבער־געוואַלדיגעס, אַז יעדע שורה פון זייער סקיצע אָדער ליעד איז אַ ציגעל פאַר דעם גרויסען פּאַלאַץ, וואָס הייסט: „אידישע ליטעראַטור“.

אַנדערע דענקען פֿערקעהרט.

אָבער קיינער האָט זיי נאָך ניט אָנגעוויזען, ווער זיי זיינען און וואָס איז זייער פּרייז.

מיר האָבען יעצט אַ גרויסע מחנה יונגע דיכטער — אַלע, דוכט זיך, זיינען זיי ווי איין מאַמע וואָלט זיי געהאַט. אַלע גוטע גראַמען־מאַכער, אויסגעצייכענטע טעכניקער — אָבער דאָך פֿעהלט אונז דאָס אמת'ע, דאָס שטאַרקע, דאָס ערהויבענדע פּאָעזיע.

פֿאַרוואָס איז דאָס אַזוי?

מיר דאַרפֿען האָבען אַ נייע קריטיק, ניט קיין אויפֿבויענדע, נאָר אַ צושטערענדע, ניט קיין בעזינגענדיגע, נאָר אַ שטרענג־אָב־שעצענדע.

מיר דאַרפֿען האָבען אַ קריטיק, ניט קיין מגידיש־צוקייענדע, פֿאַר שניידער אין מויל אַריינלעגענדע.

נאָר אַ קריטיק פֿאַר ז י י א ל י י ן, פֿאַר די דיכטער גופֿא.

אַ קריטיק, וואָס זאָל ניט לערנען דעם סענטיגען לעזער, ווי צו לעזען אונזער א ל ט ע פּ אָ ע ז י ע, נאָר דעם דיכטער, ווי צו שאַפֿען אונזער נ י י ע פּ אָ ע ז י ע.

פֿאַר שניידער דאַרף מען איבערהויפּט קיין פּאָעזיע ניט שאַפֿען.

די שניידער האָבען זייער אייגענע פּאָעזיע: פֿון שאַפּ, פֿון פּי־קעטען און סטרייקען.

פּאָעזיע — איז אַ לוקסוס.

פּאָעזיע — דאַרף זיין אַ לוקסוס. ווען ניט, איז דאָס קיין פּאָ־עזיע ניט.

פּאָעזיע — דאַרף דערלאַנגט ווערען, ווי שאַמפּאַניער, פֿאַר דעם טיש פֿון די רייכע.

פּאָעזיע — דאַרף געשאַפֿען ווערען פֿאַר פֿוילע, שעהנע, גע־צערטעלטע דאַמען און געצערטעלטע הערען, פֿאַר פּריצישע מיידלאַך.

און אַזוי ווי די אַלע קלאַסען לעזער זיינען נאָך ביי אונז כמעט אַ זאַך פֿון דער צוקונפֿט, דאַרום דאַרפֿען מיר שאַפֿען אַ פּאָעזיע פֿאַר דער צוקונפֿט.

און דארום קענען מיר זיך ערלויבען צו זיין שטרענג צו זיך אליין.

און פאלגליך: א קריטיק א בייזע, א שטרענגע פאר די דיכטער זעלבסט.

וואס דענקסטו, מיין ליעבער לעבעדיגער, זאל איך פרובירען ווערען אזא קריטיקער?

איך האב שוין אפילו א שלאג־ווארט פאר מיין סעריע קריטיקען:

דאס ווארט איז: „נידער מיט'ן רעאליזם!

לויט מיין מיינונג פון א צוקינפטיגען קריטיקער: טויג דער רעאליזם פאר אונז בשום אופן ניט!

קורץ גערעדט: דער געשריי רעאליזם איז שולדיג אין אונזער ארימקייט.

מיר זיינען אן ארים פאלק, און דער, וואס וויל ביי אונז עפעס שאפען, דארף האבען א רייכע פאנטאזיע, מוז קענען שעהן אויסטראכטען.

אונזער לעבען איז א פערצאמטער פון אלע זייטען, אהן גרויסע מעגליכקייטען, אויפשטרומונגען און וואריאציאנען.

און דארום איז אונזער רעאליזם אזוי נודנע, אזוי ניט וויכטיג.

ביי זיי איז דאס לעבען ברייט און פיעל־פארביג, און זיי קענען זיך פערגינען צו זיין רעאליסטען.

מיר דארפען זיין טרוימער, אויסטראכטער, ראמאנטיקער, וואס איהר ווילט — אבער ניט קיין רעאליסטען!

יונגע דיכטער, טראכט אויס!

דאס האט געדארפט זיין אונזער מאטא פאר דער צוקונפט.

יונגע דיכטער, געהט אוועק פון זיך און פון אייער וואכעדיגקייט!

דאס וואלט אונזער ליטעראטור געראטעוועט פון איהר אייגטאניגקייט.

ראמאנטיזם און ראמאנטיקער — דאס איז, וואס מיר דארפען איצט האבען. מענשען מיט רייכע פאנטאזיעס, ווייטלויפענדע און

ווייט־זעהענדע אויגען, מענשען מיט נייע טהעמאס, מענשען, וואס קענען פערשעהנערען זייער ווירקליכקייט — דאס איז אונז נויטיג.

פאנטאזיע און רייכע טהעמאס — דאס פעהלט אונזער יונגער פאעזיע.

ס'איז געפאלען א ווארט אין דער אידישער גאס: רעאליזם!

און אלע, פון קליין ביז גרויס, זיינען געווארען רעאליסטען, אפילו אונזערע נייע פאעטען.

רעזולטאט: אונזער פאעזיע איז פערוואנדעלט געווארען אין א קיך מיט טעפלעך, אונזער מוזע — אין א פעטער אידענע, אין שטעק־שיך.

איין פאעט זינגט פון נפתלי'ן, ווי ער הענגט אויף א רימען אין „על“, א צווייטער — ווי ער דרעהט זיך אום מיט איינגעריכטע הענד א גאנצען ליעבען טאג, א דריטער — „ווי ס'איז קאלט ביי איהם אין צימער“ א. אז. וו.

איך האלט ניט פון ארימקייט, אלס א טהעמא פאר אמת'ע פאעזיע.

ארימקייט איז ארימקייט, און ניט מעהר!

ארימקייט — איז א טהעמא פאר פילאנטראפען, אבער ניט פאר פאעטען.

ארימעס לעבען — איז וואכעדיגעס לעבען, און דאס איז ניט וויכטיג. און פון ניט וויכטיגע זאכען קען מען ניט זינגען עפעס וויכטיגעס.

אידישע שרייבער, וואס מעהר אויסטראכטען!

דער רעאליזם — דאס איז אויך די סבה פון אונזער אייביגען ליריזם און שטענדיגען „איך־איזם“.

דער רעאליזם — דאס איז אויך דער גורם, וואס כמעט אלע אונזערע יונגע דיכטער זיינען עהנליך איינער צום צווייטען, ווי צוויי אידען פון איין פעראיין.

עס איז קיין וואונדער ניט: זיי לעבען אלע אין איין סביבה, זיינען שכנים מיט די דירות און מיט די קאפע־טישלעך; ווייסען איינער דעם צווייטען'ס „ס'פעהלט אויף דירה־געלד“.

אפשר, ווען זיי וואלטען אוועק פון רעאליזם, פון זייערע טאג־טעגליכע אינטערעסען און גענומען זיך אויסטראכטען און חלום'ען, וואלטען זיי יעדער זיך דערציילט און דער'חלומ'ט צו אן אנדער זאך.

די וועלט פון חלומות איז דאך אזוי רייך.

וואס זאגסטו אויף דעם, מיין ליעבער לעבעדיגער ?

ווער איז דער לעזער?

ווען איך זעה **אים** ניט, מאָהל איך **אים**:

ער איז געוויס א ליעבענסווירדיגער, גוטער, קלוגער און אינטעליגענטער מענש.

קיין אַנדערער וועט **מיך** ניט לעזען און פערשטעהן...

דערזעה איך **אים** אָבער, קוקט **ער** אויס אזוי נאַריש, איז שטענדיג מיעד און פערשלאָפען, רעדט פון „שאַפּ" און „פיידע", טראָגט ביליגע, אויפ'ן פושקארט געקויפטע, קראַוואַטלאַך.

א סמן פון שלעכטען געשמאַק...

און איך וויל **ער** זאָל מיך ניט לעזען...

* * *

ווען איך קען איהם ניט — ליעב איך איהם.

איך בין זיכער, אז ער פערשטעהט **מיך**, פיהלט **מיך** און ליעבט **מיך**.

צורעד איך זיך אָבער מיט **איהם**, רעדט **ער** ווי א קריטיקער... זאָגט מבינות, ווי א שניידער אויף א פרעמד שטיקעל ארבייט.

און דער עיקר רעדט **ער** א סך, ווי אן אמת'ער רעדנער... און איך האָב שרעקליך ניט ליעב מענשען, וואָס רעדען א סך און דער **עיקר**, **איך** האָב נאָך שרעקליכער ניט ליעב מענשען, וואָס רעדען ווי קריטיקער.

* * *

ווען איך זיץ ביי מיין שרייב־טיש ביים טינט און פעדער — בענק איך נאָך **איהם**.

ער איז דער געהיימער ציטער פון מיין הארצען. ער איז דער

צווייטער נאָך מיין געליעבטער, אהן וועמען איך קען ניט אויסקומען א טאָג...

איך מוז האָבען אן אויער, וואָס זאָל מ י ך הערען; א האַרץ, וואָס זאָל מ י ך פערשטעהן, און א ריינעם געלעכטער, וואָס זאָל לאַכען פון מיינע וויצען...

אָבער טרעט איך אָב פון שרייב־טיש און בעגעגען א י ה ם — איז ער מיר אזוי פרעמד, אזוי ווילד פרעמד, ווי יעדער פאַרביי־געהער פון גאַס... איך וויל בלויז שרייבען פיר זיך א ל י י ן און פאַר די מייז פון די ביבליאָטעקען...

* * *

אָבער אין אַלגעמיין, כאָטש איך זעה א י ה ם אָפט און רעד מיט א י ה ם אָפט — ווייס איך דאָך ניט ווער ע ר איז, און וואָס ע ר וויל.

וויל ער א י ך זאָל איהם אַמוזירען אָדער לערנען?
זעהט ער אין מיר אַן אַקראָבאַט אָדער א פּראָפעסאָר?
וויל ער וויצען אָדער הומאָר?
וויל ער מיין האַרץ, אָדער מיין צונג?
וויל ער סיטואַציע אָדער די היטעל אויף א זייט?...
ווער איז ער?

אייניגע זאָגען, אַז ע ר וויל בלויז וויצען, פּוסטע זאַכען און לייכטע שטאָף.

אַז ע ר האַסט ערנסטע זאַכען, אַז אין דער היגזיכט, איז ע ר — א פרוי.

אפשר... איך הער און גלויב זיי.

אַנדערע ווידער זאָגען, אַז ע ר האָט נאָר ליעב ערנסטע זאַכען.

אַז ער וויל בלויז ערנסטע ליטעראַטור און קונסט שווער ווי מאָנומענטען. וויסענשאַפט איז ווי אַנגעמאָסטען פאַר איהם.

אפשר... איך הער און גלויב ז י י אויך...

ביידע האָבען א י הם ניט געזעהן, אָדער ביידע האָבען גע־זעהן דאָס, וואָס זיי האָט זיך געוואָלט...

* * *

ווער איז ער?

ע ר איז דאָס גנעהיימניספאָלסטע בעשעפעניש פון אַלע וועלטען.

ע ר איז די „פּערסאָנאַ גראַטאַ“ פון דעם שרייבער.

ע ר איז דער „בייזער גייסט“ פון דעם אַרויסגעבער.

ע ר איז די „תּפלה“ פון דעם אָנפאַנגער.

ע ר איז די „קללה“ פון דעם, וואָס שרייבט לאַנג.

ע ר איז דער „פּערפּעטיום מאָבילע“ פון דעם שרייבערישען געדאַנק...

ע ר איז דער „פילאָסאָפישער שטיין“ וואָס די אַלכימיקער זוכען, אומזיסט...

ע ר איז דער גאַנצער „אוניווערזיום“, דער אָנפאַנג און די ענדע פאַר דעם קינסטלער.

ע ר איז דער אַפּלאָדיסמענטען־געבער און קויפער.

ע ר איז ד ע ר, וואָס שטעהט אַמנאָהענטסטען צו אייערע ליידען און פריידען...

און ד אָ ך איז ע ר דער פּרעמדסטער, דער אומבאַקאַנטסטער פאַר א י י ך אַליין...

ע ר איז אַ רעטעניש...

* * *

און ווילט א י ה ר זיך אָפּטרייסלען פון א י ה ם, איז נאָך ערגער.

א י ה ר האָט איהם פיינט, און קענט דאָך אָהן איהם ניט אויסקומען.

אייניגע מוזען איהם זעהן אַלע טאָג, אייניגע אַלע וואָך, אייניגע אַלע חדש.

אָבער ז ע ה ן מוזען ז י י איהם.

שרייבען פאַר ז י ך קענען בלויז זשעניען און ווילדע קאַליקעס...

דער נאַקעטער אמת:

מיט'ן לעזער זיינען מיר עפּעס מיט וואָס מען קען זיך רעכענען... אָהן איהם — אַ נול (0).

א שטימע מוז האָבען אַ שטח וואו זיך אויסצושפּרייטען...
אַ זאַמען מוז האָבען אַ באָדען וואו זיך איינצוואָרימען...
און אַ שרייבער'ס־וואָרט מוז האָבען אַ האַרץ, וועלכע זאָל איהם אויפנעהמען...

די שטימע אָהן אַ שטח — ווערט פערשטיקט; דער זאַמען אָהן אַ באָדען — פוילט און דאָס וואָרט אָהן אַ האַרץ איהם אויפצונעהמען — פערקלינגט אומזיסט.

* * *

איינינגע מיינען, אַז ז י י האָבען א י ה ם, אַז זיי קענען א י ה ם.

און זיי רעדען ברייט און הויך אין ז י י ן נאָמען, אַזוי ווי אין נאָמען פון פאָלק.

אָבער עס קומט די צייט און זאָגט: א י ה ר ווייסט א י ה ם ניט, איהר קענט א י ה ם ניט, א י ה ר האָט אומזיסט געערדט אין ז י י ן נאָמען...

* * *

ווער איז ער?

איך בענק נאָך דעם איין־און־איינציגען לעזער, וואָס זאָל מ י ך פערשטעהן.

פאַר אַנדערע אַרט מיך ניט...

איך בענק נאָך דעם איין־און־איינציגען לעזער, וואָס זאָל ווי־סען, אַז איך קען ניט אַלע מאָל גוט שרייבען — און דאָך מ י ך ליעבען...

איך וויל, ע ר זאָל זיין אַ ו ו י י ב צו מיין גייסט, און ניט קיין געקויפטע מעטרעסע.

איך וויל, ער זאָל ז י י ן מיט מיר אפילו אין דער צייט, ווען איך קען גאָר ניט געבוירען, אָדער געבוירען בלויז מיס־געבורטען...

* * *

ווער איז ער?

אפשר נאַרען מיר זיך אין גאַנצען, אפשר איז ער ניט מעהר ווי

64

אַ וואָדעוויל־בעזוכער: היינט טרעט א י ך פאַר א י ה ם אויף און מאָרגען — אַ צווייטער.

א י ה ם איז אַלץ איינס, ווער ס'שפּיעלט פאַר א י ה ם...

ער האָט ב ע צ אָ ה ל ט און וויל קריגען דאָס, וואָס איהם קומט פאַר זיין געלט!

איז דאָס אַזוי?

לעזער, ווער איז דער לעזער?

אינהאלט:

1. עה, אמעריקע.

זייט

אויפ'ן פארם — 5

מיין לאנדסמאן אויפ'ן לייזיגען פעלד — 10

ערב פסח'דיגע לאנדסלייט — 14

וואס טהוט ניט א איד צוליעב א ווייב — 19

שוין איינמאל אן אתרוג — 23

מען שלאגט זיך פאר איהם — 27

די ווייסע כפרה — 32

קאנקורענץ — 36

די ווייבערשע געווינסען — 40

אמעריקאנער קינדער — 45

עס קלינגט — 50

א מעשה מיט א „פענסי" רעסטאראנט — 53

א טאג פון עסען — 58

אט דאס הייסט געשטארבען — 62

2. זינדיגע מענשען.

מילא — 69

די געדולד פון א פרוי — 72

שלמה גארגעל — 75

אן עברה די הויזען — 78

דער כח פון א פאטש — 80

געז — 83

דער ווילדער מענש — 86

אויף צו להכעיס — 89

דער „מאן" און דאס „ווייב" — 92

3. ארום דער אייביגקייט.

זייט

גוואלד, ווי ווערט מען אַ שווערער שרייבער — — — 97

דער אינטעליגענטער זעלבסטמערדער — — — — 100

די מתנה — — — — — — — — — — — 103

ווער וויל קויפען „צעטעלאַך“? — — — — — — 108

מיין פערעהרער — — — — — — — — — — 114

לעזער און שרייבער — — — — — — — — — 120

אַ וואו נעהמט מען אַ שטאַנדפּונקט? — — — — 124

זיין גרויסע לויה — — — — — — — — — 128

דער ריכטיגער סעקרעטער — — — — — — — — 132

אַ, רוהיגעס, רוהיגעס לעבען — — — — — — — 138

4. פון מיין קליין פענסטעריל.

„אַן עק פון דער וועלט“ — — — — — — — — — 143

דער גרויסער מת — — — — — — — — — — 147

דער כח פון שכחה — — — — — — — — — — 150

פריהלינג־פּלאַפּלעריי ען — — — — — — — — 154

אַלט און ניי — — — — — — — — — — — 159

דאָס געוויכט פון אַ נשמה — — — — — — — 164

אַביסעל פילאָזאָפיע — — — — — — — — — 167

טרוימען און ווירקליכקייט — — — — — — — 171

פאָלגען אָדער ניט פאָלגען — — — — — — — 175

ס'לעבע די פוילקייט — — — — — — — — — 178

דארפען קליינע פעלקערלאַך אונטערגעהן? — — — — 182

צו וואָס און פאר וואָס? — — — — — — — — 185

מענדעל ביילים'יאדא — — — — — — — — — 188

ליעבע פון הינט — — — — — — — — — — 190

אַ גליק פאר פרויען — — — — — — — — — 194

פרנסות פון דער צוקונפט — — — — — — — — 198

אויף מיין אינזעל — — — — — — — — — — 202

5. אין קריעג מיט אידישקייט.

מכות — — — — — — — — — — — — 207

דער אייביגער „ויצעקו“ — — — — — — — — — 214

אַ פאָלק וואָס שאָקעלט זיך — — — — — — — 218

	זייט
אַ לויב־געזאַנג צו דער סוכה	222
דאָס דריידעל	226
על הנסים	228
המן און מרדכי	232

6. אויפ'ן וועג צו קריטיק.

וואָס עס פעהלט אונזערע קריטיקער	239
אונזער קללה	244
אידישע קונסט	249
עראינערונגען	251
אונזערע לעזער	255
פון זיך צו זיך	259
ווער איז דער לעזער?	264